

PANNONTÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

PANNONTÜKÖR | KULTURÁLIS FOLYÓIRAT | 202016

www.pannontukor.hu

202016

25 ÉVES A PANNON TÜKÖR

GYIMESI ENDRE: A pannon kultúra szolgálatában 3

EGYMONDATOK

CSEPELYI ADRIENN: Szeptember – Insta-sztorik 7

KUKORELLY ENDRE: Október – Harmincegy mondat 9

MŰFORDÍTÁS

JANINA OSEWSKA: mogyoróskert; a málna illata; nő hátul gombolós szoknyában – Cséby Géza fordításai 11

SZÉPIRODALOM

Tomaji Attila: Cigányfiú 14

Csabai László: Éber álmom 16

Kazsimér Soma: fentrol.hu 22

Tönköl József: Tímár Margit haja 23

Szeder Réka: Ugyanolyan; Retúr kellett volna 23

Mohai Szilvia: Újrindítás 24

Vörös István: Versárnyékok, Az elhallgatás okai 26

Patócs Molnár János: Egy gyászmise 28

Hegedűs Imre János: Bálint és Tamás 33

Szabó-Thalmeiner Dóra: Módosítható tartalom; Nem módosítható tartalom 38

Szigeti Kovács Viktor: Darwin kérdései 40

Miklya Csanád: az első szobrászok az istenek voltak; lomtalanítás 42

Fejér Johanna: Múszak 44

Magyar Boglárka: Érkező 45

Székrenyes Miklós: (life in always empty) 47

Nyerges Gábor Ádám: Ne hozzanak tortát 51

DEBÜT

BERTÓK ÉVA: Az egyetlen 52

ZALAEGRSZEGI SOROK

NÁSZTA KATALIN: A nagy asztalra; némának ott a 53

NAGY BETTI: Egy; Három; A tizenegyedik parancsolat; E-mail 54

JUHÁSZ RÓBERT: A pókhalón túl; Szülőföld 56

LACKNER LÁSZLÓ: A hőember álma – egyfelvonásos játék tizenéveseknek és széplelkű felnőtteknek 58

MERŐ BÉLA: Ruszt József – Részlet a *Találkozások* c. készülő kötetből 66

PETE LÁSZLÓ: „A magyar Dante-irodalom útegyengetője” – Császár Ferenc Dante-fordításai 72

LÁNGI PÉTER: „...így volt érdemes.” – Lackner László *Déliidő alkonyatban* c. kötetéről 82

KANÁSZ VIKTOR: Két új kötet Zala megye és Zalaegerszeg történelméről 85

PÁNCZÉL PETRA: A gördülő rendszerváltás és a hazai értelmiség hosszú évtizede 88

– Bozóki András *Gördülő rendszerváltás* c. kötetéről

KOSTVÁL LÁSZLÓ: Képzőművészet Zalaegerszegen – Kostyál László és Seres Péter kötetéről 92

HELYTÖRTÉNET

KULCSÁR BÁLINT: A 47. honvédszázalaj hadnagya, Sipos Bálint (1826-1896) 96

TANULMÁNY, KRITIKA

SMID RÓBERT: Bolyai Lángnak – Láng Zsolt *Bolyai* című regényéről 112

NÉMETH FRUZSINA: Grotteszk bonbonok – Vöröskéry Dóra *Röpképtelen madarak* című kötetéről 116

KOLOZSI ORSOLYA: Az alkotás mint terápia – Tamás Zsuzsa *Tövismozaik* című regényéről 119

SZABÓ FANNI: Félbehagyott imaként bolyongunk – Borbély Szilárd *Halotti pompa* című kötetéről 121

TÁRSMŰVÉSZETEK

PÉNTEK IMRE: Kendlimajori művészek, a világ minden tájáról, a járvány idején 124

– Ludvig és barátai kiállítás a nagykanizsai Magyar Plakát Házában

TURBULY LILLA: Halkabban és nem túl közel – A Vasvári Nemzetközi Színhátszövetség fesztiválról 128

KANIZSAI LEVELESLÁDA

– KARDOS FERENC RÓVATA 132

HÍREK 133

SZERZŐINK 134

Lapszámunkat **Kostyál László** – **Seres Péter:** Képzőművészet Zalaegerszegen című könyvéből felhasználunk munkákkal illusztráltuk.

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Cséby Géza (Keszthely)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Bubits Tünde – főszerkesztő
Nagygéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – munkatárs
Vörös István – munkatárs

Rovatvezetők:

Babiczy Tibor – vers
Bene Zoltán – próza
Izsó Zita – műfordítás
Ayhan Gökhan – debüt
Móré Tünde – kritika
Molnár András – helytörténet
Kostyál László – képzőművészet
Turbuly Lilla – színház
Tóth László – zene

Szeglet Lajosné Dömötör Annamária – olvasószerkesztő

Online: www.pannontukor.hu

Online-főszerkesztő: Nagygéci Kovács József

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg, Landorhegyi út 21.

Tel: 06/92 951-513

E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök

Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg
75500258-10809415

Ár

1000 Ft/szám

4500 Ft/év

ISSN 1219-6886 (Nyomtatott)

ISSN 2732-0510 (Online)

Lapterv:

Náspáng Grafika

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda

8900 Zalaegerszeg,

Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

A pannon kultúra szolgálatában A 25 éves Pannon Tükör jubileuma ürügyén

„Jól tudjuk, merész vállalkozás és nagy feladat megmutatni értékeinket önmagunknak, a régióknak, az országnak és Európának. De igenis ki kell állnunk; íme, ilyenek vagyunk mi, a XX. század végén, sok tehetséggel, tisztas eredménnyel megáldva; van nemzeti kultúránk, értékrendünk, amely e hazát nemzetivé, európaivá teheti. ... Legyen e kulturális folyóirat – a Pannon Tükör – tükrö szellemi életünknek, vívódásainknak, örömeinknek és tévedéseinknek!” – többek között ezekkel a gondolatokkal indította útjára hét zalai város (Zalaegerszeg, Nagykanizsa, Keszthely, Zalaszentgrót, Lenti, Letenye, Hévíz) polgármestere és a Zala Megyei Közgyűlés elnöke 1995-ben a Pannon Tükör folyóiratot. Bár sokan kételkedtek a kezdeményezés sikerében – mondván: a térségnek nincsenek meghatározó kulturális gyökerei – az elmúlt 25 év fényesen bizonyította, hogy Pannónia ezen térségében van igényes szellemi élet, s ehhez társuló kulturális, művészeti teljesítmény, melynek egyik fő letéteményese, képviselője a Pannon Tükör lett.

Akik csak felületesen ismerik a mindenkori Zala vármegye történetét, elhiszik, hogy a térségnek csekély kulturális és irodalmi hagyományai vannak. Azok nem tudják, hogy innen származik a talán legfontosabb magyar nyelvű szórványemlékünk, a tihanyi alapítólevél (1055). Ugyancsak Zalából származik az első magyar kottás kézirat a Hahóti kódex (XI. század), s a bencés kódexművészet egyik legjelentősebb alkotása, a Csatári Biblia (XII. század közepe). Folytatható a sor a minden tankönyvben szereplő kehidai oklevéllel (1232), amely a nemesi vármegye kialakulásának első bizonyítéka, A történelmi viharok közepette mindig voltak Pannónia ezen térségében olyan «szigetek», amelyek kulturális, művészeti kisugárzása, szélesebb régióra, sokszor egész Pannóniára kiterjedt. (Például Zalavár, vagy Egervár Mátyás király humanista főemberének, Egervári László birtoka) Kanizsán Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya teremtett kulturális centrumot, Lendván a Bánffy család adta ki magyar nyelven Kultsár György három kötetét (1573-74). A munkákat az akkor szintén ott élő híres vándornomdász, Hoffhalter Rudolf nyomtatta ki. Később a kulturális élet központja Csáktornyára tevődött át. Zrínyi Miklós, a költő és hadvezér irodalmi munkássága Európa szerte ismertté vált. Híres könyvtára, amely ma Zágrábban található, kincsesbánya a művelődéstörténészek számára. A törökök és németek ellen folytatott állandó háborúk árnyékában is mindig

akadtak a térségben olyan kiemelkedő alkotók vagy művészetpártoló nemesek, akik országos vagy akár határokon is átnyúlóan folytattak elismert tevékenységet.

Itt élt (Sümege) és alkotott korának legnépszerűbb költője, Kisfaludy Sándor, aki irodalmi munkássága mellett megteremtője volt Füreden Dunántúl első magyar kőszínháznak. Irodalmi díjának pénzösszegét testvér-öccsének adta. Kisfaludy Károly ebből alapította az irodalomtörténeti jelentőségű folyóiratot, az Aurórárt.

Dióskálón született és Kanizsán járt iskolába a magyar ódaköltészet első mestere Virág Benedek (1754-1830).

Batsányi János, a felvilágosodás egyik meghatározó magyar költője Tapolcán látta meg a napvilágot, s Keszthelyen járt iskolába. Két jelentős folyóirat alapításában is részt vett. A Magyar Múzeumot többek között a zalaegerszegi szabadkőműves páholy tagjával, Kazinczy Ferencsel közösen hozta létre, a Magyar Minervát pedig Festetics György anyagi támogatásával Ányos Pállal és Virág Benedekkel.

Az egerszegi páholynek Pálóczi Horváth Ádám is tagja volt, aki tíz éven át Füreden, később szintén egy évtizedig Petrikeresztúron élt és alkotott. Petrikeresztúron hozta létre verselő zalai hölgyekből a Göcseji Helikont.

Festetics György „mini Weimar”-t hozott létre Keszthelyen a Georgikon és a Helikon megteremtésével. A gazdasági tanintézetben az ország legjobb szakemberei tanítottak, a Helikon pedig nemcsak résztvevői miatt (Berzsenyi Dániel, Kisfaludy Sándor, Dukai Takács Judit, Pálóczi Horváth Ádám stb.), hanem kisugárzásával is országos jelentőségű volt.

Történelmi kuriózum, hogy Deák Ferenc, a haza bölcse első nyilvános fellépése is kulturális jellegű volt egy színielőadás szereplőjeként Nagykanizsán. Bátyja, Deák Antal pedig Kisfaludy Sándor mintájára regéket írt.

Folytatható lenne a sor a XIX. század második felében is. Pl. Nagy Ignác (1810-1854) az első modern újságíró Keszthelyen született, s talán éppen a Helikon élményein felbuzdulva adta fejét arra, hogy főfoglalkozású író legyen.

Császár Ferenc költő (1807-1858) útja is Zalaegerszegről vezetett a Parnasszusra.

1862-ben jelent meg az első színvonalas újság a térségben, a Zala-Somogyi Közlöny.

Ezt követte a Nagykanizsán kiadott Zalai Közlöny (1874-1944) és Zalaegerszegen a

Zalamegye (1884-től), valamint a Magyar Pajzs (1900-1917). Mindhárom lapnak volt számottevő irodalmi rovata.

A két világháború közötti időszakban több kísérlet történt állandó szépirodalmi, művészeti periodika megjelentetésére (Göcsej, Visszhang, Zalai Élet, Zalaország), de a legsikeresebb sem élt tovább négy évnél. Így a költők és más művészeti ágak képviselői leginkább csak a társadalmi, politikai tárgyú lapokban (Zalai Közlöny, Zala megyei Újság stb.) valamint más megyékben kiadott regionális igényű folyóiratokban (Vasi /Dunántúli/ Szemle, Balatoni Szemle) jutottak igényes megjelenési lehetőséghez.

Az 1945 utáni politikai légkör nem kedvezett az önálló művészeti folyóirat létrehozásának. Bár az igény folyamatosan megvolt, a megvalósítás elmaradt. Mindössze egy vékony füzet jelent meg, Zalamentén címmel. A szerzők neve (Bertha Bulcsú, Rákossy Gergely, Kiss Dénes stb.) jelzi, hogy kiválóan felkészült alkotók vártak lehetőségre. Mivel ez késett, ők is és más e térségből származó irodalmárok (KereszturyDezső, Szabó István, Kamondy László, Simon István) művészete máshol teljesedett ki.

1963-ban négy megye összefogásával létrejött Szombathelyen az Életünk nevű folyóirat.

Itt jutottak megjelenési lehetőséghez a zalai szerzők is. (Többek között Pék Pál, a Pannon Tükör későbbi főszerkesztője.) Zala, ahol mindig igény volt az önálló műhely létrehozására, 1971-ben kivált az Életünkből, s 1973-ban önálló kiadványsorozatot hozott létre Zalai Tükör címmel. Első kötete színvonalas válogatás volt a térség irodalmi, művészeti tárgyú alkotásai-ból. (A szerzők között szerepet a Pannon Tükör későbbi szerzői közül Pécsi Gabriella, Pék Pál, Péntek Imre, Merő Béla). A következő számok, leszámítva az 1848/49 zalai eseményeit feldolgozó történeti és a Pais Dezső emlékére kiadott -elementek aktuálpolitikai irányba, s a kiadványsorozat 1975-ben meg is szűnt.

1974-ben létrejött a Zalai Gyűjtemény, amely kimondottan történeti tárgyú, s ma már a 83. számánál jár. Témánk szempontjából ez azért fontos, mert a kiadványsorozat szerzői, szerkesztői a Pannon Tükör helytörténeti rovatának állandó munkatársai.

Az összefogás, a közös műhely létrehozásának igényét ismerte fel a zalaegerszegi József Attila Városi Könyvtár vezetősége, s 1982-ben létrehozta a Zalaegerszegi Írókört. Az írókör

már 1983-ban közös antológiát adott ki, majd a következő években (1985, 1987, 1988, 1989, 1990) újabb és újabb kötetekkel jelentkezett.

Az „Egerszegi Füzetek”-ben nyomdafestékhez jutott szerzők adták a későbbi Pannon Tükör folyóirat zalai alkotóinak jelentős részét. A régió irodalmi életének további élénkülését jelezte két Zala megye által finanszírozott – az Egerszegi Füzeteknél jelentősebb terjedelmű, a szerzők szélesebb körét felölelő – antológia a Visszhang (1983) és a Lükttetés (1990). Ez utóbbi 20 szerzőjéből 16 az Írókör tagja volt.

Mivel a Zalaegerszegi Írókör tagsága egyre szélesebb régióból tevődött össze, 1990-ben az irodalmi műhely átalakult Zalai Írók Egyesületévé. (Vezetőjük Orsós Jakab lett.) Ettől kezdve ők gondozták az egyes szerzők köteteinek kiadását. S ők készítették elő – a bevezetőben említett önkormányzatok anyagi és erkölcsi támogatásával – a most 25. évfordulóját ünneplő regionális kulturális folyóirat, a Pannon Tükör megjelenését. (Ez az egyesület alakult át 2009-ben a szándékokat még jobban szimbolizáló Pannon Írók Társaságává, amely ma is kiadója a Pannon Tükörnek.)

A megyeszékhelyi törekvések mellett a közvetlen előzmények sorába tartozik még a Nagykanizsán kiadott – sajnos csak egyetlen számot megélt – Mérleg című folyóirat, amelyet Pék Pál szerkesztett.

A Pannon Tükör elnevezés nem véletlen. Pannónia területe (amely a római birodalom egyik provinciája volt) a mai Kelet-Ausztriát, Szlovákia Dévény-Pozsony környéki részét, Észak-Szlovéniát, valamint a Kárpát-medence délnyugati részét, azaz Magyarország nyugati felét (Dunántúl), Észak-Horvátországot, Észak-Szerbia egy részét valamint Bosznia-Hercegovina északi sávját foglalta magába. De úgy is mondhatnánk, Pannónia az egész Közép-Duna-medence szinonimája. A tükör pedig – amelyben a másikat híven és pontosan meg lehet ismerni – az ókorban a lelket, a középkorban a bölcsességet és az erényt szimbolizálta.

A lap célja a kezdetektől fogva ugyanaz: tükröztetni a történelmi Pannónia sokszínű kulturális életét; figyelni és értékelni a régióban született irodalmi, képzőművészeti, színházi és zenei produkciókat; közzétenni a múlt sorsformáló eseményeiről szóló izgalmas dokumentumokat, tanulmányokat. A lap

kezdetektől fogva fontos feladatának tartja a határon túli magyar kultúra ápolását, kiemelt figyelmet szentel a muravidéki alkotók műveinek.

Az alapítók (Pék Pál, Lackner László, Péntek Imre, Tar Ferenc), majd az egymást váltó főszerkesztők: Pék Pál (1995-2000), Czupi Gyula (2000-2003), Péntek Imre (2003-2016), Kaj Ádám (2016-2017) és Bubits Tünde (2017-) mindig szem előtt tartották a helyi, regionális valamint az egyetemes irodalom és kultúra „szentháromságát”. Úgy szerkesztettek – s szerkesztenek ma is –, hogy szélesre tárták a kaput az értékes hazai irodalom és a határon túl élő alkotók előtt, ugyanakkor helyet biztosítottak a feltörekvő zalai szerzők színvonalas munkáinak is. Így válhatott a folyóirat olyanná, amilyennek Balogh László (korábbi szerkesztőbizottsági elnök, ma Nagykanizsa polgármestere) jellemezte a 15. évfordulón: „A Pannon Tükör látszólag Zala megyei irodalmi, művészeti, azaz kulturális folyóirat, de ...sokkal bővebb kisugárzású, régió is túlmutató, s talán egyetemesben is értékteremtő. Tételmondatként: a pannon génuszban hívó lokálpatriótákat próbálja összetartani ez a lap, amely igényes külső és belső megjelenésével ... mára igazi irodalmi és művészeti műhellyé vált.”

Sikerült bizonyítani, hogy a lokális és az egyetemes tényezők nem gyengítik, hanem erősítetik egymást.

Bár az évek során gyakran nehezítették a munkát anyagi gondok – s a kezdetben oly egyseges önkormányzati támogatók jelentős része lemorzsolódott, a folyóirat mégis biztosan áll a lábán. Köszönhető ez elsősorban Zalaegerszeg város támogatásának. De Nagykanizsa, (ahol a szerkesztőség az első hét évben működött) és Keszthely is támogató maradt. Emellett a szakmai presztízs növekedése folytán komoly segítővé vált a Nemzeti Kulturális Alap és a Magyar Művészeti Akadémia. Sikeres pályázaton nyert pénzeszközök segítségével 2003 óta jelentős könyvkiadói tevékenységet is folytat a Pannon Írók Társasága, bizonyítva, hogy számottevő szellemi élet van Pannóniában. De a kulturális teljesítmény továbbra is a folyóirat. Ma már az évi hat szám bemutatója társadalmi esemény nemcsak Zalában, hanem az ország más részein is. A terjesztők révén korlátozott számban mindenhova eljut

a lap, s az elismerés nemcsak a tartalomnak, hanem a külcsínnek is szól. Sokak véleménye szerint ma talán az ország legszebb kiállítású kulturális folyóirata a Pannon Tükör. A belső tartalom pedig – megőrizve a hagyományokat – egyre gazdagodik. Új rovatok indultak (Pl. Egymondát; a fiatalok bemutatkozását segítő Debüt). A nyomtatott változat mellett bőséges tartalommal állandóan rendelkezésre áll a lap online változata is Nagygéci Kovács József szerkesztésében.

Egy-egy lapszám ma már Bubits Tünde főszerkesztő koordináló munkája eredményeként mintegy 30-50 szerző és munkatárs közös szellemi termékeként lát napvilágot.

A Pannon Tükör elismert folyóirattá vált, a környező országok magyarsága is figyel rá.

A társművészetek és a tudományok művelői (Társművészetek, Műfordítás, Helytörténet, Kritika - rovatok) is szívesen keresik. Szellemiségével a lap igyekszik a kultúra teljes egységét reprezentálni.

A folyóirat 25 éve bizonyítja az összefogásban rejlő erőt. A térségnek ilyen hosszú ideig fennálló színvonalas kulturális folyóirata még nem volt. A sikeres úton tovább kell menni! Kívánatos, hogy továbbra is új alkotókat fedezzen fel a lap, s jobbnál jobb művek megjelenetésére ösztönözze a kortárs írókat, figyelmükbe ajánlva Márai Sándor intelmét, miszerint: „...írni úgy kell, mintha minden cselekedetünk utolsó lenne az életben, mintha minden leírt mondatunk után a halál tenne pontot ... nyugodtan, nagyon figyelmesen, egyforma erővel figyelve a világra és önmagunkra, értelmünkre és szenvedélyeinkre, az emberek szándékára és a mindenséghez való kapcsolatainkra.”

Boldog 25. éves születésnapot, Pannon Tükör!

Gyimesi Endre

GÁBRIEL JÓZSEF: A part - 1992

Csepelyi Adrienn

Insta-sztorik

SZEPTEMBER 1.

Vajon meddig marad otthonillatú a bőröndöm, miután visszatérek apámtól Budapestre?

SZEPTEMBER 2.

Ajánlott levél jön a régi lakcímemre, amelyben az új lakcímem felől tájékoztatnak – de, ugye, nem kapom meg, mert a régi lakcímemre küldték. Az új címet amúgy bejelentettem a kormányhivatalban, csakhogy nekem tudnom kellene, hogy az egyes rendszerek – mondja az ügyintéző a telefonban – nem látják egymást. Kedves uram, én ennyi rendszert nem bírok számon tartani, de ígérem, ha jártamban-keltemben belebotlok egy-egy számomra új hivatalba, besétálok, és bediktálom az új címem, hátha akarnak valami levelet küldeni. Hashtag állampolgár.

SZEPTEMBER 3.

Pom, pom, pom – szülinapomra alkotói válságot kaptam.

SZEPTEMBER 4.

Életvezetési tanácsom péntek reggelre: sohase kend a szemhéjtusodat a szemedbe – én már kipróbáltam, neked nem kell.

SZEPTEMBER 5.

Nem tudom, mit mond el ez a lelkiállapotomról, de huszadszor nézek végig egy videót egy, a képernyőn tovalebegő krokodilról.

SZEPTEMBER 6.

Amit szívem szerint válaszolnék az emailjeimre > amit valójában válaszolok.

SZEPTEMBER 7.

Ül a süket, nyomorék buldog az ölemben a buszon, és nézi a tájat – csak fél éve fogadtam örökbe, de már én vagyok neki a föld középpontja.

SZEPTEMBER 8.

A lézeres lázmérő nem kompatibilis a frufrummal – vagy olyan nagyon kihültem már, hogy nem is létezem?

SZEPTEMBER 9.

Mindig is szerettem volna olyan lenni, akár egy festmény. Az éjjel megcsípte a jobb szemhéjam egy szúnyog, úgyhogy most úgy állnak a szemeim, mint Dora Maarnak Picasso portréján. Másik festmény nem volt?

SZEPTEMBER 10.

NAGYON SZARUL VOK LÉCI SEGICS – Budapest legőszintébb falfirkája.

SZEPTEMBER 11.

Milyen aranyos két buldog, mondta a taxis, aztán Puszi befingott az utastérbe.

SZEPTEMBER 12.

Szeretnék belemenekülni a *Menekülés Egyiptomba* című Ferenczy Noémi-kárpitba – ülnék az ágon a zsiráf feje fölött, és azon gondolkodnék, milyen jó is, hogy nem kint vagyok.

SZEPTEMBER 13.

Ami a vízparti fényképeket illeti: homályos kutya = boldog kutya.

SZEPTEMBER 14.

Orosz rulett BKV-stílusban: lerobbant az 5-ös busz, leszállítottak bennünket, aztán jött egy másik busz – se szám, se útvonal. Felszálltam, és vakmerőnek éreztem magam. Sajnos a szokásos útvonalon ment.

SZEPTEMBER 15.

Amúgy a rúzsom színe illik a pólóm feliratához, csak nem látszik a maszkomtól.

SZEPTEMBER 16.

Úgy tartják, a sikeres emberek reggel kelnek, és reggel hatékonyan tudnak dolgozni – harmadik napja kelek fél hatkor, még mindig nem írtam egy nyomorult bekezdést se.

SZEPTEMBER 17.

Azt mondták, túl öreg vagyok már, hogy új zenét hallgassak. Nem tudják, hogy diszkalkuliás vagyok?

SZEPTEMBER 18.

Ritmusra leng a leszakadt burkolat az 5-ösön – milyen kevés is elég nekem a boldogsághoz olykor. Olykor.

SZEPTEMBER 19.

Nem.

SZEPTEMBER 20.

Napok, amelyeknek a végén csak Tosca nagyríája segít.

SZEPTEMBER 21.

A néni, aki a buszon orvosi leleteket nézeget, azért veszi le a maszkját, hogy megnyálazza a mutatóujját a lapozáshoz.

SZEPTEMBER 22.

Tele van rózsaszín virággal a varjúhájam – végre egy hāj, amit nincs igényem takargatni!

SZEPTEMBER 23.

Kidőlt egy próbababa a Garay téren. Voltak más alapbetegségei is.

SZEPTEMBER 24.

Álmomban fekete-fehér Réber László-rajz voltam. Hozott szalonnával egérirtást vállalok.

SZEPTEMBER 25.

Ma az 5-ös helyett a 7-es buszon utazom – magas élet! (Kivételesen amúgy direkt, és nem azért, mert összekevertem a számokat.)

SZEPTEMBER 26.

Ma végleg elhatároztam, hogy műgyűjtő leszek. Már csak a művek hiányoznak.

SZEPTEMBER 27.

Szeretem az őszi fényeket. Tompítják az életem éles sarkait.

SZEPTEMBER 28.

A szagából ítélve amúgy mögöttem ég a busz. Inkább nem fordulok meg, mert időben be kell érnem értekezletre.

SZEPTEMBER 29.

Ha délután sütök rántottát, az olyan, mintha új nap kezdődne. Alkalmazni fogom ezt a módszert.

SZEPTEMBER 30.

De hova tűnnek a szavak, amikor nem akarnak jönni? Összenevetnek a hátam mögött?

Kukorelly Endre

Harmincegy mondat

10.1. Van egy-két maszk a zsebeimben, attól függ a maszk, melyik farmert veszem föl.

2. Őszi nyár, fekszem a függőágyon, van függőágy, két diófa közt függ, van két diófa, tizenöt év alatt nagyot nőttek.

3. Szombati foci, odaautózom, be van zárva a pálya, be is riasztózták, átmegyünk Kiszepstre, Tichy Lajos sporttelep; emlékszem Tichyre, egyszer okszival maga elé emelte a labdát, és bevágta – de kinek és mikor!

4. Nem valami könnyen vagyok rávehető a kirándulásra, aztán Bakócz-kápolna, esztergomi vár, napsütés, szél, keresztül a Pilisen, este Fargo, 4. évad.

5. De miért halt meg, illetve hogyhogy meghalt Tichy, a Göröcs, Varga Zoli és Albert Flórián?

6. Túl sokáig – persze mi az, hogy sokáig – álmodom ugyanazt: mindenféle érdekeset látok, de nem vagyok benne, van valami át nem léphető határ, olyan, mint a Vidámparkban volt a Velence, vagy a Szellemvasút.

7. A spanyol nagykövetségen ebédelek, és az a projekt, hogy a magyar írók mondják meg, mi a helyzet, és meg is mondják, nem jó, viszont a kaja sem olyan jó, de a borok elég jók.

8. Szegény bolgárokat leverjük, valahogy lefelé mindig jól megy, csak fölfelé megy rosszul, olyat például még nem láttam, hogy egy tizenegyest visszavonjanak a javunkra.

9. Othello, ezt játsszák, nem tudni, miért játsszák, a férfiak hatalom és/vagy kéjvágyók és/vagy rasszisták és/vagy ostobák és/vagy önző-kisajátítók és/vagy jelentéktelenek, talán ezért játsszák.

10. Mi a francnak ennyi papír, ez a Rózsa utcából hallatszik, közben a Beethoven hegedűver-

seny megy, 1951-es felvétel, Christian Ferras, Berliini Filharmonikusok, Karl Böhm vezényel.

11. Egy illető folyton félrenézett: magyaráztam neki, ő meg közben a fiókokat húzogatta.

12. Kehidakustányban vagyunk, a fürdő nyitva, Deák háza zárva, kicsit mérges vagyok, de ha fordítva lett volna, még mérgesebb volnék.

13. Bizonyítványosztás után a szüleimmel kimentünk a Vidámparkba, és volt rendelve fejenként egy pár virsli meg egy pikkoló sör, de az nagyon virsli volt, és nagyon pikkoló.

14. Fölkeltem, még aludtál, és ezt rendeltem, mondja egy illető reggel diadalmasan, mutatja is a telefonján, jó, ugye?, tetszik?, fejtsd ki!, huszonhárom ötvennyolckor rendeltem meg, tegnap járt le a kupon.

15. Olvasom a TündérVölgy német fordítását, és itt-ott belejavítok, de nem a német szövegbe.

16. Kicsit kényszeresen nézem a Baumgarten-díj számlát, úgy érte, hogy gyakran, és mindig van valami új.

17. Marnóval beszélgetek interneten, majdnem pont annyira veszélyesen, amennyire lehet, majdnem pont úgy, ahogy kell,

18. Richard Strauss írja egy levelében 1949-ben, hogy a haldoklás olyan, ahogy azt hatvan évvel azelőtt megkomponálta a Halál és megdicsőülésben.

19. Csak nem megszagolok valamit, és megálapítom, hogy van szaga?

20. Barcelona–Fradi és Fradi–Juve, csupa jobb-rosszabb, közepesen motivált zsoldos, az eredmény megfelelő volna, ha az ifi játszik, vagy én.

21. Leadom (ezt most körülményeskedve mondom) az Egy belga revolver című könyvem kéziratát, a jövő hónapban jelenik meg, és úgy (izgulok, ez nem pontos, szóval úgy) érzek, mint ilyen helyzetben mindig.

22. Ma lencsefőzelék volt, Alexa rémes volt, és enyhe fejfájás is volt.

23. Péntek, fáradtság, mindjárt 7 óra, mindjárt magamhoz térek, kezdődik az online szeminárium; egy éven belül három elsőkötet – Harag Anita, Bakos Gyöngyi, Halász Rita –, és Berta Ádám új könyve.

24. Kurvára nem az órát állítják át, hanem engem állítgatnak!

25. Pintér Béla annyira jó, hogy ha erre – rá, rájuk, az összes előadásukra – gondolok, akkor, hülyén hangzik vagy nem, elfutja a szemem a könny.

26. Mostanában el-elfutja a szemem a k. a jó múltkor is elfutotta.

27. Legutoljára elfelejtettem, hogy miért.

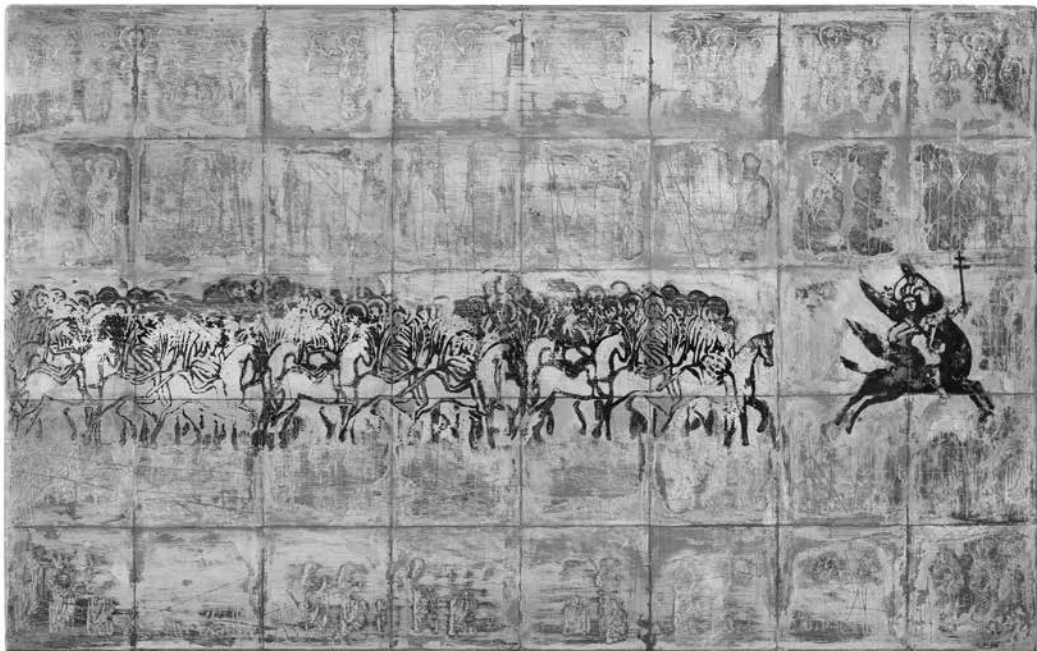
28. A történelem (értsd Hérodotosz: Hisztoriai) szerint a Héraklésztől származó Kandaülész, Szardisz királya annyira el van ájulva felesége szépségétől, hogy ráparancsol kedvenc testőrére, Gügészre, lesse meg az asszonyt meztelenül, Gügész meg, bár szabadkozik, megleszi; az asszony észreveszi ezt, ráparancsol a testőrré, hogy ölje meg a királyt, és Gügész, bár szabadkozik, megöli a királyt.

29. Az apu olyan szép volt, hogy – ez anyukám fordulata – olajat pisiltek utána a nők; ezt egyrészt nem féltékenykedve mondta, tetszett neki, másrészt meg, mint kiderült, az olajpisilést nem lehet németre fordítani.

30. Csak azt nem értem, hogy miért lehet/nem lehet valamit/bármit.

31. Napi teszt, kórházban van, lélegeztetőgépen van, halott, összes halott, új fertőzött, összes fertőzött, házi karantén, gyógyult, 20.025, 5.489, 391, 103, 2250. 4709, 99.625, 34.603, 23.210.

BUDAHÁZI TIBOR: Szent Mihály arkangyal a mennyei seregek élén - 2013

Janina Osewska

mogyoróskert orzechowy sad

télen könnyedén pattan szét a mogyoró
elég a külső burkát szétmorzsolni, hogy bejuthassunk
a kert belsejébe

itt a kerítés bal oldalán tölgyfa nő
jobbra könnyedén szinte magvaváló
nagyszemű szilva
odébb almafák
túlzóan pirosas cukoralma
és az émelygősen édes ősi kostelát* idézi
a csalán és bojtorján sűrűjén át
az utacsját szegélyező piros ribizlibokrok
elvezetnek a dúsan termő mogyoróbokrokig
melyeknek árnyékában a csend álmokat sző
a cérnavékony fény-nyalábokon kísértések jönnek
hát tovább megyek
mezőkön, lankákon és ugaron át
elveszítve az időt
és a kék lenföldeken keresztül
a nálam magasabb kender-szárak mellett
bangita-gyöngyökben és gyékénycipőben
ott ahol senki emberfia
meg nem talál
meglelem saját kicsinységemet

annak a kertnek mogyoróit
nedves emlékezetemre helyezem
hasadjon
növeessen gyökereket

*Kosztela= XVII. századi, ősi lengyel almafajta

Ford.: Cséby Géza

Janina Osewska

a málna illata zapach malin

a félig nyitott ablakon át beáramlott a málnaillat
amikor a nap sugarai megültek az öreg kofferen
a ház összefonódott a délidő csendjével
csak a must forrása és az üvegcsapdába esett légy
kéltésbeesett siráma érzékeltették
hogy az idő akár a körforgás az est határához érve
felsejlett János nagypapa térdén

az ő ifjúkora az enyém lett –
a kert s közöttünk lévő ablakkeretek négyzetei
lakónegyedekké váltak
szerteágazó épületekkel tetőcserepek leveleivel
köd- és harmat-képezte kandeláberekkel
a lámpák fénye előcsalogatta a kígyózó utcák
arcának színét – utak kereszteződését – a tornyok ezüstjét
a szél hídpillérek közé szőtte be magát
mikor az alkony befedte a kert kontúrjait
s a fény bizonytalanul imbolygott a falakon
itt az idő hogy visszatérjünk

most az felhőkarcolók ezüstös oszlopaival
alátámasztott ég alatt
kinyújtom emlékezőm tenyerét a múlt felé

Ford.: Cséby Géza

Janina Osewska

nő hátul gombolós szoknyában kobieta w sukience zapinanej z tyłu na guziki

két nő áll a peronon

az egyiknek szeme láttára
gombolódik ki a másik hierapolisi por és efezusi
naplemente színeiben játszó szoknyájának alsó gombja
a szétnyíló ruha narancsos-aranszín szélei alól
minden lépésnél kivillan combja
meglibben alsóneműjének fekete vitorlája
és aláhull a szavak hullámaira –
kigombolódott a szoknyája
kérem tegye meg...
és az idegen kezek akár két világot egyesítik a szoknya széleit –

mióta elment tőlem – mondja a nő –
hogy begombolja az áttetsző angyalok ruháinak gombját
fájdalmas a begombolás ténye
mint a hajnalban megpillantott üres párna
mint a két főre szóló meghívó előli félelem
és akkor is amikor a test önnön átkarolásában
az erőtlenség alakját ölti fel

éppen ezért – mondja a másik – el kell köszönni
a hátulgombolós szoknyáktól
és az ágyéktól egészen a csókrakész
nyakig villámzárral ellátott ruháktól is
hogy szintúgy – ahogy ő – messze menjenek és ott is maradjanak

egészen az eljövendő időkig

Ford.: Cséby Géza

Tomaji Attila

Cigányfiú

Csak a holdnak hitt, senki másnak, járta az erdőt, sose fütörészett, néha kiáltott, mintha az egész tájnak, *hahó, itt vagyok*, s hallgatta, hogy verik vissza a fák, a horhosok, hogy *hahó, itt vagyok*, aranyat keresett a föld kérge alatt, beomlott titkos járatokról tudott, hol araszoltak előre, hátra azok a régi férfiak, akik, mint az agy útvesztőiben keringő gondolat, keresték a hideg aranyat, ide ásta be magát ő is, de lovakra gondolt közben, látta futásukat a hajnali ködben, ahogy kilép az egyik, majd a másik, egyre többen, a tisztásra lépnek a lassú csöndben, még beljebb ásta magát arany után lesve, ha megtalálná, innen végre elmehetne, mint az apja, egy másik tájnak a foglya, ki magyar lányt szeretett, s messziről szöktette, a Bükkből a Börzsöny hegyeibe, itt folytatta meg se kezdett életét, s fia született, ki arany után járja az erdőt, s néha kiált egy nagyot, hogy *hahó, itt vagyok*, de csak a fák s a horhosok – Akkoriban élni az erdőbe vágytam én is, hogy elkerüljön a sok fekete bánat, s magam mögött hagyjam azt a néhány kétségbeesett évet, ezért mentem a hegyekbe, egy lerohadt házba, hogy megveszem, ha jól alszik ott a lélek, nem volt se ágy, se fürdő, csak csupasz falak s bedagadt ablakok, élhetnék is itt akár, gondoltam, s szívemben boldogok lesznek a tárgyak, ezért veszélyes az olvasás, az ifjúság, ha mindig kezed ügyében a *Walden* vagy *A Sorel-ház*, ültem napokig itt, akkor jelent meg ez a fiú, aki a holdban hitt, hívtam, segítsen, mert a szar a budiban beragadt, lemászott a gödörbe, öntötte órákig a forró vizet, bottal döfködte az eldugult járatot, s mikor, ó, áttörés, a víz kínlódva átszaladt, ő állt ott, a ráömlő szar alatt, így kezdődött ez vele, ki dakotának mondta magát, s csak a holdnak hitt, megmutatta a fákat, a rétet, a falu körüli sziklákat, nem lépett a házba, csak leült küszöbére, onnan nézte, ahogy hallgatok, azt írtam akkor egy levélben, *van itt nekem egy Péntekem*, ez azóta se múló szégyenem, nem csak a hiú beszédért, szóért, a névért, de a hazug fölényért is, hiszen inkább voltam én övé, ő vigyázott rám, ha éjjelente mentem a tóra a hold porozta parton, s nézte, ahogy a sötét vízbe úszom, ő vigyázott rám, ha kocsmába léptem, hová nem követhetett, kipofozták volna, mert cigánynak született, üldögélt az árokparton, csak kése villant, ahogy kanalat faragott, s a menekülés útjain törte a fejét, hogy zsoldos lesz vagy tengerészgyalogos, erdők felett ugrik ki a gépből, tengerekre, sivatagokba jár majd menteni, gondolta, az embereket, de csak Vácig jutott, hol két nap után már köhögött s fulladozott, ezért megtalálta a menekülés útját, vissza a Börzsönybe, ami bele nőtte magát életébe, szétáradt

tüdejében, ereiben, s csak ott kapott levegőt, hol a fák közt
szarvasok bőgtek, aztán egy keserves decemberi héten,
mikor ikreim születtek, s neki is egy lánya, egyazon
héten, ugyanabban a kórházban, szaladt a két nő között
ide-oda, mintha nem tudná, hol az ő saját otthona, végül
máshol építettem házat, még eljött kályhát rakni, s többé
nem láttam, elszórták a börsönyi fák cikkcakkja között,
nagy titkok tudója lett, beomlott járatokba folyt, elvegyült
pora a hideg arannyal, hol a fák közé betörő súrlófényben
kilép az egyik, majd a másik, egyre többen, apja tisztásra
lépő lovai a lassú csöndben, én pedig néha, ha hold ragyog,
mint ki eltévedt, mondogatom, hahó, Dzsidszula, itt vagyok.

**GÖCSEJI PATAKI
FERENC:**
INTERIER - 1940

Csabai László

Éber álom

Dési Ádám tölt a konyakból. A kirakathoz lép. Ott issza meg. Bár tudja, hogy jobban látni egy étteremből az utcát, mint fordítva, vágyik, hogy felfigyeljenek rá a moszkvaiak. Mert ő itt most úr. Éreztetik vele a pincérek is. Kiszolgálással, hajlongással. És főleg a számlával. Az áltagosnál többet csálnak számoláskor. És még így is neveltségesen olcsó minden. A grúz és az örmény tagköztársaságból származik a legtöbb nemes szesz, ám itt, a Sirály étteremben kárpátaljai Tisza konyakot kínálnak. Ádám nem ért az italokhoz, de mivel a nedű édes, tehát borzongás nélkül iható, benyakalt már belőle hat pohárával.

– Válassz egyet! Én is fogok – mondja a magyar diák mellé lépve Andrej Kuzmin, a csoporttárs-barát, és kimutat az Arbatra.

A sétálóutca tócsái, épületei bíborban ragyognak. Van egy mélyvörös keretben világító Lenin arckép, mégis máshonnan jön a királyi fény. A föld alól. Nyolcszáz év Moszkvája gyűlt ott meg. Az erőszak, a nyomor és a füst már elhagyta ezt a múltat, s ami eléri a felszínt, az a Kelettől és Nyugattól is különböző báj és lélek: az orosz lényeg, amit maguk az oroszok is inkább csodálnak, mint értenek.

Andrej nem étteremre vagy üzletre gondolt, hanem lányra. Ő is ivott, ezért azt hiszi, nincs most lehetetlen, akit ő vagy Ádám választ, annak sorsa eldőlt. Legalábbis egy éjszakára.

Ádám minden orosz lányt kedvel. Akinek az arca, alakja nem vonzó, annak is élvezettel hallgatja a csevegését. De sok a kifejezett szépség. Ezeknek a szeme mintha folyton csodálkozna. A nyakuk pedig hosszú. Ádám szereti egy ilyen nyakhoz dörgölni az orrát. Jó az érintés. És jó a lány illata. Mindegy, milyen gyakran fürdik.

– Nem akarok lányt választani. Válasszon ő engem! – mondja Ádám önelégülten. Aztán elszégyelli magát.

– Rendben, Ádám Istvánovics Dési. Kiülünk és várunk.

Európában a lotyók szólítanak meg idegen férfiakat. Moszkvában a tisztességes lányok is. A szemérmükön felülkerekedik a másik iránti kíváncsiság. Sok nem orosz van az eurázsiai birodalom fővárosában, de sokkal izgatóbban idegen egy angol, olasz vagy akár magyar, mint egy ukrán vagy baskír.

Jobbra lánycsoport, balra fiúcsoport. A fiúk körbeveszik vezérüket. Az egy ezüstösen csillogó, miniatűr (alig téglányi) Sport-2-es dnyepropetrovszki tranzistoros szuperrádiót tart a kezében. Irigyelt személy, akinek ilyenje van, noha azon a szirupos honi slágerek szólnak, Beatles alig. Pedig a négy gombafejűért rajong a szovjet ifjúság. Számaikat kalóz röntgenlemezekon terjesztik, öltözéküket másolják: az Arbat fiataljai is hosszú nyakú Beatles pulóver (bitlovka) és katonai lábbeliből átalakított Beatles bakancs. Előző nap bement a tévé, hogy a liverpooli négyes feloszlott. A fiatalság nem hisz az állami hírügynökségnek, így még reménykedhet.

A fiúk és a lányok kezdenek átkiabálni egymásnak. Röpködnek a nevek.

Andrej rágyújt. Közben újra sikerül elkapnia annak a lánynak a tekintetét, akivel egy ideje szemez. Andrej felemeli a cigarettásdobozt, és kérdően néz a lányra. Az a barátnőjéhez fordul, kuncognak, majd már leplezetlen szemlélik a két egyetemistát. Elindulnak feléjük.

– A nevem Viktória. És nem dohányzom – mondja a bátrabb, egy magas, arányosan telt idomú, fekete hajú leányzó.

– Én Másenyka vagyok. Vagyis Mása. És én sem dohányzom – mondja ajkát harapdálva a másik lány. Az ő teste fejletlenebb, valószínűtlenül vörös hajához viszont jól pászol arcának pírja.

– Pokolba a dohánnyal! – és Andrej eldobja félig szívott cigarettáját. – Én Andrej vagyok. Eredeti szibériai. Irkutszkból. Ahol Kolcsakot vízbe fojtották. Ő a barátom, Ádám. Eredeti magyar.

A két orosz lány csodálkozó tekintettel mered a magyar fiúra. Viktória megtapogatja a vállát, mintha vizsgálná, valódi, hús-vér ember-e. Aztán megsimogatja a fejét:

– Szép, boglyas hajad van. Mint a papagájomnak.

– A papagájnak toll van a fején, nem haj – feleli mosolyogva Ádám. – De nem bánnám, ha tollam lenne, tudnék repülni.

– Hallod, de szépen beszéled a nyelvünket!

– Azt tanulom. A Lomonoszovon.

– Dicséretes!

– Az én papám járt Magyarországon – szólal meg Mása, és újra elpirul. – A háború alatt. Részt vett Budapest felszabadításában. Kitüntetést kapott érte. Hozott onnan egy órát. Meg egy zsák szeget.

– Szeget? Amivel a deszkákat...

– Azt, azt. Szeget.

– Mít kezdett a sok szeggel?

– '46-ban becsérélte hajdinadarára. Amikor az éhínség volt. Így élték túl

– Azoknak az időknél vége! – vág közbe határozottan Viktória. – Már van mit enni. Fiúcskák, hívjatok meg saslikozni!

Viktória egy kicsiny volgamenti faluba való. Másával együtt a Moszkvai Könnyűipari Főiskolára jár. Szenvedélyes könnyűbúvár. A kerületi bűvárszpartakiádokat medencében tartják, a rendőrségnek viszont folyami merülésekkel segítenek. Vízihullák után kutatnak. Egy időben divat volt az efféle öngyilkosság. Már egyre kevésbé. Viktória szerint ez is jelzi, hogy jobban él a nép. Viktória szereti a hazáját és büszke rá.

– Csak azt a sok korrump hivatalnokot kéne felakasztani! – fakad ki most Viktória. – Meg a KGB-seket. Akik még magukban tüsszenteni sem hagyják az embereket. Meg fel kéne számolni a kolhozokat! A közösből mindenki csak lop. És a sorkatonákat legalább évente egyszer haza kéne engedni szabadságra.

Viktória és a két fiú tekintélyes mennyiségű saslikot pusztít el. A hús kissé nyers, Ádám nem tudja, szándékosan-e.

Konyakot rendelnek, ám az, furcsamód, nincs ebben a grúz étteremben. Édes vörösbor viszont van. Iszogatnak. Mása is, és ahogy a homlokába lógó haját fújdogálja, látni, hogy hat rá a kaukázusi nedű. De azért, amikor elveszi a pohárról a kezét, beleejti az ölébe, és úgy tesz vele, mintha idegesen kukoricát morzsolna. Barátnője mesterien tud egyensúlyozni az ingerlő rámenősség és a közönségesség között. Kifesti zsírtól már eleve csillogó száját, és a lényegre tér:

– Na, fiúcskák, fizessetek. Aztán menjünk. Mi kollégiumban lakunk. Ti is?

Andrej és Ádám bólint.

– Oda nem vihettek minket. Keresnünk kell egy szállodát.

A Nagy Október Hotel recepciósja összeráncolja homlokát a négy fiatal láttán, és kéri, személyi igazolvánnyal igazolják, hogy házastársi kötelékben állnak. Ádám csúsztat neki egy ötrubelest. Kisimul a homloka.

– Dési polgártárs, ön menjen a huszonegyesbe. Az egy háromágyas. Az egyik ágy még üres. Kuzmin elvtárs, ön menjen a harminckettesbe. Egy kijevi árubeszerző lesz a szobatársa. Már biztosan alszik. Ne ébressze fel. A hölgyek pedig... – és a recepciós beosztja őket is üres ágyakra, mert az eurázsiai birodalom nem engedheti meg magának azt a pazarlást, hogy egy szállodában a szobák nem színültig legyenek megtöltve. Ádám még egy ötrubelest csúsztat a portárnak, aki úgy dönt, most kivételesen mégis megengedheti a birodalom. Andrej a kilences szoba kulcsát kapja. Viktória azonnal belekarol, és szinte húzza maga után. Ádámnak a tizenháromas szoba jut. Mására néz. A lány bólint.

Mása végighúzza ujját a virágcserepeket tartó polcon és az éjjeliszekrényeken. Poros mindkettő. Pedig takarítanak, mert kloroform szaga érződik. Az ágynemű tiszta, kemény. De hideg. A birodalomban vagy túlfűtenek, vagy nem fűtenek. Mint most. Bár nappal kellemes az idő, estefelé még megdermed Moszkva. A lány azonban szakértelemmel megvizsgálja a csöveket. A fő fűtőszál meleg. Tehát csak ki kell csavarni a szelepet. Megteszi. Gurgulázó hang érkezik. A anyag tömítésnél pedig rozsdás víz.

– Toljuk össze a két ágyat? – kérdi Ádám.

A lány segít neki, aztán ruhástól bújik a paplan alá.

Így a fiú sem vetkőzhet le. A paplanra telepedve simogatja a másik lángoló varkocsát. Elképzeli Mását kicsiny mellekkel. Jól állnának neki. Aztán azt, hogy váratlanul nagy emlők bomlanak ki a blúzából. Ez a kép is felvillanyozza. Érzi, ahogy az életre kapó fűtőbordák ontani kezdik a meleget. Benyúl a dunyha alá, és megmarkolja Mása csípőjét. A lány megrázkódik.

– Nem akarod? – kérdi az egyetemista csalódottan, pedig számított erre.

– Még nem.

– Hát akkor mit csináljak?

Mása azt feleli: poj!, vagyis énekelj, de ezt Ádám annyira valószínűtlennek tartja, hogy azt hiszi, félreértette, és a lány azt mondta: pej!, vagyis igyál.

– Nem iszok többet. Nem akarok részeg lenni.

– Énekelj!

A fiú térdre áll, hogy alaposabban megszemlélhesse a lány arcát. Nincs rajta ugratás, csúfolódás jele.

– Énekelj nekem! Mert én... nekem ez így túl gyors.

– Még nem voltál férfival?

– De igen – hazudja, szemlesütve Mása.

– Nem ismerek orosz népdalokat – hazudja Ádám, mert az egyetemen orosz népzene speciálkollégiumra jár.

– Akkor énekelek én.

Mása halkan dúdol. Egybeérnek a dalok, áthullámzanak egymáson. Bölcsődalok ezek főleg. Időtlenek, néptől, nyelvtől függetlenek. Átkopognak a szomszédból. Mása elhallgat.

– Vakargassam a hátad? – kérdi Ádám, hogy oldja a másik megszeppenését.

– Az nagyon jó lenne.

A fiú lehúzza róla a paplant, és próbálja benyúlni a blúza alá.

– Inkább a ruhámon keresztül vakargass.

Ádám bólint. A lánynak vékony bőre van, mint egy szibériai patakban eltévedt halacsckának.

– Átmegegyek Viktóriához! – ugrik fel hirtelen.

– Ne zavard őket! – fogná vissza Ádám, de Mása felkapja cipőjét, s már ki is lép a folyosóra. Még visszafordul: – Túl sokat jelentesz már nekem ahhoz, hogy maradjak

Ádám, egyedül maradván, mégis tölt magának egy pohár bort. Túl édes. Azért megissza. Közben felfedez egy festményt. A címe: „Mi, a Holdon.” Két szovjet űrhajóst ábrázol, amint egy Hold felszínén lévő sziklából Lenin szobrot faragnak. Az eurázsiai birodalom '61-ben ámulatba ejtette a világot, amikor Gagarint fellőtték a világűrbe. Viszont tavaly az amerikaiak leszálltak a Holdon. Ez megrázta a birodalom vezetőit. A festmény mellett egy plakát. Könnyező férfi emeli fel figyelmeztetően az ujját. Szájához az van írva: „Eltársak, ne dolgozzatok mérgező anyagokkal, ha erősen fúj a szél!”

Kopognak. Viktória lép be. Ádám felszabadít vendégének egy széket, de az ledobja fürdőköpenyét, és ráveti magát a fiúra. Aki csodálkozni sem képes, megtapasztalva a lány rutinját.

De nem sokáig marad a merész angyal.

– Mennem kell, Adamuska... – mondja, újra belebújva köpenyébe.

– Legalább egy órácskát maradj még!

– Nem lehet. Éjfél van. Még éppen elérjük az utolsó buszt a kollégiumhoz. Andrej hazakísér minket.

- És legalább jó volt velem?
- Viktória megorzolja a fiú haját.
- Ne aggódj! Ma két szép élménnyel gazdagodtam.
- Két élm... Hát... előttem Andrejjel is?
- Mit vártál?
- Persze, persze...
- Megyek. Aludj nyugodtan, Adamuska!

De Ádám nem alszik nyugodtan.

Amikor felfogja, hogy a testnedvei keveredtek Andrejével, zuhanyozni akar. De nincs víz. Visszafekszik gondolkodni, mi legyen, s így szunnyad el. Szakaszosan, vissza-visszatérve a valóságba. Ilyenkor villogó lámpát lát, hörgő radiátort, dudáló autókat hall. Vagy mindez már a valóságot ismétlő álom? Az bizonyára nem a valóság, hogy Andrejjel ketten tekeregnek Viktória testén. A lány pedig nyaladza kacag. És a fejére húz egy lyukas zsákot. A zsákon felirat: Rádda Barnen. Nyárligeten a Rádda (a helyiek nyelvén „Ráda”) mentette meg a lakosságot a világháború után. Ádám tudja, hogy a főtéren asztalokat állítottak föl a tizennégy éven aluli gyerekek számára, akik csak a zöldséglevest ették meg, a kenyérikét hazalopták a családnak. Így tett a hátéves Sanyi, Ádám bátyja is. A csecsemő Ádám pedig kenyérpépen maradt életben. Viktória most megrázza fejét, melyről leesik a zsák. De ami előtűnik, az nem a lány arca. Hanem Rákosié. Rákosi '55 novemberében járt Nyárligeten. A demokratikus átalakulás szükségességéről, és a torzulások elkövetőinek felelőségre vonásáról beszélt. Ádám nem tudja, kisgyermekként az apja nyakában ülve élve látta-e a vezért, vagy csak később, egy régi Nyárligeti Naplóban látott újságkép rögzült saját emlékként az elméjében. Ami mindig előhoz egy másik élményt: nagyapja az eperfához kötve, miközben a begyűjtők átkutatják Sóstóhegyen a portát. Olyan éles minden mozzanat, mintha csak tegnap történt volna. Pedig ekkor Ádám még öt éves sem volt. Az lehet, hogy nagyszülei olyan sokszor mesélték el ezt, hogy filmmé álltak össze benne az elképzelt történések. Viktória testén most már nem kell osztoznia Ádámnak Andrejjel. Andrej felszívódott. A lány pedig megismétli azt a produkciót, amire pár órája a valóságban is képes volt. A fiú gyönyörködve nézi. Megmarkolja csipőjét, mellét, állát. A lány arcát eltakarja a haja. Ami most már nem fekete. Átváltozott ártatlan-izgató rótvörössé. Ez a csúcspont.

A következő kép, hogy oldalra fordulva pihegnek. Ádám simogatni kezdi a másik karját, harapdálja a fülét. Mire az megfordul. De nem Viktória, és nem Mása, hanem Rákosi arca néz vissza rá.

Csipős füst sodorja el ezt. A sóstóhegyi kert. Másodkelésű dinnye és uborka papírrá száradva. Mivel azonban októberben már nedves a levegő, nehezen kap lángot a dinnyehéj. Frissen érkezett varjak figyelik a gereblyéző, buckát igazgató nagyapát. Aki káromkodik, és rágyújt. Megkínálja Ádámot is. Így már dohányfüst keveredik a hulladékfüstbe.

- Ha visszajössz, téríteni fogsz te is?

Ádám nem érti nagyapa kérdését. Aztán megérti. És igazságtalannak tartja. „Mi köze Puskinnak meg Turgenyevnek a kommunistákhoz?” – gondolja sértetten. De eszébe jut, hogy az iskolákban általában az orosz szakos a párttikár, és hogy az orosz nyelvkönyvek propaganda olvasmányokkal vannak tele. „Tehát van közük hozzá. Nem, nincs, nincs közük!” – kezd el csapkodni a kezével Ádám, mintha a rá tekeredő cigaretta- és gázfüsttől akarna megszabadulni.

Megfognak a kezét. A recepció az.

- Keljen fel elvtárs! Fél kilenc van. Ideje reggelizni.
- Hagyjon! Nem reggelizek!
- Tízkor el kell hagynia a szobát.
- De én álmos...
- Kiveszi még egy napra?
- Nem, nem... Elnézést. Összeszedem magam.

Ádám bebotorkál a mosdóba. Van víz. Megmossa arcát, derekát. Megtörölközik. És belenéz a tükörbe. Ketten nézek vissza rá. Saját maga és Rákosi. Megrázza a fejét. Még mindig ketten vannak. Megfordul. Rákosi áll előtte.

- Maga hogy a fenébe kerül ide? – hátrálna kérdés közben Ádám, de a mosdóba ütközik.
- Één? Hát mér ne lehetnék itt? – dörgi mérgesen, a magánhangzókat furcsán ejtve a megszólított. – Ide irányított a recepciós. Egy szabad aágyra. De maga összetolta a két aágyat.
- Nem volt szabad ágy. Egy lánnyal, együtt kaptam ezt a szobát.
- Mikor jöttünk Fenyicskával, épp távozott egy fiatalember és két lány. Az egyik fekete volt, a másik vörös.
- Ó, igen. A vörös... Ők az ismerőseim.
- Én kaptam itt, magánál egy aágyat, és Fenyicska sem kapott külön szobát, mert a harmadik emeleten volt még egy üres aágy egy idős hölgy mellett.
- Ki az a Fenyicska?
- A nejem.
- És mit akar tőlem, maga... Rákosi...
- Één? Mit akarnék? Csak zuhányozni – és a volt pártvezér nagyot ásítva az ágyékát kezdi vakarni. Méretes hasa olyan karimával omlik alá, hogy alatta eltűnik a keze. És az is, amit vakar. Talán nincs is ott semmi. Ami viszont egészen biztosan hiányzik a testéből, az a nyak. Feje közvetlenül a vállain nyugszik.
- Maga tényleg Rákosi?
- Igen. Nézzen meg, ha nem hísz nekem!
- Nem Kirgiziában él?
- Éltem ott. De már Gorkijban lakom. Az innen...
- Nincs messze, tudom. Hát... Ez képtelenség! Otthon nem fogják elhinni, ha elmesélem. Rákosi élvezettel veszi tudomásul Ádám zavarát.
- És mit csinál Moszkvában, fiatalember? Esetleg a nevét is elárulja?

Reggelire négy rubelért adnak kásás margarint, vizes kenyeret és első osztályú füstölt angolnát. Rákosi a fiú megkérdése nélkül három adagot rendel. S közben megérkezik a felesége. Ádám csodálkozik, mennyire hasonlít a két ember. Termetre. És arcra. Pedig a nő akár egy mongol. És mégis.

- Fenyicska, bemutatom neked újdonsült egyetemista barátomat: Dési Ádámot.
- A nőnek kis madárkeze van. De magabiztosan szorítja meg a diákét. Egy pincér vodkát tölt hármójuknak, bár Ádám nemet int a kezével. A nő lehúzza. Rákosi csak megszagolja.
- Beteg vagyok. Zsíros húsok, alkohol tilos. Még a végén meghalok, mielőtt viszontláthatnám a hazámat. Szoktak rólam otthon beszélni az emberek?
- Nyárligeten gyakran emlegetik és szidják az exvezért. (Azok is, akik az ő idejében törtek föl.)
- Szoktak.
- És miket mondanak rólam?
- Változó.
- És Kaádárról? – vált idegesen Rákosi.
- Változó.
- Rákosi felemeli az asztalterítő szélét. A fiú azt hiszi, bele akarja törölni a száját, de nem, csak oda kuncog.
- Hazamegyek, mindent tisztázok. És beolvasok nekik! Hogy hazánkat a Nyugat szolgálójává tették. A fiatalok már dzsinszadrágban járnak! Hogy a kádári diktatúra helyett vissza kell hozni az igazi munkásdemokráciát. Aztán elvonulok vidékre. Egy tanyaára. Vagy egy vadász-házba.
- Én nem elköltözöm Pestről! – jelenti ki magabiztosan az asszony. – Én elmegyek legfeljebb Szentendrére. No és fiatalember, te melyik egyetemen tanulsz magad?
- A Lomonoszovon. Orosz irodalmat.
- Tetszik az neked?
- Nagyon.
- Jók neked előadók?

– Igen. Főleg az összehasonlító irodalomtörténet professzora. Ő a tanszékvezető. Szuggesztív. És objektív.

– Objektív? – horkan föl Rákosi. – Miért jó az? Minden művészet és humán tudomány i-de-o-lo-gi-kus.

– Ő a művekre összpontosít.

– Hogy hívják neked ezt tanárt? – kérdi előrenyújtott fejjel az asszony.

– Pavel Koszigin.

Rákosi és a felesége kezében megáll az evőeszköz. Egymásra néznek. Havonta jönnek a fővárosba, hogy egy régi elvtártól kérjenek segítséget a hazatelepüléshez. És mindig csak ígéreteket kapnak.

– Ez a Koszigin nem rokona a centraálkmités Alekszej Kosziginnek?

– Az öccse, tudtommal.

– Ádám fiam – és közelebb húzza a fiúhoz a székét Rákosi. -, gyakran beszél maga... beszélsz te ezzel a Kosziginnel?

– Szoktunk beszélgetni. Szemináriumon. Legutóbb Nyekraszov líráját...

– És Magyarországról?

– Fel szokott jönni. Mert a szemináriumi csoportban magyarok, lengyelek és keletnémetek vannak. Koszigin emlegeti, mennyire más romantikát képvisel Petőfi, Heine, Mickiewicz és Puskin. Puskin már a realizmus...

– Fiam, az én nevem még mond valamit a tisztességes kommunistáknak! Akiket nem hang-holt ellenem Kaádár. És annak a csibésznek nem ér el mindenhová a keze. Mikor tudnék én ezzel a Pavel Kosziginnel beszélni?

Ádám gyomrát ingerli a vodka, noha alig érzi a szagát. Elég a látványa. Nehezen nyel, nehezen vesz levegőt. Legszívesebben lesodorná az asztalról. És még jobban ingerli ez a kis buborékfejű ember. Aki nem hasonlít szörnyetegre. Csak legfeljebb annyira, amennyire a gyík rokona a dino-szaurusznak. Ádám úgy érzi, külön megalázás a sötét évek elszenvedőinek, hogy egy ilyen bohóc uralkodott felettük. És akkor a fiú megragadja az életlen kést.

De nem döf, nincs ehhez ereje. És egyébként is két fekete gorilla veszi közre Rákosit.

Közlik vele: vagy azonnal beszáll hozzájuk, és visszamegy velük Gorkijba, vagy a Ljubjankára viszik kihallgatni. Rákosi tiltakozik, mire karjánál fogva megemelik, s már viszik is. Felesége csitítgatva követi. Segít beszuszakolni urát a fekete Pobjedába.

Ádám kabátjával a hóna alatt lép ki az utcára. Undorán már felülkerekedett a csodálkozása. És az öröm, hogy egy élete végéig mesélhető történet részese lett. S mindent beragyog az ígéret, hogy Mása megszerezhető. Türelemmel. És szeretettel. És jó, hogy csak úgy.

Megütögetik a vállát. Két markos pincér fogja közbe.

– Uram, elfelejtett fizetni – mondja a kopasz.

– Fizettem, kérdezze meg a recepcióst!

– A reggelit felejtette el kifizetni.

– Meghívtak.

– Mi erről nem tudunk.

– Az, akit...

Ádám összeszámolja a pénzét. Kilenc rubele maradt.

– Tessék, a maradékot tartsa meg!

– Ez kevés, uram. Háromszor négy rubel a reggeliért, és háromszor három a vodkákért. Az összesen huszonegy rubel – mondja a kopasz pincér, és míg társa megragadja a gallérjánál Ádámot, ő ökölbe szorított kézzel boksz alapállást vesz föl.

Kazsimér Soma

fentrol.hu

ht úgy mesélték hogy hatalmas
tp szőlő gyümölcsös konyhakert présház pince filagória nyárilak vendégház kút mellék-
épület
s: volt a házunk helyén mielőtt elkezdtek építkezni
// és akárhányszor szóba került az otthon
ww felépítették alá ezt a régi tájat

w. magyarázták a kertben mi hol lehetett
fe még légópincét is fúrtak nyelvükkel a domb oldalába
nt aztán folytatták hogy kismarkoló
ro ásta az alapot és bontotta le mindezt
l. meg hogy 4-5 méter mélyen még szárnyasgránát
hu is állt ki a földből bombázta az eget
/h visszatemették talizmánnak védje a házat

u/ volt ez az alap biztosnak tűnt
le meséltem én is tovább ahol most fekszel a fűben
gi ott volt a présház sípcsontodon fut keresztül a tűzfal
fo alulról építkezett a történet kereste a helyeit
to és találta meg a gyanús földbuckát
/I a megcsúszott domboldalt hogy itt volt ez ott meg az
04 de kellett azért fentről is az igazolás

38 az archívum a kulcs
7? fentről térképpé lehet avatni a tájat
r= az oldalon te választod ki hogy melyik időszület
1& melyik képét vágja rá az utcákra
c= mint egy lenagyított diafilmet
23 ahol kitakar ott mutat meg igazán
03 aláakom a műholdképet
90 a feketefehéret meg átlátszóbbra húzom
8. biztos csak benéztem nem ismerem fel az utcákat
05 vagy nem illeszkedik a kép jól a dombhátra
63 mert hetvenötben biztos nem ilyen volt
07 mi ez a nagy bozót ez a nagy semmi a
5: szőlő gyümölcsös konyhakert présház pince filagória nyárilak vendégház kút mellék-
épület
61 helyén üres helyek kitöltetlen zónák
24 meg kell menteni őket
14 újabb rétegek kerülnek a korábbiakra
0. hátha felfedi azt amire eddig alapoztam
13 amin az otthon magasodik
29 hogy ne kelljen szóba hozni a hazugságot
06 mert egyszer már a mese is ráexponálódott a tájra
:9 a valóság pedig biztos csak becsúszott két réteg közé

Tönköl József

Tímár Margit haja

A felrepedt mezőn nincsen, aki énekelje a lakodalmas dalt,
éppen ezt dalolja el valaki, ezt hallottam tegnap éjfél után:

ó, te édes sárga hajam hova lettél?

talán az én kontyom alá keveredtél?

oda tekeredtem én, le se ereszkedem én soha többé.

Lassan elfeledem Tímár Margit énekét, a gyerekkoromat,
az udvaron a hóból kiásott ösvényeket, a következő utcát,
a dűlők nevét, s azt, aki az álmaimat rakta kazlakba,
túl, túl a Göncölön is, de senkit, semmit nem találok,
hova lett az a hetven év, a hómedvéket fölvető táj,
félrecsapódva, el-elnyúlva lerontotta falaimat,
hol vannak már a kunyhók színei, a sántaiskola négyszöge,
az ostorok, a nyúzottthéjú botok, az ökölrázó csósz,
nincsenek fák, növények, nincs már Tímár Margit sárga haja,
esküvőzene, hosszú éjszakája az akáciram fürtös záporának,
a halottaink álmukban újra élnek, el-eljönnek sétálni velünk.

Szeder Réka

Ugyanolyan

Mindig lesznek új városaink,
amelyek mindig olyanná válnak,
mint az előzőek.

Mégis mindig megváltjuk a jegyünket
a következőbe.

Retúrt kellett volna

Mindig csak oda váltok jegyet,
és mindig csak akkor,
amikor a körülmények a legkedvezőbbek.

Már napokkal előtte megtervezem
a nyaralás minden részletét;
mikor, hova, meddig.
Aztán mindig elhatározom;
nyitok egy kis éttermet vagy butikot.

De mindig válthatok jegyet visszafele.
Ez igen hosszú procedúra.
Ráadásul drágább is.
Retúrt kellett volna váltanom.
Megint.

Újraindítás

Kiléptem az erkélyre. A virágcserepet a kezemben tartva egy utolsó pillantást vetettem a bánatosan kókadozó páfrányra, majd elengedtem. Végignézttem, amint a g egyenlő 9,8 méter per szekundum négyzet tehetetlen áldozataként a hetedikről leszáguldvá becsapódik az aszfaltba. Gondolatban megköszöntem neki az együtt töltött éveket, amint a sok apró szilánk végigbucskázott a ház előtti keskeny járdacsíkon, majd visszamentem a szobába. Igazából annyira nem is sajnáltam azt a növényt. Pedig tőle kaptam a harmincvalahányadik születésnapomra. Mondjuk elsősorban nem is magának a virágnak örültem már akkor sem, hanem annak a kaspóra ragasztott kis cetlinek. Ugyanis írt nekem egy nyolcsoros versikét, pedig valójában sosem ment neki ez a műfaj, de tudta, mennyire szeretem a személyes ajándékokat, így igencsak meghatódtam, és azóta is nagy becsben tartottam azt a páfrányt. Egészen mostanáig. Mert ma úgy határoztam, ő lesz az első.

Miután visszamentem a lakásba, azon kezdtem el morfondírozni, ki legyen a második. Mert elegánsan akartam csinálni. Szépen, következetesen. Végül egy könyv mellett döntöttem. Ezzel az első házassági évfordulónkra lepott meg. Egy barcelonai útikalauz volt. Elsőre ez nyilván nem hangzik valami hű, de fantáziadúsnak, de tudni kell, hogy ott voltunk nászúton, ő pedig pirossal bekarikázta benne az összes látnivalót, amelyet anno megnéztünk, és egy-egy személyes megjegyzést is kerekített melléjük. Egyébként gyűlölöm, ha valaki belefirkál egy könyvbe, a könyvtárosnak is jelenteni szoktam mindig, de ezúttal figyelmen kívül hagytam e tényt. Szóval, a választásom e kötetre esett. Erőteljes mozdulattal a cserép után hajítottam. Mivel tisztában voltam vele, hogy az ő landolása nem lesz olyan látványos, igyekeztem a lehető legmesszebbre dobni, hogy legalább a teljesítményem az legyen: útikönyvvetés, pehelysúly kategória, aranyérem; magyar himnusz, örömkönnnyek, köszönöm mindenkinek, nagyon köszönöm.

Aztán vérszemet kaptam. Hiszen, ha már az egyik könyvet kidobtam, miért ne vágnám ki az összeset. Így megragadtam a polcos szekrényt a két szélénél fogva, majd Hulkká átlényegülve, bezöldült fejjel megemeltem, és az első versenyzők után küldtem. Sajnos mind a ketten eléggé szerettünk olvasni, így számtalan egymásnak vásárolt remekmű sorakozott rajta, megannyi szívhez szóló dedikációval az első oldalán, mint „az egyetlennek a világon, aki épp olyan bolond, mint én” avagy „a következő ötször ötöt is csak veled”. A koloniatutánzat könyvszekrény úgy lehelte ki a lelkét a földre csapódva, mint valami vertikálisan megfeneklő Titanic. A könyveknek, mondjuk, gondolom, nem lett túl nagy baja. Majd valami lomis vesz magának belőlük pár felest. Win-win, halleluja.

De ha már az összes könyvünktől és egyben az egyik legimpozánsabb bútordarabunktól sikerült megszabadulnom, egyszerűen nem állhattam meg itt. Szóval a mindeközben Hulkzöldből meggyipirosra váltott fejemmel becsörttettem a hálóba, összeszedtem minden erőmet, és az évek során felgyülemlett összes feszültséget az izmaimba pumpálva megragadtam a franciaágyat a támlájánál fogva, a levegőbe emeltem, átvágtattam vele a szobán, és kis barátai után hajítottam. Ez már nyilván nem fért ki az ablakon, így magával rántotta a szoba falának egy részét is hatalmas, tatóngó üreget hagyva maga után. Kitépte belőlem az összes éjszakát, amikor túl későn ért haza, és vissza sem hívott; valamennyi, a „ma nincs kedvem” vezényszóval rövidre vágott meg a „titkárnoi tapasztalat, na persze” kikezdhethetlen évrre hivatkozva berekesztett közeledési kísérletet; a kiskifli-nagykifliben töltött amatőr pékmesteri konferenciákat; meg a rengeteg, „úgy, mint még soha senkit, ugye tudod” szálnalmas közhellyel telesúgott, a nyakhajlatomba tőrődő párnák nyomát.

Innentől pedig egyszerűen nem volt visszaút. Menniük kellett mind. A dohányzóasztalnak, amelyet vagy ezerszer lehamuztunk, mielőtt megfogadtuk volna azon a bizonyos szilveszteren, hogy most aztán tényleg leszokunk, együtt. A mosógépnek, mert nem igaz, hogy nem tudta kiszedni azt a vörösborfoltot a kedvenc bézs kiséstélyimből, amelyet az öccse esküvőjére vettem fel. A konyhaszekrénynek, mert csakis miatta vágtam be az utolsó betűig a „Hús nélkül is finomat” vegaszakácskönyv tartalmát, szerinte ugyanis minden egyes karajdarabkával a disznó halálhőrgését tömködjük magunkba a villánk hegyére szúrva. Aztán a kanapénak, mert az elején néha az ágyig sem sikerült eljutnunk; meg az íróasztalnak, mert a legeslegelején olykor még a kanapéig sem. Majd az étkezőgarnitúrának, amiért a névnapi meglepetésvacsorájára főzött sztrapacska szinte szénné égett; és utolsóként persze a beépített gardrób szekrénynek is annak minden tartalmával, mert én még annyi év után is neki, csakis neki akartam szép lenni. Végül felhajtottam a nappaliban az utolsó mohikánként helyálló szőnyeget, kikotortam az összes alásöpört, ki nem beszélt, elfojtott bosszúságot, mérgező titkot és tüskét, bedobáltam őket egy használt tescós szatyorba, jól összekötöztem a füleit, aztán mentek szépen a többiek után.

A derekas munka végeztével kihúztam magam, leporoltam a tenyerem, és elégedetten pásztáztam végig a lecsupaszított lakáson. Nem rossz. Egyáltalán nem. Egészen tágas. Elférne itt akár egy... A szobák mérete és kiosztása igazán praktikus; nézd csak, ide tehetnék a könyvespolcot, oda a dohányzóasztalt, amoda pedig... azt a rácsos kiságyat, tudod, amelyiken a múlt héten akadt meg a szemünk a bababolt kirakata előtt. Még nyilván korai, de majd egyszer. Kék függönyhöz mit szólnál? Sötétkék, persze, nem is türkiz, nem örültem meg. Olyan izgalmas ez a nagy semmi, ez a hatalmas tér, ez a tiszta lap. Úgy örülök, hogy belevágtunk, te meg én. Picit félek, de olyan boldog vagyok. Kicsit fáj a bal tenyerem, mert belement egy szálka, de majd elmúlik. „Úgy, mint még soha senkit, ugye tudod.” Rendszer összeomlott, újraindítás: persze, ülj le nyugodtan, nem várok senkit. Mióta nem eszel húst? Inkább társasház, ne kertes; feleljen egyértelmű igennel. Barcelona? De jó ötlet. Azért azt a páfrányt egy picit mégiscsak sajnálom.

FRIMMEL GYULA: Téli Zala-part - 1958

Vörös István

Versárnyékok

I

VILÁGAZONOSSÁG

árnyékvers

A világ az, ami
árnyékot vet magára,
a zizegését hallani,
a fény-próbát megállja.

Az árnyék árnyékot takar,
réteg rétegre,
mi lélek lesz hamar,
képek félelme.

A világ az, aki
könnyedén megszemélyesül,
tudatot kölcsönöz neki
az úr.

A világ az, amely
nem érthető. De érthető,
ha az idővel összenő
a hely.

2

ÖNELTÉRÉS

az előző égi mása

Az én árnyékot
húz ki maga alól,
zajt csapva meghasad,
és a résből dalol.

Fénysáv fénysávra épül,
egy nyári palota
lesz majd belőle,
gondolat bánata.

Az én nem az, aki
nem szívesen személy.
A gondolatát vágyai
uralják. Szenvedély

az én, de olyasmi, amely
elfér egy fejben is akár,
egy szóban, egy betűben,
nem is kell neki hely.

3

ÖNAZONOSSÁG

bal-lator vers

A világ az, ami
húz ki maga alól,
a zizegését hallani,
a rettegés dalol.

Az árnyék árnyékot takar,
egy téli palota,
mi lélek lesz hamar,
gondolat bánata.

A világ az, aki
nem szívesen személy,
tudatot hazudik neki
a szenvedély.

A világ az, amely
elfér egy fejben is akár,
ha az idővel összenő,
nem is kell neki hely.

4

VILÁGELTÉRÉS

jobb-lator vers

Az én árnyékot
vet ki magára,
zajt csapva meghasad,
a fény-próbát megállja.

Fénysáv fénysávra épül,
réteg rétegre.
Miért lenne belül
képek félelme?

Az én nem az, aki
könnyedén megszemélyesül,
a gondolata, vágyai:
az úr.

Az én olyasmi, mely
nem érthető, ha érthető.
Egy másik énnel összenő
a fej.

Az elhallgatás okai

A jós raktára 1

Okosság, jótékonykodás, egyenes szándék
ontja testünkbe és lelkünkbe édességeit,
ahogy egy segélyszervezet bárkit segít.
A világ elátkozásával én ma várnék.

Még maradt a velünk született tisztaságból,
a bűn kudarctól éhesen bámul le ránk.
Gyerekfény ragyogja be éjszakánk,
és álmokká áll össze önmagától.

Hiába adja ki magát a legfőbb úrnak
a sátán, meglátod még benne is a jót,
felfűtöd, mint egy kültéri kohót,
így angyal múltja egykönnyen kibújhat

belőle, és majd megvédeni próbál
az árnyékoktól, mert ez így szokás.
Ha ördög részről jön a vallomás,
meghallgatásától hiába óvnál,

a kijózanult részemet segítsük,
a jó útra tért kártevőt az égbe föl
emelje bánata, mely tündököl,
aztán az öröm keresztvizébe merítsük,

hadd járja át a józan ész hatalma,
és a lelkesültség lázálmai,
az öröklét-borzongás rázza ki,
ha fáj is ez, ő biztosan kibírja.

Ártatlan öröm, segítőkészség és gyógyszer
borús biztonsággal vesznek minket körül,
a nyugalomnak mindenki másképp örül,
megérteni egyik se biztos módszer,

de az azért tény, bárányok közé születtünk!
Lepkeként száll és delfinként szökell?
A pelikán a végső titkokhoz közel
viszi áttetsző árnyékán a lelkünk.

A jótetteink képe féltett állatokba zárva
ered nyomunkba, lesz az üldözönk,
mi rájuk mégis pisztollyal lövöldözünk,
mert mindegyikben ott a bűn, a durva lárva,

ami magával rángat a szórakozásba,
bár unatkozni volna néha jobb.
Az angyalarc mögül: előtörő zajok,
fények, eső és megváltás hideg csapása.

Patócs Molnár János

Egy gyászmise

A pap sebbel-lobbal belibegett, a lopakodó kémrepülő-alakú templom belső terét kettéosztó futószőnyegen, a fekete tömegén át, albára vett lila ornátusban, mint egy éji lepke. Csengő csendült valahol a hatalmas, meztelen ablaküvegeken át áradó fénybe, tétován, mintha nem lenne biztos benne, jól teszi-e, hogy szól. A gyülekezet zajosan felállt. Az orgona felzúgott. A pap meghajtotta térdét a tabernákulum felé tisztelegve, majd ugyanúgy a feszület felé is, amelyen corpusként, kiskamasz méretű stilizált tövis ág függött. Megcsókolta az oltárt, szembefordult a gyászolókkal, keresztet vetett:

Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében.

Ámen – mormolta a gyülekezet.

Az Úr legyen veletek!

És a te lelkeddel – válaszolta készségesen a tömeg.

A pap arcán örömből hajló meglepetés fénylett: többen vannak, mint számította. Hatvanon túli, magas, férfias férfi volt, lapát kezekkel. Azt beszéltek, rendszeresen jár úszni: a sportuszodában ismerkedett meg az elhunytal, aki szívesen időzött a medencékben és a szaunában. Civilben kevesen nézték volna papnak. A konzervatív polgármester kinevezte tanácsadójának, a városi tévében jól hangzó, "lélektől lélekig" címen saját műsora volt, hangadója a városi közéletnek. Derült égből villámcsapásként hasított a hír: országos napilap foglalkozott múltjával, anno titkos ügynökként szolgálta a kommunista hazát. Hiába védekezett, hogy az átkosban, aki Rómában szeretett volna tanulni, annak ki kellett egyeznie a politikai rendőrséggel. Meg hogy a római katolikus egyház elvei szerint, a szertartás szentségét nem érvényteleníti a szolgálattevő esendősége. Ambiciózus falusi fiú volt, úgy ítélte meg, ha teológiai tanárrá képezi magát, biztosan városi környezetben marad. Ilyen áron, de sikerült. A megyei lapban közölt nyilvános bocsánatkérést követően a közélettől visszavonult, csak a szemináriumban tartotta meg kispapok által kedvelt, rendhagyó szellemű előadásait a biblikus tantárgyakban. A püspöki hivatalból kitétek, a panelek közé ékelt, modern építésű plébániára. Megbetegedett. A történektől talán nem függetlenül. Jézusba kapaszkodva küzdött a rákkal, egyelőre ők ketten tűntek győztesnek.

Erélyes kezeit összekulcsolta, jelentőségteljesen a kántorra pillantott, aki tőle balra, a lopakodó jobbszárnyán kiépített emelvényen ült. Orgonája mögül, csak kopasz feje búbja világított. Felbúgatta hangszerét, kellemes baritonja felszárnyalt. Az énekhang mögött, mintha a kinti ezüstzúzmarába dermedt tél csendült volna meg, csengett-bongott, csilingelt a harang.

Ments meg Uram engem, az örök haláltól,
Ama rettenetes napon minden bajtól,
Mikor az ég és föld meg fognak indulni,
Eljössz a világot lángokban ítélni.

A pap, éneklő hangon fogott imába: Könyörögjünk! Istenünk, mindenható Atyánk, szent Fiadról hittél valljuk, hogy meghalt és feltámadt. Add kegyelmedet, hogy ennek a szent áldozatnak erejéből gyermeked, Kárpáti Tamás, aki Krisztusban halt meg, Krisztusban örvendezzék a boldog feltámadásnak.

Ámen – morajlott a hívek kórusa.

Urunk, Istenünk, könyörgő szívvel ajánljuk fel áldozatunkat gyermeked üdvösségéért. Kérünk, hogy aki kétkedés nélkül vallotta szent Fiadat kegyes Megváltójának, irgalmas Bírójára találjon benne. Valóban méltó és igazságos, illő és üdvös, hogy mindig és mindenütt hálát adjunk néked, mi Urunk, szentséges Atyánk, mindenható, örök Isten. Mert megérdemeltük ugyan az elmúl-

ást, de jóságod folytán kegyelmet kaptunk. S ha bűneinkért mégis halált szenvedünk, Krisztus megváltó győzelme által új életre támadunk ő vele. Ezért fölségedet dicsérjük, és hangos szóval vég nélkül zengjük:

Szent vagy, szent vagy, szent vagy! – óvatos csilingelés hallatszott. A lopakodó bal szárnyán ülők, akik a hang irányába pillantottak, láthatták, ősz hajú, sovány asszony a sekrestyés.

Mindenség Ura, Istene, Dicsőséged betölti a mennyet és a földet, Hozsanna a magasságban! Áldott, aki jön az Úr nevében!

A pap, mióta betegségével küzdött, hirtelen hevüléseket okozó gyógyszert szedett. Mint egy menopauzás nő – kesergett házvezetónőjének, aki főállásban komoly vállalkozás főkönyvelője volt, valamint lelki és egyéb támasza a papnak. Olyankor oktanul túlfűtöttnek érezte környezetét, amit a kozmikus magányhoz mérhető hidegérzet követett. Figyelmeztetőleg a sekrestyésre pillantott, aki a kapcsolóhoz sietett: a temp-lomba meleg levegőt befúvó ventilátor burrogása megszűnt. Lilaszélű, fehér zsebkendővel, amit titkos hódolója hímzett, megtörölte gyöngyöző homlokát.

Szentlecke Szent Pál Rómaiakhoz írt leveléből: Akiket Isten Lelke vezérel, azok Isten fiai. Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét félelemben éljete, hanem a fogadott fiúság Lelkét nyertétek el, általa kiáltjuk: Abba, Atya! A Lélek maga tesz tanúságot lelkünkben, hogy Isten gyermekei vagyunk. Ha pedig gyermekei, akkor örökösei is: Istennek örökösei, Krisztusnak társörökösei. Előbb azonban szenvednünk kell vele együtt, hogy vele együtt meg is dicsőüljünk. De ennek az életnek a szenvedései véleményem szerint, nem mérhetőek az eljövendő dicsőséghez, amely majd megnyilvánul rajtunk.

Ez az Istennek Igéje.

Istennek legyen hála – jött a válasz több mint száz torokból.

Evangélium olvasást nem tartott. A harminchat féle gyászmise helyett egy harminchetediket alkotott. Hajlott a rugalmas liturgiák tradícióvá minősítése felé. Úgy vélte, nincs a gyászoló gyülekezetben senki, aki tájékoztathatná, az általa nem kimondottan kedvelt püspököt a rendetlenkedésről. Amennyiben jól ismerte a halottat, ahogy ezúttal is, szíve szerint igyekezett az elhunyt személyiségére szabni a liturgiát. Úgy vélte, a személyes hithez, személyes istenképhez, esztétikailag személyes liturgia passzol. Az utolsó találkozást Tamással olyan élesen látta, mintha most is ott ülne vele szemben, az első padban, és a félelem nélkül élők, mindent sejtők, mindent megbocsátók bölcs mosolyával szemlélné az ő papi fáradozását.

A gyülekezet soraiból rövid imák buzogtak. Egyes hangok nehézkesen birkóztak a leírt szöveggel, mások tanult olvasók lehettek, gördülékenyen, enyhe pátosszal szálltak szavaik az oltár felé.

Csend lett. A pap néhány zizegő lapot vett elő a reverenda zsebéből, vaskos ujjaival ellenőrizte, sorrendben vannak-e. Átballagott a mikrofonnal ellátott pulpitushoz: Most pedig vegyünk búcsút Isten gyermekeitől, a hetvenkét évet élt Tamás barátunktól, azokkal a szavakkal jellemezve életét, amelyeket a család volt szíves összeállítani. Az oltár melletti színtelen hangot a mikrofon erélyes, kedélyes, bizalmat gerjesztő megszólalássá varázsolta.

Nagyváradon született 1948-ban, értelmiségi szülők gyermekeként. Édesapja, akinek nevét kapta a keresztségben, latin-francia szakos gimnáziumi tanár volt, édesanyja tanítónő. A vegyes lakosságú város akkor még létező kulturális atmoszférája egy életre elkötelezte a művészet szeretete mellett. Tizenhat évesen, családjával együtt telepedett át az anyaországba. Itt reméltek nyugalmat, miután apja szabadult a börtönből, ahol az 56-os eseményeket követően szenvedett. Borsodban telepedtek le, Tamás Miskolcon szerzett mérnöki diplomát. A család, később városunkba költözött, így tanulmányait befejezve, ő is itt keresett munkát. Miközben az altalaj sötét kincseit kutatta, az ember alkotási képessége, a szépség megszállottja lett. Mondhatjuk talán, a művészetben ismerte fel Istent. Szakértők szerint különleges érzéke volt a még rejtőző tehetségek felfedezésére, így sikerült kialakítania hazánk egyik legjobb, ha nem a legjobb kortárs grafikai gyűjteményét. Illusztris barátokat szerzett, elképzelhetetlen volt kiállítás, borfesztivál, néptánc-fesztivál megnyitója az ő részvétele nélkül. A magasságok után megismerhette a mélységet is: a rendszerváltáskor munkahelye megszűnt, úgynevezett kényszernyugdíjba küldték. Az elesettségből azonban sikerült talpra állnia. Két éve támatta meg a halálos kór, amit derűvel, Isten akaratában megnyugodva fogadott és viselt. Míg ágyhoz nem szegezte a betegség, nyaranta unokáival nagy strandolásokat rendezett, amire életük végéig emlékezni fognak. Elesettségében, betegágánál önzetlenül szolgáló családjára mindig számíthatott.

A pap visszadugta zsebébe a lapokat és széles mosollyal hordozta végig tekintetét a gyászoló gyülekezetben.

Elhunyt barátunktól idegen volt a hamis pátosz, nekünk sem illik álszent kegyeskedésbe fulladnunk. Tamás testvérünkre érvényes volt egy nagy ember mondása: Végül nem marad más csak Isten és a bor. Néha meglátogatott, hogy beszélgessünk, egy palack jó itóka társaságában. A minőséget, a minőségit kereste mindenben, vagy jót, vagy semmit, mondogatta. Kellemes társalgó volt, humorral kezelte a nyomorúságot is. Pozitív világszemlélete, derűt hozott a borúra. Szerette a bort és az életet. Társaságban érezte magát a legjobban. Jó érzéssel tudta elkerülni a kínos helyzeteket. Erre szokás azt mondani: közösségteremtő lélek. Látjátok, mi sem jellemzőbb rá, mint ez a szertartás. Én nem tudom úgy megtölteni ezt a szent helyet hívekkel, minden erőfeszitésem dacára, mint most ő, a poraival. Munkájánál fogva sokat utazott a világban, mozgalmas életébe belefért a népművészet szeretete, a táncázmozgalom, a folklórkincsek gyűjtése is. Sok érdekes története volt. Egyszer elmesélte, hogyan találkozott Rózsa Sándorral.

Halkan felnevetett. Derűtség hullámozott végig a fekete tömegben is.

Persze, ahogy most ti, én is azt hittem, bolondozik. Ami sosem volt idegen tőle. Egy barátjával Csángóföldön járt, veszélyeztetett folklórkincseket gyűjteni. Rájuk esteledett. Senki sem merte őket éjszakára befogadni az akkor frissen hozott, külföldiek elszállásolását tiltó román törvény miatt. Kemping, szálloda, se közel se távol. Advent volt, az éjszakák már hidegek. Valaki tanácsolta, keressék fel a papot. Nem nagyon bíztak a sikerben, tapasztalatuk szerint az ottani román papok nem szívlelik a magyarokat. Főleg, hogy abban a faluban nem volt, csak ortodox templom. Vettek egy palack bort a kocsmában, fohászkodtak egy istensegítset, s bezörgettek. Szakállas, komor képű, náluk nem sokkal idősebb, farmernadrágos fiatalember nyitott ajtót. Eldadogták tört románsággal, mi járatban vannak. A pap arca felderült, megölelte, arcon csókolta őket, magyarul szólalt meg: micsoda öröm nekem, hogy itt vagytok, földijeim, testvérek. Fáradjatok bé! Rózsa Sándor vagyok, a magyar alföldről. Kiderült, Méhkeréken született, anyja kívánságára választotta a papi pályát. Bukarestbe küldték tanulni, román-magyar diákcseré program keretében. Aztán haza parancsolták Magyarországra, a román ortodoxok pasztorálására. Valaki feljelentette, hogy túlságosan barátokozik a magyarokkal, büntetésből Moldvába helyezték. Tejen-vajban fűrésztötte őket, lelkükre kötötte, ne kerüljék el, ha megint ott járnak. Soha többet nem találkoztak. Tamás, noha családiról sok sérelmük volt, nem idegenkedett a románságtól. Egy erdélyi származású lelkész ismerősöm jegyezte meg egyszer: sosem értette Tamást. Ha találkoztak, vagy telefonon beszéltek, mindig románul köszöntötte: Sö trójést pörintye, ami kábé így hangzana magyarul: Adjonisten, atyám. Tamás testvérünk, ahogy már mondtam, szerette a szépet és a jó bort, Hamvas Béla borral kapcsolatos eszmefuttatásait kívülről tudta. Most, amikor a mi szeretetünkből elbocsátjuk az Isten szeretetébe, hiszem, hogy a mi Urunk, valami finom borral fogadja ott, ahol megszűnik minden fájdalom és sóhaj.

A pap derűsen ballagott vissza az oltárhoz. Az orgona felbúgott. Mikrofon nélküli hangja újból fakónak tetszett.

Örök világosság fényeskedjék nekik, szentjeid körében, Urunk, mindörökre, mert jóságos vagy. Adj, Urunk, örök nyugodalmat nekik, és az örök világosság fényeskedjék nekik; szentjeid körében, Urunk, mindörökre, mert jóságos vagy. Az Úr legyen veletek.

Hívek: És a te lelkeddel.

Emeljük föl szívünket.

Hívek: Fölemeltük az Úrhoz.

Adjunk hálát Urunknak, Istenünknek.

Hívek: Méltó és igazságos.

A pap kitért karral folytatta, mint aki az egész teremtett világot minden keresztény hívő nevében szeretné átölelni:

Jóságos Atyánk, hálát adunk néked, mert Szent Fiad evangéliuma által, fiaidat az Egyház közösségébe gyűjtötted, minden népből és nyelvből. Szentlelked erejéből él ez az Egyház, és egységben kapcsol össze minden embert. A te szeretetedről tesz tanúságot, és mindenki előtt megnyitja a reménység ajtaját. Így hűséged jelévé lesz az Egyház, és ígéreted záloga, melyet minden időkre adtál. Az ég és föld magasztal ezért téged: Szent vagy, szent vagy, szent vagy!

A csengő megszólalt, kissé bizonytalanul, tompán, visszhangtalanul: mozgatója ösztönösen önnön lényét akarta hűségesen kifejezni?

A pap újfent széttárta karjait, mintha bocsánatot kérne mindenkitől:

Magasztalunk téged, mennyei Atyánk, mert életünk útjain velünk vagy mindig, de kiváltképp most, midőn Szent Fiad, Jézus szeretetének asztalánál gyűjt egybe minket, magyarázza a Szentírást és megtöri a kenyeret, mint egykor az emmauszi tanítványoknak.

Kezét összetette, majd a felajánlott adományok fölé terjesztve a hívekkel együtt mondta:

Kérünk, tehát, mindenható Istenünk, küldd el Szentlelkedet e kenyérre és borra – fejét meghajtva, kezét újból összetette, majd jobbjával lendületes keresztet rajzolt az ostyára és a kehely fölé –, hogy Jézus Krisztus jelen legyen közöttünk testével és vérével.

Lapozott a könyvben, és összetett kézzel folytatta:

Ő ugyanis a kinszenvedése előtti estén – óvatos tisztelettel ujjaival átölelte az ostyát, kissé az oltár fölé emelte –, vacsora közben kezébe vette a kenyeret, hálát adott, megtörte, tanítványainak adta, és így szólt – a pap töredezetten meghajolt, úgy tűnt, kínkeserves az egyszerű mozdulat –: Vegyétek, és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, mely értetek adatik.

A szentostyát felmutatta a népnek – közben megszólalt a csengő fűgén, vidáman –, a paténára helyezte, és térdet hajtva imádkozta.

Aztán kezébe vette a kelyhet, kissé az oltár fölé emelte, úgy tűnt, kilöttyen a Krisztus vérévé változtatandó ital: Majd a mi Urunk, ugyanígy kezébe vette a borral telt kelyhet, ismét hálát adott, odaadta tanítványainak és így szólt – a pap ismét meghajolt, ezúttal könnyedebben –: Vegyétek, és igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem kelyhe, az új és örök szövetségé. Ez a vér értetek és sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára. Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

A kelyhet felmutatta a népnek, azután a korporáléra helyezte, és térdet hajtott, miközben végig csilingelt a csengő, hangja a csillogó kelyhen gellert kapva felszikkasztott.

Íme, hitünk szent titka.

Hangja belevegült a hívek mormolásába: Valahányszor esszük ezt a kenyeret, és iszunk ebből a kehelyből, halálotat hirdetjük, és hittel valljuk feltámadásodat Urunk, amíg el nem jössz.

A pap kitért karral, mint aki megadja magát az elkerülhetetlennek, a hívekkel együtt folytatta: Jóságos Atyánk, most ünnepi lélekkel megváltásunk emlékét üljük, és hirdetjük, hogy szeretsz minket. Kinszenvedése és halála által Szent Fiad átment az új életbe, és feltámadásával eljutott a te dicsőségedbe. Nézz jóságosan erre az áldozatra: Jézusra, aki testét és véréát odaadja értünk, és ezzel az áldozattal megnyitja nekünk az utat hozzád, mennyei Atyánkhoz.

A pap evett az ostyából, majd egy hajtással kiürítette a kelyhet. Közben az ősz sekrestyésnő elszántan, folyamatosan rázta a csengőt. Térdet hajtott a pap és keresztet vetett, mintegy búcsúzóul. Intett a sekrestyésnőnek, aki némi tétovázás után bekapcsolta a melegítőt, a ventilátor felburrogott.

Most pedig mondjuk együtt a mi Urunktól, a Jézus Krisztustól tanult imádságot: Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy, szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, amint a mennyben, úgy a földön is. A mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk azoknak, akik ellenünk vétkeztek. És ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól – zengték magabiztosan a hívek, hangerőben ez volt a szertartás zenitje.

Isten Báránya, te elveszed a világ bűneit: irgalmazz nekünk.

Isten Báránya, te elveszed a világ bűneit: irgalmazz nekünk.

Isten Báránya, te elveszed a világ bűneit: adj nekünk békét.

Vigyétek el az örömhírt a világba, és kézfogással is erősítsétek meg közös hiteteket.

A pap odalépett az első sorban álló családhoz, kezét fogott velük, míg a hívek kezét nyújtottak a tőlük legközelebb lévőknek.

Most beszenteljük elhunyt testvérünk földi porait.

A pap a szenteltvíztartóval a kezében megkerülte az oltárt. Kárpáti Tamás porai, kreol urnában pihentek az oltár és az első sorban álló család között. Áttetsző, fehér lepel vont a körbe a női csípő alakú hamvedényt, kihívóan, mint egy miniszoknya. A pap meglocsolta jó gazdagon az urnát a szenteltvízzel, majd visszaballagott az oltár mögé.

A mise véget ért, menjetek békével.

Az orgona felbúgott, a pap megcsókolta az oltárt. Sebbel-lobbal ahogy jött, elhagyta a kém-repülő alakú templomot, egyúttal fűgén begyűjtve azokat a nyomtatott, kasírozott lapocskákat, amelyeket a szertartás előtt osztott szét ismerősök között, biztosítva a liturgia zavartalan működését. Karórájára pillantott: remek, időben vagyunk. Utált késni, ennek ellenére temetések alkalmával ez gyakran előfordult. Szeretett volna kávé inni még, erősítésként. Talán egy korty konyakot is belecsöppent. Két nővel kell kikocsiznia a belvárosi temetőbe, elhelyezni Kárpáti Tamás hamvait a kolumbáriumban. Az elhunyt fia, feleségével, három gyermekével másik kocsival megy. Nem, nem volt nőgyűlölő, sőt. De Uram bocsá', nem mindegy, ki, mi, az illető hölgy, akivel társalogni kell. Az idősebb nő anya és elvált feleség. A tanszékvezető-asszonyról fia, a temetési szertartás igénylésekor azt állította, sosem tudott érzelmileg teljesen leválni, másik férfiért elhagyott férjéről. Kárpáti Tamás morfiomos kábulatában őt emlegette, és elfogadta, hogy orvos-menyén kívül ex-felesége gondozza, a legnehezebb hetekben. Az asszony egyébként iszonyodott az elmúlástól, saját haldokló anyja mellé is ápolót fogadott. Hiába na, az a híres-nevezetes lelkifurdalás. A másik nő, az elhunyt lánya, szemrevaló lenne, de kissé puffadt. Vagy puffadt. Mondhatni egészségtelenül. Kutató biológus bátyjával ellentétben, csak egy szakácskóla elvégzéséig vitte, és imádta az apját. Aki tetszik-nem tetszik, esendősege közepette is szeretnivaló fickó volt. Családja nem volt Ancsának, egyszer eljegyezte egy hapsi, aki elment Afganisztánba zsoldosnak, és ott is hagyta a fogát. Gyakran süllyedt depresszióba, nehezen tudott meggyökerezni munkahelyein, láncdohányos volt, nem vetette meg a drogot, és egész zsákutcás életéért apjához hűtlen anyját tette felelőssé. Szóval, noha a temetőhöz vezető mindkét utat nemrég újjátta fel a város, rázósnak ígérkezett az utazás. Erre utaló előjelnek vélte, hogy az egyébként haját feketén viselő özvegy, a temetésre aranyló hajkoronát csináltatott, a lány pedig hagyma színű sörényét feketére festette. Végső soron azért is sietett, mert szeretne volna elkerülni, hogy szokás szerint a papot szidják a temetkezési vállalat dolgozói a késés miatt. Szeretett volna túl lenni ezen az egészen. Lelke nyugodt volt, úgy érezte, nem tesz mást, mint ragaszkodik néhai Kárpáti Tamás szelleméhez, ebben a tekintetben is. Ami egyezik az Úrtól nyert feladattal. Vagyis szolgál.

FRIMMEL GYULA: Séta - 2015

Bálint és Tamás

Gyakran megbicsaklott a lovak lába, mert patakmederben haladtak. A Szellő-tető oldalából ered a Tatros, átvágja a Kárpátokat, Moldvában ömlik a Szeretbe, ebben csörtetett előre a két paripa. Simára mosta a víz a köveket, nem csoda, hogy csúszott azokon a pata, úgy himbálózott a két csuklyás alak, mintha csónakban, hullámzó tengeren utaztak volna. Szállingózott a hó, fürgeteggel birkóztak, a gyenge, nyári öltözetten keresztül csontvelőig hatolt a hideg.

Két marcona férfi. Csak az orruk hegye látszott, mert az arcukat kapucni árnyékolta, s a rendetlen, kuszált bajuszra, szakállra zúzmarát fagyasztott a zimankó. Szemükben félelem és fanatizmus izzott. Ők sem tudták, mi hajtja őket: a rettegés vagy a megszállottság? De haladtak előre a kanyargó, hosszú völgyben, örültek a sűrű november végi ködnek, ami eltakarta őket, valahol, nyomot tévesztve, lemaradtak az üldöző katonák.

Toportyánüvöltést hozott a szél, amitől ágaskodni kezdtek a lovak, csak kemény kézzel tudták megzabolázni őket. Fölsebzett szájukból véres nyál csorgott a patak vizébe. Magányos madár hasította fölöttük a szürke eget, keletre szállt, ahová ők is igyekeztek, más élőlény nem mutatkozott. Kihalt volt a vidék.

Szörnyű emlékképek kavargtak a lovasok fejében. Emberek égtek máglyán, karóba húzott testek rángatóztak, az irgalmatlan bosszú áldozatainak halálordításait vélték még mindig hallani. Csehországtól Erdőelvéig lobogtak az autodafék, álltak az akasztófák.

– Ha már ott, túl, Moldvában leszünk – mondta az egyik marcona alak –, ütheti bottal a nyomunkat Marchiai Jakab, a főinkvizítor. Sült húsunk füstjéből nem fog szippantani. Még a halottakat is kiásatta, és megégettette.

– Biztos vagy ebben, Bálint? – dörmögte a társa. – Hosszú a keze a sátánfajzatnak. Amint azt te is tudod, Zsigmond császár múlt évben meghalt, ő még menlevelet adott Husz Jánosnak, de most már nincs pártfogónk a hatalmasok között. Az iszonyat kútja tátong számunkra.

– Igen, Tamás, biztos vagyok. Moldva olyan bűvőhely, ahol még a madár sem jár. Jó emlékezetű Sándor vajda klostromot építtetett Bákóban, és katolikus templomot Tatroson.

– Az a Sándor, akinek az első felesége magyar volt? Bánffy Margit?

– Igen. Ő. Szerette a magyarokat. Jó Sándornak hívták. Alexandru cel Bun románul. A Tatros völgyében mindenki menekült volt egykoron, ezért befogadják azokat, akik később érkeznek. Meglátod, tenyerén fog hordozni minket ez az egyszerű, jóságos nép. Furcsa, különös magyar nyelvet beszélnek, írni, olvasni nem tudnak, de a lelkük tiszta, nem fertőzte meg a bigott dogma. Nekik még közvetlen kapcsolatuk van az Úristennel.

– Adja az egek Ura, hogy igazad legyen testvérem – mondta Tamás. – A mi munkánkhoz csend kell, béke és nyugalom.

Kicsit gyérült a köd, kibukkant a leszentülő nap, megsütötte a bérceket. Ott fenn már hó volt, fehéren csillogtak az ormok, jutott abból kevés fény a patakmedernek is.

Az első lovas széles vállú, hatalmas testű óriás volt. Egyik kezével fogta a kantárszárat, másikkal integetett. Enyhén dadogott, emiatt hadonászással pótolta a kihagyásokat, az elakadásokat a beszédében.

A másik, akit a társa Tamásnak nevezett, tömzsi volt, egydarab ember, mint egy csutak, rövid lábai alig érték le a kengyelvasat. Örült, hogy Bálint elől megy, az ő himbálózásából le tudja olvasni a veszélyes göbéket, víz alatti gödröket.

Vaksötétben érkeztek Tatrosra. Hosszú volt a falu, mert csak vízmentén tudtak építkezni az emberek, kétoldalt a hirtelen meredek hegyoldalak csak kecskelegelőnek voltak jók. A templomot sötétben is megtalálták, s örömeikre fény szűrődött ki az ablakon. Egy közeli fenyőfához kötötték a lovakat, s bementek az Isten házába.

Az oltár előtt térdepelt a pap, s úgy elmerült az imádkozásban, nem vette észre a jövevényeket. Az áhítat ráragadt a vándorokra, az ajtó sarkánál ők is térdre ereszkedtek, s lehajtott fejjel várakoztak. Percekig tartott ez a néma beszéd az Úrral, amit a fenyőfához kötött két ló nyerítése zavart meg. Behallatszott a templomba. A pap feje megrezzent, feltápáskodott, keresztet vetett, s megfordult. Akkor látta meg a két térdeplő idegent.

– Minden jó lélek dicséri az Urat – mondta rekedt hangon, s megindult a sekrestye felé.
– Ne félj tőlünk, atyánkfia – mondta Bálint. – Nem vagyunk mi útonálló rablók, szállást keresünk éjszakára. A csuhád és a kámzsád színe arról árulkodik, Szent Ferenc gyermeke vagy. Ferencsek vagyunk mi is, obszervánsok, csak a hosszú úton annyi por, annyi sár rakódott ránk, hogy feketék lettünk, mint a pokolbeli ördögök.

A pap hosszasan, némán nézte őket, kételkedés és bizalom váltakozott az arcán, látszott rajta, nagy lelki erővel győzi le a félelmet.

– Annyi kóbor lélek érkezik manapság hozzánk – mondta –, hogy csak Krisztus Urunkban bízhatunk, akihez éppen most imádkoztam. Ő is utak vándora volt, szálláskereső, ablakon zörgetett, kapun kopogtatott, mennyországba jutott az, aki beengedte őt. Bízott az emberekben, pedig még tanítványai közül is áruló lett egyik. Nem tudom szépen elmondani magyar nyelven, de ott áll a Vulgatában: Egy közületek, akinek a keze az asztalon van, aki egy tálba nyúl velem, az elárul engem. De Júdás árulása nem törli meg a hitemet, gyertek, szálljatok meg nálam, pajta is van, ahová beköthetitek a lovakat, étel is kerül nektek az asztalra.

Leakasztotta a derékkötőjéről a kulcsot, elfújta a gyertyákat, kitesékelt az idegeneket, és bezárta a templomot. Közel volt a plébánia, bevonultak az udvarra, bekötötték a lovakat az istállóba, s bementek a házba.

Tisztes szegénységben élt a plébános atya, látszott az a berendezésen, a bútorokon. Csergével volt letakarva az ágya, a falba szegeket vert, arra akasztotta a ruháit, szoba közepén hatalmas, hosszú bükkfa asztal. Csupán a házi oltára fénylett a sarokban, még a térdeplő padját is hófehér vászon fedte.

Rozskenyeret tett az asztalra és juhtúrót.

– Nincs más étel a háznál – mondta –, de vándoroknak ez is megfelel.

Bálint és Tamás sóvár szemmel nézte a kenyeret és az alacsony dézsát. Napok óta nem volt rendes étel a szájukban. Letelepettek a hosszú lócára az asztal mellé, elővették a görbe kacort, kanyarítottak a kenyérből, s mohón enni kezdtek. Házigazdájuk nem ült le melléjük, állt a kályha mellett, s nézte a pusztítást. Alig maradt a nagy rozskenyérből. Az tűnt fel neki, hogy nem vetettek keresztet sem az étkezés előtt, sem az étkezés után.

– Most már elmondhatják, mi szél hozta ide kegyelmeteket. A Tatros völgye, de Moldova más vidékei is, a menekültek hazája, ide csak az jön, aki bujkál a törvény elől.

– Nem a törvény elől bujkálunk – mondta Bálint. – Ellenkezőleg azt akarjuk, hogy az Úr szeretet-törvénye a nép számára is érthető legyen. A sok vérengzésben, erőszakban, háborúban elvadult emberek nem tudnak hozzájutni a szent szövegekhez. Megkezdtük a Vulgata lefordítását magyar nyelvre, de az inkvizíció börtönnel vagy halállal sújtja azokat, akik Krisztus tanításáról fel akarják lebbenteni a leplet.

– Csaknem huszíták kelmetek? – ijedt meg Tatros papja. – Az istentelent megégették Konstanzban, erre a sorsra jut az, aki az egyház méltóságát rombolja.

Mintha kigyógyult volna Bálint a dadogásából, hosszú szónoklatba kezdett:

– Nem, nem vagyunk mi Jan Huss követői mondta. – Az Ordo Fratrum Minorum tagjai vagyunk, vagyis ferencesek, de Prágában voltunk baccalaureusok, ott tanultunk, s megérintett minket a gondolat szabadsága. Az a gondolat, hogy a lélek, ami bennünk lakik, nem a mienk, hanem az Úristené, csak kölcsön adta nekünk a Felséges Úr a földi életre, s halálunk után visszakeri. Azt is tudjuk már, hogy Isten lelke ott lakik a Szentírásban, csak ki kell szabadítani onnan. De hogy fohászkozhat a nép Krisztushoz, ha nem ismeri az evangéliumot? Tudjad, testvérem, a megkezdett nagy munkát itt akarjuk folytatni, s befejezni, ezért menekültünk üldözőink elől a világ végére, Moldvába. Hírt kaptunk arról, hogy kolostor működik Bákóban, annak a falai között fog megszületni a magyar Biblia, s akkor minden igaz hívő közvetlenül fordulhat az

Úristenhez. Nagy szükség van erre, mert a bűnbocsátó cédulák, az erkölcstelen zarándoklatok úgy torlaszolták el az utat ember és Isten között, mint hegyi utakra omló kőlavínák. Mi csak előhírnökök vagyunk, híveink sokasága követ minket a Szerémségből, s csatlakoznak hozzájuk Budai Nagy Antal lázadó népének életben maradt tagjai Erdőelvéről. Tavasszal érkeznek, mi addig előkészítjük a terepet nőknek, gyermekeknek, férfiaknak. Telepet hozunk létre a Tatros valamelyik mellékvölgyében, fölszántjuk a földet, gabonát termelünk, állatokat hizlalunk, gyümölcsfákat ültetünk. Valljuk a legrégebbi rend, a bencések jelszavát: Ora et labora! Imádkozzál és dolgozzál! Koldulás helyett szorgosan munkálkodunk, megtanítjuk Tatros népét okosan gazdálkodni. Mennyországba e bűnös, földi életen keresztül vezet az út. Azt is olvastam régi iratokban, testvérem, hogy Moldva lakosságának egy része nem jött be Árpád vezérrel Pannóniába, itt maradtak a Szeret és a Prut völgyében, nem sokat tudnak a világ dolgairól, azért tiszta a lelkük, s romlatlan az erkölcsük.

Közeledett az éjfél, s a három szerzetes nem fogyott ki a szóból. A vendégek papírtekerceket vettek elő, megmutatták, hol tartanak az Újszövetség fordításában, a Zsoltárok átültetésében. A vendéglátó atya szeméhez szorította a tenyerét, úgy érezte, istenkáromlás magyar nyelven olvasni azt, amit Krisztus Urunk tanított. Különös volt, furcsa, botrányos.

Amikor szedelőzködni kezdtek, azt mondta:

– Csak az istállóban van hely számotokra. Amit látjátok, egyetlen szobából áll a plébániám, ágyam egy keskeny deszkatákolmány. A lovak elé, a jászolba szalmát viszünk a kazalból, ott jól meglesztek. Krisztus Urunk is jászolban született.

Rozsszalmára feküdtek le a vándorok, egy-egy durva lópokrócot is kaptak, s pillanatok alatt elmerültek az álom-tengerben. Sem a lovak prüszkölése, sem az egerek rágása, cincogása nem zavarta őket. Hetek óta nem volt ilyen jó fekhelyük, hajnalban sem ébredtek volna, ha a lovak nem kezdik tépni, rágni alóluk a szalmát. Azokat sem kényeztette el az út, fáknak a kergét rágták le, amikor már leperzselte a hóharmat az út menti füvet.

Zakariás atya – így hívták a házigazdájukat – gyógynövényekből főzött nekik reggel teát, erdei mézzel édesítette, azt szürcsölték nagy élvezettel. A maradék kenyér is eltűnt szempillantások alatt.

A bákói klostrom rendfőnöke bizalmatlanul fogadta őket:

– Aki manapság távoli, idegen földre vándorol – mondta –, annak nagy bűn nyomhatja a lelkét. De nem akarok méltatlan lenni Krisztushoz, megbocsátott ő a parázna asszonynak is. Kaptok tőlem egy apró cellát, férjetek meg ketten ott. Rendtársaim vagytok, nem lökhetlek ki az útra. A lovaknak keressetek új gazdát, mert itt, a kolostorban nincs istálló. Pénzt nem kaptok értük, mert szegény, nincstelen a nép Moldvában, adjátok oda Isten nevében. De még el sem mondtátok, miért akartok elbújni itt, a világ végén.

Tamás nem bírta dadogós társára a szónoklatot, ugyanazt elmondta, amit Bálint a tatrosi papnak. A végén hozzátoldotta:

– Ezer év múlva is emlegetni fognak minket, testvér atya, ha sikerül megalkotni a magyar Bibliát. Isten lelkének titkait tárjuk fel azoknak, akik sem a latin sem a görög nyelvet nem ismerik. Csak tavaszig kérünk szállást tőled, akkor érkezik egykori gyülekezetünk a Szerémségből, és olyan telepet hozunk létre, ahol már senki nem lesz menekült. Éjjel-nappal imádkozunk a szent családhoz, hogy vegyen oltalmába minket.

Másnap reggel ott ült Bálint és Tamás a durva, gyalulatlan deszkákból összetákolta asztal mellett, olvasták, böngésztek, értelmezték a Vulgátát. A híres írástudó, Szent Jeromos szabadon bánt a szövegekkel, megrostálta, javította, korrigálta a Vetus Latina-hagyományt, és ők követték a példáját. Szó szerinti fordítást már azért sem végezhettek, mert a latinhoz képest szegényes volt a magyar nyelv, új szavakat kellett kitalálni, az elavultakat felfrissíteni, a nyelvjárások szép kifejezéseit kölcsön kérni.

Boldog öröm árasztotta el lelküket, agyukat minden új szó születésekor.

Mondatról mondatra haladtak, s csak akkor kezdtek körmölni a fátolpapíron, ha már alaposan megvitatták a Szentírás egy-egy szövegrészletét, valamelyik történetét, a zsoltárok szép sorait. Vitájuk hangos volt, néha elviselhetetlen. Váltogatták a latin és a magyar nyelvet.

Bálint nyers, durva arcvonásaira kiült az indulat, fekete szeme úgy tüzelt, mint a pokol lángja, hatalmas öklével verte az asztalt, ha össze kellett tépni egy-egy drága tekercset a rossz fordítás-kísérlet miatt.

Tamás kék szemében béke és jóság lakott. Csitította társát, mondta, méltatlan Krisztushoz, aki megfedte Pétert, amiért az, mestere védelmében, levágta a kardjával a főpap szolgálójának, Málkusnak a fülét. Aki fegyvert fog, fegyver által hal meg. Mi nem hajcsárok vagyunk, mondta, hanem fáklyahordozók, kivezetjük a népet a sötétség labirintusából.

Ha túl hangosan kiabáltak, bejött a főnök atya, csendre intette őket.

– Méltatlanok vagytok az Emberfiához – mondta –, mert nem tartjátok tiszteletben a lélek békéjéről szóló tanítását. Szelíd jóságot adjatok magyar Bibliákkal az olvasóknak, ne viszályt, ne háborúságot, ne torzsalkodást, ne villongást.

Csendesült a két heves vérű fordító, de lefojtott hangon folytatták:

– Hogy írjunk a Szentháromságról, ha azt meg sem említi a Biblia?

– Írjunk külön az Atyáról, külön az Emberfiáról, külön a lélekről.

– Akkor nevezd meg magyarul nyelven a „spiritus sanctust”.

– Legyen „szent szellet”.

– Így csak a falusi nép mondja a Duna-Dráva vidékén.

– Annál jobb! Ha a nép nyelvén szólalunk meg, inkább megértik.

– Van szebb szó is. A Zsoltárok könyve „Isten karjának” említi.

– Csakhogy mi nem vagyunk igricek, vándor énekesek.

– Mit csinálunk akkor, ha nincs elég betű a magyar nyelvben?

– Azt, amit Husz János csinált a cseh nyelvvel. Mellékjeles ábécét talált ki, úgy minden hangnak lett jele.

Folyt éjjel-nappal a vita a szent könyvről, betűjelekről, hangokról, néha hajba kapott a két páter, néha békésen böngésztek, elmélkedtek, meditáltak, s csak azután írtak le egy szövegrészt, ha már a fejükben elkészült a végleges változat. Körmöltek szorgalmasan egész éjszaka, alig győzte a kolostor gyertyával ellátni őket.

Delíriumos állapotukban csak sejtették, hogy vállalkozásuk, céljuk természetfeletti, nem ők cselekednek, hanem a Szentlélek munkálkodik általuk, amiről írva nagyon, hogy ott fű, ahol akar.

Álmukban jelenéseket láttak, János evangéliumának jelenései vonultak a végtelen térben és a végtelen időben: harsonát fújó angyal, tűzoszlop, napba öltözött asszony, őskígyó, hatalmas könyv, melynek pecsétjeit csak a Bárány tudja feltörni....

Sokszor látták Illés szekereit, ami dörögve csörömpölt fel az égbe. A létezés kettős formáját éltek: a moldvai kolostor szürke napjait és a Biblia misztériumát, az örökkévalóságot.

Tavasszal változott meg az életük. Zakariás atya üzent Tatrosról, hogy szállingóznak a hívek Szerémségből, Dunántúlról, Erdőelvéből, hatalmas gond az elszállásolásuk, csűrökben, istállókban húzták meg magukat, még disznóólban, tyúkketreben is laknak. Szűkös az élelem, kenyérrért sírnak asszonyok, gyermekek.

Ekkor mutatta meg a két páter, hogy nemcsak bibliafordításban tudnak serénykedni. Visszaköltöztek Tatrosra, kiválasztottak Zakariás atyával egy kies völgyet, és munkához láttak. A fiatal, erős férfiak a lankás domboldalba mély katlanokat ástak, arra fenyőfa törzsekből oldalfalakat és tetőzetet ácsoltak, az asszonyok learatták a patakmederben a múlt évi, száraz nádat, s azzal befödtek az épületet. Kezdetleges hajlékok voltak ezek a félig a földbe ásott, félig a föld felszínén álló vityillók, de védte a menekülteket esőtől, szélétől, a márciusi, áprilisi hidegtől. Gyér volt akkor még Moldova lakossága, sok volt a gazdátlan terület, segítségükre sietett a falu, tehetősebb gazdák felszántották a telep melletti virágos réteket, gabonát vetettek, zöldséget ültettek, úgy dolgoztak, úgy gazdálkodtak, mint az őseimbek. Két kezük munkájával állították elő azt, amire szükségük volt.

Két alak tűnt fel mindenhol a nagy sürgés-forgásban. Egy nagytestű óriás és egy köpcös, tömött férfi. Bálint és Tamás. Ledobták a reverendát, parasztgúnyába bújtak, és küzdöttek, mint egykor az arénákban a gladiátorok. Ástak, fűrészeltek, faragtak, állatokat vásároltak, tehenet, kecskét

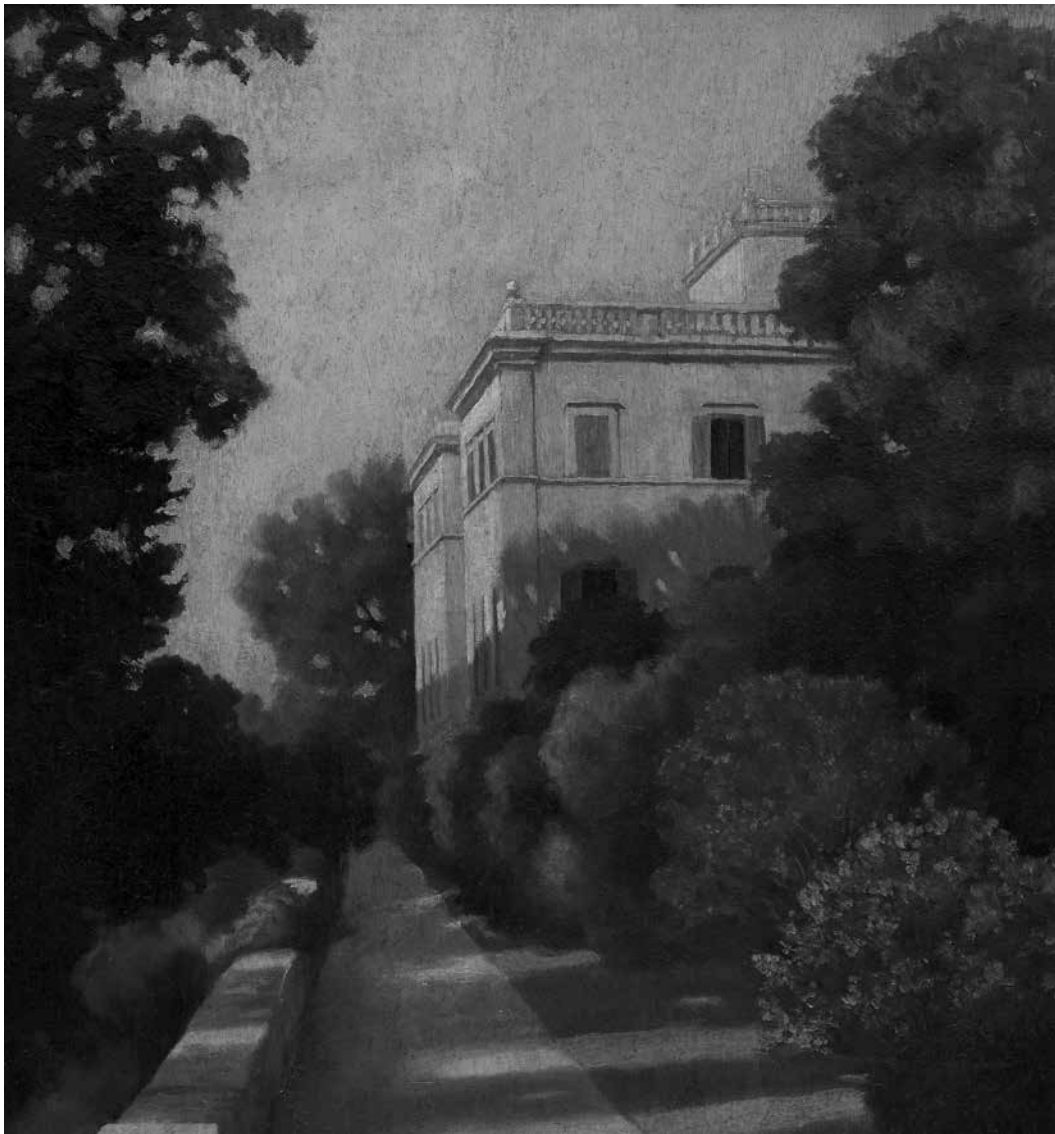
fejték, kaszálni is megtanultak, őszire kivirágzott az élet a menekültek kolóniáján. Csodájára jártak a környéki falvak lakói, adományokat is hoztak, cipót, disznólábat, sajtot, vetőmagot, kivirágzott az a krisztusi szeretet, amiről annyiszor beszéltek, vitáztak a bibliafordítók.

Egy terebélyes fenyőfa árnyékában durva asztalt, lócát eszkábáltak, ott, Isten szent ege alatt, fejezték be nagy munkájukat. Ha besötétedett, gyenge gyertyák fénye és a Tejút csillagai világítottak nekik. Ami kevés időt el tudtak lopni az építkezéstől, a gazdálkodástól, a szent szövegek végső csiszolására fordították.

Oltárt is ácsoltak, misét is szolgáltattak, hasonlított, nagyon hasonlított életük az őskeresztények életéhez.

Este boldogan hajtotta le a szénával tömött vándortarisznyára a fejét Bálint és Tamás. Kenyeret adtak az éhezőknek, és magyar Bibliájukkal ígét a lelki szomjazóknak.

GÖBEL (JÁNOS) ÁRPÁD: Római palota - 1931

Szabó-Thalmeiner Dóra

Módosítható tartalom

felöltöztetek.

rézkábelrel átszőtt beton vagy és cement.

tíz emeletnyi magasságszag és galambtopogás az ereszen.

ahogy a hulló vakolatról sem az ínyed jut eszembe

az elzárt vízről sem a kinyalás.

ha a liftbe lépek, nem hallom ahogy sírsz az ólom alatt.

le kell venni a cipőt. egy fehér betonteremben sétálok mezítláb.

nonfiguratív ketreccé válik ez is - ahogy egy üres szoba

és fekete vonalak verik vissza arcod. visszajöttél.

vagy csak az eső és én hétévesen kék aszfaltkrétával karcogatjuk a homlokom.

akkor már zsinórban második évben járt felétek a tenger.

azt mondod oázisra gyűjtesz, fogadjam el, vele jár

hogyanálam ázik be a fal.

aznap éjjel helyetted az óceán kopogott be hozzám.

megváltozott minden, mióta utoljára itt járt.

kicseréltem a kanapét és már nem dohányzom.

jól megvagyunk. lehajtja a wc ülőkét, nem eszi meg a kajám.

akkor ébred, mikor én.

néha elmegyünk játszani - hintázunk a némaságban

mindig lök feljebb és feljebb, pedig félek a magasban.

de jóvá teszi: reggelente főz kávét és süt palacsintát

idilli a helyzet, ismételteti - ez egy szép nagy család.

hiszek neki. már pár hónapja így vagyunk.

sósvíz ömlött a tudómba, szivarfüst ült a hajamba.

visszavettem a kanapét.

tegnap azt mondta maradni akar, a rezsibe is beszáll

még nem döntöttem, hagyjam?

Nem módosítható tartalom

felöltöztetsz.

én leszek a létmagány a gangon és torokelvágás a lépcsőfordulóban.
kettétört hevederzár és erőszak
a játszótéri gumiburkolatban.

belesírunk a palackozott vízbe.

elméletben, amúgy vétek lenne elpazarolni.

a házban a csapvíz idén ihatatlan, még arcot mosni sem azzal szokás.
az óceán meg túl hideg –
negatív rekordokról beszélünk.

kifeszítve látsz engem. bekúszik a bőröm alá ez a dohos ravatalozószag.
szerinted ez is csak egy betonszarkofág, amiből ki lehet törni.
ki kéne törni.

vízhólyagosra és véresre, nyomot hagyni, mert itt már nem bírom.

még a múltkor felborult az ágy, összetört a vitrin

neked is azt mondtam, valaki itt volt - ne lásd.

és ígérem, majd meg sem szólalok.

eltűröm minden kínzásod, és többet nem is mondom el, ha sírok

mert tudom, hogy megijeszt.

csak maradj. még ha bántasz is, maradj.

felénk azt mesélik, hogy a lakatlanná vált házak elkezdenek átváltozni.

módosulnak. ajtókat lep el a beton, új ablakok nyílnak.

amire most azt mondtam nem módosítható – holnapra már nonszensz.

Darwin kérdései

„Felemelő elképzelés ez, amely szerint a Teremtő az életet a maga különféle erőivel együtt eredetileg csupán néhány, vagy csak egyetlen formába lehelte bele, és mialatt bolygónk a gravitáció megmáshatatlant törvényét követve keringett körbe-körbe, ebből az egyszerű kezdetből kiindulva végtelenül sokféle, csodálatos és gyönyörű forma bontakozott ki – és teszi ma is.”

Charles Darwin: A fajok eredete

– Vajon mennyit bír úszni egy káposzta? – tette fel Darwin a számára oly fontos kérdést, miközben újabb vödör vizet öntött a kádba. Ha Amerikában és Európában is van káposzta, akkor a káposzta bizonyosan vándorol valahogyan - morfondírozott Charles, miközben a pontosan kiadagolt sót is hozzáadta a vízhez. Mivel a londoni rezidenciájának közelében nem volt tenger, ezért a fiatal természettudós, a saját maga által készített sós vízbe kezdett káposztákat áztatni. Az egész emelet tele volt már kádakkal és ha Darwin történetesen mechanikával foglalkozik, nem pedig természettannal, akkor most inkább az járt volna a fejében, hogy leszakad-e a padló vagy sem. Szerencsére a vastag deszkák bírták a terhelést, így másfél hónap után a válasz is megszületett. A növények 42 napig tudtak csírázóképesek maradni. A 42 nap pedig átlagos tengeráramlással számolva 2000 kilométer, tehát ennyit képes úszni egy káposzta.

A gyenge idegzetű kutató, azt követően kezdett mindenféle növényt és döglött madarat sós vízben úztatni, hogy nyolc teljes évig kacsakagylókat vizsgált, melyeket a nagyvonalú British Múzeum bocsátott a rendelkezésére. Mr. Arthrobalalanus - ezt a nevet adta az első kagylónak, amit szemrevételezett és remélte, hogy az összes többi pontosan úgy fog kinézni, mint az első. Nem így történt. Sajnos a több ezer kacsakagyló is azt az eredményt mutatta, hogy az élőlények változatosak és fejlődnek. Valamelyiken csökevényes fület, másokon csökevényes orrot vagy száját fedezett fel. Volt olyan, amelyiknek mindössze három testszelvénye volt és olyan is, amelyiknek tizenhét. Ez pedig komoly fejtörést okozott a valamikori teológushallgatónak. A hivatalos álláspont akkoriban ugyanis az volt, hogy minden egyes élőlény olyan, amilyennek Isten valaha megteremtette: önmagától semmi nem változik. Azokban az időkben a világban rend és kiszámíthatóság honolt, még annak ellenére is, hogy az a Kopernikusz nevű csillagász kicsit összezavarta a dolgokat, és az embert a világmindenség periferiájára száműzte. Mindenesetre az Istenfélő Darwinnak esze ágában sem volt megbolygatni ezt a rendet, és felismerni az evolúciós változásokat. Azt fontolgatni pedig, hogy az ember a majomtól származik, még legmerészebb rémálmában sem mert volna elképzelni. Bár, amikor a sűrű szakállát markolászta, akaratlanul mindig felötlött benne a gondolat, hogy honnan ez a sok szőr a testén.

A zsenijét azonban akárhogy szeretete volna, nem tudta elfojtani, például miért teremtett az Isten mellbimbót a férfinak? Gyötrő gondolat. Miután 1836-ban visszatért az öt éves körútjáról, és végleg leszállt a Beagle brit királyi flotta hajójáról, kis londoni szobájában volt kénytelen szembesülni árulkodó leleteivel. A dél-amerikai partvonalon gyűjtött madarak, az ökörszem, a pinty és a rigó szinte teljesen ugyanúgy néztek ki, de mégsem. Nézte a madarakat, miközben két kérdés ötlött fel benne: miért olyan rövid az élet? miért olyan fontos a szex?

– A változatosság miatt – mormolta maga elé Darwin a gyűlölt szót, de egy másikat írt a naplójába: „transzmutáció”. A papír jajgatott a belemélyedő ceruzától, melynek a vége letört a ránehezedő nyomástól. Remegő kézzel tette le a gyufaméretűre koptatott és immár törött ceruzát, majd kirohant a toalettre. Hiába élt éveket egy hajón és a hullámszó vízben, a hányást soha nem tudta megszokni. Most is szenvedést okozott számára kiadni, a reggelire elfogyasztott két tojást és kevéske szalonnát. Miután megmosta az arcát, visszament a szobába, kihegyezte a ceruzát, és ismét körmölt valamit a naplójába, ezúttal kicsit óvatosabban. A következő megnyugtató gondolatot jegyezte le:

„De az ember, a csodálatos ember, kivétel!”

Aztán föl pattant és akár egy eszelős fel-alá sétált az asztal körül, mintha ezzel el tudná hessegetni kínzó vízióit. Kikönyökölt az ablakon, hátha a friss levegő megnyugtatja. Odakint tobzó-dott az élet. Az emberek rohantak az oly fontosnak vélt dolgaik után, a kutyák ugattak... De hát milyen kutyák voltak ezek is? Isten bizonyosan nem haszontalan öleket teremtett. Az ember parancsára a háziállatok jóval gyorsabban változnak, mint a természetes közegükben élő fajok. Ez bizonyos, ezt képtelenség letagadni, csak a bolond nem veszi észre. Egy fehér káposztalepke szállt le az ablakpárkányra. Mennyivel szebbek is a rovarok, mint az ember - mondta ki hangosan a szavakat a rémült tudós - és ezek is, mily sokfélék. Egy darabig hallgatta a közeli parkból feléje szűrődő madárcsicsergést, ami legalább öt-hat különböző fajta madártól szállt felé, aztán visszasétált a naplójához, és erőltlenül leírta a két legnehezebb szót, amit csak leírhatott:

„Nem kivétel.”

Ezt követően a kicsi, kapcsos naplóba napokig nem került bejegyzés, mert a fiatal Darwint láz döntötte le a lábáról, innentől a tudós beteges lett. Gyakorta szédülés, fejfájás gyötörte és az emésztésével is folyamatosan problémák adódtak. Van Isten? Van túlvilág? Van lelkünk? Vagy csak a hús egy újabb mutációja az ember? A kérdések folyamatosan gyötörték, hiába próbálta egészen más tudományos ügyekkel lefoglalni magát. Félelmei és szorongásai közepette figyelmét és zsenijét olyan jelentős tudományos kérdések felé fordította, minthogy süketek-e a földgiliszták. Trombitával és éles hangú rézszípval is próbára tette az állatok hallását, míg végül publikálni merté tanulmányát a giliszták totális süketességéről. A vívódó és egyre többet szorongó Charles odáig jutott, hogy úgy döntött megnősül, hátha így kevesebb ideje marad a fajok változatosságán gondolkodni. Mivel unokahúgát vette el, így ő a maga részéről, kevésbé járult hozzá ehhez a bizonyos változatossághoz, bár több gyermeke is született. Köztük a szívének talán legkedvesebb: Anna.

Aztán egy napon, mikor a kislány négyesztendős lett, és korosodó apja orráról próbálta elhálászni a szemüveget, Isten küldött egy duzzanatot. Vörös volt, majdnem fekete, aztán Isten azt mondta, legyél lázas és Anna lázas lett. A tudós pedig állt tehetetlenül a kiságy mellett, melyben a lánya verejtékezett. Akkor is ott állt, amikor a gyermek már félrebeszél, és akkor is ott állt, amikor egyre gyengébben vette a levegőt, míg egészen olyan törekeny nem lett, mint a fehérszárnyú káposztalepkék. Charles nem tett fel kérdéseket, amikor a lánya meghalt, de a naplójába újabb bejegyzés került: „Nincsen Isten!” Ami nincs, attól pedig nem félünk. Így az idősödő és immár megtört Darwin, ahelyett, hogy elment volna a lánya temetésére, leült az íróasztalához és írni kezdett.

Tizennyolc év tiltakozás, élete legnagyobb tragédiája és egy év szorgos munka kellett hozzá, hogy megszülessen *A fajok eredete*. Darwin ezúttal is menekült, de már nem Isten elől, hanem a saját érzéseitől, ezért dolgozott éjjel és nappal, amíg el nem készült. Szíve szerint perbe szállt volna Istennel könyvének minden egyes lapján, de ezt sajnos nem tehette meg. Istent egy másik könyvben, a régi naplójában perelte. A munka szüneteiben ezekre a lapokra immár nem kérdések, hanem bizonyítások kerültek arról, hogy nincs, nincsen semmi, csak a hús van. A fajok eredetének megjelenése után a világ ismét kibillent egy picit a maga mozdulatlanságából, de ami a tudósok jóval fontosabb volt, hogy a közérzete és az egészsége is megjavult. Miután, magában átkozódva hangsúlyozta Isten bölcsességét, hogy változásra alkalmas élőlényeket teremtett, és az utolsó szót is leírta, megszűnt az állandó émelygése, és a gyomra is rendbejött. Nem gyötörte többé láz, szorongásai pedig szertefoszlottak.

Miklya Csanád

az első szobrászok az istenek voltak

összeragasztom az égboltot a földdel
egymásba csúsznak a hegycsúcsok égitestek.
munka közben hó tapad a tenyeremre
barázdákban ráncokba rendeződik
kezemen az olvadt latyak.
először a világot formálni meg
majd hozzájuk rendelni a földrészeket.
az erdő levedlett bőréből megrajzolni
növényeket és állatokat
utoljára a férfit és a nőt.

figyelni őket
mint akik most tanulnak járni
egymás felé
nyújtják kezük
összeölelkeznek
mint a hold és
a havasok
napkeltéig
néhány órájuk
marad
beszélni
a nyelvet
egymásba csúsznak
a testrészek.

mozdulataik közben bőrükre
hó
olvadék ragad.
hajnal előtt
elszomorodik az idő
eljegesednek
a másodpercek.
a hold
még egyszer
a férfira
nevet fogai
sárgásszürke kráterek
ahogy
a teremtés
a pusztulás rendje is
meghatározott marad.

lomtalanítás

Lába körül kutyák fekszenek,
mindnek más színű bundája van,
Nem szól semmit. Elseper a szeme
elől egy hajtincset. Rám néz,
szemében óceán, talán

az Indiai. A kanapé mellé nyúl,
megszisszent egy Ciucot,
az egyik kutya lenyalja a sót az arcáról.
A körme alatti piszokkal játszik, amíg
leülekszik a sörhab.
Mellé ülök. Foltos pólójával megtörli
dohányzóasztalon két hete otthagyt poharam.

Tölt nekem is. Így búcsúzni el.
Rácsukom az ajtót, még hallom,
ahogy új sört bont. A kertkapun
kilépek, sötét van.
A buszmegállóban önkormányzati hirdetés:
*A lomtalanítást a vészhelyzeti állapot
kihirdetése miatt határozatlan ideig elhalasztjuk.*

GÁCSI MIHÁLY: Séta a tavaszi erdőben - 1978

Fejér Johanna

Műszak

A járólapot, amit aznap leraktak,
este felszedted.
Modoros helycsere volt ez a munkásokkal,
te nem akartad elmondani mit csinálnak rosszul,
ezért nem tudták jobban lerakni másnap sem.

Talán csak beszélni kellett volna róla,
de az üres fürdőpadlóval semmi probléma nem volt,
nem lehet beszélni valamiről, ami nincs ott,
akkor sem hogyha mindenki tudja.

Figyeltük a munkások hallgatását,
közben közelebb dőltél és rám hajtottad a fejed.
Végignézted, ahogy lerakják újra,
értékelted az igyekezetet,
aztán elköszöntek, pedig mindenki tudta,
hogy másnap reggel, mikor újra kijönnek,
te ismét végignézed, ahogy lerakják darabonként,
hátha ma más lesz.

Annyira vártad.
Közelebb dőltél, és feszülten figyelted,
látom-e minden mozzanatát a hibázásnak.

Érkező

Mi mindig éjjelente betegedtünk le, amikor a leggyengébbek voltunk. Ő lázas volt és álmodott közben, én szerettem, ha fölém hajolnak, és betakarnak, ha fázom. Minden éjszaka egymás mellé feküdtünk, hogy kiegészítsük egymást, mi ketten voltunk egy hatalmas egész, külön-külön gyengék, külön-külön nem tudtunk a világról, anyáról, apáról meg főleg nem.

De aznap este minden megváltozott.

Mert kint a cseresznyefaágak összekocantak, a lámpák nem égtek az utcán, az aszfalt hidegebb volt, és sokkal nyirkosabb, mellettünk a lőtér egyetlen dombja is elnémult. Az öcsém is érezte, hogy valami majd nemsokára történni fog, nem csak bennünk, de odakint is, a szobában is, a ház sárga falain is, anyáékkal is, az életünkben is.

Magától jött. Azt nem tudtuk, honnan, miért, mikor vagy kivel. Reggelre langyos lett az öcsém teste, én a saját helyemen keltem, a faágak kirügyeztek, a lámpák fényes nappal szebben világítottak, mint máskor, az aszfalt teljesen megszáradt, a domb újra beszélni kezdett, és akkor összenéztünk.

Barna volt a haja: rövid; hosszú a nyaklánc: keresztes; az arca mosolygós, szép. Egész lénye úgy elvarázsolt, hogy úgy éreztük, nem is létezhet ilyen. Kicsik voltunk még, rettentően kicsik.

Bizalommal beszélt hozzánk az első perctől, ahogy belépett a szobánkba. Közölte, hogy marad. Az öcsémet előbb kiemelte a sötétségből, megfésülte, átöltöztette, ablakot nyitott, és a redőnyt is felhúzta. Messziről, de követtük a lépcsőn, le a konyhába, le az asztalig, visszamentünk egy szintet vagy kettőt a létrán, hogy majd együtt újraépíthessük, betömjük a lyukakat a falban, amik kimaradtak. Az öcsém szeme újra fényesebb volt, mint anyáék mellett valaha, kapkodta a fejét és a levegőt, rácsodálkozott a világra.

Minden mozzanatát megfigyeltem. Énekelt. Dúdolt mindennek, amit látott vagy megfogott, az a picit, mégis ideges mosoly állandóan ott ült a szája sarkában, letörölhetetlenül. Illatos is volt. Megmagyarázhatatlan, finom szag volt a blúzán, a kabátján, a sapkáján, a mindig rendezett táskájában. Idegesített. Ha ettünk, én a szoba sarkában ettem, ha kirándultunk, én mögöttük haladtam, ha vásároltunk, soha nem kértem semmit, pedig a gombóc fagyi száz forint volt, a tábla csoki százötven, a nyalóka harminc, a dombon kirándulás pedig ingyenes.

Éjjel az öcsém mellé akartam bújni, hogy érezzem. Hogy melegítsen. Hogy a kezem a lázas homlokára tehessem, és törődhessek vele. De nem volt már lázas. Én sírtam. Ő meg csak mondta. Mondta azt a sok csodát, sorolta, kacagva sorolta azt a furcsa érzést odabent, meg a vajjas kenyér sós ízét, meg a teafőző színét, hogy megtanult varrni, holnap majd hímezni fog nekem egy szép könyvjelzőt, egy szuszra hadart el mindent, a levegőt sem kapkodta.

Éjjel egyedül merültem álomba. Három takaró sem volt elég ahhoz, hogy melegnek érezzem az otthont.

Köhögve keltem. A szoba üres volt és fényes, leszámítva azt a sok játékos dobozt, meg a szőnyegen szétterített puzzle-képeket, nem is tudom, mit érezhettem, talán, hogy az öcsém, életében először elárult engem. Pakolni kezdtem a színes képeket a dobozaikba, lazán estek szét a darabkák a kezemben, mintha nem is puzzle, hanem csokoládés, omlós sütemények lettek volna.

Azok voltak.

Ott álltak az ajtóban a süteménnyel és egy bögre teával, nekem hozták, hogy meggyógyuljak, egyik bátran, most készült el, hát én meg kirohantam a szobából, le a lépcsőn, le a földszintig, ki a garázson át, el az udvar végébe, a mogyoróbokor alá, hogy ne találjanak meg, kicsit sírtam is, kicsit akartam is a törődést, hogy utánam jöjjön az öreg kezével, a furcsa illatával.

Megtalált. Akkor szedte elő azt a könyvet.

Nagy, kék könyv volt, vagy fekete, és aranybetűkkel rajzolódott ki a címe. Beguggolt mellém a

mogyoróbokor alá, nem szólított meg, csak előszedte azt a könyvet, és olvasni kezdte, én meg néztem a szemét, hogyan halad sorról sorra. Akkor a mogyoróbokor is odakéredzkedett, az ágai félkörben ölelték át a vállát, mögüle a Nap besütött arra a néhány percre, tiszteletteljes, szép percek voltak. Megszakíthatók.

És mesélt.

Nem csak abból a nagy könyvből, hanem az öcsém fejéből is, meg a sajátjából is. A táskájában hozott magával egy történetet, egy dalt, egy megmosolyogható pillanatot, a kezében lekváros piskótát, délutáni mosogatószagot, a könyvben meg Tornyot, Noét, állatokat. Bent a házban az öcsém megkérdezte, látom-e már én is, hogy a fal nincs tele résekkel, hogy apát elfelejtettük teljesen, hogy anya a legigazibb ember most az életünkben és Ő, mert a rajzainkból is tud olvasni meg a szemeinkből, amíg anya dolgozik, és mi mi lehetünk.

Attól a naptól kezdve minden nagyon felgyorsult. Megint játszani kezdtünk, tanulni, festeni, rajzolni, kirándulni, hogy legyen mit újra papírra rajzolnunk és naplóba írunk. Színházba vitt, hogy egy életre megszeressem, az öcsémnek megmutatta az erdőt és a számlálhatatlan fűszálat is benne, hogy ragaszkodhasson. Terelgetett, szeretett, énekelt és élni tanított, akkor is, amikor épp nagyon sokat jött hozzánk, akkor is, amikor nem tudtunk róla semmit. „Szeressetek.” Ezt mondta, és ez minden nap eszünkbe jut, amikor a suttogó dombra, a nyirkos aszfalra, égő lámpákra és cseresznyefaágra gondolunk.

GOMBOS ZSÓFIA: Tájidegen - 2018

(life in always empty)

Sötét van és nehéz füstszag. Valamit erősen szorítok. Valami erősen hozzám szorul. A nagyszüleimnél vagyok. Mindenre éjszaka borul, és ott fekszem közöttük. Jobbomon a nagyapám dohányzik az ágyban fekvé. Látom, ahogy cigarettájának parazsa ide-oda vándorol a sötétben. Nagypapa köhög, krárog, néha nagyokat köp a parkettára. Ahányszor felébred az éjjel, mindig rágyújt; a füst és a krárogás gyakran felébreszt. Van egy alvóbabám. Úgy hívom, Manócska. Őt szorítom magamhoz, ha valamitől félek. Nagypapától félek. De csodálom is rettenthetetlenül természetes gonoszágát. Nagypapám valamiért nyugtalan, abból érzem, ahogy idegesen nagyokat szív a talpas cigarettájából. Te voltál?, kérdi rekedt hangon. Köp egyet. Hallgatok, nem tudom, miről van szó, de izmaim készenlétre feszülnek, a diófáról lógó megnyúzott állatok képei peregnek elmém vetítővásznán. Láttam, hogy a rendőrgyerekek játszottak a pataknál. Te elmondtad neki a puskát. Nincs idő tiltakozni, nagyapám hangjából pusztítani készülő fenyegetés sarjad. Hirtelen átvetődöm a nagyapám teste fölé, ahogy meztelen talpam a parkettához ér, megcsúszom egy köpésfolton. Ha elterülök, oda a meglepetés, mindennek vége. Kezemmel a sötétbe markolok, a jobbommal el is kapom a nyitott ajtó kilincset. Nem gondolkodom, egy erős húzással kikapapultálom magam a konyhába. Az üveges ajtó szerencsére nyitva, felrántom, máris a veranda hideg kövén csattognak a talpaim. Kirohanok a kertbe, a csillagok fényénél jól látszik a létra fenyegető árnya. Elrohanok a diófa alatt, a baromfiudvar ajtajának kallantyúját egy gyors mozdulattal kiakasztom a helyéből, nem bajmólok azzal, hogy a másik oldalon visszaakasszam. Most nem érdekel, milyen állatok kószálnak át a kertbe. A ház irányából ordítás harsan, egy golyó süvít el a fejem mellett, mintha a nagymamám kérlelő hangját is hallanám. Feltépem az istálló ajtaját, bevetődöm a tehénszagú szénába, majd négykézláb teperni kezdek a földön, jobbra egy ablak derengő körvonalait látom. Amilyen gyorsan csak tudok, odamászom hozzá. Nem is ablak az, hanem egy nyílás, éppen kiférek rajta. Próbálok kis testem átpréselni a szűk résen, amikor hangokat hallok a hátam mögöl. Egy erőset taszítok magamon, mire kinn is vagyok. Meglepődöm, mert térden csúszom a talajon, mintha, de nem is mintha, ez jég, tényleg jég, és gyorsan haladok, mert hamar rájövök a helyes technikára. A két kezemet használom botként, velük segítem a folyamatos siklást, már vagy húsz méterre járok az istállótól, amikor újra meghallom az ismerős hangokat. Aztán egy dörrenést. Egy golyó zúg el méterekkel a testem mellett. A nagymamám a lövés pillanatában félrelökhette az öreg karját, gondolom. Gyanúm beigazolódni látszik, amikor ordítást, majd egy csattanást hallok. Amint eléri a tudatomat, hogy a nagymamám valószínűleg már nem képes hátráztatni nagyapámat, pánikba esem, próbálok fokozni a tempót. Biztos vagyok benne, hogy az öreg most tutira akar menni, hosszan céloz, s csak akkor húzza meg a ravaszt, ha a fejem stabilan a puska távcsövének célkeresztjében lesz. NEEEEEEEEEEEEEEEEEE!, ordítom, s mintha az ordítás lenne az oka, hirtelen beszakad alattam a jég. A nagyapám hangosan felröhög, majd odakiált nekem. Ússzál, bazmeg! Egy lövedék csapódik a közelemben a jégkásás vízbe. Ússzál, bazmeg!, ismétli az öreg. Ússzál, te kis mocskos vamzer! És én úszni próbálok, de egyrészt a vizes ruhám lefelé húz, másrészt nem tudok úszni. Két kezemmel hadonászom, csapkodok, hol a jeges vizet püfölöm, hol pedig egy-egy nagyobb jégdarabot trafálok telibe. Nem haladok. Az öreg egyre jobban szórakozik. Megereszt néhány kósza lövést, az egyik után jégzilánkok csapnak a fülemben, s kétségbeesésemben már azt fontolgatom, nem küzdök tovább. A kopasz kislányra gondolok, aki megpróbált meggyőzni, ugorjunk le a nyolcemeletes kórház tetejéről. Miért is nem hallgattam rá? És amikor éppen feladnám, s hagynám, hogy a testem lesüllyedjen a jég alá, felharsan a nagyapám hangja. Na, elég ebből a bohóckodásból! Minden sejtemmel érzem, hogy az öreg céloz, s bármelyik következő pillanatban szétlocsanthatja az agyamat egy acéllövedék. Mégis kapálózom és csapkodok. Újra a kopasz

kislányra gondolok. Haragszom rá, hogy nem löktem le a tetőről. MOST! Ahogy alámerülök, még hallom a kilótt golyó süvítését.

Lassan térek magamhoz az álomból. Egy buszon ülök, néhány ismeretlen arc hajol fölém aggódva. Jól van?, kérdi egy fiatal nő, fuldokolva csapkodott álmában, teszi hozzá. Még szerencse, hogy nem ül maga mellett senki, jegyzi meg egy pufidzsekis férfi. De én, mintha nem érdekelne még ez sem, csak annyit kérdezek, hol vagyunk?. A fiatal nő egy olyan város nevét mondja, ami egy kétjegyű szám, semmi más. Mire én megkérdem, miért álltunk meg itt, ez a hely nem is volt a programban. A fiatal nő türelmesen elmagyarázza, hogy a hivatalos programmal hamarabb végeztek, mint tervezték, ezért az egyik utastársuk javaslatára álltak meg ebben a városban, hogy sétáljanak egyet a nevezetes kastély parkjában, igyanak egy kávé, egyenek egy finom sütit a közeli cukrászdában. Mire álommorcosan annyit mondok csupán, megyek mindjárt, csak előbb összeszedem kicsit magam.

Ahogy leszállok a buszról, ahogy a kastélypark felé indulok, az álom jár a fejemben. Arra gondolok, mióta várom már, hogy megszólítson valami, egy helyzet, egy szó, egy látvány, egy álom. Ötven éve biztos vagyok benne, hogy szólítva leszek, folyamatosan dresszíroztam magam a pillanatra. Nem tudtam, legfeljebb csak sejtettem, mire szólítottam. De készen álltam bármire. Alvó ügynökként éltem életem, kudarcos kapcsolatokban, boldogtalan gyerekek társaságában, időnként felrúgva mindent, mert a feladatom elmondhatatlan volt, s így magányra kényszerített. Nem hittem semmiben, nem szerettem senkit, a gyűlöletemet legalább egy darabig növelték a frusztráló, mert felesleges évek, de aztán kopni kezdett bennem a sötét. Észre fogom-e venni ezek után, ha szólítottam, vagy az is megtörtént már, csak a fásultságom képtelenné tett, hogy meghalljam az üzenetet? A kastélyparkban járok, amikor felötlik bennem a gondolat, nem figyelmeztetett-e az álom, hogy közel értem ahhoz, amire egész hiábavalónak tűnő életemet tétként és gonosz áldozatként helyeztem. Régen álmodtam már rettegve tisztelt nagyapámmal, és volt itt még valami, egy jel, amire fel kellett volna figyelnem, de félttem, hogy elvitettem a pillanatot. Csak abban bízhattam, hogy valahonnan megerősítést kapok.

Miközben gondolataim sűrűjében botladozom, észlelem, hogy jobbra egy lépcsősor vezet a park egy alacsonyabban fekvő, teraszzerű részébe. Moccan bennem a hang gazdateste, fordul egyet, lehet, sűg is valamit, de a külső-belső zajoktól és zörejektől nem hallom. Mintha tinnitusz kínozna, amivel folyamatosan zavarnak a fejemben egy olyan adót, amelyről tudják, hogy ötven hosszan rövid év alatt talán egyszer sugároz majd, akkor is csak néhány percig, de az üzenet olyan fontos, annyira életbe vágó, hogy elfojtásához nem engedhető meg egyetlen pillanatnyi csend sem.

Lassan lesétálok a lépcsőn, balra egy raktárépületet látok, de biztos vagyok benne, hogy az számomra nem lehet érdekes, jobbra fordulok hát a kavicsos sétányon. Egy hosszú épület oldalánál találok magam, amelynek falai üvegből vannak. Odabent vadonélő állatok kitömött hulláit látni kisebb-nagyobb csoportokba rendezve. Őzeket, szarvasokat, menyétet, hódot, mindenféle madarakat, muflont. Muflont. Most mintha hallanám. Igen. Halkan, de különös hangsúllyal ismételteti bennem egy hang a szót: muflon. Megtorpanok. Mi ez? Az álom, amelyben vadász nagyapám elől menekülök, aztán ez a hely, egy erdő modellje. Elöttem, a szabadban egy fából készült vaddisznómama túrja az avar borította földet egy valóságos tölgy tövében, körötte fa vaddisznókölykök. Ez nem lehet véletlen, mint ahogy az üvegszemű muflon sem. Nagyapám sokszor eldicsekedett velem, hogy részt vett ennek a nem őshonos állatnak az országba telepítésében és meghonosításában. A hang is a muflon szót ismételtette, tehát... Izgatottan, szinte futva kerülöm meg a hatalmas tölgyet, mint aki már bizonyos benne, hogy újabb várva várt meglepetésekben lesz része. És igen, hát persze. Az út egy sövénylabirintus bejáratához vezet, amelynek közepén, mintha őrtoronyként, egy magasles áll, rajta, az erdészek jellegzetes zöld egyenruhájában, egy ismerős, nagyon is ismerős alak. Nincs időm a döbbenettől ledermedni, mert az alak éppen rám céloz a puskájával. Hasra vetem magam, így nem látom a torkolattüzet, s a golyó nem tép az agyvelőmben. A sövény lehullott leveleinek fanyar illatát érzi az orrom, míg a fülem nagyapám hangjaként azonosítja a felém áramló szitokáradatot. Nagypapa, ne lőj, én vagyok, az unokád! Csend lesz hirtelen, akkora csend, hogy tisztán hallom végre, mit sűg nekem a belső

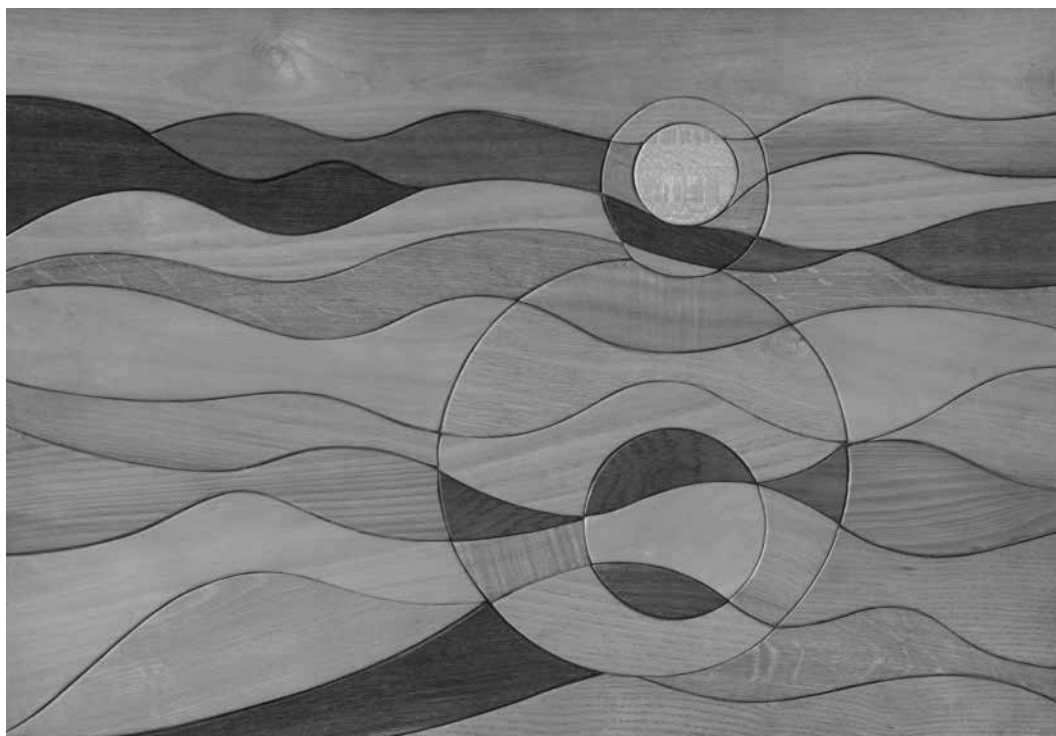
hang. Egy számot ismételveg kitartóan, annak a városnak a szám-nevét, ahol most a hideg őszi földbe igyekszik simulni testem. Mint a párna csücskét gyerekkoromban, a keserű avart harapom, hogy fel ne üvöltsek. A megvilágosodás akkora fénnel söpör végig bennem, hogy a vakító fehérségből dadogva bontakozik ki a felismerés. Hiszen. Hiszen ez. Hiszen ez az a hely. Hiszen ez az a hely, ahol minden elkezdődött. Vagyis nem pont az, de látszik onnan az itt, tehát innen odalátni. Nagyapám hangja töri szilánkosra a csöndet. Minden szava a bőr alá hasító üvegcserep. Hazudik maga. Maga egy hazug! Hogy lehetne az unokám, amikor majdnem annyi idő, mint én? Az én unokám odaát van, a folyó túlszaján kezelik, a kórház legfelső, nyolcadik emeletén, ahol az örülteket is. Azért vagyok itt, hogy vigyázzak rá, hogy az ilyen cigányfajzatok, mint maga, ne férjenek hozzá. Még az apját és az anyját sem engedem a közelébe. Meg kell edzeni a kis szarost, mert mi lesz belőle különben? Valami akarategyenge buzeráns!

Öldmegöldmegöldmeg, üvölti bennem a hang. Kiköpöm a számból a leveleket, és határozott hangon félbeszakítom nagyapám monológját. Arra csak emlékszik, drága nagyapám, hogy én meséltem el a rendőr fiának, hogy magának van egy engedély nélkül tartott jugoszláv távcsöves puskája. Meg is kergetett miatta, még utánam is lőtt azzal a kurva puskával. Csak amikor kimondtam, amikor már késő, akkor döbbenek rá, hogy megint összekevertem az álmaimat a valóságos történésekkel. Olyan magas labdát adok ezzel a nagyapámnak, hogy ő hirtelen tegezésre váltva csapja oda nekem. Nem köphetél be te engem senkinek. Nem is éltél még akkoriban. Ki nem élt?, gondolom. Ki az a te? Most. Most megakasztottam. De a nagyapám pillanatnyi szünet után határozottan szónokol tovább. Hallhattad te ezt a történetet bárkitől, mert mindenki ismerte a faluban. Nem téged kergettelek meg, hanem azt a mocskos komenista rendőrt, mert el akarta kobozni a legjobb puskámat. Szóval megint ez a te, aki ki is?, gondolom, és tudom, hogy már nyeresre állok. És a szaloncukorpapírba csomagolt fadarabok, amiket maga hetekig farigcsált és csiszolatott titokban, hogy megviccelje karácsonykor az unokáit, és jól mulathasson a csalódottságukon? Az öreg az emlékre nyers őszinteséggel felröhög. Ezt is bárki mesélhette neked a családból, tényleg jó muri volt. De már nincs megállás, nincs kegyelem. És amikor a Panaszkutya seggébe dugta a cumimat, hogy leszoktasson róla, azt ki látta kettőnkön kívül? Kinek a rémálmaiban kísért még most is a félelmében nyüsztve inaló kutya képe, aki a maga komisz természetének köszönhetően szánni való nevét, mert maga józanul is úgy bánt vele, mint a családjával, a feleségével, a gyerekeivel? Ütötte-verte, megalázta, élvezte, hogy szenvedni látja, s akibe akkor rúgta a legnagyobbat, amikor megalázkodva a talpa alá bújt.

Mit keresel itt, amikor te odaát vagy?, morogja az öreg. Kelj fel, gyere ide, nézd meg a saját szememmel, ha nekem nem hiszel. Érzem, hogy az ügyem nyert ügy, már ha ebben az ügyben lehet nyerni egyáltalán, óvatosságból mégis teszek egy utolsó próbát. Honnan tudjam, hogy nem puffant le? Az előbb is rám lőtt, kiáltom neki színlelt felháborodással. Ugyan már, tőled nem féltém azt a kis szarost, nem értem, mi történik itt, de annyit még én is tudok, hogy visszafelé nem árthat magának az ember. Tegye le a fegyvert, aztán jöjjön le a magaslesről, instruálok a nagyapámat. Magam is alig hiszem, de az öreg engedelmeskedik, sőt, még ő segít nekem, hogy a sövénylabirintusban megtaláljam a legrövidebb utat. Ötven év után mégis megtörténik hát az, amire egész életemben készültem, itt már nem szabad elhibázni egy pillanatot sem, töprengem, míg szembe nem találok magam a nagyapámmal. Nincs semmi udvariaskodás, semmi megjátszott öröm abban, ahogy egymás szemébe fúrjuk pillantásunkat. Eredj, nézd meg, mutat a létra teteje felé a nagyapám, ott a puskám, tudod, az a jugoszláv, van rajta egy Zeiss távcső, azzal még a kórtermekbe is belátsz. Fürgén felmászom a magaslesre, a nagyapám komótosan követ. Az egyik sarokba támasztva áll a puska. A kórház felé nézünk. Ott a nyolcemeletes épület hatalmas tömbje, előtte park, nem messze tőlünk kanyart ír le egy zagyva folyó. Odaát mintha nyár lenne, süt a nap. Sejtem már, mit mitől választ el a folyó. Az öreg a kezembe nyomja a puskát. Mondtam, hogy használd a távcsövet, morogja, Zeiss, a legjobb márka. Miközben laza célzó pozíciót veszek fel, a vállgödrömbe támasztom a puska tusát. Először a napsütötte túlsó parkot pásztázom végig a távcsővel. Kis pokrócokon mindenfelé látogatók és betegek. Esznek, isznak, kártyáznak, fejtik a Füles rejtvényeit. Tudtam, annyira tudtam, hogy ezt fogom látni, éppen ezt, pontosan ezt, mégis megszédülök egy pillanatra. Lassan beszívom, majd ugyanolyan

lassan kieresztem a hűvös őszi levegőt. A kórház fala mentén a tetőig siklik a tekintetem, ahol két kisgyereket látok, egy kopasz kislányt és egy szőke kisfiút. Egymás kezét fogva ülnek a tető szélén, a napsütésbe lógázzák a lábuk. A kisfiú kérdez valamit. A szájáról is le tudnám olvasni a kérdést, de pontosan ismerem a párbeszédet. Miért nincs hajad?, kérdezem szinte egyszerre a kisfiúval, mint valami szuper gyors szinkrontolmács. A választ már a kopasz kislánnyal teljesen egyszerre mondom. A mostohaanyám tépte ki. Mit zagyválsz itt össze? Már gyerekeknek sem voltál teljesen normális, bőfögi a nagyapám a hátam mögül, mire én nagy erővel hátralendítem a puskát. Tusa az öreg mellkasának csapódik, s a váratlan taszítástól a nagyapám hanyatt repül lefelé a magaslesről, hallani, ahogy közben a létrához verődik a teste, nagy puffanással ér földet, ordítana talán, de csak nyöszörögni képes. Nagypapa kiszállt, gondolom, mert biztos vagyok benne, hogy az alatt a rövid idő alatt, amennyi a jelenetből még hátra van, az öreg már nem lesz képes befolyásolni a dolgok alakulását. Ismét a vállamhoz emelem a fegyvert, megkeresem a gyerekeket a tetőn. Éppen időben találom meg őket, mert a kopasz kislánnyal tudom mondani a szövegét, ugorjunk. Majd ötven évvel azelőtti önmagammal ismétlem, ha leugrunk, meghalunk; meghalni nem rossz? Közben mély levegőt veszek, melyet lassan engedek ki, s míg a kopasz kislánnyal suttogom - nem, meghalni olyan...; többé már senki se bánt, többé már semmi se fáj - célra tartok, s puhán meghúzom a ravaszt. A kopasz kislány élettelen teste a napsütötte park felé zuhan. A lövés pillanatában néhány ápoló és takarító jelenik meg a tetőn, a döbbsent kisfiú felé rohannak. Levegő be, majd lassan ki, a kisfiú feje a célkeresztben. Már csak végre kell hajtanom azt a kibaszott kontrollált elsütést.

HADNAGY GYÖRGY: Tükröződés - 1983

Nyerges Gábor Ádám

Ne hozzanak tortát

A forradalom, sajnálatosan, technikai okokból, elmarad.
A kereplők és zászlók leadhatók a szervezőknél.
Az eljegyzés is felbomlott, nem lesz szertartás.
Ezért a meghívottak szíves elnézését kérjük.
Az ifjú pár tagjai, külön-külön, megtekinthetők lesznek,
előre még nem látható helyen és időpontokban.
Életének harmincadik, negyvenhetedik és nyolcvanhatodik évében
a nagypapa majdnem elhunyt. Utóbb ténylegesen, születésnapja
előtt egy héttel. Lehetőleg ne hozzanak tortát.
Az újrászámítás értelmében az eredmény megváltozott,
az egy napja regnáló polgármester addigi telefonszámán nem elérhető.
A négyéves Pistikével szembeni harcban győzött a leukémia.
Az adományok visszaszolgáltatása sajnálatosan nem megoldható.
Az állatkertben született kis panda és édesanyja is elpusztult.
Nagyszabású beruházás eredményeképp megérkeztek az új buszok.
Sajnos típushibások, az új forgalmi rend egyelőre még nem elérhető.
A béketárgyalások megfeneklettek.
A megsérült játékos visszavonult, majd autóbalesetben elhunyt.
A jelentős művész előtt tisztelgő esemény elmaradt, nemrégiben
előkerült feljegyzései alapján gyermekeket bántalmazott.
Az utolsó fehéragyarú rinocéroszt megette egy kihalófélben lévő
gepárd faj utolsó példánya, de gyomorbántalmak okán elpusztult.
Az olvadó gleccserek problémája megoldódott. Nincs több.
Felhívjuk a kedves dolgozók figyelmét, hogy a jövő
héten nem szükséges befáradniuk, csődbe ment a cég.
A csodával határosan teherbe esett, meddő anya
meggondolta magát az abortuszt illetően. Elvetélt.
A vírust sikeresen megfékeztek. A tudományos
áttörés idejére a terület teljes populációja kipusztult.

A forradalmi szerveződésben összeismerkedett ifjú pár
és nagyapjuk, a frissiben megválasztott polgármester
kedves ismerőse, a négyéves Pistike keresztapjának
édesapja, az újszülött kis panda örökbefogadója, az
új buszok beszállítója, a béketárgyalások lelkes híve,
a megsérült játékos egykori edzőjének közeli rokona,
a jelentős művész hagyatékának gondozója, a fehéragyarú
rinocéroszok és a gleccserek megmentéséért rendszeresen
adakozó cégvezető, akinek meddő lánya csodával határosan
teherbe esett, de előtte még kifejlesztette (sajnálatosan későn)
a pusztító vírust megfékezni képes vakcinát, elnézést kér a rossz
hírekért, egyszersmind üzeni, hogy köszöni az együttérző
jókívánásokat, és megszívlevélve a tanácsokat, reménnyel,
bizakodva tekint a jövőbe, egyben ezt tanácsolja mindenki
másnak is. Üzenetét mindazonáltal, őszinte
sajnálatainkra már csak posztumusz tolmácsolhatjuk.

Bertók Éva

Az egyetlen

Úgy ölelsz körül szelíd „hegyekkel”,
Mint anya vigasztalja nyugós gyermekét,
Vékony ezüstöv derekadon kicsinyke folyód,
Lágy hullámai egymásba lépnek ütemre,
Smaragdzöld szemed az iker
Toronyórákról esténként rám ragyog,
Dajkáló völgyeidben számóca csókokod
Őszre fanyar-édes sommá változik,
S a TV-torony párkányáról repülni hívsz,
Míg jelenléted gömbjébe zár.

Szeretlek.
S ha elhívott is sok idegen város
Hódolást ígérve szirénként csábítón,
Mind hazug volt, hamis, csalfa ígérlet,
Egyedül te, hűséges csak te maradtál.

Bilincsbe zársz, ahogy határaiddal bezárulsz,
Ujjamra gyűrűt húztál,
Fényre nyílt mosollyal te is viseled,
S bármilyen titkos tartomány,
Idegen ország él elrejtve idebenn,
Odakinn te adsz formát, értelmet
Az oldódó múltnak, a kontúros jelennek.

Megtaláltalak és befogadlak immár a szívembe
Az éjfél után felsíró első percektől
A nélkülem múltó nappalokkal porló,
Szürke márványba oltott mindhalálíg,
S veled maradok akkor is, ott is.

Maradj velem.

Nászta Katalin

A nagy asztalra

FigyeljeteK rám!
hangzik a Bibliában Mózes éneke
s az egeknek szól
figyeljeteK ide, mondja az ember
s az emberekhez fordul
figyelj rám, szól a kisgyerek
s anyja szoknyáját ráncigálja
de hol van már a szoknya
az emberek
az ég is eltakarodott
ahhoz, aki kitalálta

de ma még velem világom
fogom a tollamat
körbeírom magam minden
bennem hullámozó gondolattal
nincs csak, nincs de, nincs ugyanis
a tudniilliket is félretettem
írni kell, írni indulok, írni indít
tetszésre nem vágy a lelkiismeret
számúzó az önsajnálát ragacsos szavait
tényekre szorítkozom, ekkor-akkor, ez-az, ott-itt
bennem lakik az egész élet, kívülem nincs
ha volna is, az a másoké – független létezem már
kötelességeimet leróttam, egy van hátra még
a jövőnek, amiből hiányzom, üzenetet hagyni
az majd továbbítja s a nagy asztalra kerül éteKnek

némának ott a

ha
becsukom a mobilom
a laptopom lezárom
ha
kikapcsolod a rádiót
a tévét is elzárom
beszélne-e velem, mondd
tudna-e válaszolni
arra, amit én kérdezek
s amit te –
nem a világháló bont ki?
érdekellek-e annyira

hogY egyedül rám figyelj
kizárva minden más
idegen hírt?
nem, ugye nem –
hát akkor ne akard
kicsavarni kezemből a tollat
se a laptopot, sem a telót
némának ott az állatod
drága bolond

Nagy Betti

Egy

Esik.

A kaputól a sarokig és vissza (118 lépés) kínozzom a pocsolókat,
várlak.

Pörgő szoknyám söpri az utcát, vállamra sápadt csillagok ülnek,
szép vagyok.

Fénylik vizes hajam, fénylik lázas szemem,
várlak.

A kaputól a sarokig és vissza – örülnek a pocsolók, ha lépek!

Három

A folyón túl már kizöldültek a zöldek,
szeretkezni hívnak a bokrok.

Nézzük, ahogy a léket kapott hajók
elmerülnek.

Nézzük, hogy tűnnek el.

Átszökünk a folyó túloldalára:

zöldülő zöldek, fénylő fények,

árnyékos árnyak.

Menjete!

A folyó túlsó oldalán,

ahonnan jöttünk,

húsz emelet magasak a fűszálak!

A tizenegyedik parancsolat

Fekete bársony az ég

Te meg csak nézd, nézd, nézd

E-mail

Köszönöm, megvagyok.

Bár javasolták az orvosok,

hogy ne tegyem,

én ragaszkodtam a fél mellelhez

és a fél tüdőmhöz.

Kicsit lefogytam ugyan, csak annyira,
hogy beleférjek a farmerba,
Amit együtt vettünk,
és röhögtünk a tükör előtt,
mert nehezen tudtam magamra rángatni.

Hát, most könnyen megy.

Köszönöm a meghívást a farsangi bulira.
Nem leszek ott, tudom, tudod.
Én Freddy-nek öltöztem volna,
hogy legyilkoljam az álmokat.

Üdvözlettel, a címem maradt a régi.

KÁSSA GÁBOR: Mókus utca (Óbuda) - 1949

A pókhálón túl

ha elég ideig ülsz mozdulatlanul
melléd sőt rád is szállhatnak a madarak
ha figyelsz része lehetsz a levelek rothadásának
a deszkák korhadásának
nem muszáj idegennek lenned
lehetsz innen való évente újra
és kihozhatod ide magadban
amiről pontos táblázatot vezetnek a tudósok
hogyan hány év alatt válik a bomlás martalékkává

itt hagyom abba először a menekülést
elég volt megállók
szembe kell fordulnom
a fák tartják a hátamat
idősebbek és régóta ismernek
hasonlítunk a föld alatt legalább akkora részük van
mint nekem
van honnan futnom de
a fák tarják a hátamat
idősebbek és név szerint ismernek

önként lehetsz csak itt
ha azt akarod hinni bárki is marasztal
a hátad mögött időközben kifeszített
pókhálókra ráfoghatod
hogyan idekötnék
de tudod jól ha szeretnéd
ezek a szálak könnyen szakadnak bőrödön
és az érintésük sem kellemes

a rétegesen öltözött erdő testén lecsúszik a lomb
végre saját arcát mutatja
a meztelen törzsek
minden logikát nélkülözve nekiveselkednek
az ólálkodó fagyoknak
itt is minden őszt temetés
a néma éjben csak a vaddisznók ropognak
ahogy feldúlják az üszkös ruhákat
éktelen lárma ez a csámcsogás

Szülőföld

fél órája integettem
az üres út elnyelte a távolodókat
s ettől még üresebbnek tetszett
kezemre néztem idegen testnek hatott
leengedtem szégyenkezve
el sem vittek és itt sem hagytak

hetek óta nem emlékszem az álmaimra
a legutóbbiban fűtyülni tanultam egy korhadt hintán
a kerítésnél megállt egy romlott fogú
vérágas szemű nő és megdicsérte dalomat
ötéves voltam és büszke

a másokban ültem az elhagyott lugas alatt
és mohón haraptam a lógó csöcsű szőlőfürtöket
hány embert neveltek fel ezek a kertek
a darazsakat együtt rágtam az édes szemekkel
csak akkor voltam hajlandó felébredni
mikor a torkom végleg eldagadt

egy nagy levegő elég hogy kiolvadjon a sok elfojtás
itt maradni olyan mint örökre integetni
fűtyülni mindenre és szüretelni
habzsolni az erjedő gyümölcsben
bugyogó gyerekkor részeg fájdalmát

A szerző a Békéscsabai Jókai Színház, és a Bárka folyóirat 2018-ban értékelt országos drámapályázatán, a Téblábolók c. darabjával, vígjáték kategóriában I. díjat nyert el

Lackner László

A hőember álma

Egyfelvonásos játék tizenéveseknek, és széplelkű felnőtteknek

Hatvanöt négyzetméteres társasház: nappali, konyha, fürdőszoba és kamra, mindez egy színpadképben, kiterítve. Abban a lakásrészben felerősödik a fény, ahol a történet éppen folytatódik. Korcs, a kutya bóbiskol egy kis szőnyegen, Babu, a papagáj ül a kalitkájában, Macsek, a macska rendszerint a szekrény tetején bóbiskol.

1. jelenet:

TOMI: *(Ül az íróasztal mögött és a számítógépén játszik)*

MACSEK: *(A cica fekszik a heverőn, felnéz, nyújtózik, majd odasétál a kalitkához)* Babu, micsoda igazságtalanság, hogy nekem órákig egerészniem kell, te itt pöffszkedsz, zabálsz, iszogatsz, mint egy herceg, és nem kell semmit sem dolgoznod.

BABU: Mindenki azt csinálja, amire alkalmas. Te egy ronda öreg macska vagy, egerész, én egy csodálatosan szép madár vagyok Brazíliából, és a lakás legszebb díszje. Nézz körül, nélkülem ez a szoba koszos hajléktalan fészek lenne.

MACSEK: Be vagy zárva, egy börtönben élsz.

BABU: Te is be vagy zárva ebbe a szobába, csak akkor engednek ki, ha pisilned kell, és könyörögnöd kell nekik érte.

MACSEK: Nehogy ki merészelj jönni a börtönödből, mert elkaplak. Kitekerem a nyakad, aztán letépek azt az ízléstelen, csicsás tolladat, és felfalak. Úgy nézel ki, mint egy nevetéses cirkuszi bohóc.

KORCS: *(Kinyitja a szemét, felemeli a fejét)* Macsek, hagyd abba! A kanárit is addig üldözted, amíg meg nem szökött. Aztán meg nyafogtál utána.

MACSEK: Nyafogtam, én? Örültem, hogy egész nap nem fütyörész senki.

KORCS: Akkor örülj neki, hogy ez a bohóc csendben van. Nyugodtan bóbiskolhatunk egész nap.

(Csengetnek. Tomi felugrik, és az ajtóhoz siet. Kinyitja az ajtót)

MACSEK: *(Elugrik a kalitkától, és elbújik az egyik szekrény mögé)*

HŐEMBER: *(Áll az ajtóban, fején piros lábas, nincs orra)* Ne haragudj, hogy zavarlak, de...

TOMI: Nem,... nem zavarsz, de...

HŐEMBER: Persze, csodálkozol, hogy megszólaltam.

TOMI: Egy kicsit.

HŐEMBER: Tudod, összebarátkoztam a madárijesztővel. Sokat bámultam rá, úgy megirigyeltem a nyakkendőjét, meg a szép piros zakóját. Én pedig csak így csupaszon álldogálok az udvaron. Megszólított, és egyszer csak értettem, hogy mit mond. Sokat beszélgettünk, és megtanultam beszélni.

TOMI: Gyere be.

HŐEMBER: Nem lehet, nálatok meleg van, elolvadok.

TOMI: Ja, tényleg... De hova lett az orrod?

HŐEMBER: *(Mégis beljebb lép)* Hova? Jött a nyúl, és egy seprűnyél volt a kezében. Láttam mire készül. Hiába visítottam, a madárijesztő is megfenyegette, de a nyúl csak nevetett, és leütötte az orromat. Az a csúnya nyúl ott elöttem nekilátott és felfalta a szép sárga orromat.

TOMI: Mit akarsz tőlem? Azért jöttél, hogy büntessük meg a nyulat?

HŐEMBER: Hát, megérdemelné.

TOMI: Az a nyúl nem a miénk. A szomszédoké, de velük haragban vagyunk.

KORCS: *(A kutya ugatni kezd)*
TOMI: Korcs, hallgass.
KORCS: Összevizezi a szőnyegemet.
TOMI: Nyugodj meg.
HÓEMBER: Azért jöttem, hogy tudnál-e adni egy új sárgarépát, mármint orrnak.
TOMI: Megnézem. *(Odamegy a hűtőhöz és keresgél. Elővesz két répát, és viszi a hóemberhez)* Van egy nagyobb, meg egy kicsi. Igaz, a nagyobb az nagyon görbe. *(Odanyújtja)*
HÓEMBER: *(Nyúl a répáért)* Ez a görbébb, ez nagyobb. *(Elveszi, és ráhelyezi az arcára)*
MACSEK: Dobd ki, dobd ki.
TOMI: Macsek, légy csöndbe.
BABU: Hideget hozott. Kergesd el.
HÓEMBER: Jaj, nem akartam... Én akkor megyek is, már nagyon izzadok. Köszönöm az orrot. *(Ujjal rábök az orrára, majd kimegy)*
TOMI: *(Visszamegy az íróasztalához, és játszik tovább)*
KORCS: *(Odamegy a papagáj kalitkájához)* Babu, ne hagyjuk, hogy ez az óriás hógolyó bejárógasson ide. Vagyunk elegen, nem kell egy újabb kedvenc.
MACSEK: Ne hagyjuk.
KORCS: Ha kiengednek, nekimegyek. Fellököm.
BABU: Ez fel tud állni.
KORCS: Leharapom az orrát.
BABU: Ha a nyúl addig meg nem előz.
ANYA: *(Belép)* Szervusz kisfiam!
TOMI: *(Gyorsan lehajtja a laptop feledét).*
ANYA: Látom megint játszol. Kisfiam, két tantárgyból is nagyon gyengén állsz. Miért nem tanulsz?
TOMI: Tanultam.
ANYA: *(Beljebb lép, maga elé néz)* Mi ez a víz?
KORCS: A hóember.
ANYA: Ej kisfiam, nem engedted ki a kutyát?
KORCS: Nem én, a hóember volt.
ANYA: Mit beszélsz, miféle hóember?
TOMI: Én nem szóltam.
ANYA: Dehogynem. Azt mondtad, hogy a hóember. Miért beszélsz butaságokat, a hóember ott áll a kerítés mellett, és egyébként is az nem pisil.
KORCS: Bejött a hóember.
ANYA: Kisfiam lázas vagy, hogy ilyeneket beszélsz?
TOMI: Nem szóltam.
ANYA: Várj, hozom a lázmérőt. *(Egy szekrénykéhez lép és kiveszi a lázmérőt, odamegy a*

fiához, homlokára teszi a kezét) Meleg a fejed. Na, gombold ki az ingedet, hadd tegyem a hónod alá.
TOMI: De anya, semmi bajom.
ANYA: Lázas vagy, és össze-vissza beszélsz. Most mondd meg, miért nem engedted ki Korcsot. Szegény kínjában itt bent ment ki. Na, emeld a karod!
KORCS: A hóember volt, nem Korcs.
ANYA: Te jószágos ég, még hasbeszélő is lettél?
TOMI: Egy szót sem szóltam.
ANYA: De hát... hallottam.
TOMI: A Korcs volt.
ANYA: A Korcs? Te meg is örültél, a kutyák nem beszélnek. Na, gyere, gyorsan lefektetlek, kapsz lázcsillapítót, pihend ki magad, és holnap vidáman mehetsz iskolába.
TOMI: Anya, igazad van, én egyre rosszabbul vagyok.
ANYA: *(Felsegíti a fiút, és egy kis ágyhoz vezet. Lefekteti, betakarja. Egy fiókból lázcsillapítót vesz ki, és egy pohár vízzel beveteti a fiúval)* Na, kisfiam, kimegyek a kamrába burgonyáért, addig maradj nyugton. *(Kimegy)*
TOMI: Korcs! Gyere ide!
KORCS: Mit akarsz? *(Odasomfordál)* Nem védtél meg. Anyukád azt hiszi, hogy nem vagyok szobatiszta.
TOMI: Dehogy hiszi.
KORCS: Hallottad, engem vádol.
TOMI: Jó, majd megvédelek. *(Kiveszi a lázmérőt a hóna alól)* Tedd gyorsan a radiátorra!
KORCS: Minek, nem is nedves.
TOMI: Hogy azt mutassa, lázas vagyok, te kuka.
KORCS: Minek?
TOMI: Nem akarok holnap suliba menni.
KORCS: Ja? *(Elveszi a lázmérőt és a radiátorra helyezi)*
TOMI: Ha anya bejön, azonnal hozd ide. De figyelj oda, nehogy meglássa a trükköt.
KORCS: Jó, megpróbálom.
MACSEK: *(Odamegy a kalitkához)* Idefigyelj te dél-amerikai veréb! Valamit elfelejtettem az előbb mondani. Miután lekopaszottalak, nem fallak föl azonnal, mert előbb felfüstöllek, tudod a füstölt madárhús olyan, mint a tengeri tömeghalak között a rózsaszín lazachús. De ne aggódj, te is élvezni fogod, mert a füstölés kellemes meleg érzés...
ANYA: *(Nyitja az ajtót, belép)* Jaj, már alig van burgonyánk...

MACSEK: *(Odarohan a radiátorhoz, felkapja a lázmérőt, és gyorsan odaadja Tominak)*

TOMI: *(Bedugja a hőmérőt alá)*

ANYA: ...azt hiszem sürgősen vennünk kell.

TOMI: Anya, most velem törődj! Nézd meg a lázmérőt, mert úgy érzem neked lesz igazad.

ANYA: Mindig ellenkezel velem, kiderül, hogy jobb, ha anyádra hallgatsz. *(Odamegy, kiveszi a lázmérőt)* Ó, Szent Jeromos, negyvenkettő fok! Ez nem tréfa, kisfiam. Azonnal orvost kell hívunk.

TOMI: Jaj, ne. Nem akarok injekciót. Tudod, hogy rosszul vagyok tőle.

ANYA: Nem kockáztathatunk.

TOMI: Várjunk. Bevettem a lázcsillapítót. Le fog menni, érzem.

ANYA: Jó, nem bánom. Várunk egy fél órát, és újra mérünk. Itt hagyom, majd tedd be. *(Odaadja a lázmérőt és kimegy)*

MACSEK: *(Előugrik, odamegy a kalitkához)* Na ide figyelj, te torzonborz mezei veréb. Te még énekelni sem tudsz. Azon kívül, hogy illegeted-billegeted magad, és játszod a szépet, egy senki vagy. Sokkal többre mennénk egy mezei verébbel, annak olyan szép a hangja, mint egy nádi furulyának.

KORCS: Ide figyelj, te eszelős macska. Veréb?! Az megállás nélkül csivitel, és ugrabugrál, megőrülnék tőle. Kiszórná a magokat a kalitkából. Hagyd békén ezt a szerencsétlent. Nem látod, hogy egész nap be van zárva? Mi legalább azt hazudhatjuk, hogy pisilnünk kell, vagy szorulásunk van, és kiengednek, de neki ezt is ott a kis cellájában kell elvégeznie.

MACSEK: Te oktatsz engem, egy korcs?

BABU: Hagyd, a korcs szó csak azt jelenti, hogy az anyukája és az apukája nem egy kutya-fajtához tartozott. Ettől ő még egészséges, szép, és okos kutya.

KORCS: Elég, fiúk! Ne veszekedjünk.

BABU: Én lány vagyok.

MACSEK: Na még ez is.

KORCS: Befogadtak bennünket, és kapunk enni, van szállásunk. Macsek, úgy tudom, hogy te koszos kóbor macska voltál, a szemételepen guberáltál, megbecsülhetné a sorsoadat.

MACSEK: Te meg kóbor kutya, akit a sintérek szedtek össze.

KORCS: Így van, de én azt nem szégyellem... Na, kössünk békét, és mindenki hagyja békén a másikat... És a jövőben szeretném, ha nem korcsnak, hanem kócosnak hívnátok.

MACSEK: Kócos?... De hiszen sima a szőröd.

BABU: Nem mindegy? Ha neki ez tetszik.

MACSEK: Na, te aztán ne szólj bele a felnőttek dolgába. Migráns vagy, örülj, hogy befogadtunk.

ANYA: *(Bejön, odamegy az ágyhoz)* Na, hadd lám a lázmérőt! *(Kiveszi a lázmérőt)* Ó, Tomikám, lement a lázad, 36,5-re. Meglepő, hogy ilyen gyorsan... Na, mindegy, lényeg, hogy jobban vagy.

TOMI: Anya, te csodatevő vagy.

KORCS: Persze, egy varázsló, csak kell mellé egy bűvészségéd.

2.jelenet:

Korcs ül az íróasztalnál, és a lappal dolgozik. Macsek kucorog a kalitka alatt és bámulja a papagájt.

KORCS: Csodálatos film a Tom és Jerry. Akkor még volt tekintélyük a kutyáknak. Ezek itt megtiltották, hogy kergesselek a lakásban, pedig de jól szórakoznánk, igaz Macsek? Úgy megkergetnélek.

MACSEK: Nekem aztán nem hiányzik.

KORCS: Mehetnének az udvarra is. Imádom a hús méteres sprinteket macskafenékkal az orrom előtt.

MACSEK: Menj. Ott van a madárijesztő. Kergesd meg azt.

KORCS: Azt? Te megőrültél. Oda van kötözve egy karóhoz.

MACSEK: Az a te bajod... Hagyj. Nem látod, hogy dolgozom van?

KORCS: Dolgod? Miben sántikálsz?

MACSEK: El akarom kapni ezt a kócos tollú felmosórongyot. *(Felmutat a papagájra)*

KORCS: Ha bántod, kikergetlek a lakásból, aztán mehetsz a szemételepre.

TOMI: *(Belép.)* Mi van fiúk?

KORCS: *(Gyorsan becsukja a laptopot, és eloldalog az asztaltól)*

MACSEK: Korcs meg akar kergetni.

KORCS: Mert ez a madárevő meg akarja zabálni Babut.

TOMI: Elég. Ha nem hagyjátok abba, mentek az állatmenhelyre. Ott aztán civakodhattok. *(Leül az íróasztalhoz, kinyitja a laptopot).* Ki használta? Nincs lezárva.

MACSEK: Korcs.

KORCS: Nem igaz, a hóember nézegette, hogy mikor olvad el a hó.

TOMI: Babu, ki volt az?
BABU: Azt tudom, hogy hóember nem járt itt. Egyébként meg aludtam.
TOMI: Micsoda szánalmas összeesküvés. *(Csengetnek, Tomi ajtóhoz megy, és kinyitja)*
HÓEMBER: *(Áll az ajtóban, nincs orra)* Bocsnat, hogy zavarok. Megjött a meleg, olvadok. Segíts rajtam, jövő télíg hadd költözzek be a hűtőládátokba.
TOMI: Hű, hát ez nem megy.
HÓEMBER: Én is szeretnék hosszú ideig élni, mint ti. Nem akarhatod, hogy elolvadjak, és meghaljak.
KORCS: Elegen vagyunk. Nem kell új albérlő.
MACSEK: Nekem se.
TOMI: Csönd, senki nem kérdezett benneteket. Mi lett az orroddal?
HÓEMBER: Anyukátok levette az arcomról, és bevitte a házba. Gondolom belefőzte a levesbe.
TOMI: *(Nyújtja a kezét a hóember felé)* Gyere.
HÓEMBER: *(Megfogja Tomi kezét)*
KORCS: Ne tedd! Ez egy kis senki, hipp-hopp és már nem is létezik, elolvad és árvizet csinál a lakásban. Meg aztán mi tartsuk el? Megzabálja a kajaadagunk felét.
BABU: Ez nem zabál, nincs is gyomra.
MACSEK: Igaza van Korcsnak. Behozta a hideget. *(Megborzong)*
TOMI: Kuss hajléktalanok!
(Mennek a sarok felé, ahol egy hűtőláda áll, Tomi felemeli a láda fedelét, és besegíti a hóembert)
HÓEMBER: *(Ráül a láda szélére, és Tomira néz)* Tomi, kérlek, hozd be a Madárijesztőt. Tudod ő a barátom lett. Éjszakánként sokat beszélgettünk. Ő tanított meg beszélni.
TOMI: Mit akarsz? A Madárijesztő a szomszédé, hogy hozhatnám ide?
HÓEMBER: A szomszéd rosszul bánik vele.
MACSEK: Hazudik. A szomszéd a legszebb zakóját adta rá.
KORCS: Meg a legszebb nyakkendőjét is.
HÓEMBER: Három éve abban a koszos kabátban kell ott állnia.
TOMI: Egyébként is, haragban vagyunk a szomszédoddal. Gyűlöl bennünket. Nem beszélhetek vele.
HÓEMBER: Kérlek, csak tíz percre, hogy láthassam. Úgy meg tud nyugtatni... és ő ötlete volt a hűtőláda is.
KORCS: Dobd ki, mit követelőzik!
TOMI: Nem ígérek semmit, majd meglátom, mit tehetek. Na, feküdj bele, húzd össze

magad, és maradj nyugton. Hamarosan jön haza anya, nem tudhatja meg, hogy beengedtelek..és főleg nem, hogy beköltöztettelek a hűtőládába.

HÓEMBER: Jól van, köszönöm. *(Leereszkedik a ládába, és magára hajtja a fedelét).*

TOMI: *(Visszamegy a laptopjához)* Nem tudom, hogy mit morgolódtok. Ő csak egy hideg zugot kért, ahol meghúzhatja magát jövő télíg. Sem csirkehúst, sem velős csontot, sem nemes magvakat nem akar, mint ti. *(Lezárja a laptopot, és feláll)*

MACSEK: Csak várd ki. Majd megjön az étvágya.

KORCS: Így van.

BABU: Engem nem zavar.

TOMI: *(Előrejön)* Fejezzétek be. Máskor egész nap szundikáltok, most mit okoskodtok?... Figyeljete, át kell mennem Pisti barátomhoz. Jók legyetek! *(Elmegy)*

KORCS: Végre nyugalom.

MACSEK: Csakhogy elhúzta a csíkot... Nyugalom? Itt van ez a tél bohóca, ez a néhány liter vattásított víz. Ez majd itt jön-megy, lehűti a szobát, csurom vizes lesz a szőnyeg tőle, és ránk fogják, hogy mi piszkítottuk össze, mert nem mentünk ki az udvarra, elvégezni a dolgunkat.

KORCS: Engem is idegesít, éppen elegen vagyunk. Majd jön a nyúl is, hogy nem kap elég kaját a szomszédban, aztán azt is befogadják. Naná, hogy a mi adagunkat csökkentik le, hogy etessék.

ANYA: *(Szatyrokkal a kezében belép)* Megjöttem. Leteszi a csomagjait a konyhaasztalra. Kisfiam, gyere, segíts! Hol vagy?

TOMI: *(Bejön)* Állandóan tanulnia kell Pistinek, így is csak közepes. *(Odasiet az anyjához.)*

ANYA: Fogd, hoztam csirkemellet, meg fagyasztott zöldséget, meg burgonyát. Ezeket tedd be a hűtőládába. *(Odaadja a húst, meg a zöldségeket)*

TOMI: Anya! Üres a hűtőszekrény, miért kellene a hűtőládába...

ANYA: Mert egy hónapra bevásároltam, és a húsokat nem lehet plusz 5 oC-on tárolni, csak fagyasztva.

KORCS: A hűtőládába!

TOMI: Kuss Korcs.

ANYA: Mit mondtál?

TOMI: Semmit, semmit. Viszem. *(Felkapja a nylon szatyrot és ballag a hűtőládához. Felhajtja a fedelét, majd leszól.)* Na, húzd össze magad!

(Behelyezi a húsos csomagot, majd visszaballag).
Anya! Majd én kezelem a hűtőládát. Most tanulunk a hűtőgépekről a suliban, azt hiszem profi vagyok, mert mindent megtanultam róla, szeretném, ha egy kicsit...

ANYA: Kisfiam! Örülök, hogy a tananyag ennyire érdekel.

TOMI: Igen. Ígérd meg, hogy a hűtőládát csak én kezelhetem!

ANYA: Rendben van.

TOMI: Ha ki akarsz venni valamit a ládából, akkor nekem szólsz, mert az sem mindegy, hogy a jobb, vagy a bal oldalról szed ki az ember valamit. Oké?

ANYA: Jól van. Úgy lesz. Örülök, hogy ennyire házias lettél. *(Kimegy)*

KORCS: *(Felugrik a heverőre, és magára kap egy plédet)* Brrrr!. Hideg van. Ez az óriás hógolyó teljesen lehűtötte a hőmérsékletet.

MACSEK: Én is fázom. *(Ő is magára kap egy ruhadarabot)*

TOMI: Ne csináljátok! A hóember marad. *(Odamegy a számítógéphez és megnyitja, keresgél)* Na, nagyokosok, a hűtőgép egy szó, vagy két szó?

KORCS: Szerintem kettő.

BABU: Szerintem egy.

MACSEK: Nem, szerintem meg három.

3.jelenet:

Korcs szundikál a heverőn, Macsek bóbiskol a szőnyegen, Babu kint üldögél a kalitkája alatt.

KORCS: *(Felnéz, majd felül, és odamegy Babuhoz)* Megőrlöttél, ha felébred a Macsek, semmi perc alatt tollfosztás lesz.

BABU: Résen vagyok.

KORCS: Hogyan tudtál kiszabadulni?

BABU: Tomi elfelejtette a tolozarat ráhúzni.

KORCS: Ha már így van, miért nem röpködsz?

BABU: Megpróbáltam, de úgy elhíztam, hogy nem megy már a repülés.

MACSEK: Mit hangoskodtok, tönkreteszitek a reggeli utáni szundikálásomat.

KORCS: *(Babuhoz szól)* Na, tűnés!

BABU: Milyen jól meglennénk! Miért nem vagy békén ez az előregedett, parlagi macska? *(Bemászik a kalitkájába).*

MACSEK: Korcs, miért nem szóltál, hogy a brazil veréb kiszabadult? Úgy hiányzik már egy jó kis madárhajkurászás. *(Nyújtózik)*

KORCS: Mert amíg én vagyok a főnök, itt nem lesz hajkurászás, világos?

MACSEK: Főnök? Ki választott meg téged főnöknek?

KORCS: Ti.

MACSEK: Ilyesmire nem emlékszem.

KORCS: Egyedül te szavaztál ellenem. Én, és Babú rám szavaztunk. 2:1.

MACSEK: Maximum 1:1, mert senki nem szavazhat magára.

KORCS: Mindenkinek jár a szavazati jog.

(Csengetnek) Ki az ördög lehet? *(Kimegy, nyitja az ajtót)*

MADÁRIJESZTŐ: A Hóembert keresem.

KORCS: Nem tartunk hóembert. Nagyon lehútené a lakást.

MADÁRIJESZTŐ: Tomi szólt, ha lesz időm lépjek át, és látogassam meg a barátomat.

KORCS: Ha lesz időd? Egész nap ott ácsorogsz a kerítés mellett. Egyébként is Tomi nincs itthon, iskolába van. Délután jön haza.

MADÁRIJESZTŐ: A barátomat, a Hóembert szeretném meglátogatni.

KORCS: A volt barátodat?

MADÁRIJESZTŐ: Ezt meg hogy érted?

MACSEK: Úgy, hogy az már rég elolvadt.

MADÁRIJESZTŐ: De Tomi azt mondta, hogy a fagyasztóládába költöztette be.

KORCS: Lehet, de a fagyasztóláda le van lakatolva, senki nem nyithatja fel.

MACSEK: Két lakattal, és a kulcs el van zárva.

TOMI: *(Belép)* Megjöttem. *(Meglátja madárijesztőt)* Á, itt vagy. Na, találkoztál a barátoddal?

MADÁRIJESZTŐ: Nem. A két pulikutya azt mondta, hogy le van zárva a láda.

MACSEK: *(Felkiált)* Pulikutya?

KORCS: *(Kiáltva)* Puli?

MACSEK: Kikérem magamnak, és sziámi macska vagyok.

TOMI: Sziámi?! Talán parlagi. *(A madárijesztőhöz fordul)* Na, gyere. *(Odamegy a ládához, felnyitja)* Itt a barátod.

MADÁRIJESZTŐ: *(A ládához megy)* Hoztam neked egy új orrot.

HÓEMBER: *(Felül, nyúl a repáért, és elveszi).* Köszönöm, *(Behelyezi az arcába).* Gyere, szállj be ide mellém. Szeretnék veled megbeszélni valamit.

MADÁRIJESZTŐ: Nem is tudom. A barátom vagy, de összefagynék a jeges ládában. Gyere ki te az udvarra, visszajött a hideg.

HÓEMBER: Elindult az olvadás. Nem tehetem.

MACSEK: Csukjátok be a hűtőládát, megfagyok. *(Borzongva betakarózik)*

KORCS: Én is vacogok. *(Magára húzza a takarót)*

BABU: Mit kényeskedtek? Huszonnégy fok van.

MADÁRIJESZTŐ: *(Odanéz a hőbörgőkre)* Na, jól van, beszálok. *(Fellép a láda szélére és belemászik, eltűnik. A hőember lecsukja a láda tetejét)*

KORCS: Csodabogarak menhelye leszünk?

MACSEK: Holnap befogadjuk a tolvaj mezei nyulat is! Aztán meg a bűdös csatornapatkányt is.

TOMI: Miért? Ti kik voltatok? Hajléktalan csavargók. Na, elég legyen! *(Odaül az íróasztalához, és elővesz egy tankönyvet)*

ANYA: *(Bejön)* Minden rendben, kisfiam?

TOMI: Igen. Éppen tanulok.

ANYA: *(Kimegy a konyhába)* Helyes. Apád ma is későn jön haza, év vége van, zárják az évet. Segítened kell a vacsorához. Rántott csirke lesz a vacsora, elővonnél három csirkemellet a hűtőből, meg egy csomag zöldséget?

TOMI: *(Lelkesen felugrik)* Máris. *(Odaszalad a hűtőládához)*.

KORCS: Ma megint nem kapunk csirkehúst. Hallottátok, csak hármat ránt ki.

TOMI: Egy csirkemellből két szelet lesz.

KORCS: Zöldséget csinál a csirke mellé. Nem lesz sült krumpoli. Te, ezek a papagájnak akarnak a kedvében járni.

BABU: Utálom az európai zöldségeket.

KORCS: Rántsuk ki a hőembert.

MACSEK: Vagy a madárijesztőt, jó rágós lenne.

ANYA: *(Kikiabál)* Mit mondtál, kisfiam?

TOMI: Semmit, a szomszédban bömböl a rádió. *(Felnyitja a láda fedelét)* Ijesztő, el kell húznod, megjött anya.

MADÁRIJESZTŐ: *(Feláll, de merev)* Összefagytam. Segítenél? *(Tomi segíti, de merevvé fagyott, alig tud kiszállni)*

TOMI: *(Támogatja)* Gyere gyorsan, nehogy anya meglásson! *(Elbotorkálnak az ajtóig)*

ANYA: *(A konyhából kikiabál)* Hozod már a csirkemelleket?

TOMI: Hozom, hozom. *(Kitessékeli a madárijesztőt, és rohan a hűtőládához, felnyitja, majd matat a láda mélyén. Mintha lefagyott volna a csirkehús. Rángatja).*

ANYA: *(Bejön a konyhából)* Lefagyott? Segítsék?

TOMI: *(Felegyenesedik, hárit, nem engedi, hogy az anyja közelebb jöjjön)* Nem, nem. Anya, én vállaltam, hogy besegítek a házimunkában, a hűtőláda az én feladatom. Engedd...

ANYA: Jól van, jól van. *(Visszamegy a konyhába).*

TOMI: *(Rángatja a húsokat, majd szól a Hőembernek)* Segíts!

HŐEMBER: Nagyon lefagyott. Hozz egy nagy kést, azzal felfeszítheted.

TOMI: *(Elrohan a konyhába, és egy késsel tér vissza. Behajol, majd feszeget, aztán felemelkedik és a kiemelt hússal, és zöldséggel a konyhába siet)*

KORCS: Végre, egy jó kis rántott csirkehús lesz a vacsora.

MACSEK: Ha nem zabálják fel az egészséget úgy, hogy nekünk csak a csont marad.

KORCS: Te, túliskolázott sziámi macska, a csirkemellben nincsen csont.

MACSEK: Akkor lehet, hogy ma megint főzeléket kapunk?

BABU: Én maradnék a napraforgómagnál, és a hajdinánál. Ezzel szemben mit kapok? Búzát, meg zabot. Nem vagyok ló!

MACSEK: Én már régóta ennék egy jó kis paprikás egérpörköltet. De ezek nem szeretik az igazán elegáns, franciás ételeket.

KORCS: Uraim!

BABU: Én lány vagyok.

KORCS: Jó, kislány... Lakótársaim, fogadjuk el, ami van, mert ha okoskodunk, mehetünk vissza a szeméttelre guberálni.

MACSEK: *(Odamegy a hűtőládához, sandán figyel, hogy Babu látja-e, lehajol, és félig kihúzza a konnektorból az elektromos csatlakozás dugóját).*

KORCS: *(Suttogva)* Kihúztad?

MACSEK: *(Suttogva)* Csak félig. Úgy látszik, hogy be van dugva, de nincs érintkezés, és leállt a hűtőmotor. Két nap és helyreáll a régi rend.

BABU: Mit húzott ki?

MACSEK: A szőnyeg sarka alácsúszott a hűtőnek, azt igazítottam meg.

4.jelenet:

Korcs, Macsek fekszenek, Babu gunnyaszt a kalitkájában.

MACSEK: A televízióban hetek óta nem vetítik a Tom és Jerryt. Azok a világ legjobb filmjei. A Jerry hogy halálra üldözi azt a kis nyamvadt egeret!

KORCS: Tom a macska, és Jerry az egér. Tehát Tom kergeti Jerryt, és nem fordítva.

MACSEK: Nem igaz.

KORCS: Egyébként az egér csinál hülyét az idióta macskából.

MACSEK: Nem igaz.

BABU: Pedig úgy van.

MACSEK: Kuss, brazil szürke veréb! Lehet, hogy nálatok úgy játszották, de nálunk mindig a Tom győzött.

MADÁRIJESZTŐ: *(Bejön)* Szevasztok. Jöttem meglátogatni a barátomat.

KORCS: Azt most nem lehet.

MADÁRIJESZTŐ: Miért?

MACSEK: Mert,... mert nagyon fáj a feje...

KORCS: ...és azt kérte, hogy senki ne zavarja.

MACSEK: Tegnap adtunk neki fájdalomcsillapítót... Most aludnia kell.

BABU: Hazudik. Hazudik.

MACSEK: Kuss, hülye veréb!

MADÁRIJESZTŐ: Jó. Akkor délután visszajövök.

KORCS: Holnap. Arra fog meggyógyulni. Arra tökéletesen meggyógyul.

BABU: Hazudik.

KORCS: Fogd már be!

MADÁRIJESZTŐ: Jól van. Akkor majd holnap. *(Kimegy)*

BABU: Mit hazudoztok össze-vissza? A hóembernek semmi baja.

KORCS: Nem hazudozunk. Te semmit nem tudsz, mert aludtál.

MACSEK: Nyugodj meg Babu, holnapra teljesen jól lesz a hóember, annyira jól lesz, hogy semmije nem fog fájni.

KORCS: Az is lehet, hogy már délutánra kutya baja sem lesz.

BABU: Korcs, ti valamiben sántikáltok.

KORCS: Nem vagyok én sánta kutya... Egyébként meg névváltoztatási kérelmet fogok benyújtani. Mert már unom, hogy ti is így hívtok. Elismerem, hogy keverék kutya vagyok, de nem vagyok korcs. Csak azt tudnám, hogy hol intézik?

MACSEK: Hol, hol? Tomi apja ragasztotta rád ezt a találó nevet.

KORCS: Fejezd be, mert körbekergetlek a szobában!

MACSEK: Csináld csak. Felugrom a szekrény tetejére, és onnét röhögök rajtad.

BABU: Korcs... azaz lakótársam, milyen nevet szeretnél?

KORCS: Hát... Gondoltam a Selyemszőrűre.

MACSEK: Nem jó, nagyon kopott a bundád.

KORCS: Eszembe jutott az is, hogy: Paripa, merthogy olyan kecsesen tudok vágtatni.

(Imitálja)

MACSEK: Kecesen? Ne röhögtesse. Úgy futsz, mint aki rozsdás szegbe lépett.

TOMI: *(Belép)* Megjöttem. *(Ledobja a táskáját)* Történt valami?

MACSEK: Semmi.

KORCS: Járt itt a madárijesztő.

TOMI: Mit akart?

KORCS: A hóembert kereste, de mondtuk neki, hogy nem kell zavarni.

TOMI: Őt is megkérdeztétek?

MACSEK: Meg hát. Nem akart vele találkozni.

TOMI: Ezt tisztázni kell.

KORCS: Fel ne nyisd! Sokáig nyitva volt, mert a hóember fulladozott, elfogyott a levegője, és kinyitotta a ládát.

BABU: Hazudik.

MACSEK: Akkor meg olvadni kezdett a ládában a jég.

KORCS: Ezért aztán hosszú időre bezárkóztott.

BABU: Hazudnak.

TOMI: Hazudnak? Hát akkor mi az igazság?

BABU: Tegnap kihúzták a villany dugóját, hogy elolvadjon a hóember.

MACSEK: Hazudik.

TOMI: Ki tette?

BABU: Ki? Ez a szeméttelapi kóbor macska.

TOMI: *(Odarohan a ládához, felnyitja)* Sunyi népség! Megöltétek.

MACSEK: Megöltük? A hóemberek egy télre születnek, aztán szépen, lassan elolvadnak.

TOMI: Nekünk még soha nem volt ilyen aranyos hóemberünk. Szerettem volna átmenteni a jövő télre.

KORCS: Lesz helyette más. Nagyobb, szebb és okosabb.

TOMI: De én őt szerettem meg!

BABU: Én is megkedveltem.

MACSEK: Kuss! Vele még számolunk, mert beárultál bennünket.

TOMI: Nem szúrtok ki velem. *(Kirohan, és egy ballonnal, tölcsérrrel, csészével tér vissza. Behajol a ládába és meri az üvegbe a hólét)*

KORCS: *(Odamegy Tomihoz)* Mit csinálsz?

TOMI: Összeszedem a hóembert.

KORCS: Aztán lehúzod a WC-ben?

TOMI: Nem.

KORCS: Temetést akarsz rendezni?

TOMI: Gyilkosok vagytok, veletek nem tárgyalok.

KORCS: Vagytok? Semmi közöm ehhez a tragédiához.

MACSEK: Tragédia? Ő beszélt rá, hogy rántsam ki a dugót a konnektorból.

BABU: Hazudik.

MACSEK: *(Odasziszeg Babunak)* Kussolj, mert széttéplek.

KORCS: *(Felemeli hangját)* Macsek, hogy én tettem volna? Ne hazudj.

TOMI: Elég! Ha megjön, megbeszélem apával, hogy dobjon ki benneteket. Aztán mehetek ahova akartok. *(Befejezi a hólé merését, lezárja a ballont, indul a konyha felé)*

ANYA: *(Belép)* Kisfiam, mit csinálsz?

TOMI: Felmertem a hóembert.

ANYA: Miről beszélsz?

TOMI: Bevallom neked, hogy én a hóembert eldugtam az olvadás elől a hűtőládába.

ANYA: De hát miért?

TOMI: Mert nem akartam, hogy meghaljon.

ANYA: Jaj, kisfiam ez...

TOMI: Tudom anya. De én megszerettem, és a madárijesztő is.

ANYA: Hogy jön ide a madárijesztő?

TOMI: Hosszú.

ANYA: Várj csak, elromlott a hűtőláda?

TOMI: Á, dehogy. Macsek kihúzta a villanykábel.

ANYA: Kisfiam, olyan furcsákat beszélsz. Egy macska hogy tudná kihúzni a...

BABU: Anya, ez kihúzta.

ANYA: Mit akarsz ezzel a ballon vízzel csinálni?

TOMI: Jövő télen visszahozom a hóembert.

ANYA: Kisfiam, jól vagy? *(Kezét a fia homlokára teszi)* Egy kicsit meleg a homlokod.

TOMI: Nem vagyok lázas, és bolond sem. Anya, hallgass meg.

ANYA: Tessék, hallgatlak.

TOMI: Fizikából tanultuk, hogy a sípályákon hóágyúval készítenek havat, úgy, hogy magasyomású géppel felporlasztják a vizet a mínusz

5-10 fokos levegőbe, amely lehullva hóvá válik. Így fogom ezt a vizet hóvá változtatni, és ebből megmintázom a régi hóembert.

ANYA: És mivel fogod fellőni a levegőbe a vizet?

TOMI: Apa permetezőgéppel.

ANYA: Kisfiam. Lenyűgöztél. Te ennyire megszeretted a fizikát?

TOMI: Imádom. Azt hiszem fizikus leszek.

ANYA: Na, jól van. Az üvegre ráírjuk, hogy hóember, és a kamrában átnyaraltatjuk.

TOMI: *(Közel lép anyjához)* Anya, jól dugjuk el az üveget, mert Korcs és Macsek utálják a hóembert, ők olvasztották fel... ha hozzáférnek, lehúzzák a klotyón.

ANYA: Jól van, gyere, eldugjuk. *(Megsimogatja fia fejét. Kimennek)*

MACSEK: Itt mindenki megőrült?

KORCS: Csak te. Minek kellett felolvasztani azt a szerencsétlent? Nem zavart bennünket, ott kuksolt volna a ládában. Télen meg kirakták volna az udvarra.

BABU: Nekem is hiányzik, már kezdtem megkedvelni.

MACSEK: Lopjuk el az üveget, és öntsük ki. Aztán pisiljünk bele, hadd csináljon a kölyök abból hóembert.

KORCS: Meg ne próbáld!

BABU: Én sem akarom.

MACSEK: Ne izguljatok. Jövőre úgyis visszajön, aztán majd szeretgethetitek...

Gyerekek, én úgy fognék végre egy jó kövér eget! Micsoda egy hely, itt már az sincs.

Vége

Merő Béla Ruszt József

Részlet a *Találkozások* című készülő kötetből

*S tudnia kell, hogy amit ma sztárkultusznak neveznek,
azt én megélhetési bűnözésnek tartom...
A múlt az én egyetlen lehetséges jövőm.*
Ruszt József

Ruszt Józseffel történt találkozásomat **tulajdonságok nélküli barátság**nak nevezhetném, ami különös dimenziót jelent. Ruszt nem úgy volt mesterem, mint Bécsy Tamás. Mindig a gyakorlati élet mögé rejtőzött. Nagyon ritkán beszélünk teoretikus kérdésekről. Elmélete, világképe, hite, mesterségbeli tudása ott működött a háttérben, áthatotta a mindennapokat, s konkrét cselekvésekben, feladatok elvégzésében és elvégeztetésében nyilvánult meg. Olyan gondolkodási képességeket, tradicionális értékeket sugárzott, amelyek segítségével meg lehetett felelni a kor pragmatikus igényeinek és a színházi kihívásoknak. Élményeimet, a kiosztott teendőket folyamatosan szembesítettem a saját eszmerendszeremmel, szakmai tudásommal. Voltaképpen ez sajátos tanulási folyamatot eredményezett, amelynek során bizonyos ismeretek beépültek világomba, mások meg tagadásra, ellenállásra készítettek.

Ruszt József meghatározó alakja életemnek. Neki köszönhetem, hogy hivatásos színházrendező lettem. Kapcsolatunk ellentmondásos volt. Az első időszakban, a zalaegerszegi színház megalapításáig, már-már barátnak tűnt a viszonyunk; utána főnök-beosztott, mester-tanítvány nexus jött létre, *haveri szintre* süllyedt hétköznapokkal, amelyeket szakmai és politikai nézeteltérések is fűszereztek. Nyugdíjba vonulása után, mikor visszaköltözött Zalaegerszegre, megismétlődött az első időszak.

A minőségi értelemben vett *találkozás*, az első időszakot jellemezte. Hasonló világlátásunk, a színházművészetről kialakult képünk közös platformot biztosított a már-már baráti viszony kialakulásához, amelynek alapja a zalaegerszegi színház megalapítása volt, amely mindkettőnk számára komoly kihívást jelentett, s ennek érdekében mindent megtettünk azért, hogy elképzelésünk megvalósulhasson. Ez az időszak alapvetően meghatározta további színházi életemet. Az ekkor szerzett tapasztalatok alapul szolgáltak a székelyudvarhelyi *Tomcsa Sándor Színház*, a zalaegerszegi *Erdei Színház*, majd a Zalai Nyári Színházak Kft. megszervezéséhez.

A második időszak a zalaegerszegi színház létrejöttétől Ruszt József távozásáig tartott. A színház megnyitásától alapvetően megváltozott a viszonyunk. Főnök-beosztott kapcsolat jött létre, s nekem végre kellett hajtanom a rám kiszabott feladatokat. Tudjuk, a színház nem demokratikus intézmény. A nézeteltéréseink miatt több alkalommal feszültség támadt közöttünk, amelyeket rendszeresen négy szem-

közt vitattuk meg. Viszonyunk sokszor változott, néha baráti vá vált, nemcsak a klubélet keretei között, hanem a magánbeszélgetéseink során is. Folyamatosan tájékoztatott a színházat érintő fenntartói és pártbizottsági megbeszélésekről, a magánéletét érintő támadásokról. Rendszeresen bemutatta – tanításképpen – *színházi trükkjeit*, amelyekkel indirekt befolyásolhatta a környezete, valamint a színészek munkáját és életét. Nagyon ambivalens volt a viszonyunk. Néha nem tudtam eldönteni, mit is akar valójában. Teljesen sohasem nyílt meg – legalábbis előttem. Mindig vissza tudott vonulni, ha támadás érte, majd előre nyomult, ha szükségesnek vélte. Manipulálta a körülötte lévő embereket a Római Birodalom politikai metódusa alapján: *divide et impera!*

A harmadik időszakban találkozásainknak csak emberi dimenziója maradt. Ritkán tudtunk beszélgetni, mivel keveset voltam Zalaegerszegen. Barátaimmal néha sikerült kimozdítanunk *nyugdíjas létéből*...

Ruszt József *népszínházat* akart teremteni, olyant, amilyent Jean Vilar hozott létre Párizsban a II. világháború után. Úgy gondolta, a város szellemi életét ennek érdekében át kell alakítani. Tájékoztattam Zalaegerszeg adottságairól: kb. 1800 fő vásárolt bérletet a korábbiakban. A kiinduló helyzetet nehezítette az is, hogy az épület átépítésének idején megszakadt a színházlátogatás folytonossága. A város lakóinak átlagéletkora 30-40 év között mozgott. A népesség egynegyede iskoláskorú volt. A helyben működő üzemekben dolgozó munkások száma huszonötezer fő körül mozgott. Ezekre az adatokra épült a koncepciója, amelyet *poláris színháznak* nevezett el. A polaritás egyik oldalán a beavató-, közepén a populáris, de minőségi szinten létrehozott-, a másik szélén a színész-néző viszonyát újra fogalmazó, kísérletező előadások kaptak helyet. Fontos célkitűzésnek tartotta a fiatalok színházra nevelését. Ennek jegyében születtek a *beavató előadások*, amelyek létrejöttét Leonard Bernstein, a televízióban tartott zenei ismeretterjesztő délelőtti inspirálták. Ruszt még Kecskeméten fogalmazta meg az új közönség kinevelésének módszerét, amelyet a gyerekkorban kell megkezdeni. Ezekre az előadásokra a rendező jelen van, és aktívan részt vesz, értelmezi a művet, kapcsolatot teremt az irodalmi- és színházi alkotás, az előadók és a gyerekek között. Cél a színház nyelvének, valamint a magyar és a világirodalom remekműveinek megismertetése. Az első beavató előadásunkat, Shakespeare *Rómeó és Júliája*-t, ő rendezte. Nagyon tanulságos volt számomra a ceremóniamesterként végzett beavatási rítusa. Az egész olyannak tűnt, mint a középkori misztériumjátékokat előkészítő templomi szertartás, amelynek során a pap meg-megáll egy-egy szentkép előtt, és elmagyarázza annak jelentését a hívek számára. Itt ugyan az állóképek helyett jelenetekkel találkozhattak a nézők, de az *ismeretterjesztés* mellett nagy hangsúlyt fektetett a *mögöttesre*, a színház titkaira, szentségére, a színész áldozó-pap mivoltára. Arra törekedett, hogy elsősorban a gyerekek érzelmeire hasson, hogy kíváncsiságot ébresszen a színház iránt, mivel úgy ítélte meg, az érzelmi megragadás erőteljesebb és maradandóbb hatású, mint az értelmi, és a beavatásunk ezáltal lényegesen különbözik az iskolai oktatástól...

Ruszt József rendezéseiről rengeteg kritika jelent meg. Én nem törekszem a zalaegerszegi előadásainak értékelésére. Szubjektíven csak azokról írok, amelyek megérintettek, hatottak rendezői világomra, sajátos értelmezésükkel vagy formavilágukkal megragadtak. Voltaképpen ez közvetett tanítási-tanulási folyamat volt. Folyamatosan összehasonlíthatam módszereinket, tanulságokat vontam le magam számára. A színházhoz való megközelítésünk hasonló volt, céljaink szinte megegyeztek, de a hozzávezető utunk különbözött egymástól. Ruszt próbáin és előadásain figyelmem oszcillált e két világ között, s megkíséreltem alkalmazni a magam számára hasznosítható konzekvenciákat.

Az *ember tragédiája*, amellyel hivatalosan megnyitottuk a *Hevesi Sándor Színházat*, reveláció volt a hazai színjátszásban. Nem unalmas, poros tézisdrámát láthattunk a színpadon, hanem olyan misztériumdrámát, amely Madách művét tiszteletben tartva, gondolatiságát és világképét kiindulópontként elfogadva vált egyéni, korszerű, a mű

jelenben is érvényes ábrázolásává. Az alapkönfliktust az Úr és Lucifer az egész előadás on áthúzódó – direkt és indirekt - vitája jelentette, amelynek során az utóbbi Ádámot akarta felszabadult, a világot megértő emberré formálni, és meggyőzni az Isten-nélküli életéről. Lucifer a főszereplő, az öntudatra ébredt ember, aki a teremtést akarja jobbá tenni, aki küzdelemre sarkallja Ádámot, s úgy érzi, joga van ahhoz, hogy beleszólhasson a világ dolgaiba. Gábor Miklós zseniálisan formálta meg Lucifert. Ballonkabátos, kalapos figurája, szinte kamaszos mozgása máig előttem lebeg. Méltó ellenfele volt Máriáss József az Úr alakjában, aki előbb püspöki ornátusban, a róla szóló dicshimnuszokat szívesen hallgató jovialis öregúrként, végül falusi plébánosként jelent meg. Jozsó bácsi mélységesen vallásos volt. Ezért sokszor vitába keveredett a próbák folyamán Ruszttal. Sérelmezte az *Isten megjelenését*. Viszont bigottsága, mozdulatlansága igazi ellenpontja volt Gábor Miklós dinamikusságának. Reveláció volt Ádám több alakban való megjelenítése is. A tanulni vágyó, naiv, kalandéhes paradicsomi figura, Szalma Tamás álmodja végig az emberiség történelmének jellegzetes korszakait. Ezekben a példaértékű epizódokban mindig más és más színész által formált Ádámot láthattunk (Rácz Tibor, Derzsi János, Siménfalvy Lajos, Áron László alakításában), akik az adott kor szellemiségét képviselték. Ádám így szembeülhetett saját magával, és összegezhette a sorsának abszurditását. Évával viszont egy alakban találkoztunk. Fekete Gizi az Örök Nőt képviselte, aki minden színben másként viszonyult párjához. Végül terhessége bejelentésével eldönti Isten és Lucifer párviadalának kimenetelét. Megakadályozza, hogy Ádám véget vessen életének, Lucifer pedig ekkor döbben rá, hogy reménytelen további küzdelme, s feladja a harcot...

Csehov *Három nővér*-e nem ért el osztatlan sikert a kritikusok körében. Számomra izgalmas előadás volt annak ellenére, hogy hiányosságokat is tapasztaltam. A hazai Csehov-színház eléggé beleragadt a realista stílusba. Nem tudott mit kezdeni a *cselekménytelenséggel*, a kapcsolatteremtés lehetetlenségének megfogalmazásával, az egymás melletti fájdalmas sorsok megrajzolásával. Ritkán találták meg a kulcsot ehhez a világhoz, ahogy annak idején maga Sztanyiszlavszkij sem tudta a szerző elképzelése szerint színpadra állítani a darabot. Csehov azt vetette a zseniális színházrendező szemére: de hiszen én *vaudville*-t írtam. George Bernard Shaw *A Comedy in Russian Manner*-nek, orosz módi komédiának nevezte Csehov műveit. A zalaegerszegi előadás tudatos rendezői elképzelésről árulkodott. Ruszt egyetlen stilizált teret használt, elidegenítő játékmódot alkalmazott, amely során felhasználta szertartásszínházának rekvizitumait és jelrendszerét, amely idegenül hatott a csehovi világban, és stílárisan eklektikussá tette az előadást. Ugyanakkor a *vaudville* stílusának megfelelően zenés játékot hozott létre, amelyben békésen elfért egymás mellett Bach, Chopin zenéje és az Internacionálé... A szereplők szimultán élték életüket. Nem létezett szerephierarchia. Sorsuk egyenrangú volt. Közöttük csak az alapszituáció, a reménytelennek tűnő életük, jelentette a kapcsolatot, s ebből a helyzetből kilépve közvetlenül a közönséghez szóló monológjukkal vallottak magukról. A nagyszerű megközelítés ellenére kissé sterilnek és humortalannak értékeltem a produkciót.

Kodály *Székelyfő*-ja az 1984/85-ös évadban amolyan *összművészeti* előadás volt, amelyben a színészek mellett közreműködtek a város jeles amatőr művészegyüttese: a Zalaegerszegi Szimfonikus Zenekar, a Zalai Táncegyüttes és a Zalaegerszegi Vegyeskar. A rendező megpróbált a daljátékból szertartásszínházat formálni, ami nem sikerült maradéktalanul. Viszont az alapötlet, mely szerint a város jelenjen meg a színpadon, és ennek következtében lakói magukénak érezhessék a színházat – megvalósult, bár kissé késve. Az első kőszínházi évadban kellett volna színre vinnünk. Ez a színházalapítás szempontjából nagyon fontos gondolat vezérelt engem Székelyudvarhelyen a színháznyitó előadásunk kiválasztásában. Móricz *Nem élhetek muzsikaszó nélkül* című vígjátéka alkalmasnak bizonyult arra, hogy benne a profi színészek mellett felléphessenek az egykori Népszínház tagjai valamint közreműködhesse az akkor hivatásossá váló *Udvarhely* Táncműhely és *Csalóka* Zenekar. Elértük célunkat. Hálás vagyok érte Ruszt Józsefnek...

Születtek még nevezetes produkciói: Babel *Húsvétja*, Lessing *Bölcs Náthánja*. Ám ezek valahogy nem hagytak nyomot bennem, mint ahogy a kevésbé sikeresek sem: Spiró *Jeruzsálem pusztulása*, Teleki *Kegyence*, O'Neill *Egy igaz ura*.

Különös kategóriát jelentettek a zenére épülő előadásai. Rusztnak mint színházvezetőnek megadott az a lehetőség, hogy szabadon megvalósíthassa elképzeléseit. Merész vállalkozásnak tűnt Bartók és Liszt műveinek prózai színészekkel történő színpadra állítása.

Megértettem a nem-realista út keresését, de nehezen járhatóknak tartottam a *színházgyárban*. A magyarországi színészképzésben csak hagyományos mozgást tanítottak, némi balettel és tánccal, olykor akrobatikával fűszerezve. Mikor elkezdtem a színházban dolgozni, szembesülnöm kellett a lefúrt-lábú szövegmondással, a *szavalószínházzal*, amely sokszor nélkülözötte az alapsituációt; a színészképzés hiányosságaival még a realista színjátszáskor is: a frissen végzett színész nem tudott frakkban székre ülni, nem tudták hogyan kell viselni a kardot... Gozzi *Turandottjának* kanavászban megfogalmazott közjátékának próbáin megtagadták az improvizálást, mivel félték tőle – kénytelen voltam leírni a jelenetet. A térszínházban nem voltak képesek egész testtel jelen lenni, csak a partner irányában tudtak működni, a hátukkal – a mögöttük ülő nézők számára – képtelenek voltak reakcióikat kifejezni. Hozzászórtak az általános csevegéshez, a kávészürcsöléses, kamumozgásos dialógusokhoz, s mikor elvettem tőlük ezt a lehetőséget, üveges szemmel bámultak rám... Ugyanez jellemezte a szövegmondást is. A vokális tréning ismeretlen volt Magyarországon a hivatásos színházi világban. A színészek mellkas-, has-, orr-, ajak-, részeg figura esetében, torokrezonátort használtak. Az egyéb rezonátorhelyeket nem ismerték. A mozgás terén is nagyon elmaradtak voltak.

Nem véletlen, hogy ugyanezen okok miatt Lengyelországban Jerzy Grotowski, mikor Wrocławban elkezdett a *Laboratórium* Színházban dolgozni, két évig nem állított színre előadást, hanem csak színészképzéssel foglalkozott. Társulatával a *negatív* utat kutatta, amelynek az volt a mottója: *mondj le a meg nem tevésről*. Keresték a vokális és fizikai kifejezés új lehetőségeit – a *gravitáció* legyőzésével. A *Reflex* Színpad munkája is erre a módszerre épült. A *hivatásos világba* kerülve csalódottan tapasztaltam, hogy ennek folytatására nagyon ritkán adódott lehetőségem. Néha, egy-egy a lelkem szerint kiválasztott előadaskor, a konkrét darab érdekében sikerült ideiglenesen ezen az úton haladnom.

Rusztal elég sokat elmélgedtünk erről a problémáról. Ő a zene segítségével próbált túlemelkedni a realizmus korlátain, fűszerezve azt a saját rituális színházi elemeivel: füstölőkkel, gyertyákkal, fáklyákkal, vonulásokkal, ministráns fiúkkal, szimbolikus tárgyakkal és kompozíciókkal... A szertartásos, zenére történő mozgások, bevonulások kiemelték a szereplőket a mindennapokból. Érzelmi és olykor jelentésteli háttérrel teremtett a színészek számára. Ezt az elképzelést próbálta kiteljesíteni zenei művek – Bartók és Liszt kompozícióinak - színpadra vitelével. Különleges helyzetbe kerültek a prózai színészek. Megfosztattak a szövegmondástól és minden vokális megnyilvánulástól. Nem kellett az érzelmek ábrázolására nagy hangsúlyt fektetniük, hiszen a zene hordozta azt, mint ahogy az előadás *tempó-ritmusát* is rögzítette. Így a mozgásra szűkültek le a kifejezési lehetőségeik, de itt korlátozta őket a mesterségbeli tudás hiánya. Még nagyobb kihívást jelentett *A kékszakállú herceg vára* színrevitele, hiszen az opera esetében, amikor nem a színészek énekelnek a színpadon, s az áriák csak aláfestésként szólalnak meg, minden illusztrációvá silányulhat. Ruszt - tiszteletben tartva Bartók zenéjét, szellemiségét – mágikus koreográfusként, varázslóként működött a próbákon. Sokszor marionettfiguraként használta színészeit. Máskor előjátszott, bemutatta az általa elképzelt mozgásokat, lefordította verbális szintre a zene nyelvezetét. Jelentésteli tartalmat teremtett a zenemű mögé: a férfi és nő örök küzdelmét emelte pódiumra. A magányos férfi/művész nembeli megfogalmazását kísérte meg a nemek közötti örök küzdelemben. A három – előbb évente külön-külön bemutatott - *A kékszakállú herceg vára*-ból, *A fából faragott királyfi*-ből és *A csodálatos mandarin*-ból - 1984-ben egy estét betöltő előadás lett. Összefogta őket a mindegyikben főszerepet játszó Fekete Gizi és Szalma Tamás figurája. Egységet teremtettek bennük a

Ruszt-féle szertartásszínház azonos motívumai, térformái, kellékei. A Liszt *Requimjé*-re és *Via Crucisá*-ra épülő előadások már kevésbé voltak sikeresek. Formai ismételtségek tűntek, amelyekben nem fejlődött tovább ez a sajátos, *rusztikus* színházi műfaj. Törvényszerűnek találtam ezt a folyamatot, mivel minden szigorú szabályok szerint működő iskola előbb-utóbb zsákutcába jut.

Nem véletlen, hogy Peter Brook, korunk jeles rendezője folyamatosan szintézisre törekedett, amelynek során felhasználta pl. Grotowski eredményeit is; s az utóbbi a saját játéktílushoz való konzekvens ragaszkodása miatt egy pont után nem tudott tovább haladni az általa kijelölt úton...

Ruszt zalaegerszegi rendezései közül Whiting *Ördögök*-je nyerte el legjobban a tetzésemet. Az előévad utolsó bemutatója volt, s megérdemelte volna, hogy eljusson egy világszínházi fesztiválra. Nagyon sajnálatos tény, hogy ezt akkoriban nem lehetett elérni, részben az előadás *szakmai fogadtatása* miatt sem, hiába volt sikeres a budapesti bemutatkozás! A darab egy kirakatpert mutatott be, amelynek során Johanna nővér vádjai alapján Grandier vikárius áldozattá válik. Két ellentétes, a másként gondolkodó megyéspüspök helyettes és az ördög által megszállt apáca világa ütközött össze. A produkció szintetizálta Ruszt passiójátékainak sajátosságait. Kereszt alakú játéktér, szimbolikus jelentésű díszletelemek és kellékek. Félmeztelen ministránsfiúk, gyertyák, füstölők, reneszánsz stílusú festmények, esernyők, Mozart *Requim*-je... Az előadás egy katolikus mise szertartására épült. Felfedeztem, hogy ez a módszer végig kísérté Ruszt egész életművét. Eleve adott volt egy szertartásrendszer, egy vallás szabályainak megfelelő olyan rítusok sorozata, amelyek megfelelnek a *kijelölt szent célnak*, amibe *beleöntötte* a megrendezendő darabot. Mindebből kitűnik mesterem vallásossága is, amelyet néha ellenpontozott marxista műveltsége.

Találkozásunk a szertartásos színpadi előadások világában jött létre, csak számomra a rítus mindig az adott műből született. Soha nem használtam darabokon átívelő eszközöket.

A próbák nagyon izgalmasak és tanulságosak voltak. Rendhagyó helyzetet hozott létre a színészek számára. Külső eszközökkel próbált olyan légkört teremteni, amelyben a játékosok nem tudtak hagyományos módon működni. Nem erőltetett meghatározott megszólalást. A lelkükre, az érzelmükre próbált hatni. Ehhez használta fel az adott esetben Mozart zenéjét. Máskor a ministránsfiúk reflektorral világították meg a beszélő arcát. Ezáltal nemcsak kiemelték az illetőt a környezetéből, hanem *vallatóként* is működtek. Az ismétlődő vallási ceremóniák állandó és erős helyzetet teremtettek, amelyekben nem lehetett *szavalni*. Ruszt ezzel a módszerrel győzte le a realista színjátszást úgy, hogy a színészek tudatalattijára hatott, s így nem kellett rendezői dresszúrát alkalmaznia. Tisztában volt azzal, hogy nálunk nincs lehetőség hosszadalmas kísérletezésre a színészi munka terén. Erre az is bizonyítékul szolgált, hogy az előévadban az általam tartott, konkrét bemutatót előkészítő tréning nem nyerte meg mindenki tetszését.

Az álmait próbálta színpadra vinni. Határozott elképzelése volt a színre szánt darabról. Megfogalmazta annak alapvető gondolatát, de a próbák alakulása nagyban befolyásolta a végeredményt. Nem ragaszkodott makacsul az eredeti célkitűzéseihez, sokat rögtönözött. Allegorikus instrukciókkal igyekezett felszabadítani színészeit a próbák folyamán az érzelmekre apellálva. Észrevétlenül vezette rá őket a megoldásra, akik azt hitték, szabadok... A színészekkel való kapcsolata pragmatikus volt. Nem filozofálgatott velük, hanem a konkrét feladatok elvégzésére inspirálta őket...

1998-ban visszatért Zalába. Eladta pesti otthonát, és Zalaszentgrótra költözött. Tucsni Andrásék házára építtetett egy emeleti lakást. Később – ki tudja, miért – Zalaegerszegen bérelt egy lakást. Többször meglátogattam mindkét helyen. Mindig be kellett számolnom munkámról, életemről. Azt terveztük, hogy eljön Székelyudvarhelyre, s a 2000/2001-es évadban színre állítja Sütő András *Szuzai menyegző*-jét. Erre sajnos, nem kerülhetett sor, mivel el kellett jönnöm Erdélyből.

2001 nyarán felkértem művészeti tanácsadónak Müller Péter-Markó Tamás-Zalán Tibor *Mr. Pornowszky előkerül* című erdei színházi előadásához. Megnéztem veszprémi rendezéseit. Ő is látogatta a nyári színházi előadásaimat Egerváron, az erdőben, a Kőszegi Várszínházban. Sokat beszélgettünk a lakásában, mikor itthon voltam. Nehezen viselte nyugdíjas éveit. Próbált írni, de nem tudott rendszeresen írógéphez ülni. Az olvasás is nehezebbre esett. Azt mondogatta: *az irodalmi alkotások nem tudnak újat mondani számára, csak unos-untalan ismételik önmagukat*. Katalogizálta könyveit, hatalmas lemezgyűjteményét... Egyedül a zene jelentett számára kikapcsolódást, feltöltődést. Garamvölgyi György megszervezte, hogy támogatást kapjon a Megyei Önkormányzattól *Az ember tragédiájának* ismételt színreviteléhez a *Hevesi Sándor Színházban*. Stefán Gábor igazgató látta el az asszisztensi feladatokat. Később megtudtam, így akarták elkerülni, hogy Ruszt ne kavarja fel az állóvizet az általa alapított színházban... A főpróbahét előtt kiderült, halálos beteg. Sürgősen műteni kellett, de csak a bemutató után feküdt be a kórházba. Azután sugárkezelések Szombathelyen. Majd a zalaegerszegi kórházba került a szubintenzív kórterembe. Többször hívtam telefonon, s kérdeztem, mikor látogathatom meg. Azt mondta, majd hív... Egyszer aztán üzent. Mikor beléptem a kórterembe, s megláttam azt a verébnyi embert az ágyon, ijedtemben a falhoz tántorodtam. Rám nézett a jól ismert gunyoros tekintettel, s megkérdezte: *ennyire szörnyű?* Csak hebegtem, nem tudtam palástolni érzelmeimet. Ő, a haldokló, vigasztalt engem. Tanácsokat adott további életemhez, viccelődött, megmutatta műtési hegeit... Majd *fáradtságra* hivatkozva *kiadta az utamat*, megölelt és elbúcsúzott...

Kiss Ágnes Katinka: Odonata,rana et apionid - 2017

Pete László

„A magyar Dante-irodalom útegyengetője”

Császár Ferenc Dante-fordításai

Teljes mértékben helyénvaló Kaposi Józsefnek, a „*fortuna di Dante*”, azaz Dante Alighieri irodalmi utóélete és hatása neves magyarországi monográfiájának 1910-ben tett megállapítása, miszerint „a magyar irodalom a XIX. század második feléig egyetlen számottevő Dante-cikket vagy fordítást sem képes fölmutatni”¹. Nemcsak Dantét tekintve, hanem az olasz irodalmat általában véve is hasonló volt a helyzet. Joggal sóhajtott fel tehát 1841-ben Almási Balogh Pál, a nagy hírű orvos, szakíró és tudományszervező, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, aki a századelőn a sárospataki kollégiumban olasz nyelvi tanulmányokat is folytatott: „Mikor fogja honunk Olaszhon géniuszainak munkáit anyai nyelven birni? Úgyszólván semmink sincs olaszból, pedig mennyi nagy emberek dicsőítették az olasz literatura egét, kiknek remek munkáik minden művelt nemzetek nyelvére le vannak fordítva.”²

Az ekkor 34 éves Császár Ferenc, csaknem egy évtizede szintén az Akadémia tagja, már megtette az első lépéseket az olasz irodalom magyarországi megismertetése érdekében.

Olasz művek „honosítása”

Császár Ferenc 1829 végén, huszonhárom éves korában közvetlen ismeretségbe került az olasz kultúrával, miután kinevezték a fiumei királyi gimnázium magyar nyelv és irodalom tanárává. Az itt töltött tíz év igen termékenynek bizonyult számára. Kereskedelmi- és váltójogi tanulmányait itt is folytatta, már csak ezért is megtanult jól olaszul. A nyelvismeret birtokában az olasz irodalom értő olvasója, rövidesen – korának messze a legtermékenyebb – magyar fordítója lett. Mielőtt komolyabban belefogott volna a műfordításba, olasz nyelvű magyar nyelvtant szerkesztett, amelyhez mintegy függelékként a kortárs magyar irodalom jeles alakjainak (Bajza József, Baróti Szabó Dávid, Berzsenyi Dániel, Czuczor Gergely, Döbrentei Gábor, Fáy András, Guzmics Izidor, Horváth Endre, Kazinczy Ferenc, Kis János, Kisfaludy Károly, Kisfaludy Sándor, Kölcsey Ferenc, Szemere Pál, Szentmiklóssy Alajos, Virág Benedek, Vitkovics Mihály, Vörösmarty Mihály) rövid életrajzát és jellemzését csatolta.³ 1833-tól kezdve sorra jelentek meg műfordításai, amelyekhez az indíttatást az Akadémia 1831. júniusi, illetve 1832. márciusi ülésén elhangzott felhívás szolgáltatta. Elhatározták ugyanis, hogy az akadémiai tagokkal külföldi színműveket fordíttatnak a kaszai magyar játékszín számára: a hetvenegy színművet tartalmazó listán nyolc olasz is szerepelt.⁴ Császár azon nyomban munkához látott, elsőként a mintegy negyven komédiát író, alapvetően Molière-től és Goldonitól merítő Alberto Nota (1775–1847) egyik legtöbbet játszott színművét, az

¹ Kaposi József: Dante Magyarországon. Budapest, 1911. 104. p. Az idézett kötet Császár Ferenc munkásságát tárgyaló fejezete egy évvel korábban külön tanulmányként is megjelent: Dante első magyar fordítói – Császár Ferenc, Bálinth Gyula. In *Irodalomtörténeti Közlemények* XX(1910), 142–170. pp.

² Tudománytár, 1841. V. 245. p.

³ Grammatica ungherese dell'Avvocato Francesco Császár patrizio consigliere dei due liberi distretti di Fiume e di Buccari, membro Corresp. dell'Academia ungarica. Pestino, 1833.

⁴ Sofonisba. Szomorújáték öt fölvonásban astii gróf Alfieri Victoriustól. Eredeti olaszból. Buda, 1836, 73. p. – *Litványi László*: Császár Ferenc élete és irodalmi munkássága. Budapest, 1931, 13. p.

Il filosofo celibét ültette át magyar nyelvre *A nőtlen philosophus* címmel.⁵ Ezt követően a 18. század legjelentősebb itáliai drámaírója, az életműve központi témájául a zsarnokság és a szabad ember küzdelmét választó Vittorio Alfieri (1749–1803) két tragédiáját, az *Orestét* és a *Sofonisbát* fordította le.⁶ Munkáit az Akadémia ívenként három arany tiszteletdíjjal jutalmazta.⁷ Színműfordításai ezzel még korántsem értek véget; a Nemzeti Színház számára két művet is átültetett magyarrá. 1841. február 28-án mutatták be a pármái udvar egykori színházigazgatója, a Goldoni hatása alatt mintegy 60 vígjátékot szerző Francesco Augusto Bon (1788–1858) *Niente di male*⁸ című darabját, 1849. szeptember 27-én pedig a hazafias gondolkodása miatt a hírhedt Spielberg börtönét is megjáró Silvio Pellico (1789–1854) *Francesca da Rimini* című ötfelvonásos tragédiáját. Ez utóbbi nem jelent meg nyomtatásban.

Próza fordításai közül időben az első a neves felvilágosult gondolkodó, Cesare Beccaria (1738–1794) korszakos műve, a kínvallatás és halálbüntetés ellen fellépő *Dei delitti e delle pene*⁹ című értekezés volt. Részben hasonló kérdéseket feszeget Pellico magyarul 1853-ban megjelent *Doveri degli uomini*¹⁰ című moralizáló eszmefuttatása, amely szerzője emberszeretetét és jóságba vetett hitét hirdeti. Császár Pellico leghíresebb művét, a várbörtönben elszenvedett rabságáról írt, a korában igen nagy visszhangot keltő *Le mie prigioni* (Börtöneim) című visszaemlékezéseit is lefordította, ez azonban kiadatlan maradt. Császár figyelmét a költő, próza- és drámaíró, esztéta, a felvilágosodás és romantika határán működő Ugo Foscolo (1778–1827) önéletrajzi ihletésű, *Le ultime lettere di Jacopo Ortis*¹¹ című levélregénye sem kerülte el, 1851-ben ültette át magyarrá. Kaposi József tudni véli, hogy Giovanni Boccaccio (1313–1375) teljes *Dekameronját* lefordította, ebből azonban csak öt novellát jelentetett meg a saját maga szerkesztette *Divatcsarnok* 1853. és 1854. évfolyamaiban.¹² Végezetül megemlítendő még egy antológiája, amelyben a *Pokol* első négy éneke mellett közölte Foscolo főművének tartott *I sepolcri* (*Sírok*) című poémáját, továbbá a költő és drámaíró Ippolito Pindemonte (1753–1828) azonos című költői levelét, amely válasz volt Foscolo neki címzett elégijára. Császár mindhárom szerzőhöz rövid életrajzot is mellékel.¹³

Dante Magyarországon

Amikor 1845-ben a Kisfaludy Társaság Császár Ferencet a tagjai közé választotta, már jó néhány műfordítás kikerült a kezei alól. Érthető tehát, hogy Szontágh Gusztáv üdvözlő beszédében az olasz irodalom magyarországi megismertetését tartja Császár egyik fő feladatának: „Hivatásod ezen irodalom kincseit honosítani s erre Téged nemcsak ezen nyelv s irodalom ismerete; nem csupán magyar előadásod tisztasága, könnyű folyama s hajlékonysága hív fel, hanem saját, az olasz nemzethez rokon geniuszod is. Eredeti munkásságodon kívül, légy tehát egyszersmind

5 A nőtlen philosophus. Nota Albert után olaszból. Buda, 1833.

6 Orestes. Szomorújáték öt fölvonásban astii gróf Alfieri Victoriustól. Eredeti olaszból. Buda, 1836. – Sofonisba. Szomorújáték öt fölvonásban astii gróf Alfieri Victoriustól. Eredeti olaszból. Buda, 1836. Ez utóbbi fordítás második kiadást is megélt: Vittorio Alfieri: Tragédiák. Oresztesz – Sofonisba. Felfedezett Klasszikusok 4. Budapest, 1994. – A Magyar Tudós Társasági Névkönyv 1839-es évfolyama szerint Császár a Bruto primo című Alfieri-tragédiát is lefordította, ez azonban sohasem jelent meg, sőt kézírata is elveszett. Vö. *Litványi László* i. m. 13. p.

7 *Litványi László* i. m. 13. p.

8 Semmi rosszat. Vígjáték 3 felvonásban. Bon Ferencz után olaszból. Buda, 1841.

9 A bűnök és büntetésekről. Beccaria után olaszból. Zágráb, 1834.

10 Pellico Silvio értekezése Az emberi kötelességekről. Pest, 1853.

11 Jacopo Ortis utolsó levelei. Regény. Pest, 1851.

12 *Kaposi József* i. m. 110. p.

13 Olasz költőkből. Pest, 1857. – Foscolo művének magyar fordítása több mint tíz évvel korábban elkészült és meg is jelent: A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. 1845–1846. Budapest, 1849, 416–434. pp.

képviselője köztünk az olasz irodalomnak.”¹⁴ Császár legnagyobb és legnehezebb műfordítói vállalkozása, Dante „magyarítása” ekkor még hátra volt.

Dante természetesen Császár Ferenc működése előtt sem volt ismeretlen Magyarországon, bár a kezdeteket homály fedi. Adatok hiányában ugyanis csak feltételezni tudjuk, hogy Janus Pannonius¹⁵, vagy Vitéz János ismerhette a *Sommo Poeta* alkotásait. Mindenesetre az első adalék a 15. század elején bukkant elő: Giovanni di Serravalle püspök a konstanci zsinaton személyesen adta át Zsigmond német-római császár és magyar királynak a *Divina Commedia* neki ajánlott latin fordítását. A Serravalle-fordítás egyik példányát az Egri Érseki Könyvtár őrzi. (Két másik ismert példánya létezik: az egyik a Vatikáni Könyvtár, a másik a British Museum tulajdonában.) A magyarországi „*fortuna di Dante*” igazi kezdőpontja mégis 1521. Egy névtelen domonkos szerzetes ekkor készítette el ugyanis, minden bizonnyal fordításként, a *Könyvecske a szent apostoloknak méltóságokról és dicsőségekről* című művet. Amikor arról ír, hogy az apostolok látták Krisztust, idézi Dantét is: „Nagyobbak lőnek azért myndeneknek, mert közelben lőnek Urunkhoz. Erről mangya vala Dantes: Ez tüzes zarnyu edes elmelkedo emberek: a tűzzel gyuytottak vala fel ahonnat a nemes vyragok neuekednek es az zent gyüülölczök.” (*Paradicsom* XXII, 46–48.) A hitviták idején Dante tekintélye hivatkozási alap lett mindkét oldalon. A magyar hitvitázók azonban minden bizonnyal csak idegen nyelvű olvasmányélményeik hatására emlegették, annak ugyanis semmi nyoma, hogy ők maguk forgatták volna bármely munkáját is. A 17. és 18. században is csak elszórt utalásokat találunk; íróink és költőink nem szenteltek különösebb figyelmet Danténak.¹⁶ A 19. század közepéig az író, költő, irodalomszervező és műfordító Döbrentei Gábor (1785–1851) jutott a legtovább: Magyarországon ő volt az első, aki a *Divina Commedia* fordításával megpróbálkozott. 1806-ban ugyanis a *Pokol* teljes I. és V. énekét, valamint a III., a IV. és a XIX. ének részleteit átültette magyar nyelvre – prózában. Fordítása soha sem jelent meg, sőt másfél évszázadon keresztül ismeretlen maradt, mígnem 1957-ben Szauder József megtalálta a pozsonyi Líceumi Könyvtár kéziratái között. A 21 éves egyetemi hallgató nem mindenütt értette meg Dantét, rossz és esztétikailag értéktelen fordítást készített, aminek pusztán irodalomtörténeti érdeme van: Dante-fordítóink sora vele vette kezdetét.¹⁷

Az új élet

Császár Ferenc 1839-ben tett itáliai utazásáról készített leírásában – Verona kapcsán –hosszasan méltatta Dantét és fő művét, a *Divina Commediát*, majd szomorúan megjegyezte: „Valóban csak sajnálnunk lehet, hogy e felséges költeményt, mellyet a nyugati nemzetek költői versenygve iparkodtak nyelvökre átfordítani, irodalmunk még nem bírja!”¹⁸ Császár tehát olaszországi utazásának egyik élményéből, a magyar Dante hiányának érzéséből ébredt hivatására: Dante tolmácsolásának feladatára. Lehetséges, hogy a *Divina Commedia* fordítását már ekkor elhatározta, mindenestre az első részletet, az *Inferno* XXXI. énekét rímtelen, de

14 A Kisfaludy-Társaság Évlapjai. 1845–1846. Budapest, 1849, XVII. p. Császár a székfoglaló előadásában az olasz költészet történetének rövid vázlatát ismertette, valamivel részletesebben kitérve Ugo Foscolóra, ugyanis a *Sírok* című művének magyar fordítását is bemutatta.

15 Van olyan kutató, aki Janus Pannonius költészetében látja a Dante-hatást. *Kardos Tibor: A magyarországi humanizmus kora.* Budapest, 1955, 129. p.

16 *Kaposi József* i. m. 35–50., 77–94. pp. – Láthatóan ennek alapján (több pontatlansággal): *Tombor Tibor: Dante nyomok irodalmunkban Császár Ferencig.* In *Vigilia* 1965. augusztus, 464–466. pp. – Az 1521–1644 közötti időszakra l. még *Kovács Sándor Iván: Dante nella letteratura ungherese antica.* In *Italia ed Ungheria. Dieci secoli di rapporti letterari.* A cura di M. Horányi e T. Klaniczay. Budapest, 1967, 157–171. pp.

17 *Szauder József: Dante első magyar fordítása 1806 (Döbrentei Gábor ismeretlen Commedia-fordítása).* In *Új: Olasz irodalom – magyar irodalom. Tanulmányok.* Budapest, 1963, 347–361. pp. – *Szauder József: Dante a XIX. század magyar irodalmában.* In *Dante a középkor és a renaissance között. Emlékkönyv Dante születése 700. évfordulójára.* Szerkesztette Kardos Tibor. Budapest, 1966, 503–508. pp. – *Kaposi József* i. m. 95–97. pp. – *Várady, Emerico: La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria,* voll. I–II, Roma, 1934, vol. I, 290–291. pp.

18 *Császár Ferenc: Utazás Olaszországban I–II.* Budapest, 1844, I., 168. p.

jambikus tercínákba foglalva a Kisfaludy Társaság 1847. január 30-i ülésén mutatta be. A *Magyar Szépirodalmi Szemle* igen kedvező fogadtatásról tudósított: „Meglépetve győződünk meg a teljes hűségéről, a műfordító ritka könnyűségéről s nyelvünk kitünő képességéről.”¹⁹

A Társaság tagjai felkérték Császárt, hogy a *Divina Commedia* többi részét is fordítsa le, továbbá ígéretet tettek, hogy a majdani kiadás költségeit utólag megtérítik. Császár azonban hosszú időre félretette a *Commediát*, ugyanis előbb Dante ifjúkori művét, a *Vita nuovát* kívánta lefordítani, amely Beatrice iránti szerelmének történetét beszéli el egymást váltó versben és prózában (*prosimetro*). Miért gondolta meg magát Császár, és tette félre a *Divina Commediát* a *Vita nuova* kedvéért? Kiderül a neves irodalomtörténészhez és kritikushoz, Toldy Ferenchez címzett nyílt leveléből: „Midőn, ezelőtt sok évvel, említném Előtted, hogy Dante «Divina Commediája» fordításáról gondolkodom, így válaszoltál: «Hát a Vita nuova kész-e már?» Meglepett igéd. Én, mint bizonyára sok más csodálói a «Költők költőjének», elmerülve a «Divina Commedia» roppant nagyságába, kimondhatatlan szépségeibe: csak ezt, s, még akkor birtokomban kevés, magyarázatait olvasgattam. Prozaí műveit s kisebb költeményeit, csak nevökről, s hallásból ismerém. Igéd költé föl kíváncsiságomat ezek iránt; s köszönet figyelmeztetésednek, már ismerem nagy részét ezeknek is, melyek pedig a «Divina Commedia» tanulmányozásinál, küszöbök és kulcsok, annak, még így is, felnyithatatlan sok závárinál.”²⁰ Nagy lelkesedéssel fogott hozzá; a fordításhoz és a jegyzetek készítéséhez felhasznált több kiadást, az olaszon kívül tanulmányozta a francia, az angol és a német szakirodalmat is. 1851 szeptemberéből egy olasz publicista levele tanúskodik a fordítás előrehaladásáról²¹, a következő év nyarán pedig maga Császár számol be róla Toldynak: „Jelenen szorgalmasan dantezok. Vajha megjönne már nyugdíjam, hogy egész nyugodtsággal folytathatnám munkámat s ne volnék kénytelen vásáriakkal szakasztani meg azt. Már csak ez oknál fogva is szeretnék pár év alatt vele készen lenni, mert most van kiadóm, melegekblű Meczenásom, kit az Ég soká éltessen.”²² Ugyanakkor elküldte neki a *Vita nuova* első nyolc fejezetének fordítását, amely hamarosan meg is jelent a Toldy által szerkesztett *Új Magyar Muzeumban*²³ a szerkesztőnek szánt dedikációval. A bevezetés kíséretében közölt fejezetek mellett olvasható Toldy nyílt levele Császár Ferenchez, amely utóbbi nem csupán biztatás a fordítóknak, de egyben meghatározónak bizonyult a magyar dantisztika kutatási irányának kijelölésében is²⁴: „Dante azon óriási kapu a hanyatló középkor s a hajnalló újkor félderős mesgyéjén, melyen keresztül kell mennie annak, ki amazt és ezt, úgy azon nagy eszmeforradalmat a maga első mozgalmában érteni akarja, mely egy új philosophiát, új életet s új költészetet szült idővel. Te e roppant szellem műveit nyelvünkön újjá teremteni határozád, évek óta folynak tanulmányaid és kísérleteid, azon tisztelettel a költők egyik legnagyobbika iránt, mely reá méltónak bizonyít. A nagy közönség nem fogja méltányolni a nagy művet, mely studiumot és gondolkodást követel; de fogják a mélyebb szellemek, s ez valamint nemzetünknek a művelt világ előtt becsületére, úgy a bölcsészet és költés barátjaira kimeríthetetlen szellemi táplálék leszen, mely reményljük, irodalmunkra is termékenyítőleg hatand vissza. Ne csüggedj a páratlan nehézségű pályán; buzdítson a koszorú, mely azon el nem maradhat...”

Császár miközben a *Vita nuován* dolgozott, Dante kisebb költeményeinek is figyelmet szentelt. „Lefordítja s jegyzetekkel látja el a «Fresca rosa novella» kezdetű ballátát, átülteti a «Poiché saziar non posso» kezdetű dalt, az «Io mi son pargoletta» első hat sorát, továbbá a «Deh nuvoletta» ballátát, melyet bő kommentárral az Akadémián is felolvas” – írja Kaposi.²⁵ A „*Fresca rosa novella*”

19 Magyar Szépirodalmi Szemle, 1847. I. 6. sz.

20 Toldy Ferencnek, nyájas üdvözlését Császár Ferencz. Új Magyar Muzeum 1852, 688. p.

21 G. Porta levele Császár Ferencnek, Venezia, 1851. szeptember 7. Idézi: Kaposi József i. m. 110. p.

22 Császár Ferenc levele Toldy Ferencnek, Papvölgy, 1852. július 31. Idézi: Kaposi József i. m. 110–111. pp.

23 Új Magyar Muzeum 1852, 687–704. pp.

24 Kardos Tibor, amellyel, hogy Császár fordítását igen figyelemre méltónak nevezte, amely „jelentős művészi értékkel bír”, szükségesnek tartotta kiemelni ezt a tényt az Enciclopedia dantesca (V. kötet, Roma, Treccani, 1976, 824. p.) számára írt, Dante magyarországi recepcióját összefoglaló szócikkében is.

25 Kaposi József i. m. 111–112. pp.

kezdetű vers „*Dante Alighieri első Canzonéja*” címmel, Császár bő kétoldalmi magyarázatával, rövid szerkesztői megjegyzéssel („Tudtunkra ez az első néhány sor, mely a nagy költő verseiből magyarul megjelent.”) 1852 szeptemberében látott napvilágot.²⁶ Csakhogy sem ez, sem a „*Poiché saziar non posso*” kezdetű dal nem Dante költeménye! Az előbbit Guido Cavalcanti (1255 k.–1300), az utóbbit Cino da Pistoia (1270–1336) írta. Mindketten a „*dolce stil nuovo*” (édes új stílus) költői iskola tagjai, Dante barátai voltak, akiktől, többek között, a *Vita nuova* második fejezetében egy szonettben kérte álma megfejtését, amire ők szintén ilyen formában válaszoltak.²⁷ A „stilnovisták” költeményei a toszkán és velencei kódexekben Dante *Vita nuova* című művével és verseivel együtt maradtak az utókorra, Cavalcanti szóban forgó műve („*Fresca rosa novella*”) pedig egyenesen Danténak tulajdonítva hagyományozódott.²⁸ Így közölte ezt még A. Zatta 1757–1758-i velencei Dante-kiadása²⁹ is, amit Császár használt. Ezzel magyarázható, hogy Császár ezt Dante költeményeként fordította és elemezte. Annál érthetlenebb viszont, hogy az egyébként kitűnő filológus Kaposi nem vette észre a tévedést, sem azok a szerzők³⁰, akik kritika nélkül átvették Kaposi megállapításait. Ezek alapján az első magyar nyelvű önálló, tehát nem a *Vita nuova*-ban található Dante-vers valójában csaknem egy évvel később, 1853 júliusában jelent meg „*Dante harmadik ballátája*” címmel, Császár fordításában és bő kommentárja kíséretében.³¹ Álljon itt tehát ízelítőül a „*Deh nuvoletta*”³² kezdetű balláta első magyar fordítása:

Ah föllegecske, Ámor árnyokában,
Mely én szememnek rögtön megjelentél:
Szánd szívemet meg, melyet megsebeztél,
Benned remél ő s meghal vágyakodva.
Föllegke, embert felmuló alakban,
Tüzet szitottál ottbenn én agyamban
Meggyilkoló igéddel;
Majd hatva, mint az égető fuvallat,
Reményt teremtél: némikép üdítőt,
Hahogy felém mosolygasz;
Ah rám ne nézz, hogy benne újra bizzam,
Tekintssze inkább forró vágyaimra:
Mert már ezer hölgy érzé késedelme
Djába' kínját mások bánatának.

A jambusokat és a tizenegy szótagos sorokat, ahogyan azok az eredetiben szerepelnek, Császár a fordításban megőrizte, a rímeket viszont, Dantéval ellentétben, elhagyta. Érdeemes megismer-nünk ennek az eljárásnak a kommentárba illesztett indoklását, mivel Császár a többi Dante-for-dításnál is hasonlóképpen tesz. „Az olasz nyelv, kiválólag, egy azok közül, melyekben a költői beszéd majd egészen különbözik a prózaitól. Végtelen elisiót veszen föl, és számtalan szavakkal él,

26 Budapesti Viszhang 1852, 381–383. pp.

27 Császár lefordította ezeket a szonett-válaszokat, és egy harmadikat, Dante da Majano szonettjét is, amelyeket a *Vita nuova* fordításához készített jegyzetekben közölt. Alighieri Dante Új élete. Olaszból fordítva, szerző életrajzával, bevezetéssel és jegyzetekkel kísérve Császár Ferencz által. Pest, 1854, 172–173. pp. – E három szonett fordítása Olaszországban is megjelent: Poesie di mille autori intorno a Dante Alighieri. A cura di Carlo del Balzo. Roma, 1889, vol. I, pp. 24., 40., 52.

28 *Guido Cavalcanti*: Rime. Con le rime di Iacopo Cavalcanti. A cura di Domenico De Robertis. Torino, 1986, Einaudi, p. XIX.

29 *Dante*: Tutte le opere. Venezia, 1757–1758, vol. IV., pp.337–339.

30 *Litványi László* i. m. 52. p., *Emerico Várady* i. m. I, 340. p., *Tombor Tibor* i. m. 469. p.

31 Új Magyar Muzeum 1853, VII. füzet, 317–324. pp.

32 A Császár által használt, már említett Dante-kiadás a modern kiadásoktól eltérő szöveghagyományt követ: a „nuvoletta” (felhőcske) helyett az újabb kiadások a Violetta alakot hozzák.

melyek prózában épen nem használhatók, s mint nevetséges különködés tekintetnek. Innen van, hogy rímelt versekben írt olasz költeményt alig lehet más nyelven, szinte megfelelő rímekkel, visszaadni úgy, hogy a fordító föl ne áldozza rímeinek, ha nem is a kellemes könnyűséget, legalább a kellő hűséget. Ha áll ez általában: áll különösen Dante s egyéb régi olasz költők verseire nézve; melyekben a régiség önmagában egyike azon nehézségeknek, melyekkel a fordítónak, ha sikerült művet akar nyújtani, megküzdenie kell. Minő nyereség volna tehát irodalmunkra, ha költőink közül valaki a halhatatlan Dante műveinek ily kettős érdemű fordításával lépne föl!”³³ Mintegy véleményének alátámasztásául Császár ezután hosszasan bírálja a Witte és Kannegi-eszer-féle rimes német fordítást, elsősorban a szöveghűséget hiányolva.

1853. október 13-án hirdetett előfizetést a *Divatcsarnok*ban *Az új életre*, azzal a reménnyel, hogy ez „talán majd utat törend Dante többi műveihez”. Amikor Toldy annak a véleményének adott hangot, hogy a *Sommo Poeta* művét a nagyközönség nem fogja méltányolni, tévedett. Az 1854 elején megjelenő első ötszáz példány ugyanis hamar elfogyott, még ugyanabban az évben megjelent a második kiadás is. Szauder József, aki behatóan vizsgálta Dante jelenlétét a 19. századi magyar irodalomban, „a magyar Dante első sikerének” titkát abban látta, hogy a levert szabadságharc után érzelmessé váló „romantikus közönségízlés, Dante ifjúi stílusa és Császár idomuló tehetsége” szerencsésen összehajlózott. A *Vita nuova*, írja, Danténak is az érzelmességét tárja elénk eredeti, verset és prózát vegyítő formában, amely stílusra az „utánozni jól tudó” fordító, a „szentimentális, de okos, tudatos és nyelvileg érzékeny” Császár a legkönnyebben rá tudta magát hangolni.³⁴

Császár Ferenc „elismerési és barátsági zálogul” Toldy Ferencnek ajánlotta művét, aki annak idején felhívta a figyelmét a *Vita nuova* fontosságára. Maga is úgy vélte - de mint láttuk, ebben ő is tévedett -, hogy nem számíthat sok olvasóra, mivel a magyar irodalom és a közönség még nem jutott el arra a szintre, hogy ilyen könyv sokaknak nyújtson élvezetet. Leszögezte továbbá, hogy munkája során nem anyagi siker ösztönözte, sem írói hírnév, hanem egyedül az a tudat, hogy fordítása, ha hasznára nem is, de díszére válik a magyar irodalomnak. „Ha van ebben, mint sok évi dante-tanulmányom első gyümölcsében, legkisebb érdem: annak elismerése szinte csak a jövő kortól várható, mely előtt, mint a magyar dante-irodalom útegyengetője fogok állhatni.”³⁵ Ezt így gondolták a kortársak is, akik elsősorban magát az örömteli tényt üdvözölték, hogy Dante végre napvilágot látott magyarul. „Becsület irodalmunkra nézve, hogy megjelenhetett” – írta Toldy Ferenc³⁶. A *Pesti Napló* is hasonlóan fogalmazott: „Ha Császár semmi egyebet nem tett volna irodalmunk mezején – maga már Dante magyarítása jelentékeny polcot, örök hírt biztosítana nevének irodalmunkban.”³⁷ A dedikáció után a nemzetközi Dante-irodalomban is rendkívül jól tájékozott Császár a kor színvonalán álló Dante-életrajzot (3–22. oldalak) és bevezető tanulmányt (23–49. oldalak) közöl; ugyanez mondható el a fordítást követő bőszes, tárgyi és esztétikai jellegű jegyzetanyagról (163–208. oldalak) is.

Császár legfőbb fordítói elve, Kazinczy nyomán, az eredetihez való hűség. „Lehet, hogy ittott olaszosan hangzik fordításomban a szókötés, idegenszerűen egyik vagy másik kifejezés. Ezt öntudatosan is tettem; de mégis úgy, hogy szép nyelvünkön erőszakot el ne kövessék” – írja a *Bevezetés*ben. Önmaga is tisztában volt tehát vele, hogy ez sokak nemtetszését válthatja ki, és valóban: a kortársak, de főképpen az utókor egyik legfőbb kritikája erre irányult. Már a fent említett *Pesti Napló* kritikusa is megjegyzi, hogy „ittott szokatlanul fűzetnek egybe a ragok, a szók, a mondatok”, bár hozzáteszi, hogy nem magyartalanul. Kaposi szerint a fordítás „e szerencsétlen

33 Új Magyar Muzeum 1853, VII. füzet, 319–320. pp.

34 Szauder József (1966) i. m. 509–510. pp.

35 Allighieri Dante Új élete i. k. I–VIII. pp.

36 Új Magyar Muzeum 1854, I. füzet, 295. p.

37 Pesti Napló 1854, 72. sz.

elv keresztülvitelében vált idegenszerűvé, sőt gyakran értelmetlenné³⁸, Litványi pedig ennek tulajdonítja a szó-, rag- és mondatfűzései nehezkeségét³⁹.

A másik sokat támadott jelenség Császár fordításában a neologizmusok túlzott használata. Íme néhány példa: „jajgatózni” („lamentare”), „súlyterhes bírósék” („giudicio gravoso”), „könyör” („pietate”), „szerelmes tévelyben hinárlom” („mi trovo in amorosa erranza”), „éd” („dolce”), „járdal” („andare”), „dicsőület” („gloria”), „eldöröcsköl” („travagliare”). Kaposi úgy fogalmaz, hogy „neologizmusai és szóficzamatásai izetlenné és kellemetlenül feszengővé”⁴⁰ tették fordítását, Berzeviczy Albert 1921-ben elavultnak találta⁴¹, Jékely Zoltán, a *Vita nuova* mintegy száz évvel későbbi fordítója pedig a következőképpen foglalja össze véleményét: „Császár Ferencnek az volt a veszte, hogy művét a kor frissen tákolt, jóformán indítvány-, vagy javaslatserűen ideiglenes nyelvi megoldásaival tömte meg s ezzel nemcsak az utókornak, de talán saját korának is élvezhetetlenné tette.”⁴² Ezzel szemben Babits úgy vélte, hogy „neologizmusai, bármily komikusak, tömörségükkel gyakran nem idegenek Dante szellemétől s nyelvünk kifejezőképességének nagy lehetőségeire vallanak”.⁴³ Babits nyomán Szauder József „merészen találónak” nevezte Császár újításait⁴⁴, ugyanakkor Bán Imre szerint Szauder érdemén felül becsüli Császár Dante-fordításait, amelyek teljességgel elavultak⁴⁵. Akkor viszont igazat kell adnunk Szaudernek, amikor Császár tömör, allegorizáló jelzőinek dantei pontosságát dicséri („di grazia... mendica” – „koldus kegyelemben”, „Madonna la Pietà, che mi difenda” – „Paizst magamnak, Könyör Asszonyomtól”).

Ízelítőül álljon itt a műből az első szonett fordítása, amelyben Dante álma megfejtéséhez kér segítséget költő barátaitól:

Minden szerelmes lélek- s szende szívnek,
Kit fölkeresni fog jelen beszédem,
Hogy véleményét énnekem megírja,
Üdv ő Urokban, azaz Szerelemben.

Meghármastultak majd immár az órák
A csillagoknak legfénylőbb szakában,
Hogy rögtön Ámor megjelent előttem,
Emlék'zetemnek borzasztó alakban.

Ámor vidámnak látszék, tartva szűmet
Egyik kezében, s könnyű patyolatba
Takarva alvék karjain Madonna.

38 Kaposi József i. m. 113–114. pp. – Ezt a véleményt osztja Várady Imre is nagyszabású olasz nyelvű összefoglalójában. *Emerico Várady* i. m. vol. I, 340. p.

39 Litványi László i. m. 53. p.

40 Kaposi József i. m. 114. p. – Hasonló véleményt fogalmazott meg Imre Sándor Az olasz költészet hatása a magyarra I–II című tanulmányában. In *Budapesti Szemle* XXXI–XXXII(1878), 301–302. pp.

41 Dante: Az új élet. Fordította Ferenczi Zoltán. Bevezetéssel ellátta Berzeviczy Albert. Gabriele Rosetti Dante képeivel. Budapest, 1921, 7. p.

42 Dante: Az új élet. Jékely Zoltán fordítása. Budapest, [1943]. A fordító utószava, 144. p. – Jékely Zoltán: Dante Vita nuova-jának fordításáról. In *Uő: A Bárány Vére*. Budapest, 1981, 18. p. – Egy másik műfordító, Rába György szintén Császár Ferenc „ma már szinte olvashatatlan vállalkozásáról” ír. Rába György: Babits Dante-fordítása. In *Filológiai Közöny* 1961/1–2, 43. p. – Itt jegyezzük meg, hogy Császár Ferencé után a *Vita nuova* négy teljes magyar fordítása jelent meg: Ferenczi Zoltán (1921, majd 2000: reprint kiadás), Jékely Zoltán (1944, majd 1961 és 1965), Rónai Mihály András (1964) és Baranyi Ferenc (1996) tolmácsolásában.

43 Babits Mihály: Irodalmi problémák. Budapest, 1917, 219. p.

44 Szauder József (1966) i. m. 514. p.

45 Bán Imre: Az Új élet. In *Uő: Dante-tanulmányok*. Budapest, 1988, 92., 239. pp.

Felkölté aztán, s a megfélemltet
Égő szívemmel tápozá aláz'san,
Majd ellebegni láttam őt könyezve.

Császár a betű szerinti hűségre való törekvésével, ahogy már korábban is láttuk, a rímeket is feláldozta, a verseket rím nélküli hatodfeles jambusokban fordította.

Isteni Színjáték-részletek

Császár Ferenc a *Divina Commedia* fordítását, amint erre már utaltam, 1847-ben kezdte el, de aztán a *Vita nuova* kedvéért félretette, hogy aztán 1852 szeptemberében vegye elő újra. Olyan nagy lelkesedéssel fogott hozzá, hogy – legalábbis saját jegyzetei tanúsága szerint – naponta lefordított egy éneket rím nélküli hatodfeles jambusokban. Az *Inferno* I–VII. és XXXI–XXXIII. énekével teljesen elkészült, majd prózában a XV. éneket is lefordította, de ebből csak 42 sort tett át versbe. A *Purgatorio* I. énekével is próbálkozott, de mindössze az első 51 sorral készült el.⁴⁶ Rövid idő után azonban, már az év októberében ismét kénytelen volt abbahagyni a Dante-fordítást – ahogy ő maga írta – betegeskedése és sokoldalú napi elfoglaltsága miatt. A témához azonban vissza-visszatért. 1854-ben az egri Serravalle-kódexről tartott leíró jellegű felolvasást az Akadémián, amely rövidesen írásban is megjelent⁴⁷, a következő évben pedig népszerűsítő cikket közölt Dantéről⁴⁸. Végül az *Inferno* elkészült énekeiből az első négy jelent meg nyomtatásban, a többi kéziratban maradt. 1857-ben az *Őszi lombok* című művének második kötetében adta ki a négy éneket, majd még ugyanebben az évben a már említett *Olasz költőkből* című antológiában.⁴⁹ Jegyzetek nélkül, igen rövid életrajzi bevezetővel, mintegy „mutatványul” szánta a négy éneket. A jegyzeteket arra az időszakra kívánta halasztani, amikor már a *Divina Commedia* egy terjedelmesebb részével elkészül. Mindenesetre úgy tartotta, hogy a magyar olvasó számára a jegyzeteket nem lehet fordítani, külön kell elkészíteni. (Kommentár végül is csak a kéziratban maradt XXXIII. énekhez készült.⁵⁰) Dante részletesebb életrajzáért *Az új élet* bevezetéséhez irányította az érdeklődő olvasót, itt csak néhány fontosabbnak tartott adatot közölt.⁵¹

Íme a *Pokol* első énekeinek néhány ismertebb tercínája Császár Ferenc fordításában, elsőként a kezdősorok:

Min életünknek pálya-közepében
Homályos erdőn történt tévelyegnem,
Mert a valódi ösvényt elhibáztam.
Ah! oly nehéz elmondanom, minő volt
E sűrű, zordon s erdőséges erdő,
Mely gondolatban újra megremegtet,
Hogy a halál nem sokkal keserűebb;
De szót az ottan lelt jóról teendő:
Fogok beszélni más ott láttamokról.

A III. ének első három tercínája a pokol kapujának híres felirata:

Énrajtam át az út a bús hazába,
Énrajtam át a végtelen kinokhoz,

46 Kaposi József i. m. 115. p.

47 Az egri Dante codexről. In Új Magyar Múzeum, 1854, II. 153–163. pp. Tanulmányába az *Inferno* I. 1–6., II. 1–9., III. 1–12., a *Purgatorio* I. 1–6. és a *Paradiso* I. 1–3. sorainak a fordítását is beleszötte.

48 Müller Gyula Nagy Naptára. Pest, 1855, 178–182. pp.

49 *Őszi lombok*. Császár Ferencztől. Pest, 1857, II. 75–108. – *Olasz költőkből*: i. k. 3–36. pp.

50 A tulajdonában lévő kéziratot közli: Kaposi József i. m. 118–127. pp.

51 *Olasz költőkből*: i. k. 5–8. pp.

Énrajtam át a kárhozott sereghez.
 Nagy alkotómat igazság vezérlé,
 Isten hatalma, legfőbb bölcsesége
 S első szerelme épített föl engem.
 Nem volt teremtett semmi tárgy előttem,
 Csupán örök volt, s én örökre tartok:
 Ki rajtam átlépsz, hagyj föl a reménnyel.

Császár *Divina Commedia*-fordítását ugyanazok a hibák és hiányosságok jellemzik, amelyeket a *Vita nuova* esetében megismertünk. A versmértéket, a hatodfeles jambust megtartja ugyan, igaz, gyakran merész neologizmusok vagy szócsonkítások árán, a rímekeket viszont elhagyja, ezért a fordítás képtelen visszaadni a dantei sorok muzikalitását. Az eredetihez mindenáron való ragaszkodás nehézkessé teszi a stílusát, szórendje erőltetetté válik, kifejezései pedig időnként értelmetlenek. Néhány példa a sajátos, időnként alig érthető kifejezésekre a már idézetten („Fogok beszélni más ott láttamokról” – „dirò de l'altre cose ch'i'v'ho scorte”, I, 9.) túl: „Fölnézve, láttam köntösítve vállát” („guardai in alto, e vidi le sue spalle vestite”, I, 16.), „párduc...”, mely pettyesített szőrrel volt borítva” („una lonza..., che di pel macolato era coverta”, I, 33.), „nőstye farkas” („una lupa”, I, 49.), „örömet szerezzél” („volontieri acquista”, I, 55.), „Ím a vadállat, mely miatt megútam” („Vedi la bestia per cu' io mi volsi”, I, 88.), „buvában fogja meghaladni” („la farà morir con doglia”, I, 102.), „itt uralg” („quivi regge”, I, 128.), „kapuját meglátnom Petőnek” („ch'io veggia la porta di san Pietro”, I, 134.), „nagy bú szomorgat” („fai cotanto mesti”, I, 135.), „fáralom” („le fatiche”, II, 3.), „A körzetében általabbik égnek” („di quel ciel c'ha minor li cerchi suoi”, II, 78.), „Hol én ülök az ókorú Rachelel” („che mi sedea con l'antica Rachele”, II, 102.), „Miért gegyél szűd oly nagy gyávaságot?” („perché tanta viltà nel core allette”, II, 122.), „zavarga nyelvek” („diverse lingue”, III, 25.), „Noszítja Isten igazságra őket” („la divina giustizia li sprona”, III, 125), „Caron zsémbelyeg” („Caron... si lagna”, III, 128.), „legyőzöt bennemte minden érzéket” („mi vinse ciascun sentimento”, III, 135.), „egyent fölállva” („dritto levato”, IV, 5.), „könyör” („pietà”, IV, 21.), „főaty Ábrahámot” („Abraàm patriarca”, IV, 58.), „dalár” („poeta”, IV, 80.), „nézzedsze” („Mira”, IV, 86.), „Horác, a gúnyorc” („Orazio satiro”, IV, 89.), „üde virányu rétség” („prato di fresca verdura”, IV, III.).

Császár sokat kritizált fordítása nem maradt teljesen hatástalan, legalábbis a 19. század második felének *Divina Commedia*-fordítói között. Különösen igaz ez a Szauder által őszinte Dante-rajongónak nevezett, de „rossz nyelvérvékű, művészi stílus nélküli, esztétikailag igénytelen” fordítóként⁵² jellemzett Angyal János 1878-ban megjelent, Magyarországon első teljes *Inferno*-fordítására⁵³. Angyal, amíg tehetette, az első négy ének erejéig Császár fordítását követte, azt követően stílusát. Tette mindezt akkor, amikor ezzel már nem érhetett célt: az 1870-es években ugyanis már nem a Császár által is követett romantikus stílus, hanem a népies-nemzeti realizmus volt az uralkodó. Angyal elismerte Császár szövegének a követését abban a levélben, amelyet Szász Károlynak, a legjobban sikerült 19. századi magyar *Divina Commedia*-fordítás szerzőjének írt: „... Császárt hibáival együtt adoptáltam kalauzomnak...”⁵⁴ Szauder alapos vizsgálata szerint énekenként a szöveg csaknem negyedrésze – egészen vagy részben – Császár fordítását követi.⁵⁵ Példaként álljon itt egy részlet az I. énekből (64–73. sorok), amely Dante és Vergilius találkozását beszéli el előbb Angyal, mellette Császár fordításában:

52 Szauder József (1966) i. m. 500. p.

53 Alighieri Dante: *Divina Commediája*. Fordította Angyal (Engels) János. Budapest, 1878. A Pokol.

54 Angyal (Engels) János levele Szász Károlynak, 1877. június 21. Idézi: Szauder József (1966) i. m. 539. p.

55 Szauder József (1966) i. m. 544. p.

Meglátva őtet e nagy pusztaságban
„Légy irgalommal” tüstént felkiálték,
„Akárki vagy te, élő test, vagy árnyék.”
S feelve szólt: „nem ember már, valék csak.
Az én szülőim lombardok valának
S hazára mind a kettő Mantuából.
Julius alatt bár későn már, születtem,
Rómában éltem jó August idétte
Az ál, a csalfa istenek korában.
Költő valék...

Meglátva ezt itt a nagy pusztaságban
Igyen kiálték hozzá: 'Könyörülj meg
Rajtam, ki légy bár, árny, vagy testes ember!'
Felelt: „Nem ember; ember voltam egykor,
És a szüleim lombardok valának,
Hazára mind a kettő Mantuából.
Juliusz alatt, bár későcskén, születtem,
S Romában a jó Augustussal éltem,
Az ál, a képzelt istenek korában.
Költő valék...

Így és gyakorlatilag eddig hatott Császár *Divina Commedia*-fordítása. Azért van néhány olyan fordulata is, amely jobban kiállta az idő próbáját. A pokol kapujának felirata („Lasciate ogne speranza, voi ch'intrate”, III, 9.) Babits Mihály örökbecsű átültetésében máig Császár megoldását („Ki rajtam átlépsz, hagyj föl a reménnyel”) juttathatja eszünkbe: „Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel!”

A Dante-fordítások, amelyek Császár Ferencnek nagy gyönyörűségére szolgáltak, az utókor számára szinte olvashatatlanok, és úgy tűnik, a korabeli közönség sem élvezte, a költőkre különösebb hatást nem gyakoroltak. Császár a szellem tolmácsolása helyett a betű szerinti hűségre való törekvésével a rímeket is feláldozta, a verseket rím nélküli hatodfeles jambusokban fordította. Neologizmusai időnként gátolják az érthetőséget, gyakori szócsonkításai és erőltetett kifejezései rontják a mű hatását. Találón írja Kaposi: „Míg egyéb munkáinak stílusa könnyen gördült, Danteval, az óriással szemközt valósággal dadogott.”⁵⁶ Olyan irodalmi ízlés, a neológ nyelvű romantikus stílus szerint készítette el fordításait, amely ekkor még élt a közönség körében, de éppen az 1800-as évek közepétől kezdve elveszítette korszerűségét. Mindezekkel együtt is érdeme elvitathatatlan: ő szólaltatta meg Dantét először magyarul. Mindaz, amit a 19. század közepén a magyar olvasó ismerhetett Dantéről és Dantétól, Császár Ferenc munkájának volt köszönhető.

56 Kaposi József i. m. 114. p.

Lángi Péter

„...így volt érdeemes.”

Lackner László Délidő alkonyatban című kötetéről

Lackner László neve nem ismeretlen a zalai irodalomszeretők körében. Régóta aktív alkotója a térségnek, sőt jelentős alakítója is a zalai irodalmi életnek. Hiszen a Zalai Írók Egyesületének egyik alapítója, titkára, majd ügyvezető elnöke volt. Az 1995-ben induló Pannon Tükör alapítói között is ott látjuk. Novellái, regényei, drámái jelentek meg, a közelmúltban drámapályázaton lett első helyezett. Ezúttal verseinek gyűjteményes kötetét vehetik kézbe az olvasók, a koraiaktól a máig születettekig, válogatást 50 év terméséből

A kötetet egy lírai önarcképet felmutató vers indítja: *Vázlat magamról*. A csökönyös vállal boltozatba feszülő lírai én a magányt is vállalva teszi dolgát; dacosan indul az időn is túlra, mert – mint mondja – „nem hiszem, hogy meghalok”. Az a fajta emberi tartás ez, amely tudatában van az elmúlásnak, de nem hagyja, hogy az életben ez a tudás irányítsa, ez akadályozza tettei végrehajtásában.

A 7 ciklusra tagolt kötet a *Korai versek* ciklusával kezdődik. A pillanatnyi élmény megfogalmazásától, a filozófiai mélységű alkotásokig, a szerelmi csalódásoktól, a halál okozta veszteség átéléséig széles a skála. A verseket itt mintha a hiány, a veszteségélmény rendezné sorba. A legtöbb mű beleillik ebbe a gondolatkörbe. A keresés, várakozás (*Pl.: Még mindig, Távirat, Sötétben*), a törött szárnyú angyal elsuhanása a falu felett (*Áhítat utáni csend*), a tragikus sorsú Radnóti megidézése (*Ecloga sirató, Könnyek Radnótiért*), a Hellén hexameterben a gazdag múlt és a romboló jelen ellentéte („istenek árvult földjén ajzott harckocsik állnak”) - ezt a meglátást bizonyítják.

A Pygmaliont megrajzoló két költemény is valamilyen veszteségre mutat rá. Először az alkotó alkotásába beleszeretve a „dacos örökléte” dobja el (*Pygmalion*), majd a teremtményről derül ki, hogy pusztulás a sorsa, még ha a „legszebb hervadás” is az övé (*Egy Pygmalion éneke*). A *Csillagatlan messzeség* lírai hőse istent keresi, panaszolja, hogy: „nem nyílnak rád ablakok”.

Az *Akkor is mindig* című vers az én olvasatomban az emberi sors lényegének láttatja az élet értelmének, szépségének keresését, s talán csak végső perceiben döbben rá, hogy „naponta megtalálta”, „hogyan így volt érdeemes”.

Az *Elvetélt szerelmek*, azaz a 2. ciklus alapmondata lehet az „Engedd, hogy megszeresselek” (*Engedd*)

A cikluscíméből sejthető, hogy a reménység „Déva várát” naponta építő lírai hős sorsa többször a csalódás; gyakori kép a megszipító álom, a képzelet, s szemben áll velük a „józanító ébrenlét”. Szomorú kép „a magány rejtekében” „a semmiség kódét” bámuló költő.

Ellenpontok a boldogság pillanatai:

„De most itt vagy
mosolyogva remegsz...
... És most kezdődik az időszámítás.” (*Vers C-nek*)

Vagy az *Égbe szállás* című versből:

„befogadtál a gyermekednek,
elmerültem anya-öledben,
hogyan megszülessek a szerelemben. -”

Nem csoda, ha a boldogságot vigyázva óvja a költő (*Szerelemőrző*):

„Vigyázok rád szerelmem
... szállj velem, lenyugvón
a kettős végtelenbe.”

Az *Időtlen élet* című 3. ciklus a *Töredékek egy történetből* című verssel kezdődik. Egy kapcsolat felidézése ez. Az utolsó sorok magyarázzák a címet:

„Újra élem az egyszer-egy
vissza nem térő perceket.”

A *Bizonytalanság* (mint a *Csillagtalan messzeség*) istent keresi az egyre „*táguló világban*”, de semmi biztos „*kapaszkodót*” nem talál, „*csak végtelenbe tartó pusztulás van*”.

Aztán két színészért szól a requiem. Pécsi Sándort szerepre készülés közben érte a vég. „*Méltó halál volt*” – írja a költő. Falstaff címlapja az „*örökké mosolygós*” arcra a szemfedő. A magányos *Domján Editet tapsok emelték fel*, amikor *játékból* halt meg. A karácsony esti *tökéletes* játéknak nem tapsolt senki.

Az elveszett hitet, reményt a szerelemben véli megtalálni. A *Tizenhat sor T-nek* akrosztichonja szerelmi vallomás: „*TÜNDIKÉM SZERETLEK*”

A *Krétarajz* szembeállítja a *Mindenséggel eszelősen játszó homo sapienst* a kisgyerek rajzain felsejülő földön álló, daloló emberrel.

A *Perpetuum mobile* a nyugalmat, a csendet hazugságnak minősíti az örökké mozgásban lévő világban. A *Tétova merengésben* bizakodást, nyugalmat óhajt elmúlása háttéréül. A *Könyörgés megváltásért* s a *Nézek utánad* egyidejűleg értelmezhetők szerelmi és filozófiai verseknek is.

A 4. ciklus *Az otthon melege* címet kapta. Szép prózavers veszi számba a *Göcsej* értékeit: a „*Kandikó magas ívét*”, a „*nyurga futású völgyeket*”, „*ékes házsorokat*” stb.

A *Szülőfalu* a hazaérkező költőt fogadja; fölé „*hajol a suttogás a fán*”, andalítják „*a zümmögő terek*”. Miközben ő a változásokat veszi számba („*aszfalt alá temetődött a pázsit*”. „*széthullott a dűnnyögő malom*”), rádöbben gyermekkorra ködbe tűnésére.

Hajdani karácsonyok hangulatát idézi meg a *Csillagszóró és gyertyafény*, apai büszkeség feszíti újszülött kisfia rajzában (*Kisfiam*).

Az *Örök vonzás* is a megváltozott, tőle elidegenedett szülőföldet láttatja, de az utolsó versszakban felvillanó szülők képe, s az anyai szavak idézése („*Hát megjöttél, te rosszgyerek?*”), újra otthonná varázsolja a gyerekkor helyszínét.

A *Vallató* a megöregedett apát mutatja, aki 78 évesen is járja kerékpáron a falut. A *hinta* a lengő játékszer sajátos mozgását is felidézi ritmusával. A tél rajza is e tájhoz kapcsolódik (*Télbe fordulás*) Az *én télapóm* a gyerekkori szegényes Mikulás-napokra emlékezik.

Nagyon szép anyáknapi köszöntő az *Anyámnak* című, mely sok kisgyerek nevében hangzik el. Még két vers kapcsolódik az anya személyéhez a ciklusban. Az *Óda anyámhoz* a gyerekeiért fáradhatatlanul dolgozó asszonyt rajzolja meg. A *Töredelmes levél Anyámnak* ciklust záró versként a hajdani engedetlenségek, lázongások miatti pironkodást vallja be.

A *SENGÁ* (az 5. ciklus címe) szélesebb értelemben vett palindrom. A ciklusbeli versek múzsájának nevét fordította meg a költő. Egy filmélmény az ötletadó, a *SENGA* lábjegyzete szerint szép indiai lány, akiért sokan igyekeznek megmászni az ígélet égis érő csúcsát, s pusztulnak bele vállalkozásukba.

A *SENGÁ*-versek a szerelem különböző árnyalatait, mozzanatait örökítik meg. Felfokozott vágyat az érintésre, arra, hogy *a napjai tengerében* vele legyen a kedves, hogy bánatából feloldhassa őt, hogy az „*ízes álmom*” múltán *visszaadja már a reggel*.

E hosszabb szerelmi kapcsolattól szépen búcsúzik a *Tört sóhajok* című versben.

A *Délidőben* című 6. ciklus a kötet csúcspontja. Élete alkonyán jelent meg a boldogság, azaz a délidő a költő életében. Erről álmodik az e ciklust indító *Éjszakai képzelgés*. A *Délidőben* című vers a boldogságot hozó kedves varázseréjét részletezi. „*Betoppansz*” – kezdődnek a versszakok, és sorolják a pozitív változásokat, következményeket: nap, fény, mosoly, virág stb. Az utolsó versszak az ellenkép:

„Kilépsz, az idő megreked,
a komor árnyak visszatérnek”

Gyönyörű képek rajzolják ennek a boldogságnak a részleteit. Közös séta, mozi, együttlétek sora. Itt a várakozás sem kín, hiszen a majdani beteljesülést ígéri. Már az előző ciklusok idézetei is mutatják, hogy László versei gyönyörű és találó képekből építkeznek. Itt is tanúja lehetünk ennek. Néhány példa erre: „ujjaid csokra”, „a csend hűs terítője”, „a csend szítál, mint éji hó” stb.

A ciklus utolsó verscíme azt kérdezi: *Ki vagy nekem?* A záró versszak szerint:

„Talán egy fény,
egy csillag vagy az égen,
hogy rám ragyogj,
félve, narancs-fehéren.”

A 7. ciklus jellegét a cím is előre jelzi: *...és végül egy s más*. Az első vers a halál verse. A címe is különleges: *Filctoll-körülirogatás koponyám belső falára, halottak napján, amikor nem nevettem*. (a tartalomjegyzékben *Juhász Ferenc után szabadon* – tehát paródia). A halálélmény súlyos képeket szül itt. A koponya belső falára szurrealisztikus látomások vetülnek. A vég is tragikusabb, mint pl. a kötetet indító költeményben:

„A vég eljön. Meghalok.

De van remény.” Az utolsó sor szelídíti az előző jelentését.

Szerepel egy műfordítás is a ciklusban. *Friedrich von Hagedorn Susanna im Bade* című versében (*Zsuzsanna és a vének* címmel fordítja László) az ifjakkal szemben nem oly erényes Zsuzsanna.

Két parafrázissal folytatódik a ciklus. Az egyik Nagy László *Ki viszi át a Szerelmet* című verséhez kapcsolódik. A *Nagy László apokrif* az élet értékei, szépségei mellett tesz hitet.

A másik a 92 éves Faludy György *Szerelem* című versére utal: *Ez is szerelem, Faludy – Pamflet*. Önironikusan utal vissza itt a költő a kötet cím *alkonyat* szavára, annak homályosabb oldalát mutatva.

Végül egy erősen satirikus kocsmai téma következik: *Életkép tömény alkohollal*. A részeket kiábrándító világában nevetségessé válik a két felirat a kocsmá falán:

„KIVÁLÓ ÜZLET”, „VENDEGLÁTÁS KIVÁLÓ DOLGOZÓJA”.

Lackner László verseskönyve méltó módon illeszkedik eddigi munkái közé. A költemények színvonalasak, igényesek. Még a koraiak sem zsengek.

Fő motívuma a szerelem, de helyet kapnak gyakran a létkérdések, filozofikus gondolatok, a család, gyermekkor témája, a kultúra néhány fontos vonatkozása is. A komoly lírai hang mellett megjelenik a humor és a satíra is, főként az utolsó ciklusban.

Találóak, szépek a képek, logikusan építkeznek az egyes művek, s verstanilag is változatos a kép: prózaverstől a hexameterig, a tartalomhoz illő lüktetéstől, a különböző hosszúságú sorokból építkező hangsúlyos vagy szimultán ritmusig mindenre találunk példát. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy újabb jelentős művel gazdagodott Lackner László életműve s egyben a zalai irodalom.

Két új kötet Zala megye és Zalaegerszeg történelméről

A reggeli kávé mellé az újságot olvasva vagy az internetet böngészve egyre gyakrabban szembeesik a gyanútlan olvasó olyan történelemmel foglalkozó szenzációhajász írásokkal, amelyek gyanúsán ősi titkokat és felfedezéseket mesélnek el. Éppen ezért különösen fontos, hogy a történész és levéltáros szakma ellássa a történelem iránt érdeklődőket olvasmányos és szakmailag is hiteles munkákkal.

Ennek fényében kifejezetten jó kezdeményezésnek tartom a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára és a Zalai Hírlap megállapodását, melynek keretében immár hosszú évek óta rendszeresen jelennek meg történelmi ismeretterjesztő cikkek az újság hasábjain. Külön öröm, hogy a nagy érdeklődésre való tekintettel a legjobb írások kötetbe rendezve, nyomtatásban is megjelentek, s így száz érdekes zalai történelmi témáról kaphat az olvasó pár oldalas, képekkel illusztrált betekintést. A Levéltár és a megyei sajtó közös munkája nem előzmények nélküli: már 1919-től írt Fára József főlevéltárnok cikkeket a Zalamegyei Újság hasábjain, s az elmúlt évtizedekben több, a mostanihoz hasonló gyűjteményes kötet is napvilágot látott. A *Száz történet Zalából. Epizódok és érdekességek Zala megye történetéből* címet viselő kötet szerkesztője, Simon Beáta a 2012-től megjelenő, tizenhárom levéltáros által írt százötven cikk közül tallózott.

A könyv az időrendet követve taglalja a témákat. Nagyjából minden korszak megtalálható a kötetben, a 20. század azonban különösen domináns, viszont a 17. század iránt érdeklődő olvasó hoppon marad, ugyanis eme izgalmas kor zalai eseményeiről nem olvashatunk. Területileg az egész (vár)megyét lefedi a kötet, bár a hangsúly Nagykanizsán és Zalaegerszegen van, de olvashatunk balatonfüredi, sümegi, keszthelyi, vagy éppen sármelléki históriákat is (ne feledjük, 1950-ig a Balaton északi felének nagy része, így Sümeg, Tapolca és Balatonfüred is Zala megyéhez tartozott).

Tematikailag igen sokszínű válogatást tarthat az olvasó a kezében. Található benne több életrajzi ihletésű munka, így olvashatunk a középkori Csányi családról, a lepkegyűjteményéről híressé vált keszthelyi Kapelláró Gottliebéről, Solymosy László ornitológusról, Gönczi Ferenc néprajztudósról, vagy Csány Lászlónak a nőkhöz és Deák Ferenchez fűződő kapcsolatáról. A „haza bölcse” mellett a Deák család több tagjának históriája is fellelhető a kötetben: a zalatárnoki Deák Lajos honvéd századosnak, a Habsburg Miksa mexikói légiójában harcoló Deák Sándornak, a Margit híd kivitelezési munkái vezetőjének, Deák Mihálynak, vagy éppen Karinthy Frigyes derűs lelkű, éles eszű tanítójának, Deák Jenőnek a történetét is megismerhetjük. A mindennapi élet egy-egy érdekes motívuma is felsejlik előttünk. Megelevenednek a régi balatoni nyarak életképei, a múlt század zalai filmforgatási helyszínei, és az ötvenes évek egerszegi vendéglátóhelyei, de akár konyhai tippeket is kaphatunk, megismerve például a *mandula puszelli* vagy a *fogas halkotsonya* receptjét, illetve azt, hogyan érdemes a fecskéfészket alkalmazni a torokdagadás ellen.

Különlegességük miatt több kisebb-nagyobb delictum: tolvajlás, lopás és gyilkossági ügy is bemutatásra kerül. Így megtudjuk, hogyan lopta el 1827-ben a „vasban álló Horváth Rozi” a szompácsi kápolnában lévő Mária-szobor „sok drága ékességét”, miért tört ki 1840 szilveszterén zendülés Sümegen, s miért lötték le a zalaszentjakabi határban gombászó Jakabfy Jánost.

A politika ügyes-bajos ügyei is belekerültek a kötetbe: többször olvashatunk a kanizsai politikai viszonyokról: a dualizmus-kori önkormányzati választások visszaéléseiről, s arról is, hogyan bukott meg 1880-ban Jókai Mór Unger Alajossal szemben a kanizsai képviselőválasztáson.

A politikai események mellett egy-egy szakma fogásai is megelevenednek előttünk, s így olvashatunk például a méhészkedés zalai művelőiről. Különleges helyet foglalnak el a kötetben a

háborúkkal, katonáskodással foglalkozó írások. Ezek – bár a mohácsi csata zalai vonatkozásait is megismerhetjük – elsősorban az első és a második világháború zalai honvédjeire koncentrálnak.

Összességében elmondhatjuk, hogy Zalavégtől Beleznaig, s a megyén kívül is bárki veszi kézbe a kötetet, talál benne számára érdekes történeteket. Így e könyv biztosan teljesíti célját, s a történész és levéltáros szakma tudományos eredményeit közérthető és izgalmas, de egyben hiteles módon közvetíti a társadalom széles rétege számára.

Az idei évben egy másik, a megye történelme szempontjából fontos kötet is megjelent, amelyben a megyeszékhely, Zalaegerszeg középkori történetét mutatja be a város és a régió történetjének két neves kutatója, Bilkei Irén és Vándor László. Szerencsés a szerzőpáros összeállítása, ugyanis a levéltáros és a régész az írott források és régészeti leletek feldolgozásával és egymás mellé helyezésével komplex képet tud nyújtani.

Az *Egurscug birtoktól Egerszeg végvárig. Fejezetek Egerszeg történetéből a kezdetektől a 16. század végéig* című munka az 1975-ben indított *Zalaegerszegi Füzetek* sorozatban látta meg a napvilágot.

A kötetben egy rövid kutatástörténeti áttekintés után részletesen olvashatunk a középkori Egerszeg jogi helyzetéről, birtokviszonyairól, földesurairól, társadalmáról, írásbeliségéről, valamint egyházi és gazdasági életéről. A könyv végén kapott helyet egy dokumentumtár, amelyben 1266-tól 1597-ig található több izgalmas, a várossal kapcsolatos, magyarra fordított írott dokumentum, többek közt leltárak, valamint adomány- és parancslevelek.

A munkát kézbe véve kiderül, mikor alakulhatott ki a mezőváros, s miről kaphatta a nevét; járhattak-e középkori lakói külföldi egyetemekre; hol helyezkedett el a település a középkori magyar városhálózatban?

Olvasás közben bizonyára sokakat meglep az a tény, hogy a középkorban Egerszeg jóval kisebb volt, és a mai város területén egykor 23 falu – például Csács, Szenterszébet, Besenyő és Andrásida – létezett, az ő történetüket is bemutatja a kötet.

Ekkor még az *oppidum* egy volt a többi hasonló zalai település között, s majd csak az oszmán hódítás hatására a kora újkorban kezd fontossága megnőni, s lesz lassan a vármegye központja. Izgalmas részleteket tudhatunk meg a mezőváros egyházi életéről és a Mária Magdolna-templomról, olvashatunk arról, hogyan került hosszú évszázadokra Egerszeg a veszprémi püspökök kezébe. 1389-ig királyi kézben volt a település, ám ekkor a nagy karriert befutó, az esztergomi érseki székig és a prímási címig emelkedő Kanizsai János kapta meg az uralkodótól, aki 1390-ben már el is cserélte Jánoki Demeter veszprémi püspökkel Szepetnekért és a hozzá tartozó falvakért.

Vándor László érdekes áttekintést ad a város területén folyó régészeti ásatásokról is. Az olvasó megtudhatja, hogy milyen nehezen indultak el a feltárások és kutatások a városban, és azt, hogy a város múzeumát – a magyar megyeszékhelyek közül legutolsóként – csak 1950-ben hozták létre; régész munkatárs pedig először 1962-től állt munkába Valter Ilona személyében.

A 2000-es évekig csak alkalmoszerű ásatások történtek. Áttörést a millennium utáni két évtized hozott, ugyanis a 2002–2017 közötti nagyszámú feltárásnak és leletmentésnek köszönhetően napjainkra nagy vonalakban felvázolható a város településképe. Bár a régészeti feltárások következtében sok új adat került a felszínre, azonban maradtak fehér foltok. Például a középkori templom feltételezett helyén, a mai barokk templom alatt, az épület nemrég történető felújítása során sem sikerült régészeti feltárást végezni.

Külön értékelendő, hogy a szerzők a vizsgálatuk évkörének megállapításakor nem ragaszkodtak az 1526-os dátumhoz, hanem – a forrásokhoz és a helyi történeti realitásokhoz igazodva – a 16. század végéig vezették a történet szálait, mikor is Kanizsa 1600. évi elestével Egerszeg helyzete is alapjaiban változott meg. Mindez azért is hasznos, mert így azt is nyomon követhetjük, hogyan kapott a század folyamán Egerszeg egyre komolyabb hadászati funkciót, azaz a szerzők szavaival élve hogyan lett a „püspöki udvarházból végvár”?

A szerzők szerint a kötet a szűkös forrásanyag miatt csupán fejezeteket mutathat be Egerszeg történetéből és nem törekedhet a teljességre. Ennek ellenére a gazdag szakirodalommal – több mint 600 hivatkozással – és 14 képpel ellátott könyv elolvasása után az olvasó elégedetten dől

het hátra, ugyanis a korábbi eredmények és az új kutatások alapos, de közérthető szintézisével átfogó képet kap a későbbi megyeszékhely korai évszázadairól.

E két kötet jól mutatja, hogy az elmúlt években milyen aktív munka folyt Zala megye és székhelye történeti kutatása terén, melynek során a történészek, levéltárosok és régészek együttműködése jóvoltából egyre komplexebb módon láthatjuk a megye középkori történetét. Bizakodva várom a folytatást!

Az ismertetett kötetek:

Száz történet Zalából. Epizódok és érdekességek Zala megye történetéből. szerk. Simon Beáta, Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára, Zalaegerszeg, 2019. 349 o. ISBN: 978-963-7226-87-8

Bilkei Irén – Vándor László: *Egurscug birtoktól Egerszeg végvárig. Fejezetek Egerszeg történetéből a kezdetektől a 16. század végéig.* Zalaegerszeg Kultúrájáért Közalapítvány, Zalaegerszeg, 2020. 168 o. (Zalaegerszegi Füzetek 16.) ISBN: 978-615-6135-00-1

LÉRÁNT ZOLTÁN: Zalaegerszeg téli látképe - 1932

Bozóki András

GÖRDÜLŐ RENDSZERVÁLTÁS

Az értelmiség politikai szerepe
Magyarországon

Pánczél Petra

A gördülő rendszerváltás és a hazai értelmiség hosszú évtizede

Már a cím is elgondolkodtató, hiszen hogyan lehet „gördülő” a rendszerváltás. Vajon miért éppen ezt a jelzőt kapta a hazai politikai- és társadalmi átalakulás folyamata a szerzőtől? A kötet tartalomjegyzékét fellapozva aztán további érdekességekkel szembesülünk, még mielőtt beleolvassunk a könyvbe. Például a „Kik azok az értelmiségiek?” fejezettel (ez a közbeszédben olyan egyértelműnek tűnik, vagy mégsem), valamint a „rendszerváltás dinamikája” és a „gördülő rendszerváltás modellje” fogalmakkal.

2019-ben jelent meg a L'Harmattan Kiadónál Bozóki András politológus, szociológus *Gördülő rendszerváltás – Az értelmiség politikai szerepe Magyarországon (1977-1994)* című kötete, mely a hazai értelmiségnek nemcsak a szerepét, hanem a „mozgását” is vizsgálja a tárgyalt időszakban, bemutatva mindeközben az átalakulás egyes – általa megfogalmazott – szakaszait. A hivatkozásokkal és névmutatókkal együtt 530 oldalas, ránézésre is tekintélyes (bár a borító rózsaszín grafikája miatt mégsem nyomasztó küllemű) könyv megjelenésének apropóját az 1989/1990-es rendszerváltás 30. évfordulója adta.

Felvezetésként (ami felér egy szociológiai „gyorstalpalóval”) külön fejezet foglalkozik a 19-20. századi értelmiség-elméletekkel, vagyis hogy az egyes történelmi korszakokban kiket soroltak e társadalmi csoport tagjai közé. Sokszor hajlamosak vagyunk arra, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkezőket tekintsük értelmiséginek, pedig ennél összetettebb a kérdés. A műveltség, az iskolázottság, a társadalmi-, gazdasági pozíció, a közéletben való aktív részvétel is meghatározó lehet a besorolásnál. A különböző történelmi korokban (ahogy a hazai rendszerváltás egyes szakaszaiban is) más-más módon voltak értelmiségiek az e fogalom alá tartozók. Voltak olyanok, akiket pont a közéleti aktivitás, vagy aktív ellenzéki magatartás tett azzá. Az itthoni helyzetet tekintve, az sem mindegy, hogy valaki a rendszeren belül, vagy azon kívül vált-e ellenzéki értelmiségivé. Mint arra a szerző is utal, az 1956 utáni Kádár-korszak az értelmiség integrálásán keresztül igyekezett fenntartani a társadalmi békét és legitimálni a rendszert. Az értelmiség nevesebb képviselői emiatt privilegizált helyzetben voltak, ami viszonylagos autonómiát tett számukra lehetővé a rendszeren belül. Ugyanakkor voltak marginalizálódott értelmiségi csoportok (a rendszer által kirekesztett, amolyan kívülálló szabadfoglalkozásúak, kötetlen munkaidőben dolgozók), akik indikátorai lehettek a változásoknak. (Ha az értelmiségen belül viszonylag sok a „szabadon lebegők” száma a szervezetekben alkalmazott szakértelmiségiekhez képest, akkor a lázadás esélye megnőhet – utal Jerome Karabel amerikai szociológus egyik elméletére Bozóki.) Így gyorsulhattak fel a változás folyamatai a nyolcvanas évektől, amikor már maga a rezsím is ingatabbá, nyitottabbá vált.

Nagy általánosságban az 1989/90-es évszám jut eszünkbe a rendszerváltásról, az író viszont 1977-1994 között vizsgálja és elemzi korszakot. Vagyis

az 1977-es, úgynevezett első ellenzéki aláírásgyűjtéstől (a csehszlovák Charta '77-el való szolidaritási petíciótól) kezdve, egészen a hazai Demokratikus Charta 1991-94-es ténykedésének időszakáig; három nagyobb periódusra és azon belül is öt szakaszra osztva az időszakot. (Jelképesen pedig talán egy „chartás” keretbe zárva a történetet, még ha két külön politikai okiratról, mozgalomról is van szó.)

Ezt a bő másfél évtizedet azonban nem eseményszerűen, vagy a történettudomány módszereit használva mutatja be a szerző. Sokkal inkább a politológusi/szociológusi attitűd érvényesül. A kötet empirikus kutatásokra támaszkodik, újszerűsége pedig éppen abban rejlik, hogy nem a rendszerváltás konkrét történései kerülnek górcső alá, hanem az eseményekben résztvevő értelmiség dinamikus mozgása. 1977-1994 között körülbelül kétezzer ember¹ vett részt az ellenzéki megmozdulásokban, vagy tiltakozott az újonnan létrejövő demokratikus rendszer hiányosságai miatt. Az 1990-es évek közepén 180 interjú készült egykori szereplőkkel (sokak neve ma is ismerősen cseng, másokat pedig kissé elfeledtünk azóta), azt firtatva, hogy ők hogyan látták az eseményeket. Az interjúk a megkérdezett résztvevők életútját éppúgy feltárják, mint a rendszerváltás időszakában kifejtett politikai aktivitásukat. Utóbbi aztán statisztikai módszerekkel vizsgálta a kutató. Bozóki András az aktivitást aszerint mérte meg, hogy ki, milyen mértékben vett részt az általa kiválasztott harminckilenc, a rendszerváltáshoz kötődő fontos eseményen. Kiemelte a legaktívabb (úgynevezett core) szereplők megnyilvánulásainak arányát, valamint foglalkozását/végzettségét. A vizsgálatok eredményeit értékelve modellezte tulajdonképpen a *rendszerváltás dinamikáját*. A kérdés: vajon ugyanazok a szereplők vettek-e részt az 1977-1994 közötti időszak egyes fázisaiban, vagy sem; mekkora volt az átfedés vagy a fluktuáció a szereplők/csoportok között?

1 A szerző által használt adatbázis alapján 2000 ember vett részt a rendszerváltás előtti, alatti és közvetlenül utáni politikai küzdelmekben. De mint azt az író megjegyzi: nem ennyi ember „csinálta” a rendszerváltást, hiszen a tüntetéseken többen vettek részt, a szamizdat kiadványokat többen olvasták, a pártok létszáma is jóval magasabb volt, vagyis a „holdudvar” lényegesen nagyobb volt ennél a számnál.

A kutatás egyik legfontosabb eredménye az, hogy nem egyetlen úgynevezett élcsapat, vagy keménymag vitte végig a rendszerváltást, hanem (némi átfedéssel) egymást váltó csoportok. Illetve hogy jóval nagyobb mértékben változott az ellenzéki értelmiségi körök összetétele, mint azt elsőre gondolnánk. Ebből következik – a kissé furcsának tűnő – *gördülő rendszerváltás* fogalom is. Bozóki szerint a magyar rendszerváltás jellegzetessége éppen az, hogy minden egyes periódust dominánsan más szereplők küzdöttek végig. A vizsgálatok eredményeképpen így rajzolható fel a *gördülő rendszerváltás modellje*, ami azt mutatja be, hogy a folyamat egyes szakaszai eltérő feladatok elé állították az egyes szereplőket, és e feladatokat egymást váltó értelmiségi és szakértelmiségi csoportok igyekeztek megoldani. Vagyis a rendszerváltás dinamikus folyamat volt, ahol az egyes szakaszokban a szereplők/csoportok egymásnak adták át a „stafétabotot”.

A kutatómunka és a belőle született könyv jórészt arról szól, hogy mik is voltak pontosan ezek a szakaszok, és mi volt az ebben szereplők feladata, attitűdje: hogyan „léptek be”, vagy távoztak a porondról az egyes periódusok résztvevői és mi motiválhatta őket.

A teljesség igénye nélkül a könyv legfőbb tanulságait összefoglalva elmondható: Bozóki András az 1977-1994 közötti időszakot az „értelmiség hosszú évtizedének” nevezi, mert állítása szerint a „kritikai beszéd kultúrájának megjelenése és rohamos elterjedése jóval megelőzte a rendszerváltást és néhány évig még azt követően is fennmaradt”². A kritikai közbeszéd megteremtését kulcsfontosságúnak tartja a szerző, hiszen ez jelentette az alternatívát az addig uralkodó úgynevezett pártzsargonhoz képest.

E hosszú évtizeden belül három nagy periódust különít el a politizálás jellegét illetően: a *disszidencia*³, vagyis hálózatépítés korszakát (1977-1988), melyben az értelmiségnek közve-

2 Bozóki 2019. 17. p.

3 A disszidensek alatt itt természetesen nem a disszidáltak (külföldre távozók) értendőek, hanem – ahogy azt a szerző megfogalmazza – a rendszerhű csoportok ellenpárjaként megjelenő, a diktatúrával nemcsak szembenálló, hanem a társadalomra kényszerített „konszenzusban” részt nem vevő, kívülálló értelmiségi csoportról van szó.

títő, morális szerepe volt; a *professzionizáció* időszakát (1989-90), ahol törvényhozó, alkotmányozó szerepet töltött be az értelmiség, és a rendszerváltást követő *új mozgalmi politika* éveit (1991-94), mely szerepét tekintve értelmező. Az adatok tükrében e három periódust tovább differenciálta, így összesen öt korszakot különböztet meg: disszidencia, hálózatépítés, tárgyalás, parlamenti politizálás és új mozgalmi politizálás.

A könyv azért hiánypótló, mert azt mutatja be, hogy milyen utak vezettek a disszidens értelmiségiektől a pártosodáson és a kerekasztal-tárgyalásokon át a parlamenti politizálásig, majd a közvetlen pártpolitikától visszavonulva, az új mozgalmi (Demokratikus Charta) szerepvállalásig. A szerző szerint a *disszidencia korszaka* (melyben leginkább a szabadfoglalkozású bölcsesek vettek részt, és az ellenzéki mozgolódás szamizdat lapokban, valamint különféle házi szemináriumokon zajlott) 1987-ig tartott. Ezután jött a *hálózatépítés, a pártalapítások éve* (1988) amikor már új szereplők kerültek a politikai porondra, s a disszidensek aktivitása visszaesett. Új résztvevők (főleg szakértelmiségiek) kapcsolódtak be az Ellenzéki Kerekasztal és a Nemzeti Kerekasztal munkájába is az 1989-es *tárgyalások korszakában*. Itt a leendő jogállam szabályainak megalkotásához kellett hozzáértő szakértelmiségiek (jogászok, közgazdászok, szociológusok). Az 1990-es választások után meginduló *parlamenti korszak* pedig szintén új embereket hozott a „rendszerbe”, megnőtt például az orvosok, mérnökök, pedagógusok száma. (Jól mutatja ezt a parlamenti korszak három nagy pártja – Fidesz, MDF, SZDSZ – képviselőinek foglalkozási megoszlása.⁴) A parlamenti munka elindulása afféle fordulópontra is volt sokak számára. Az értelmiségi aktivitás középpontjában immár a törvényhozás, alkotmányozás állt. Sok korábbi szereplő pedig nem találta meg a helyét ebben a közegben, így a kilencvenes évek elején többen visszavonultak a pártpolitikából a szakmai életbe. Az *új mozgalmi korszak* képviselői – akik között meglepően magas volt a művészek száma – az 1991-94 közötti időszakban tulajdonképpen a demokrácia alapértékeit próbálták hangsúlyozni, számon kérni, immár a többpárti rendszer napi rutinjával,

vélte vagy valós tévedéseivel szemben. (Ezt szolgálta a Demokratikus Charta megalakítása.)

Átfedések persze voltak a fenti korszakok között, ám a változás és a fluktuáció jól nyomon követhető a modell révén. A szerző állítása az, hogy az 1994-es választások után lezárult az értelmiségi politizálás korszaka, mert maga az értelmiség nem volt képes többé olyan politikai befolyásra szert tenni, mint a hetvenes évek végétől a kilencvenes évek elejéig tartó időszakban. 1994 után a vezető szerepet a hivatalos politikusok, bürokraták vették át. Míg az átmeneti időszakok elitjét általában a vízió és a küldetésudat jellemezi, addig a konszolidáció elitjének az a dolga, hogy megszokottá tegye az új rendet – áll többek között a konklúzióban.

A könyvből kiolvasható az is, hogy a két nagy rendszerváltó párt (MDF, SZDSZ) és tábor (konzervatív-liberális) közötti ideológiai törésvonal (mellyel tulajdonképpen a mai napig együtt élünk) már az átalakulási folyamat korai (mozgalmi, „szamizdatos”) szakaszában is jelen volt. Még mielőtt egyáltalán létrejöttek volna maguk a pártok. Az ellenzéki értelmiségiek ugyanis nem voltak egységesek (számtalan más „sarkalatos” kérdésen túl) abban, hogy miképp viszonyuljanak a múlthoz, illetve a pártállam évtizedeihez. A konzervatív álláspont szerint a kommunizmus amolyan idegen test a magyar történelemben, ezért a folytonosság „helyreállításáért” a II. világháború előtti évekig kell visszamenni, hogy a hagyományokat integrálni lehessen a születő demokrácia építményébe. A liberálisok ezzel szemben a kommunizmust is a történelem részeként kezelték, és úgy akartak demokráciát építeni, hogy túllépnek a magyar történelmi múlt hibáin. Politikai filozófiájuk így a jövő felé irányult – írja a szerző.

A Gördülő rendszerváltás című könyvet olvasva, és Bozóki András életpályáját ismerve, azért ott motoszkál az emberben a kérdés, hogy vajon nincs-e némi életrajzi ihletés a háttérben (vagy a tudat alatt)? Hiszen annak idején ő is aktívan részt vett a közéletben: a hálózat alapításában, a kerekasztaltárgyalásokon, majd a párt- és parlamenti munkában (még, mint a korai Fidesz tagja és szóvivője), majd csalódott, kilépett. Aztán a 2000-es évek elején újra „aktívabb” szakaszba lépett, olyannyira, hogy 2005-2006 között a Gyurcsány-kormány

4 Bozóki 2019. 461. p. 44. táblázat

kulturális minisztere is volt. Hogy utána ismét inkább a tudományos munkának, tanításnak, írásnak szentelje idejét.

Természetesen a hazai rendszerváltás egésze nem elemezhető és írható le kizárólag az értelmiség fent vázolt mozgásával (ilyent a könyv sem állít). Hiszen a világpolitikai-, gazdasági- és a fennálló rendszeren belüli (stb.) változások és ezek egymásra gyakorolt hatása

mind szükséges volt már a folyamat beindításához is. A kötet viszont segít abban, hogy jobban megértsük a harminc évvel ezelőtti, sőt napjainkban zajló politikai/ideológiai vitákat, illetve hogy egy-egy szereplő miért tűnt fel a közéletben, vagy tűnt el a politikai porondról.

MONOK BALÁZS: Baltazár lakomája - 2004

Kostyál László

Kostyál László – Seres Péter:

Képzőművészet Zalaegerszegen

A jelen sorok írója, valamint az ötletgazda és kötet szerkesztő Seres Péter fotográfus által, társszerzőként jegyzett *Képzőművészet Zalaegerszegen* c. reprezentatív kiadvány hivatalos könyvbemutatójára 2020. július elsején került sor a Városi Önkormányzat dísztermében. Kiadója, Zalaegerszeg MJ Város forrását a település által elnyert TOP-pályázat biztosította. A nagyméretű (30,3x24,3 cm) kötet keménynyitáblás, fekete vászonkötésű sötétkék előzők borítja, terjedelme 364 oldal. Borítóján a benne szereplő művészek egy-egy művének kicsiny részlete látható, raszteres, mozaikszerű összeállításban, színes, kvázi egységes „kép”-ként bekeretezve. A címlapot felülve és a terjedelmes kiadványba belelapozva bátran kijelenthető, hogy alapvetően hiánypótló jellegű mű. A zalai megyeszékhely képzőművészeti életét önálló témaként feldolgozó kötet mostanig nem született. Éppen ezért koncepciójának összeállítása során – az út járatlansága folytán – számos dilemmával kellett megküzdeni nekünk, szerzőknek, mire a végleges elképzelés kikristályosodott.

Az első felmerülő kérdés a címadás volt. Erre számos könyv esetében csak egy későbbi fázisban kerül sor, azonban jelen esetben olyan címet tartottunk szükségesnek, ami jól körülhatárolja a témát. A végleges megoldással egyrészt a szintén felmerülő, de lényegesen tágabb „művészet” fogalmon belül egy szűkebb területet (képzőművészet) kívántunk meghatározni, másrészt pedig arra utalni, hogy a város képzőművészetét a lokáción túl semmilyen más szempontból nem tartjuk önálló jellemzőkkel leírható területnek. A zalaegerszegi képzőművészet csak topográfiai értelemben létező fogalom, önálló stiláris jellemzőkkel bíró irányzatként, csoportként, vagy törekvésként semmiképpen. A képzőművészet, mint művészeti ág zalaegerszegi megnyilvánulásainak vizsgálatát ráadásul csupán a mai, polgári értelemben vett képzőművészeti élet kialakulását követő időszakra szűkítettük. A képzőművészeti alkotások iránti szélesebb igény ugyanis a polgárosodás folyamatának előrehaladtával jelentkezett, az adott település vagy szélesebb régió fejlettségétől függően eltérő időben. Zalaegerszegen ez nagyjából a 19-20. század fordulója körüli évtizedekben zajlott, vagyis a feldolgozás nagyjából az elmúlt 120 esztendő ilyen vonatkozású eseményeit öleli fel.

A polgármesteri bevezetést követően a kötet alapvetően két nagy részre oszlik. Az első a kiadványával azonos címet kapott tanulmány, amelyben jómagam járom körül a téma különbö-

FISCHER GYÖRGY: Ivókút (részlet) - 1998

zó aspektusait, a második pedig egy adattár, összesen 71 művész adataival, rövid stiláris jellemzésével és néhány alkotásának Seres Péter által készített színes reprodukciójával. E második, adattári rész készítésekor a művészek sorrendjének meghatározása kapcsán két alternatíva merült fel, a szélesebb körben szokásos, a lexikonok megoldását idéző alfabetikus, vagy pedig a művészek születését figyelembe vevő kronologikus sorrend. Végül az utóbbi mellett döntöttünk, így az adattár jobban igazodik a tanulmány időbeli ívéhez.

Egy ilyen jellegű összefoglalónál talán a legnehezebb kérdés, hogy kik kerüljenek bele, és kik ne? A döntés a legtöbb művésznél persze egyértelműnek tűnik, néhányuknál azonban szubjektív, ilyen esetekben nagyobb a szerző felelőssége. Olykor nehéz meghúzni a határt a képzőművészet és az iparművészet terén alkotók között is. A „nagy” szobrászat felől is megközelíthető köztéri alkotásokat rendszeresen készítő Németh Jánost – bár az általa művelt

keramikus technikát hagyományosan az iparművészethez szokták sorolni – nem lehet kihagyni egy ilyen áttekintésből, az ugyancsak egyedi jellegű, autonóm tűzzománcokat vagy textileket készítő iparművészek azonban már szétfeszítették volna a kereteket.

A művészek között különbséget tettünk a Zalaegerszegen élő és az innen elszármazó alkotók között is, bár ez sem minden esetben volt teljesen egyértelműen elkülöníthető. E különbséget olyan módon is hangsúlyoztuk, hogy a városban hosszabb-rövidebb ideig alkotó, s így az itteni művészeti életben aktív és tevékeny szerepet játszó, ennél fogva helyben szélesebb kisugárással bíró művészek alkotásainak reprodukciói – hasonló terjedelmű életrajz mellett – őt, míg a városból elszármazó, életvitel szerint nem itt tartózkodó művészeknél csak egy oldalt kaptak.

Maga a – valamennyi művésztől összeállított – életrajz egy-egy portréfotót tartalmaz,

NEMES LÁSZLÓ:
Ikarus - 2014

a szakmai életút fő állomásainak vázlatosan rövid összefoglalóját, az adott művész alkotásainak tömör stílris jellemzését, az azokat őrző közgyűjtemények felsorolását, egyéni kiállításainak listáját, valamint irodalmi utalásokat. Az életrajzi oldalakon ezen túl – hangulati elemként – három-három kis, fekete-fehér képkocka jelenik meg a művész alkotásainak vagy vázlatainak egy-egy részletével, jellemző motívumával.

Nem bizonyult egyszerű feladatnak a kötetbe kerülő műtárgyfotók összeállítása sem. A fotók természetesen hozzák az ilyen jellegű kiadványtól már elvárható, magas színvonalat, de ha figyelmesebben nézzük végig őket, feltűnhet, hogy míg az egyik művésznél a néhány kép hosszabb időszak természetéből igyekszik keresztmetszet-szerűen felvillantani egyes állomásokat, és ezáltal átfogóbb jellemzést

adni a teljes oeuvre-ről, a másikonál csak a legutóbbi néhány év munkái jelennek meg. A szerzők törekvését alapvetően az előbbi megoldás tükrözi, ezt azonban néhány művész eltérő elképzelése felülírta.

A bevezető tanulmány 13 oldalon dolgozza fel a tárgyalt időszak zalaegerszegi művészeti életének különböző aspektusait. S hogy melyek ezek? A művészeti oktatás az iskolarendszerben és azon kívül (szabadiskolák, szakkörök), a művészek szakmai szervezetei, a kiállítások és azok körülményei, a műkereskedelem, a köztéri alkotások iránti igény, a művésztelepek, a művészek társadalmi presztízse és megélhetési lehetőségei, a korszak jelentősebb művészei és az általuk képviselt stílris preferenciák. A városban 1904-ben alakult meg a Zalaegerszegi Irodalmi és Művészeti Kör, amelynek már kitűzött céljai között már szerepelt a (képző) művészeti ízlés emelése. Ismereteink szerint az első kiállítást 1906-ban rendezték (Besnyő Béla és alkotótársai munkáiból). Bátran mondhatjuk tehát, hogy a mai, polgári értelemben vett képzőművészeti élet kialakulása, majd jelenléte Zalaegerszegen nagyjából a 20. század elejétől számítható. A fejlődést kétségkívül megakasztotta a Nagy Háború, majd Trianon traumája, azonban a

BEDŐ SÁNDOR: Önarckép halakkal - 1990

folyamat – itt helyben legalábbis – nem tört meg. A tanulmány korszakolása a század első felét egységes időszakként kezeli, amelynek során a művészeti élet keretei ugyan alakultak, fejlődtek, de szerves módon, a társadalmi fejlődés és a polgárosodás igényeit követve, és nem a politika irányából érkező adminisztratív beavatkozásokkal. Az áttekintett, nagyjából százhusz évnyi korszak két belső határát ilyen megfontolásból képezi az 1945-1948-as, illetve az 1990-es rendszerváltozás, melyek során a művészeti élet addigi keretei – az elsónél látványosabban, a másodiknál kevésbé látványosan, de jól érzékelhetően – a politikai folyamatok részeként alakultak át. Ezért is szükséges hangsúlyozni, hogy a tanulmány nem csak a várost jellemző képzőművészeti megnyilvánulásoknak (vagyis a művészeti alkotásoknak) stílárís vonatkozásaira koncentráll – hiszen csupán azokat vizsgálva némileg eltérő korszakbeosztás is felmerülhetne –, hanem a képzőművészet fogalmára szélesebb értelmezéssel

tekint. A korszakhatárok csupán e megközelítésből lesznek érthetőek és indokoltak.

A magyar művészettörténet-írás többnyire érthető okokból alapvetően a főváros, és ezen túl néhány nagyobb, jelentős polgári múlttal bíró város jelenségeire fókuszál. Az ilyen kiadványoknak az elsődleges szerepe annak illusztrálása, hogy e területeken, illetve településeken túl is létezik, ráadásul színes, változatos, és számos értéket is felmutatni képes művészeti élet. Zalaegerszeg büszke erre, és mint e kötet is mutatja, fontos számára, hogy lakosságának helyi kötődését és identitását – a kiadványt a finanszírozó pályázat feltételei szerint csak helyiek kaphatják meg, kereskedelmi forgalomba nem kerülhet – ennek hangsúlyozásával is elmélyítse.

NÉMETH MIKLÓS: Kényúrként éltünk mindahányan - 2009

Kulcsár Bálint

A 47. honvédszászlóalj hadnagya, Sipos Bálint (1826–1896)

Egy nemes szabómester életútja

A 47. honvédszászlóalj tisztikarát bemutató, a tisztek rövid életrajzát közlő legújabb tanulmány adattárát¹ áttekintve elsősorban földbirtokosok vagy jogász, tisztviselei, mérnöki és tanítói pályán tevékenykedő férfiak életútjával találkozunk. Az alakulatban a legalacsonyabb tiszti rendfokozatot – hadnagy – viselő 21 személy között is elsősorban szellemi foglalkozásúak szerepelnek. A zászlóaljnak a szabadságharc időszakát túlélő hadnagyai a későbbiekben ügyvédként vagy közjegyzőként, vármegyei tisztviselelként, színészként, tanítóként, országgyűlési képviselőként, gazdatisztként, városi vadásztként, földbirtokos gazdálkodóként, kerületi jegyzőként dolgoztak és tevékenykedtek; közülük csupán egyetlen személy – Sipos Bálint szabómester – kereste a kenyerét iparosként.²

A fenti körülmény okán is érdekfeszítőnek tűnik Sipos Bálint életútjának kutatása, amelynek során két fő kérdés köré csoportosítottam a feltárt források adatait. Egyrészt milyen családi környezetből indult Sipos Bálint, hogyan telt ifjúsága, amely tulajdonképpen a szabadságharcban való fegyveres részvétellel ért véget; másrészt önkéntes nemzetőri, honvéd őrmesteri, majd honvédtiszti szerepvállalása milyen nyomot hagyott élete hátralévő, a forradalom és szabadságharc – mint történelmi sorsforduló – időszakát követő közel fél évszázados időszakában, hogyan alakult pályája, társadalmi és magánélete?

Sipos Bálint származása és családja – élete 1848 előtt

Nemes Sipos Bálint a Zala vármegye székhelye, Zalaegerszeg mezőváros közvetlen szomszédságában fekvő Andrásridán született 1826. február 14-én,³ azaz Bálintnapon nemes Sipos Ferenc vármegyei esküdt és nemes Czupi Anna római katolikus vallású szülők utolsó gyermekeként, és a következő napon, 1826. február 15-én keresztelték meg.⁴

Ősei Veszprém vármegyéből kerültek Zalába. Dédapja, Sipos Márton – a ma Zalaszentgrót egyik településrészét képező – Aranyod községben telepedett le,

¹ Bona Gábor 2020. 174–193. p.

² Bona Gábor 2020. 185–190. p.

³ A születése napjára vonatkozó adat egy Pesten, 1848. augusztus 10-én kelt kérelemben található. Ebben Sipos maga közli a pontos dátumot, amely azért is fontos, mert a születésének időszakában az alsóbagodi plébánia keresztelési anyakönyvei csupán a keresztelés napját rögzítették, a születés napját nem tüntették fel külön. MNL ZML IV.102.b. 1848:1671.

⁴ A keresztelést – annak ellenére, hogy Andrásrida a bagodi plébániához tartozott – Kováts György zalaegerszegi káplán végezte. Alsóbagodi római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvei, 1826.

nemességét Zala vármegye 1751. szeptember 21-ei közgyűlésén hirdették ki.⁵ Zala vármegye 1790. évi nemesi kataszterében fia, Sipos Ferenc vármegyei esküdt – a címszereplő Sipos Bálint honvédtiszt nagyatyja – egy nagycsalád fejeként szerepel: nyolc fiával (Lázár, Ferenc, János, Ignác, Márton, József, László, Pál) együtt írták össze.⁶ A zalaszentgróti anyakönyv hiányosságai miatt a felsőaranyodi Sipos Ferencnek csak a fiatalabb (1780 után született) gyermekei pontos keresztelési adatait ismerjük.⁷

Az 1829. évi nemesi lajstromban már az aranyodi Sipos család kirajzását figyelhetjük meg. Ekkor már csak hat élt a nyolc fivér közül. A második fiú, Ferenc vármegyei esküdt – Sipos Bálint apja – András hidán telepedett le; a harmadik fivér, János egyedülként maradt Aranyodon; a negyedik fiútestvér, Ignác Mikefára került; a hatodik és hetedik, József és László Alibánfára költözött; a nyolcadik, a legfiatalabb fiú, Pál pedig Tófejen élt.⁸

Az andráshidai Ferencen kívül később az alibánfai József és a tófeji Pál is vármegyei (tisztelbeli) esküdti hivatalt viselt, így hárman léptek Aranyodon élt apjuk nyomdokaiba.⁹ A Sipos-rokonság közéleti-politikai felfogására

vonatkozó érdekes adalék, hogy a reformkori szabadelvű ellenzék fontos kezdeményezését jelentő, a köztelherviselés elvét a gyakorlatban is érvényesíteni törekvő önkéntes adózásra az 1840-es évek második felében az Aranyodon maradt fivér, néhai Sipos János fiai (Sipos János és Sipos Károly aranyodi közbirtokosok), továbbá a tófeji Sipos Pál is kötelezettséget vállalt.¹⁰

A továbbiakban irányítsuk figyelmünket Sipos Bálint szűkebb családjára, azaz az andráshidai ág sorsára! Az 1770-es években Aranyodon született, később András hidán megtelepedett Sipos Ferenc – Sipos Bálint apja – már 1801. január 18-án, az andrásfai (Vas vármegye) Czupi Annával kötött házasságakor Zala vármegyei esküdtként (jurassor) szerepelt. Ekkor még nyilván tisztelbeli esküdt volt.¹¹ Az 1829. évi nemesi összeírás idején már (mint arról fentebb szó esett) Zala vármegye rendes esküdte volt,¹² hivatalát 1825 óta viselte az Egerszegi járásban.¹³ Esküdti tisztségviselése mellett pandúr hadnagyként is szolgálta a megyét.¹⁴

Sipos Bálint anyai nagyszülei, nemes Czupi Ferenc és Kortsmár Éva a dél-vasi Karátföld

5 Sipos Márton és György (Aranyod), Antal (Szentgrót) és Mihály (Aranyod) kérésére Zala vármegye kihirdeti a Veszprém vármegye közgyűlése által 1751. március 29-én kibocsátott testimonialist. MNL ZML IV.1.a. 1751–1752. évi jegyzőkönyvi kötet. 276. p.

6 MNL ZML IV.1.e. Nemesi összeírások. Zala vármegye nemesi katasztere, 1790. 73. p. A nyolc fiúgyermek apjának, idősebb Sipos Ferencnek néhai atyját itt tévesen szintén Ferenc keresztnévvel említik, a korábbi és későbbi nemesi lajstromokból azonban egyértelműen kiderül, hogy valójában Sipos Mártonnak hívták a honvédtiszt Sipos Bálint Aranyodon élő dédapját.

7 Sipos Ferenc és Taródi (Tarródy) Rozália felsőaranyodi nemes házaspár gyermekei (zárójelben a keresztelés napja, kurzívval az 1790-ben is összeírt fiúk): *Márton* (1780. február 7.), *Mihály* (1781. március 29.), *Erzsébet* (1782. november 19.), *József Pál* (1784. február 10.), *Imre László* (1785. július 20.), *Pál* (1789. január 19.).

8 Az elsőszülött Lázár és az 1790-ben ötödikként szereplő Márton ekkor már nem élt. MNL ZML IV.1.e. Nemesi összeírások. Zala vármegye nemesi katasztere, 1829. 94., 150., 215., 268., 291. p.

9 MNL ZML IV.1.e. Nemesi összeírások. Zala vármegye nemesi katasztere, 1845. 261., 442. p.

10 Molnár András 1996. 1235. p.

11 Győrvári római katolikus plébánia házassági anyakönyvei, 1801. Sipos Ferenc ekkor 28 esztendősként, 1830-ban bekövetkezett halálakor pedig 54 évesként szerepel, a korabeli anyakönyvi adatok pontatlansága miatt tehát csupán annyit állapíthatunk meg, hogy az 1770-es évek középső harmadában születhetett.

12 Sipos Ferencet ekkor még csak két fiával (Boldizsár és Vince) vették számba, az 1826-ban született Bálint azért nem szerepel még az 1829. évi nemesi összeírásban, mert annak adatait valamivel korábban, egy hosszabb folyamat során vették fel. MNL ZML IV.1.e. Nemesi összeírások. Zala vármegye nemesi katasztere, 1829. 215. p.

13 Zala megye archontológiája. 296. p.

14 MNL ZML IV.1.a. 1845:933.; fia, Sipos Bálint halálának anyakönyvi bejegyzése: Zalaegerszegi állami anyakönyvi kerület halotti anyakönyvei, 20/1896. szám.

és Andrásfa községekben éltek.¹⁵ Anna lányukat – Sipos Bálint édesanyját – Andrásfáról a viszonylag közeli, de már Zala vármegyéhez tartozó Andrásfidára vitte feleségnek Sipos Ferenc, gyermekeik is ott születtek: Mihály (1802. szeptember 5., †1813. február 10.), Regina Mária (1804. szeptember 7.), Gáspár Menyhért Boldizsár (1807. január 9.), Mária (1808. szeptember 8.), Julianna Veronika (1814. március 20., †1819. március 20.), Éva Ágnes (1816. december 29., †1818. november 8.), Ignác (1819. július 30., †1822. október 10.), Boldizsár (1822. január 8.), Vince (1824. január 23.) és végül Bálint (1826. február 15.).¹⁶

Sipos Bálint tehát legkisebb gyermekként született, apja ekkor már több mint 50 esztendő volt. Szülei keresztapának és keresztanyának Sipos Ferenc hivatali felettesét, Csillagh Lajost és feleségét, Koppány Borbála bekeházi birtokosokat kérték fel. (Csillagh 1825 és 1829 között alszolgabírói tisztséget viselt az Egerszegi járásban, 1830 és 1834 között pedig a járás főszolgabírája volt.)¹⁷

Az andráshidai Sipos fiúk közül csupán a három legkisebb (Boldizsár, Vince és Bálint)

15 A győrvári plébániához tartozó Andrásfán született gyermekeik: Julianna (1767. november 10.), Antal (1771. május 2.), Erzsébet (1773. január 15.), Katalin (1776. március 1.), Judit (1777. szeptember 4.), Terézia (1779. augusztus 16.), Magdolna – posthuma (1790. április 1.). A gersei plébániához tartozó Karátföldön született gyermekeik: István (1781. november 30.), László (1783. december 18.). Sipos Ferencné Czupi Anna keresztelési bejegyzése (1786. február 6.) – egyszer karátföldi, másszor andrásfai születésű gyermekként – mind a győrvári, mind a gersei anyakönyvben megtalálható! Gersei és győrvári római katolikus plébániák keresztelési anyakönyvei.

16 A zárójelben a keresztelések és – amennyiben ismert, keresztelést jelölve – a temetések napja szerepel. Mihály keresztelésekor kifejezetten feltüntették, hogy a házasságból született első gyermek (*primogenitus*); halálzási bejegyzésében tévesen apja nevében, Ferencként szerepel. A házaspár további gyermeke a másfél éves korában elhunyt Rozina, akinek temetését 1812. július 19. napjával rögzítették (keresztelési bejegyzése nem található meg az anyakönyvben). A feleség nevének másik írásmódja: Czupy. Alsóbagodi római katolikus plébánia keresztelési és halotti anyakönyvei.

17 Zala megye archontológiája. 394. p.

élte meg a felnőttkort,¹⁸ de mindhárman gyermekek voltak még, amikor apjuk, nemes Sipos Ferenc, Zala vármegye esküdtje 54 esztendőskorában, 1830 áprilisában meghalt, és fiatalon vesztették el édesanyjukat, az 1843 júliusában 58 évesen elhunyt Czupi Annát is.¹⁹

1835-ben „*Sipos Ferentz ur utódai*” Andrásfidán 1 hold házhelyet, 10 hold szántóföldet, 1 hold rétet bírtak.²⁰ Feltehetően apjuk korai halálának is része lehetett abban, hogy mindhárman iparosnak tanultak. Az 1845. évi vármegyei nemesi összeírás – amely még mindig Andrásfidán vette őket számba – a következőt jegyezte meg Sipos Boldizsár, Sipos Vince és Sipos Bálint fivérekről: mesterségteljesek.²¹

Sipos Bálint pályaválasztásában tehát bátyjai nyomdokaiba lépett, akik inas-, majd legényveikeket követően a zalaegerszegi szabócéhbe nyertek felvételt: nemes Sipos Boldizsár 1845. április 15-én, nemes Sipos Vince pedig 1846. április 26-án lett az „*érdemes czéh*” teljes jogú tagja.²² Boldizsár a későbbiekben gombkötőmester, Vince pedig szabómester volt.

Sipos Bálint mint nemes szabólegény Zalaegerszegen, 1847. november 17-én kelt beadványában arra kérte Zala vármegyét, hogy mivel jelentős időt kell töltenie a mesterségéhez kapcsolódó vándorlással, az édesapja, Sipos Ferenc után maradt örökségével kapcsolatos iratait és aktív adósleveleit a megyei levéltárban helyezhesse el megőrzés céljából.

18 A többi fiúgyermek az 1829. évi nemesi lajstrom idején már nem élt.

19 Sipos Ferencet 1830. április 23-án, Czupi Annát 1843. július 9-én temették el Andrásfidán. Alsóbagodi római katolikus plébánia halotti anyakönyvei, 1830., 1843. Czupi Anna ekkor már a nagykanizsai származású nemes Illoyay András felesége volt, akihez 1834. augusztus 5-én ment férjhez. Második házasságakor származási helyén, Andrásfán tartózkodott, életkorát – talán hiúságból? – 34 esztendőben (!) adta meg. Győrvári római katolikus plébánia házassági anyakönyvei, 1834.

20 A 10 hold szántóföld a következőképpen oszlott meg: I. osztályú: 2 hold, II. osztályú: 2 hold, III. osztályú: 2 hold, IV. osztályú: 4 hold. MNL ZML IV.9.f., Andrásfida.

21 MNL ZML IV.1.e. Nemesi összeírások. Zala vármegye nemesi katasztere, 1845. 371. p.

22 MNL ZML IX.25. Zalaegerszegi magyar és német szabócéh jegyzőkönyve.

A vármegye helyt adott kérelmének, és rendelkezett a Sipos által benyújtott dokumentumok Hány Farkas levéltárnok részére történő átadásáról;²³ a szabólegény tehát iratait biztonságban tudva tölthette vándoridejét.

Sipos Bálint 1848–1849-ben

1848 tavaszának eseményei az ifjú szabó, Sipos Bálint életére is kihatással voltak. A zalaegerszegi nemzeti őrseregbe (nemzetőrségbe) önként jelentkező férfiak között találjuk őt is; az 1848. március 21-ére datált, „*A nemzeti őrsereghez mint közember magamat béírom*” feliratot viselő dokumentum második oldalán Sipos Vince és Sipos Bálint, ötödik oldalán pedig Sipos Boldizsár saját kezű feliratkozása is olvasható.²⁴

Az 1848. április 11-én szentesített, a nemzeti őrseregről szóló 1848. évi XXII. törvény cikk alapján Zalaegerszegen is sor került a nemzetőrség átalakítására; a jogszabály alapján az önkéntesség elve szerint működő szervezet felváltotta a bizonyos vagyoni, jövedelmi cenzus megléte esetén kötelező nemzetőri szolgálat.²⁵ A „*Zala megyei nemzeti őrsereg*” Zalaegerszeg mezővárosra vonatkozó 1848. júniusi összeírásában 286 név olvasható, köztük szerepel Sipos Vince köznemzetőr (25 éves szabó, 296. házszám) és Sipos Boldizsár nemzetőr őrmester (28 éves gombkötő, 423. házszám) is.²⁶ Önálló, teljes jogú céhtag bátyjaival ellentétben Sipos Bálint neve nem található meg ezen a listán; vagy nem felelt meg a törvényi feltételeknek – nem rendelkezett 200 pengőforint értékű ingatlannal vagy 100 pengőforint évi jövedelemmel, gazdai hatalom alatt állt –, vagy esetleg nem tartózkodott Zalaegerszegen (augusztusban már Pesten intézte hivatalos ügyeit). Az előbbieket tehát Bálint nem vett részt a zalai nemzetőr-

ség 1848. július–augusztusi határ menti táborozásában és őrszolgálatában.²⁷

Sipos Bálint 1848. augusztus elején már bizonyosan Pesten tartózkodott mint nőruha-készítő segéd. 1848. augusztus 10-én ugyanis ott keltezte az igazságügyi miniszterhez címzett, korengedély elnyerése érdekében benyújtott kérelmét, amelyben röviden vázolta addigi életét és körülményeit. Előadta, hogy Andrásidán született és nevelkedett fel, majd a nőruha-készítő mesterség tanulása céljából Zalaegerszegre költözött, ahol – szülei korai halála miatt – egyedül gondoskodott megélhetéséről. „*Ily körülményekben, miután szüleimről reám maradt csekély örökségemet kezeimhez venni, s illetőleg mesterségembe fektetni legcél-szerűbbnek vélném, sőt, éltem fenntartásának legbiztosabb alapját egyedül ezúton megvehetni reménylem, ugyanazért alázattal esedezni bátorkodom miniszter úrnál, miszerint örökségi vagyonom eránt netalán gátlólag felmerülhet, valamely még törvényesen el nem törült kifogások kikerülése tekintetébül, nekem, mély alázattal alulírottak a még hátralévő mintegy másfél évre nézve korengedélyt adni, s ezáltal engem jogaimnak saját személyembeni eszközlésére felhatalmazni méltóztassék...*”. Az ekkor 22 esztendő – tehát a teljes magánjogi cselekvőképességhez szükséges 24. életévet még el nem ért – Sipos nagykorúsításra irányuló beadványát három pontba foglalt indokolással alapozta meg, amely bepillantást engedet gondolkozás-módjába, terveibe is: „*1-ör Szüleimet már régen elvesztvén, valamint azelőtt, azóta is becsületes és józan viseletem által mindenkor mesterségem folytatása körében fáradozva, iparos előjáróim kedvezésében részesültem, anélkül, hogy valaha gyámi vagy gondnoki fölügyázatra szorultam volna. De 2-ör vagyonom csekélyisége sem engedte meg, hogy rendes gyámi vagy gondnoki kezelet igényelt volna, és így folytonosan, bár tökéletes korú nem vagyok, sajátomról szabadon rendelkezhettem anélkül, hogy abból valamit hasztalan célra költöttem volna. Végre 3-ör jelenlegi szándékom a mesterré lehetés, szinte oly cél, mely jövendőm biztosítására elkerülhetetlenül megkívántatik, tehát erre nézve minden eddigi válolataimat²⁸ mind szellemi, mind pedig anyagi*

23 MNL ZML IV.1.a. 1847:3740.; MNL ZML IV.1.b. 1847:3740.

24 MNL ZML V.1601. No. 405. A forrás datálása és részletes elemzése: Molnár András 1998. 25–26. p.

25 Molnár András 1998. 29. p.

26 MNL ZML IV. 102.b. 1848:787. 169. sz. (Sipos Vince), 234. sz. (Sipos Boldizsár).

27 A nemzetőrség tevékenységére: Molnár András 1998. 34–39. p.

28 Értsd: vállalataimat, vállalkozásaimat.

tekintetben felülmúlja, mire nézve örökségem kezemhez vételet leginkább szükségeli.” A fiatal, öntudatos szabósegéd tehát az önállósodás, az iparosmesteri egzisztencia kialakítása érdekében kezdeményezte a korengedély elnyerését.²⁹

Deák Ferenc igazságügyi miniszter Budapesten, 1848. augusztus 12-én kelt leiratában Sipos Bálint folyamodványának megküldésével egyidejűleg arra utasította Zala vármegyét, hogy a kérelem tárgyában, „a folyamodó koráról, jelleméről, s a fennforgó körülményekről” tegyen jelentést.³⁰ Zala vármegye állandó bizottmánya – a folyamodvány és Sipos Bálint keresztlevele átadása mellett – Farkas Endre helyettes főbíró bízta meg a vizsgálat lefolytatásával,³¹ aki Zalaegerszegen, 1848. augusztus 27-én foglalta írásba jelentését.

Az eljáró tisztviselő³² személyesen is ismerte Sipos Bálintot, s így saját véleményét is belefoglalta jelentésébe: „mint ügyes szabólegényt, józan magaviseletűt és magát meggondolni tudó fiatal egyént egész jól ismerem”, aki „alig serdülő gyermekségiben árvaságra jutván, magamagának viselte gondját”. A vizsgálat pozitívumként, a felelősségteljes gondolkodás megnyilvánulásaként értékelte Nunkovits Józsefné – nála volt kihelyezve kamatra Sipos Bálint 900 forintos öröksége – nyilatkozatát is, aki szerint az ifjú Sipos a kamatok átvételekor mindig elmondta, hogy a teljes összeget majd a törvényes korának elérésekor, mesteremberré válásakor fogja kézhez venni.³³ A jelentéshez a vármegyei tisztviselő mellékelte Sipos Bálint keresztapjának bizonyítványát is; Csillagh Lajos ekkor már Zala vármegye első alispáni tisztét viselte.³⁴ A

29 MNL ZML IV.102.b. 1848:1671. Másolat.

30 MNL ZML IV.102.b. 1848:1599. Igazságügyi minisztériumi ügyszám: 5907.

31 MNL ZML IV.102.a. 1848:1599.

32 A Kálócfa pusztán élő farkaspatyi Farkas András (Endre) táblabíró és alszolgabíró családja András hidáról származott. MNL ZML IV.1.e. Nemesi összeírások. Zala vármegye nemesi katasztere, 1790. 153. p., Zala vármegye nemesi katasztere, 1829. 256. p., Zala vármegye nemesi katasztere, 1845. 409. p.

33 MNL ZML IV.102.b. 1848:2230. Eredeti, aláírással hitelesített.

34 Csillagh Lajos 1837-től 1848 májusáig a vármegye másodalispánja, 1848 májusától pedig első alispánja volt. Zala megye archontológiája. 395. p.

szintén Zalaegerszegen, 1848. augusztus 27-én kelt dokumentumban Csillagh előadta, hogy keresztfia életét – egykori segéd tisztviselője, néhai Sipos Ferenc iránti tekintetből is – mind a szabómesterség tanulása idején, mind pedig felszabadulása óta figyelemmel kísérte; az ifjú Bálintot (aki hazatérése után sokszor megfordult a Csillagh-háznál is) ez alapján „józan s jámbor magaviseletűnek, értékével gazdaságosan élőnek, szóval böcsületes és megérett eszűnek” ismeri.³⁵

Mindezek után nem meglepő, hogy a megyei állandó bizottmány Farkas Endre tiszti jelentésének minisztériumhoz történő felterjesztésekor támogatólag foglalt állást Sipos Bálint korengedelem megadása iránti kérelme ügyében, megjegyezve azt is, hogy a fiatalember a keresztelőlevél szerint már ügyis 23. évét tölti (tehát közel jár a 24. életévéhez).³⁶ Ghyczy Kálmán igazságügyi államtitkár Budapesten, 1848. október 18-án a nagykorúsítását kérő Sipos Bálint részére a korengedélyt megadta, amelyről egyúttal értesítette Zala vármegyét is.³⁷ A megyei állandó bizottmány a rendelőny másolatának és a folyamodványnak Sipos Bálint részére történő – Farkas Imre főszolgabíró általi – kézbesítéséről határozott.³⁸

A nagykorúsításhoz szükséges hivatalos eljárás tartama alatt jelentős fordulat következett be Sipos Bálint életében. Nem sokkal azt követően, hogy 1848. augusztus 10-én Pesten megírta a korengedély iránti kérelmét, majd azt benyújtotta az igazságügyi minisztériumhoz, hazautazott Zalába. 1848. augusztus 18-án már Zalaegerszegen jelentkezett önkéntesként a 7. honvédzászlóalj – amelynek toborzási körzete Sopron, Vas és Zala megyék területére terjedt ki – kötelékébe. A zalai megyeszékhelyen már 1848. június 5-én megkezdődött a toborzás,

35 MNL ZML IV.102.b. 1848:2230. Eredeti, aláírással és pecséttel hitelesített.

36 Az állandó bizottmány döntése: MNL ZML IV.102.a. 1848:1671. Az igazságügyi minisztériumhoz címzett felterjesztés 1848. augusztus 28-án leírt fogalmazványa: MNL ZML IV.102.b. 1848:1671.

37 Az engedélyben a kérelmező neve tévesen egy második keresztnévvel szerepel: Sipos Bálint András. Feltehetően a születési hely (Andráshida) zavarta meg az ügyet intéző tisztviselőt. MNL ZML IV.102.b. 1848:2230. Igazságügyi minisztériumi ügyszám: 7545.

38 MNL ZML IV.102.a. 1848:2230.

Sipos az utolsók között jelentkezett az alakulatba.³⁹ Az avatójegyzékbe Sipos Bálintot mint andráshidai születésű és tartózkodási helyű birtokost vették fel, születési éveként 1826 helyett tévesen 1825 szerepel. A dokumentumból megtudhatjuk, hogy az 5 láb 0 hüvelyk 3 vonal magasságú,⁴⁰ himlő ellen már beoltott Sipos korábban nem teljesített katonai szolgálatot.⁴¹ Andráshidai öröksége révén valóban birtokosnak is tekinthető, ugyanakkor ha a szabósegédi foglalkozása feltüntetésével vették volna fel a jegyzékbe, az tovább erősítette volna a 7. zászlóalj zalai önkénteseinek társadalmi összetételét elemző Molnár András megállapítását, miszerint a csoport gerincét a kézműves-iparos rétegből verbuválódott fiatalok alkották.⁴²

Sipos Bálint 1848. augusztus végéig, Pápán csatlakozhatott a szerveződőben lévő 7. honvédszászlóaljhoz, amelynek soraiban szeptember 6-ától 9-ig ő is Nagykanizsára vonulhatott a horvát betörés elhárítására felsorakozó magyar sereghez. A 7. honvédszászlóalj szeptember 12-én kezdte meg visszavonulását Nagykanizsáról, és Keszthelyen, Tapolcán, Veszprémen és Székesfehérváron át egészen Pákozdig vonultak vissza, ahol a szeptember 29-ei csatában a balszárny tartalékként nem kerültek tűzbe. Az alakulat október 13-án érkezett meg a parendorfi magyar főtáborba. Lehetséges, hogy október végén Sipos Bálint onnan eltávozva utazott haza Zalába.⁴³

Bona Gábor szerint Sipos Bálint a 7. honvédszászlóalj soraiban részt vett a Jellačić elleni hadjáratban, majd novembertől őrmesterként szolgált.⁴⁴ 1848 októberében a 7. honvédszász-

lójában jelentős személyi változások történtek, számos áthelyezésre és kinevezésre került sor az újonnan alakuló honvédszászlóaljhoz.⁴⁵ Elképzelhető, hogy ekkortájt került át Sipos is a Zala megyei önkéntes nemzetőr-zászlóaljból a 1848 november elején kialakított⁴⁶ 47. honvédszászlóaljhoz. (Valószínűtlen, hogy Sipos csak Lipótvár 1849. február 2-án történt feladását, azaz a 7. honvédszászlóalj fogságba kerülését követően lépett át volna a 47. honvédszászlóaljhoz, hiszen Lipótvár foglyul ejtett védőit csak márciusban engedték szabadon, ő pedig 1849 február végén – tiszti kinevezésének előterjesztésekor – már a 47. honvédszászlóalj őrmestere volt, s egyébként is életszerűtlen, hogy a császári hadseregen keresztül átjuthatott volna a Tisza mögött állomásozó⁴⁷ 47. honvédszászlóaljhoz).

Érdekes adalék, hogy Sipos Bálint bátyja, Sipos Boldizsár gombkötő készítette 1848 őszén a 47. honvédszászlóalj számára az egyenruhájuk részét képező dolmányokhoz szükséges vörös zsinórokat; az 1848 decemberére befejezett munkáért (8526 róf vörös zsinór) 312 pengőforintot utaltak ki számára a megyei pénztárból.⁴⁸

A 7. honvédszászlóaljba történt 1848. augusztus 18-ai felvételt követően a Sipos Bálint katonai szolgálatával kapcsolatos első napra pontos adatról a hivatalos lapból értesülhetünk, amelynek 1849. március 3-án megjelent száma közölte előléptetését. Eszerint Mészáros Lázár hadügyminiszter Sipos Bálintot, a 47. honvédszászlóalj őrmesterét eddigi alakulatához hadnagynak nevezte ki, rangját és illetményét 1849. március 1. napjától számolva. (Nem tudjuk, hogy a hadügyminisztériumi bürokrácia vagy a hivatalos lap hibájából, de a családneve tévesen, „Sikós” alakban jelent meg nyomtatásban; ráadásul – más ekkor kinevezett tisztekhez hasonlóan – keresztnevét sem tüntették fel.)⁴⁹

39 A zászlóalj megalakulásáról és a toborzás menetéről: Molnár András 1987.

40 Körülbelül 159 cm magas lehetett. 5 láb 60 hüvelyknek felelt meg. Az újoncozásnál használt bécsi mértékkel számolva 60 hüvelyk (60 X 2,634 cm = 158,04 cm) + 3 vonal (3 X 2,195 mm = 6,585 mm), mindösszesen 158,6985, kerekítve 158,7 cm. Bogdán István 1990. 568., 571. p.

41 MNL ZML IV.1.1. Újoncok lajstromai, 1848. A 7. honvédszászlóalj zalai önkénteseinek avatójegyzéke.

42 Molnár András 1987. 758. p.

43 A 7. honvédszászlóalj történetére: Molnár András 1992. Köszönettel tartozom Molnár Andrásnak a Sipos Bálint katonai szolgálatára vonatkozó adatok értékeléséhez nyújtott segítségéért.

44 Bona Gábor 1999. 153. p., Bona Gábor 2020. 189. p.

45 Molnár András 1992. 79–80. p.

46 Hermann Róbert 2020. 43–45. p.

47 Hermann Róbert 2020. 89. p.

48 Molnár András 1998. 72. p.

49 Közlöny, 1849. évi 43. szám (Debrecen, 1849. március 3.), 149. p. A hivatalos lapban szereplő hibás „Sikós” alakra történő téves („Siklós”) utalás: Bona Gábor 2020. 189. p. 48. lábjegyzet.

Sipos Bálint szemszögéből nyilván nem volt jelentéktelen körülmény – és nem kizárt, hogy tisztí kinevezését is előmozdíthatta – az, hogy a 47. honvédszászlóaljban (keresztapjának fia, Csillagh László százados⁵⁰ mellett) egy nagybátyja is katonáskodott. Néhai édesapja testvéröccse, a rokonság ismertetésekor már említett, tófeji illetőségű Sipos Pál, Zala vármegye tiszteletbeli esküdtje az alakulat hadnagyaként, majd főhadnagyaként szolgált,⁵¹ s annak ellenére, hogy a zászlóaljnak messze a legidősebb tisztje volt – 1789 januárjában született! –, egy későbbi visszaemlékezés szerint „20 éves ifjú bátorságával és kitartásával rendelkezett”.⁵²

Az bizonyosnak tekinthető – mivel a hadnagyí kinevezésének 1849. február végi előterjesztésekor őrmester volt a 47. honvédszászlóaljnál –, hogy Sipos Bálint a február 26–27-én vívott kápolnai csatában részt vett, de azt csak valószínűsíthetjük, hogy a tavaszi hadjáratnak és Budavár május 21-ei visszavételének is részese lehetett a 47. honvédszászlóalj tisztjeként.

A Zala Megyei Honvédegylet törzskönyvének adataiból tudhatjuk, hogy Sipos Bálint később a 118. honvédszászlóaljnál is szolgált.⁵³ A 107–122. sorszámú honvédszászlóaljak a korábbi sorjalogzászlóaljaknak a honvédszászlóaljakhoz történő átsorolásával – tulajdonképpen átnevezéssel – jöttek létre 1849 júniusában.⁵⁴ A 118. honvédszászlóaljat a korábbi 52. (Ferenc Károly) sorszámú zászlóaljból alakították ki, amely a III. hadtest kötelékében küzdött a világosi fegyverletételig.⁵⁵ Feltehető, hogy Sipos Bálint ennél az alakulatnál fejezte be honvédtisztí szolgálatát.

50 Rövid életrajza: Bona Gábor 2020. 177. p.

51 Rövid életrajza: Bona Gábor 2020. 184. p.

52 *A Mi lett a honvédből?* című újságcikk szerint Sipos Pál 62 esztendő volt Buda ostromakor – valójában 60. Megjelent: Uj Idők, 4. évfolyam, 36. szám (1898. szeptember 4.), 203. p.

53 HL Zala m. törzskönyv. 1327. sz.; Novák Mihály 1906. 239., 356. p. (Az előbbi forrást vette alapul.)

54 Barcy Zoltán–Somogyi Győző 1986. 105. p.

55 Kerekes Zoltán 1972. 331. p.

Sipos Bálint szakmai tevékenysége és magánélete 1849 után

A szabadságharc leverését követő időszakból kevés adat áll rendelkezésre Sipos Bálinttal kapcsolatban. Valószínűleg elkerülte a császári hadseregbe való kényszerű besorozást. Annyi tudható, hogy az 1850-es évek legelején Pesten élt, mivel házasságkötésekor az anyakönyvi bejegyzés Pestet jelöli meg lakhelyeként. Sipos Bálint a Zala megyei Tárnokon, 1852. január 18-án mint andráshidai születésű pesti lakos vette feleségül Szakonyi Mária 16 esztendő letenyei születésű pesti lakost.⁵⁶

Felvetődhet a kérdés, hogy miért választotta a két – ugyan zalai származású, de – pesti lakos fiatal egybekelésük helyszínéül Tárnokot? Ennek megválaszolásában Sipos Bálint és Szakonyi Mária házassági tanúinak személye segíthet. Az egyikük, Deák Lajos (1817–1879) tárnoki földbirtokos szabadságharcos katonatársa volt Siposnak; Deákot nemzetőrtisztí szolgálatát követően 1848. november 10-én a 47. honvédszászlóalj századosává nevezték ki.⁵⁷ A másik házassági tanú, Deák Lajos sógora, farkaspatyi Farkas Dávid (1816–1886), a zalaegerszegi választókerület későbbi országgyűlési képviselője⁵⁸ volt, akinek Deák Lajosné Farkas Juditon kívül testvére volt az 1848-ban Sipos Bálint nagykorúsítási ügyében vizsgálatot lefolytató Farkas Endre is.

Sipos Bálint ifjú felesége, Szakonyi Mária Letenyén született Szakonyi János tisztartó lányaként (ugyanott keresztelték 1837. január 21-én), tehát valójában még csak 15 éves volt a házasságkötés idején.⁵⁹ Sipos apósa, Szakonyi János, aki az Andrássy Károlyné Szapáry Etelka grófnó örökségeként a gróf Andrássy

56 Zalatárnoki római katolikus plébánia házassági anyakönyvei, 1852.

57 Bona Gábor 2020. 177–178. p.

58 Életrajza: Gyimesi Endre 2019.

59 Nemzetes Szakonyi János letenyei tisztartó (provisor) és felesége, Kleinrath Krisztina további, Letenyén született és keresztelt gyermekei: János (1835. július 31.), Etelka (1838. március 18.). A házaspár korábban, Szécsiszentlászlón született fia: József (1834. június 4.). Letenyei római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvei, 1835–1838. Szentgyörgyvölgyi római katolikus plébánia keresztelési anyakönyvei, 1834.

család kezére jutott letenyei uradalom vezető alkalmazottjaként tevékenykedett, 1846-ban az Országos Védegylet letenyei szervezetének alelnöke volt (az elnöki tisztséget a grófnő fia, a fiatal Andrassy Gyula gróf, a későbbi miniszterelnök viselte).⁶⁰ A Szakonyi családban is élénken élhettek a sorsfordító 1848–1849-es esztendő eseményeinek emlékei: az 1848 őszen alakulatával Letenyén állomásozó Nugent alezredes a helyi elit tagjai – például a postamester, a jegyző és a plébános – között Szakonyi János tisztartót is a letenyei plébániaházba záratta egy időre.⁶¹

A Zalatárnokon történt házasságkötést követően a fiatal pár elhatározta, hogy szülőmegyéjükben telepednek le: jövőjüket Nagykanizsán képzeltek el. Sipos Bálint ennek érdekében beadványt intézett a nagykanizsai városi tanácshoz, amelyben engedélyt kért a városban való letelepedéséhez és mesterségének (női szabó) gyakorlásához.

A város a kérelem véleményezésére felkérte a helyi szabócéhet, amely 1852. október 12-én kelt nyilatkozatában Sipos Bálint iparúzásának engedélyezése ellen foglalt állást. Közölték, hogy Sipos folyamodványával ellentétben Nagykanizsán nem három, hanem tizenkét női szabó tevékenykedik; ezenkívül három később megtelepedett női szabó – a nehéz megélhetés miatt – már kénytelen volt a várost elhagyni. Felháborodással és elítélően fogadták kollégájuk terveit: *„...Pestet, ezen világvárost odahagyván, hol az illető mesterek száma s a helybeli és vidéki közönség száma közötti viszony korántsem oly aránytalan, mint városunkban, kisebb városunkban letelepedni akarni, igen fonák tapintatra mutat, mely velünk együtt folyamodót és családját is a megromlás örvényébe dönteni képes, vagy legalábbis a már belevénült régi mestereket szorítaná el.”* Sipos feltehetően arra is hivatkozhatott kérelmében, hogy letelepedése csupán a keresztény szabókat érintené, mert felvetését élesen elutasítva *(„ismét egy fonák fogás”)*, a céh állásfoglalása a következő szavakkal jellemezte a hat izraelita és hat keresztény női szabó szolgáltatásait

biztosító Nagykanizsán uralkodó szemléletet: *„...városunkban nem létez oly társadalmi törvény, mely parancsolná, hogy a keresztény csupán keresztény szabónál varrathasson ruhát és viszont, az ellenkezőt pedig tiltaná...”,* kijelentve, hogy ezért nem lehet a női szabók tizenkét főnyi összlétszámából figyelmen kívül hagyni a hat izraelita vallású mesterembert. Végeredményben azonban nem rejtették véka alá a megélhetésük iránti aggodalmukat: *„...úgyis már felette sokan rágódunk a számunkra kínálkozó sovány falatokon, mellőzván az idők mostoha viszonyait, szűk keresetet, drága életszert, tetemes házbért, adót s több másféléket”.*

A városvezetés a céhtől eltérően viszonyult Sipos Bálint kérelméhez. A városi tanács Szép Károly városbíró által jegyzett, szintén 1852. október 12-én kelt, a cs. kir. megyefőnökhöz intézett felterjesztésében megemlítette ugyan azt a körülményt, hogy *„a czéh részéről az, mint vetélytárs ellen elleneztetik”,* ám több érvet hozott fel az engedély megadása mellett. Ilyennek tekintette a Sipos által becsatolt – becsületes magaviseletéről és szabad költözéséről szóló – bizonyítványokat, a szabómeszter anyagi helyzetének stabilitását biztosító örökségekről *(„résztint maga, résztint pedig női némű”)* való tudomásszerzést, és azt is, hogy a kérelmező gyakorlati mesterségbeli tudása *„feltehető csak annyibul is, mert Pesten, a hon fővárosában az illető remekelést megtennie sikerült.”* A nagykanizsai elöljáróság távlati célokra és a város polgárosulására is tekintettel lehetett, amikor hangsúlyosan vette figyelembe kérelmének támogatásakor Sipos Bálintnak a városi tanács előtt kinyilvánított azon szándékát, *„miszerint ő kész nő ruhákkal egy nyilvános boltot, amit mindedig a városi közönség nélkülözött, felállítani”,* amely *„a városi közönség kényelmét tekintve célszerűnek és méltó figyelmet érdemlőnek találtatott”.* Zala megye cs. kir. főnöke – a nagykanizsai városi tanács támogató jelentését elfogadva – Zalaegerszegen, 1852. október 16-án Sipos Bálint részére megadta a városban való letelepedésre és mestersége üzésére irányuló engedélyt.⁶²

Siposék az 1853 és 1856 közötti időszakban bizonyosan Nagykanizsán éltek, négy gyermekük született a dél-zalai városban: Lajos (1853. március 20., †1855. szept. 6.) – őt a

60 Kossuth Lajos levele az Országos Védegylet Nagykanizsa vidéki osztályának elnökéhez, Csány Lászlóhoz az Iparműtár ügyében. Pest, 1846. április 4. Közli: Molnár András 2009. 329–331. p.

61 Novák Mihály 1906. 107. p.

62 MNL ZML IV.151.b. 1852. XII. B. 7642.

városban tomboló kolerajárványban vesztették el –, Szidónia (1854. június 23.) és az ikerpár Terézia és Gizella (1856. október 9.).⁶³

Nem tudjuk, hogy csupán véletlen egybeesés vagy több annál, de Sipos Bálint nagybátyja – egyúttal tisztára a 47. honvédszászlóaljban –, Sipos Pál is Nagykanizsán telepedett le, s élete végéig ott is élt. Az ekkor már Zalaegerszegré visszakertült Sipos Bálint 1874 végén értesülhetett idős rokona haláláról: a szerény körülmények között élő Sipos Pál mint 85 éves, nagykanizsai lakos özvegy gazdatiszt 1874. november 29-én halt meg Nagykanizsán, és ugyanott temették el 1874. december 1-jén.⁶⁴

Sipos Bálint és felesége, Szakonyi Mária 1857 körül települtek át Zalaegerszegré. Ezzel ifjúsága és tanulóiévei városába, a nemzetőrségbe és a honvédségbe való jelentkezései helyszínére tért vissza – immár családos emberként – a volt honvédhadnagy, aki hátralévő négy évtizedét már a zalai megyeszékhelyen élte le.

Sipos Bálint szabómesternek és nejeének Zalaegerszegen további három gyermeke – Boldizsár (1858. július 23., †1864. március 27.), továbbá az ikerpár Vilma (1862. április 21., †1868. március 15.) és Mária (1862. április 21., †1869. október 8.) – született, őket azonban gyermekkorukban el is vesztették,⁶⁵ így a három, még Nagykanizsán született lányt (Szidónia, Terézia és Gizella) nevelték fel Egerszegen.

Mindhárom Zalaegerszegen született gyermek keresztzülei Hány József ügyvéd és felesége, Szabó Eleonóra voltak. Hány József (Hány Farkas vármegyei levéltárnok fia) 1844 és 1849 között Zala vármegye másodalügyésze,

az 1861-es alkotmányos időszak idején első alügyésze volt, 1867-től 1872-ig pedig Zala vármegye főügyészi hivatalát viselte.⁶⁶ Hány 1848 júniusában a megyegyűlésen tett felszólalásában kijelentette, hogy másodalügyészi állásáról is kész lemondani annak érdekében, hogy hazáját a nemzetőrségben szolgálhassa; a városi nemzetőrségben alhadnagyi rendfokozatot viselt.⁶⁷

Egy 1867. július 6-án kelt adókimutató Sipos Bálint zalaegerszegi női szabó évi személykereseti adóját 2 forint 10 krajcárban állapította meg.⁶⁸ Zalaegerszegen Sipos nem csupán magánügyfelek részére vállalt szabómunkát, hanem megrendeléseket tudott szerezni Zala vármegyétől is. Már 1867-ben ügyfelei között tudhatta a megyét, amellyel azután évtizedekig tartó üzleti kapcsolatot alakított ki; még a halálát megelőző évben, 1895-ben is iktattak az alispáni hivatalban Sipos Bálint által benyújtott számlát.⁶⁹ A feltehetően jól kifizetődő és kiszámíthatóságuk miatt is előnyös megyei megrendelések azonban bizonyos alaptőke meglétét is előfeltételeztek a mesteremberek részéről; az ilyen, közbeszerzés keretei között vállalt munkák kapcsán ugyanis az iparosoknak biztosítékot kellett letétbe helyezniük a vármegyei pénztárba, amelyet a vállalkozási szerződés teljesítését követően kaphattak vissza. 1873 szeptemberében például két zalaegerszegi vállalkozó, Páslek József csizmadiamester és Sipos Bálint szabómester kérelmezte a szerződési biztosítékul az előbbi által letétbe helyezett 5 db, 100 forintos névértékű szőlőváltási kötvény, illetve az utóbbi által letétbe helyezett 1 db, 40 forint követelést megtestesítő kölcsönkötvény kiadását.⁷⁰

A megye részére nem női szabóként dolgozott: a vármegyei alkalmazottak szolgálati ruháinak elkészítésére vállalkozott. 1873-ban például egy őrmester, két lovas és 15 katona

63 Nagykanizsai római katolikus plébánia keresztelési (150/1853., 225/1854., 340/1856.) és halotti (690/1855.) anyakönyvei.

64 Az anyakönyvi bejegyzésben az elhunyt származási helyeként tévesen Szentgrót szerepel. Valójában a zala-szentgróti plébánia filiája volt Sipos Pál szülőfaluja, Felsőaranyod. Nagykanizsai római katolikus plébánia halotti anyakönyvei, 523/1874. A 47. honvédszászlóalj főhadnagynak pontos halálozási adata eddig nem volt ismert, annak időpontját a legújabb szakirodalom megközelítőleg („1872 körül”) tudta meghatározni. Bona Gábor 2020. 184. p.

65 Mária halotti anyakönyvi bejegyzésében Irma néven szerepel. Zalaegerszegi római katolikus plébánia keresztelési (159/1858., 95/1862.) és halotti (71/1864., 67/1868., 226/1869.) anyakönyvei.

66 Zala megye archazontológiája. 418. p.

67 Novák Mihály 1906. 21., 31. p.

68 Foki Ibolya 2011. 43. p.

69 MNL ZML IV.404.b. Betűsoros mutatók. A legelső (7056/1867.) és a legutolsó (8337/1895.), Szabó Bálint szabó számlájára vonatkozó ügyszámhoz tartozó iratok nem maradtak fenn.

70 MNL ZML IV.404.b. 6587–6589/1873. További példa Sipos Bálindra: 8444/1874.

részére összesen 18 darab téli mentét, emellett az említett 18 megyei katona és 6 irodaszolga részére összesen 24 darab téli nadrágot készített.⁷¹ 1874 áprilisában a balatonfüredi, a köveskáli, a tapolcai és a sümegi állomásokra beosztott összesen 29 foglár nyári ruházata, míg 1874 októberében az említett négy helyen szolgáló 29 főnyi foglárság téli szolgálati ruhái (nadrág, köpeny és dolmány) elkészítése után Sipos Bálint vállalkozó szabó által benyújtott számlákat terjesztett fel a megyei számvevő az alispáni hivatalhoz.⁷²

A kiegyezést követő évek jelentős változásokat hoztak a kisiparosok, kézművesek munkáját meghatározó szervezeti keretek tekintetében. Az átalakuló gazdasági környezet hatása a jogszabályokban is jelentkezett. Az ipartársulatokat (ipartestületeket) létrehozó 1872. évi VIII. törvény (az ipartörvény) 83. §-a a céhek megszűnéséről is rendelkezett.

A magyar kézművesipar nagy múltú, a gazdasági érdekvédelmi funkción túl szociális feladatokat is ellátó, ugyanakkor vallási szokásokat is gyakorló testületei közé tartozott a zalaegerszegi szabócéh is, amely Sipos Bálintot is a tagjai között tudhatta. A céhbe való felvételéről – bátyjaival ellentétben – nem maradt feljegyzés a céhjegyzőkönyvben. Ez a tény nem meglepő, ha arra gondolunk, hogy 1848-ban a nagykorúsítási kérelmében is kifejezésre juttatott önállósodási és mesterré válási céljait felülírta honvéd hadnagyként lezárult katonai szolgálata a szabadságharcban. Mesterségéhez Pesten tudott visszatérni a bukás után, továbbá Zalában kezdetben Nagykanizsán telepedett le, és csak körülbelül 1857 óta élt újra Zalaegerszegen – abban a városban, ahová fiatal korában a nőiruha-készítő mesterség kitanulása céljából költözött. Bátyja, Sipos Boldizsár gombkötő – aki 1848-ban a zalaegerszegi nemzetőrség, majd a zalai honvédek egyenruhával való ellátása körül játszott fontos szerepet, az 1850-es években

pedig Zalaegerszeg város pénztárnoka volt⁷³ – időközben vezető tisztségre emelkedett a zalaegerszegi szabócéhben: 1862-ben Boldizsár volt a „böcsületes nemes czéh” céhmestere.⁷⁴

Sipos Bálint tehát zalaegerszegi szabómeszterként élte át az ősi céhrendszer megszűnését, a polgári, kapitalista gazdaságba való átmenet korszakát. A zalaegerszegi szabócéh 1775-ben kiadott, Mária Terézia által megerősített, az „üdvös intézkedéseket, szigorú rendet és erkölcsösséget fenntartó” artikulusaira (céhszabályzatára) annak idején felesküdt, még életben levő „remekes szabó mesterek” (Ujvári Antal, Horváth József, Vajda Benedek, Sipos Bálint, Smelka István, Gaál Sándor és Varga György) Zalaegerszegen, 1882. augusztus 15-én kiadott nyilatkozatukban rögzítették, hogy a becses ereklyének tekintett céhbéli artikuluskönyvet és a hajdani céhtagok névjegyzékét a céh pecsétjével együtt a Kálvária-templomban helyezték letétbe.

Sipos Bálint és társai a változásokat borús színben látták, szerintük a kormányzat az 1872. évi VIII. törvénnyel, „a czéhrendszer erőszakos beszüntetésével [...] ipartörvény név alatt minden rendtartást és békés egyetértést lerombolva úgy az erkölcsiségre süllyedést, a mesterségre pedig anyagi végenyészetet hozott”.⁷⁵

1886. február 8-án Zalaegerszegen hét férfi – közöttük Sipos Bálint –,⁷⁶ mint „a nemes szabó czéh utolsó maradványai” gyűlt össze tanácskozni annak érdekében, hogy határozzanak

73 Sipos Boldizsár gombkötőmesternek a nemzetőrség egyenruhájával kapcsolatos szerepéről: Molnár András 1998. 25., 72., 74. p.; 1850-es évekbeli városi közéleti szerepéről, pénztárnoki tisztségviseléséről: Foki Ibolya 2000. 86–87., 138., 165. p.

74 MNL ZML IX.25. Zalaegerszegi magyar és német szabócéh jegyzőkönyve. Vajda Benedek és Smelka István felvételéről szóló bejegyzések, 1862. június 11. és 1862. október 11.

75 MNL ZML IX.25. Zalaegerszegi magyar és német szabócéh 1775-ben kelt, Mária Terézia által aláírt artikulusaihoz mellékelte irat. Közli: Béres Katalin–Megyeri Anna 2002. 170. p. Smelka István családneve tévesen „Imelka” alakban feltüntetve.

76 Sipos Bálint mellett az 1882. augusztus 15-én kelt iratot kiállító személyek közül Smelka Istvánt, Ujvári Antalt és Vajda Benedeket is megtalálhatjuk az 1886. február 8-án kelt dokumentum aláírói között.

71 MNL ZML IV.404.b. 5651/1873.

72 MNL ZML IV.404.b. 2748/1874., 7408/1874.

a Kálvária-kápolna fenntartása ügyeiben, amelynek elődeik „századoktól fogva gondviselői voltak, és mi is a mai napig azok vagyunk”. Mivel „a Magas Kormány által a céhrendszerből elrontattak”, a társulatuknak kevés tagja maradt, ezért gondoskodni kívántak arról, hogy az újabb iparos szabók közül legyenek utódaik, akik a Kálvária tőkéjét kezelik, és biztosítják az épület jókarban tartását, hogy „soha ezen szent hely el ne pusztuljon, hanem örök emlékképpen fentmaradjon az Isten dicsőségére”. Ennek érdekében részletesen meghatározták a csatlakozók által fizetendő összegeket, a céh nagy egyházi ünnepeken gyakorlandó vallási hagyományait, valamint a Kálvária-kápolna mellé való temetkezés rendjét is.⁷⁷

Annak ellenére, hogy zalaegerszegi szabócéh „utolsó mohikánjai” a nagy horderejű változásokhoz már nem szívesen alkalmazkodtak, megélhetésük biztosítása érdekében természetesen folytatniuk kellett tanult szakmájuk művelését; a forrásokban Sipos Bálint élete végéig szabóként szerepel. Emellett – ha alkalom adódott rá – egyéb, alkalmi megbízásoktól sem zárkózott el; így például közreműködött a Zalamegyei Gazdasági Egyesület által 1884. október 5. és 7. között rendezett megyei gazdasági és kerti terménykiállítás (ahol a fő hangsúly a szőlő és a bor bemutatásán volt) lebonyolításában, amelynek honoráriumaként az egyesület közgyűlésének döntése szerint „Sipos Bálint úrnak a jegyzedésért a három napra összesen hat forint a pénztárból kifizettetni határozatott”.⁷⁸

Sipos Bálint szabómesteri munkájából és más forrásokból származó keresményére szükség is lehetett a családnak, hiszen a következő évtizedekben sorra férjhez mentek a Sipos házaspár lányai. Szidónia 1870. április 26-án Moder János zalaszentiváni korcsmároshoz, Terézia 1875. október 7-én Luif József pinkafői születésű zalaegerszegi járásbírói írnokhoz, Gizella pedig 1885. január 7-én Gángl Ferenc sároszékai születésű zalaegerszegi cipészhez ment férjhez (a korán megözvegyült Szidónia második házasságát 1875. július 17-én Simon Ignác nemesvitai születésű zalaegerszegi adó-

tisztal kötötte; első férje 1873. június 30-án Zalaegerszegen agyonlőtte magát).⁷⁹

Sipos Bálintnak a legkisebb leányát már egyedül kellett férjhez adnia, mivel felesége, a letenyei gróf Szapáry–Andrássy-féle uradalom tisztartójának lányaként felnvelkedett Szakonyi Mária 1884. május 22-én Zalaegerszegen meghalt. Sipos Bálint családi életét beárnyékolta, hogy három asszonylány közül kettőnek az elvesztését is meg kellett érnie: Terézia lánya (Luif Józsefné) 1881. szeptember 11-én, míg Gizella lánya (Gángl Ferencné) 1893. szeptember 17-én hunyt el.⁸⁰

Szakonyi Mária halála után Sipos Bálint még kétszer nősült meg. 1884. október 20-án Nagykapornakon feleségül vette Schrammer Terézia iharosberényi születésű nagykapornaki özvegyasszonyt.⁸¹ Sipos és második felesége – korábban Szummer Ferenc neje – 1885. december 18-án vagyonátruházási (tulajdonképpen tartási) szerződést kötött egymással, amelyben az asszony a férjére ruházta Nagykapornak területén fekvő ingatlanait – az egyiken egy pincehajlékkal –, valamint minden ingóságát.⁸² Sipos Bálint második házassága négy évig sem tartott, Schrammer Terézia 1888. március 5-én Zalaegerszegen meghalt.⁸³

Sipos 1890. június 24-én házassági szerződést kötött özvegy Wirth Lipótné Péterfy Katalinnal. Ebben 1000 forint hitbért kötött ki leendő neje részére, amennyiben őt túlélné, Péterfy Katalin pedig készpénzben és takarékbetétkönyvben összesen 200 forintnyi – bár mikor visszakövetelhető – hozományt adott át jegyesének.⁸⁴ 1890. június 26-án létre is jött a frigy Sipos Bálint szabó és Péterffy Katalin – mindketten andráshidai születésű zalaeger-

79 Zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági (36/1870., 34/1875., 48/1875., 2/1885.) és halotti (167/1873.) anyakönyvei.

80 Zalaegerszegi római katolikus plébánia halotti anyakönyvei, 121/1884., 180/1881., 239/1893.

81 Nagykapornaki római katolikus plébánia házassági anyakönyvei, 20/1884.

82 MNL ZML VII.157. 112/1885.

83 Itt az asszony vezetékneve „Sramer” alakban szerepel, származási helyeként pedig Csurgó került feltüntetésre. Zalaegerszegi római katolikus plébánia halotti anyakönyvei, 61/1888.

84 MNL ZML VII.157. 183/1890.

77 MNL ZML IX.25. Zalaegerszegi magyar és német szabócéh jegyzőkönyve.

78 Zalamegye, 3. évfolyam, 49. szám (1884. december 7.).

szegi lakos özvegyek – között.⁸⁵ Érdekes színben tünteti fel a friss házások helyzetét Sipos Bálintné Péterfy Katalin 1890. július 7-én tett nyilatkozata, amelyben a házassági szerződésükben részére kikötött hitberről lemondott, ugyanakkor elismerte, hogy 200 forintnyi hozományát visszakapta, kinyilvánítva, hogy sem férje, sem annak örökösei ellen semmilyen követelése nincs.⁸⁶ Alappal feltételezhetjük, hogy a házasság megromlott és a házassági életközösség megszakadt; sokatmondó tény, hogy Sipos Bálint halotti anyakönyvi bejegyzésében házastársaként második felesége, néhai Schrammer Terézia szerepel.⁸⁷

Második felesége mellett szintén 1888-ban vesztette el Sipos Bálint két bátyját, Boldizsárt és Vincét is. A vérségi összetartozáson túl a három fivér életútja több ponton is összekapcsolódott: mindhárman ugyanannak a céhnek lettek a tagjai, együtt jelentkeztek 1848 márciusában nemzetőrnek, s mindhárman Zalaegerszegen laktak életük utolsó évtizedeiben. Sipos Vince szabó (Kovács Viktória férje) 1888. március 2-án, míg Sipos Boldizsár gombkötő (néhai Máth Katalin házastársa) 1888. június 11-én hunyt el Zalaegerszegen.⁸⁸

Noszlopi⁸⁹ Sipos Boldizsár gyászjelentését a helyi lapban Sipos Bálint és családja tette közzé. A közleményben Bálint leányai, Szidónia (férjével, Simon Ignáccal) és Gizella szerepelnek még név szerint; Szidónia egyúttal Boldizsár nevelt leánya volt.⁹⁰ A gyermektelen Sipos Boldizsár Zalaegerszegen, 1888.

85 Az anyakönyvi bejegyzésben csupán egy házassági tanú (Gerencsér György törvényszéki irodavezető) szerepel. Zalaegerszegi római katolikus plébánia házassági anyakönyvei, 50/1890.

86 Egyúttal kérte, hogy a közjegyzői okirat egy hiteles kiadványát Sipos Bálint részére adják ki. MNL ZML VII.157. 194/1890.

87 Zalaegerszegi állami anyakönyvi kerület halotti anyakönyvei, 20/1896.

88 Zalaegerszegi római katolikus plébánia halotti anyakönyvei, 57/1888., 145/1888.

89 Itt említhető meg, hogy annak ellenére, hogy a család által kiadott gyászjelentések alapján mind Boldizsár, mind Bálint „noszlopi” előnévvel is feltűnik a sajtóban, 1848 előtti forrásokban sem ők, sem pedig apjuk, Sipos Ferenc nem szerepel ilyen praedicatummal (nemesi előnévvel).

90 Zalamegye, 7. évfolyam, 25. szám (1888. június 17.).

június 10-én, halála előtt egy nappal tett végrendeletében Simon Ignácné Sipos Szidóniát (mint unokahúgát és nevelt leányát), valamint annak férjét tette meg vagyona örökösévé egyenlő arányban; testamentumában a zalaegerszegi plébániahivatalnak misealapítványul 56 forintot, a városi tanácsnak a szegények közötti szétosztás céljából 50 forintot, néhai gazdaasszonya – Körmenyi Katalin – leánya, Bertalan Rozi részére pedig szintén 50 forintot hagyott.⁹¹

Sipos Bálint 1891 végén egy ingatlanhirdetést jelentetett meg a helyi sajtóban: nagy kerttel rendelkező, a Csácsi utcában a 15. sz. alatt elhelyezkedő házat hirdetett eladásra.⁹²

Sipos Bálint mint 1848–49-es honvéd veterán

1867-ben Sipos Bálintot – mint 7., a 47. és a 118. zászlóaljakban szolgált honvéd hadnagyot – felvették a zalai honvédek törzskönyvébe. Anyagi helyzetét a „szegény” minősítéssel jellemezték.⁹³ A zalaegerszegi szabómester igényt tartott a honvédegylet által nyújtható esetleges segélyre, amelyhez a következő megjegyzést fűzték: „*ajánltatik*”.⁹⁴ Az országos illetékességű Honvédsegélyező Alap iratai között található egyik – Zala vármegye főispánja, gróf Szapáry Géza által felterjesztett névsor (honvédözvegyek, munka- és keresetképtelenné vált rokkant honvédek) alapján keletkezett – ügyiratban a honvédtörzskönyvi számával szereplő Siposról a következő vélemény olvasható: „*Sipos Bálint hadnagy, szembaj és aranyériben szenvedő szegény szabó, miután hatóságilag ajánltatott, segélyezendő volna.*”⁹⁵

Sipos a kiegyezés utáni években kiadott korai honvéd névtárakban már szerepel; 1869-

91 MNL ZML VII.157. 176/1888.

92 Zalamegye, 10. évfolyam, 45. szám (1891. november 8.).

93 Ennél alacsonyabb kategóriák (koldus, rossz, igen szegény) is feltűnnek az adattárban. A „szegény” minősítés feltehetően csupán a vagyon hiányára vonatkozhatott, hiszen ebbe a csoportba biztos munkahellyel rendelkező személyeket is felvettek – ide sorolták például a 47. honvédzászlóalj volt tizedesét, Nagy Józsefet, aki a vármegyénél volt írnok. HL Zala m. törzskönyv. 1317. sz.

94 HL Zala m. törzskönyv. 1327. sz.

95 MNL OL K 57 1868:2872.

ben – mint a Zala Megyei Honvédegyelet tagját – és 1871-ben is alhadnagyként tüntették fel.⁹⁶

A magyar közvélemény jelentős része – közöttük bizonyára a zalai honvéd veteránok is – nehezményezte és hiányolta, hogy a budai várban sokáig, még a kiegyezés után sem létesült méltó műemlék a Buda visszafoglalása során elesett honvédek vagy általában a szabadságharc honvédei tiszteletére, miközben a Szent György téren 1852 óta állt a budai vár osztrák parancsnokáról elnevezett Hentzi-emlékmű, amelyet az osztrák védők emlékére emeltek, s amelyet a közvélekedés Budavár szegyenének tartott.⁹⁷

Hosszabb előzmények után végül közadokozásból létesült a budai várban az elesett honvédek emlékére szobor, az I. kerületi Dísz téren, Zala György – Alsólendván született, tehát zalai származású – szobrász és Schickedanz Albert műépítész munkájaként (felirata az arcoldalon és a hátoldalon: „*Szabad hazáért 1849. május 21. – A névtelen hősöknek*”). A műalkotást 1893. május 21-én, pünkösd vasárnapján – egyben Budavár visszavételének évfordulóján – leplezték le,⁹⁸ nagyszabású, tömeges részvétellel mellett zajlott avatóünnepségen.

A Zala Megyei Honvédegyelet gondoskodott arról, hogy Zala 1848–49-es honvédei is méltóképpen képviseltesék magukat a jeles eseményen. Vöczköndy László megyei honvédegyeleti elnök 1893. május 14-én a helyi sajtóban felhívást jelentetett meg a volt '48-as honvédeknek címezve, amelyben hangsúlyozta annak fontosságát, hogy minél nagyobb számban jelenjenek meg a május 21-én, 11 órakor kezdődő ünnepségen; kérte, hogy a részvételi szándékot május 18-áig jelezzék nála annak érdekében, hogy a belépti jegyek megszerzéséről gondoskodni tudjon. Egyúttal közölte azt is, hogy az addig már jelentkezett négy bajtársa (Bogyay Kálmán, Utasi János, Sipos Bálint, Bezeredy Elek) belé-

pője ügyében már intézkedett. Terveik szerint a zalai 1848–49-es honvédek 9 órakor az új városházánál találkoztak, és testületileg jelentek meg az ünnepélyen.⁹⁹

A helyi sajtó 1893. május 28-án számolt be a budavári honvédszobor avatásán részt vevő zalai küldöttségről. Eszerint a vármegyét és a megyei honvédegyeletet Csertán Károly alispán és Vöczköndy László honvédegyeleti elnök vezetésével a következő személyek képviselték: Ács Ferenc, Bedő Ferenc, Bezeredy Elek, Bogyay Kálmán, Esser József, Hány József, Königmayer János, Sipos Bálint és Varga József.

Zala vármegye és Zalaegerszeg város társadalmának főhajtását a vármegye és a honvédegyelet koszorúján kívül a zalaegerszegi ipartestület és a megyeszékhelyi polgári és középkereskedelmi iskolai ifjúság által küldött és az emlékművön elhelyezett koszorúk fejezték ki.¹⁰⁰

A Pesti Napló című napilap már korábban, 1893. május 23-án – részletesen, oldalakon keresztül – lehozta a törvényhatóságok, városok, testületek, egyesületek által a képviselőkkel a budavári honvédemlékmű avatása alkalmára megbízott személyek vagy csoportok névsorát, illetve létszámát. A fővárosi lap külön tett említést a Zala vármegye által küldött, Csertán Károly alispán által vezetett öttagú – név szerint fel nem sorolt – delegációról, valamint a Zala Megyei Honvédegyelet hat egyesületi tagból (Bogyay Kálmán, Utassy József, Vöczköndy László, Bezeredy Elek, Sipos Bálint, Esser József) álló küldöttségéről.¹⁰¹

Nem tudjuk pontosan, hogy Sipos Bálint – a 47. honvédszászlóalj 1849. március 1. napjával kinevezett hadnagya – ténylegesen részt vett-e a budai vár 1849. május 21-én történt bevételében, de komoly esély van erre, hiszen alakulata kiemelkedő szerepet játszott az ostrom során.¹⁰² Akárhogyan is történt, az 1848-ban Pesten az igazságügyi minisztériumban nagykorúsítási kérelmét intéző, majd az 1850-es évek elején Pesten lakott, de 1893-ban

96 A két kiadványban hadnagyi rendfokozat nem szerepel, az ebbe a kategóriába tartozó volt honvédeket alhadnagyként tüntették fel. Mikár Zsigmond 1869. 107., 177. p.; Morzsányi Sándor 1871. 29. p.

97 Czaga Viktória 2003. A Hentzi-emlékmű felállítása: 91. p. A honvédemlékmű felállítása: 95. p.

98 Aggházy Kamil 2001. 454. p. A szobrot alkotó Zala Györgyre: Szatmári Gizella 2014.

99 Zalamegye, 12. évfolyam, 20. szám (1893. május 14.). Ismerteti: Borbás György 2008. 17. p.

100 Zalamegye, 12. évfolyam, 22. szám (1893. május 28.).

101 Pesti Napló, 44. évfolyam, 145. szám (1893. május 23.), 5–6. p.

102 Az ostromról: Hermann Róbert 2020. 113–123. p.

már évtizedek óta szülőmegyében élő, 67 éves veterán honvéd számára bizonyára nagy élményt jelentett a volt bajtársak társaságában tett székesfővárosi látogatás.

Sipos Bálint halála és temetése

Sipos Bálint zalaegerszegi özvegy szabó két héttel a 70. születésnapja előtt, 1896. február 1-jén halt meg szervi szívbajban leánya, Simon Ignácné Sipos Szidónia házában Zalaegerszegen.¹⁰³

Haláláról és temetéséről a Zalaegerszegen megjelenő Zalamegye nevű hetilap *Nagy idők tanuja* címmel számolt be. A tudósítás szerint noszlopi Sipos Bálint 1848/49-es honvédhadnagy hosszas szenvedés után, 1896. február 1-jén hunyt el Zalaegerszegen. A másnap, február 2-án, nagy részvét mellett megtartott temetésén a „zalavármegyei 1848/49-iki honvédegyesület” küldöttségileg vett részt. A honvédegyesület delegációjának tagjaként még Zala vármegye hivatalban lévő főispánja, Svastics Benő is jelen volt Sipos Bálint végtisztességénél.¹⁰⁴ A megye első embere maga is hadnagyként küzdött 1849 nyarán;¹⁰⁵ a főispáni hivatal 1886-tól 1896. február 11-éig viselte, harcostársa búcsúztatása után néhány nappal nyugalomba vonult.¹⁰⁶

A helyi sajtó mellett a Pesti Napló című fővárosi napilap is beszámolt noszlopi Sipos Bálint, 1848–49-es honvédhadnagy Zalaegerszegen történt elhalálzásáról,¹⁰⁷

¹⁰³ Halálzásának anyakönyvi bejegyzése több pontatlanságot tartalmaz: születési helyként Andrásida helyett Andrásfa (édesanyja faluja), anyja nevéként pedig Czupi Anna helyett Czupi Erzsébet került feltüntetésre. Az elhunyt házastársára vonatkozó rovatba a halálesetet bejelentő Simon Ignácné Sipos Szidónia apja második felesége, néhai Schrammer Terézia, s nem a harmadik feleség, Péterfy Katalin nevét diktálta be. Zalaegerszegi állami anyakönyvi kerület halotti anyakönyvei, 20/1896. szám.

¹⁰⁴ Az újságikkben életkora tévesen 76 év. Zalamegye, 15. évfolyam, 6. szám (1896. február 9.)

¹⁰⁵ Svastics Benő (1833–1910) rendfokozatát a Vas és Zala megyei szabadcsapatban viselte rendkívül fiatal korában. Bona Gábor 1992. 40. p.

¹⁰⁶ Zala megye archontológiája. 477. p.

¹⁰⁷ Életkora itt pontatlanul 72 év. Pesti Napló, 47. évfolyam, 42. szám (1896. február 12.), 7. p.

emellett egy Kolozsváron megjelenő – az ottani 1848–49-es ereklyemúzeum és több honvédegyesület közlönyeként működő – periodika is közölte a halálhírét.¹⁰⁸

Sipos Bálintnak, az Andrásidán született, Nagykanizsa és Zalaegerszeg városokban élt nemes szabómesternek, a zalai kötődésű 7. és 47. honvédzászlóalj veteránjának valódi otthona és pátriája volt Zala megye; a vármegye – feltehetően az előbbi körülményeket is értékelve – hozzájárult temetésének költségeihez.¹⁰⁹

A szülőfalujában, Andrásidán 2011-ben – az andráshidai, apátfai, bekeházai és gébárti kötődésű honvédek tiszteletére – avatott 1848/49-es emlékmű Sipos Bálint nevét és emlékét is őrzi.¹¹⁰

Levéltári források

HL (Hadtörténelmi Levéltár)

Zala m. törzskönyv. = Zala Megyei Honvédegyesület iratai. Zala megyei 1848–49. évi igazolt honvédek törzskönyve, 1867–1903.

MNL OL (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára)

K 57 = Belügyminisztériumi levéltár, Honvédségélyező Alap iratai. 1867–1871.

MNL ZML (Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára)

IV.I.a. = Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési és részgyűlési jegyzőkönyvek. 1555–1848.

IV.I.b. = Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok. 1614–1848.

¹⁰⁸ Életkora tévesen: „76 évében”. 1848–49. Történelmi Lapok. (Szerk. Kuzsók István), 5. évfolyam, 4. szám, 35. p.

¹⁰⁹ MNL ZML IV. 404.b. Betűsoros mutatók. 1896. A vonatkozó iratok sajnos nem maradtak fenn, a mutatónak az ügyiratok tárgyára vonatkozó bejegyzései: „Sipos Bálint 48-as honvéd temetési járuléka” (10.840/1896.), „Sipos Bálint temetkezési költsége” (27.758/1896.).

¹¹⁰ Neve „Noszlopi Sipos Bálint” alakban szerepel. Varga Kálmán 2011. 73. p.

IV.1.e. = Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Nemességi ügyek. 1555–1848.

IV.1.l. = Zala vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Katonaállítási iratok. 1771–1849.

IV.9.f. = Zala vármegye főadószedőjének iratai. Nemesi javak és jövedelmek összeírása, 1835.

IV.102.a. = Zala vármegye bizottmányának iratai. Jegyzőkönyvek. 1848–1849.

IV.102.b. = Zala vármegye bizottmányának iratai. Iratok. 1848–1849.

IV.151.b. = Zalai cs. kir. megyehatóság iratai. Megyefőnöki általános iratok. 1849–1860.

IV.404.b. = Zala vármegye alispánjának iratai. Közigazgatási iratok. 1872–1950.

V.1601. = Zalaegerszeg város régi levéltára. 1371–1944.

VII.157.a. = Skublics Imre alsólendvai, majd zalaegerszegi közjegyző iratai. Okiratok. 1876–1933.

IX.25. = Zalaegerszegi magyar és német szabócéh iratai. 1752–1886.

Irodalom

Aggházy Kamil 2001. = Aggházy Kamil: Budavár bevétele 1849-ben. I. kötet. A kéziratot szerkesztette és sajtó alá rendezte: Hermann Róbert. Budapest, 2001.

Barcy Zoltán–Somogyi Győző 1986. = Barcy Zoltán–Somogyi Győző: A szabadságharc hadserege. 1848/49 katonai szervezete, egyenruhái és fegyverzete. Corvina Kiadó. H. n., 1986.

Béres Katalin–Megyeri Anna 2002. = Béres Katalin–Megyeri Anna: Zalaegerszeg. In: Központok a Zala mentén. A Göcseji Múzeum állandó kiállítása. Katalógus. Zalaegerszeg, 2002. 141–208. p.

Bogdán István 1990. = Bogdán István: Magyarországi hossz- és földmértékek, 1601–1874. (Magyar Országos Levéltár kiadványai IV. Levéltartan és történeti forrástudományok 6.) Budapest, 1990.

Bona Gábor 1992. = Bona Gábor: Az 1848/49-es honvédsereg Zala megyei születésű tisztjei. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. Szerk. Molnár András. Zalaegerszeg, 1992. (Zalai Gyűjtemény 33.) 5–52. p.

Bona Gábor 1999. = Bona Gábor: Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban. (Harmadik kötet: R–ZS) Budapest, 1999.

Bona Gábor 2020. = Bona Gábor: A 47. honvédszászlóalj tisztikara 1848–49-ben. In: Hermann Róbert–Bona Gábor–Molnár András: A 47. honvédszászlóalj története. Szerk. Molnár András. Zalaegerszeg, 2020. 165–193. p.

Borbás György 2008. = „...ha készen áll az emlék, megjön az igazának diadala...” 150 éve született Zala (Mayer) György. In: Honismeret, 36. évfolyam (2008), 3. szám. 15–19. p.

Czaga Viktória 2003. = Czaga Viktória: A Harcos Emlék – szoborsors Magyarországon (A Hentzi-emlékmű története). In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 6. (Acta Musei Militaris in Hungaria) Szerk. Hausner Gábor. Budapest, 2003. 79–112. p.

Foki Ibolya 2000. = Foki Ibolya: Zalaegerszeg 1850–1860. A város igazgatási szervezete és tisztviselői az abszolutizmus idején. Zalaegerszeg, 2000. (Zalaegerszegi Füzetek 6.)

Foki Ibolya 2011. = Riválisok polgárosodása. Források Zalaegerszeg és Nagykanizsa történetéhez, 1867–1918. Sajtó alá rendezte Foki Ibolya. Zalaegerszeg, 2011. (Zalai Gyűjtemény 70.)

Gyimesi Endre 2019. = Gyimesi Endre: „Ércnél szilárdabb és maradandóbb emléket állított magának” Farkas Dávid országgyűlési képviselő portréja. In: Kapiller Imre Emlékkönyv. Szerk. Horváth Zita–Miklós Dániel–Mikó Zsuzsanna–Németh László Sándor. Zalaegerszeg, 2019. 59–66. p.

Hermann Róbert 2020. = Hermann Róbert: A 47. honvédszászlóalj a szabadságharc történetében, 1848–1849. In: Hermann Róbert–Bona Gábor–Molnár András: A 47. honvédszászlóalj története. Szerk. Molnár András. Zalaegerszeg, 2020. 9–163. p.

Kerekes Zoltán 1972. = Kerekes Zoltán: Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hadi zászlói. II. rész. In: Hadtörténelmi Közlemények, 19. évfolyam (1972), 2. szám. 286–335. p.

Mikár Zsigmond 1869. = Honvéd schematicus, vagy is: az 1848/9-ki honvédseregből 1868-ban még életben volt főtisztoknak névkönyve. Összeállította Mikár Zsigmond alszázados. Kiadta Bakó Farkas százados. Pest, 1869.

Molnár András 1987. = Molnár András: A 7. honvédszászlóalj zalai önkéntesei. Adalékok az első honvédszászlóalj társadalmi összetételéhez. In: Hadtörténelmi Közlemények, 34. évfolyam (1987), 4. szám. 753–760. p.

Molnár András 1992. = Molnár András: A 7. honvédszászlóalj története. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848–1849. Szerk. Molnár András. Zalaegerszeg, 1992. (Zalai Gyűjtemény 33.) 53–113. p.

Molnár András 1996. = Molnár András: „A zalai ágyúzás”. Zala megye önkéntes adózói (1845–1848). Századok, 130. évfolyam (1996), 5. szám, 1996. 1211–1240. p.

Molnár András 1998. = Molnár András: Zalaegerszeg 1848–1849-ben. Zalaegerszeg, 1998. (Zalaegerszegi Füzetek 5.)

Molnár András 2009. = Csány László reformkori iratai 1817–1848. Sajtó alá rendezte: Molnár András. Zalaegerszeg, 2009. (Zalai Gyűjtemény 66.)

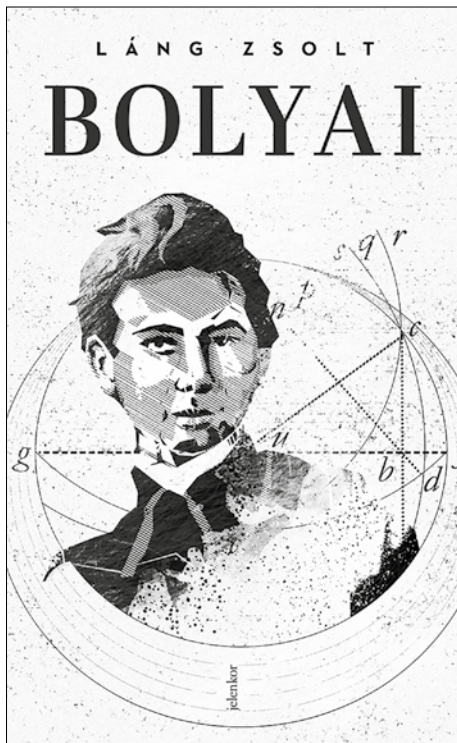
Morzsányi Sándor 1871. = 7000 igazolt, s életben levő 1848/9-diki honvédtiszt névjegyzéke rang és betűszerint. Pest, [1871].

Novák Mihály 1906. = Novák Mihály: Zalavármegye az 1848–49. évi szabadságharcban. Bővített kiadás. Zalaegerszeg, 1906.

Szatmári Gizella 2014. = Satmári Gizella: Fény és árnyék. Zala György pályája és művészete. Zalaegerszeg, 2014.

Varga Kálmán 2011. = Varga Kálmán György: András-hida nyolc évszázada. I. Apátfától Gébártig, Bukicsától Zsigérig. Zalaegerszeg, 2011.

Zala megye archontológiája. = Zala megye archontológiája 1138–2000. Szerk. Molnár András. Zalaegerszeg, 2000. (Zalai Gyűjtemény 50.)

Smid Róbert

Bolyai Lángnak

Amikor a *Bolyai* megjelenése után Láng Zsolt lett a hónap szerzője a Literán, egy elismert irodalmár közösségi média posztjában olvastam, hogy itt a lehetőség arra, meggyőzze: a jelentős írók között van a helye. Való igaz, Láng nem tartozik az agyonajnározott szerzők közé, akiknek a neve közzsájon forog – ezen a helyzeten, persze, korrigált valamennyit a Libri-díj. És hogy Láng írói sorsa a szintén Marosvásárhelyen élő Vida Gáboréval mutat rokonságot, akinek hozzá hasonlóan egy sokadik – de nem feltétlenül az életmű csúcsát jelentő – könyv hozta meg az általánosabb ismertséget, vagy inkább Bolyai Jánoséhoz hasonlít, akinek teljesítménye csak jócskán megkésett elismerést kaphatott, ez a kérdés motoszkált bennem, amikor a *Bolyai* olvasásához hozzáfértem.

Láng Zsolt új regényét ugyanis annyiban elvitathatatlan rokoni szálak fűzik Vida *Egy dadogás története* című művéhez, hogy az utóbbi is végső soron önmagáról, a szöveg megírásáról szól, mely szöveget akár Erdély-regénynek is nevezhetünk. Lángé bizonyos mértékig szintén Erdély-regény (Bolyai alakján kívül elegendő itt Svájcnak és Erdélynek a gondolatrítmusszerűen ismétlődő, ám az elbeszélő által nem minden ironiát nélkülöző összehasonlítására gondolni), egyúttal pedig metaregény is, hiszen a narrátor (Herr Láng) azt a svájci ösztöndíjas utat fűzi össze az erdélyi matematikus történetével, amelynek keretén belül meg kell írnia Bolyai életét. A projektet nehezíti, hogy az elbeszélő bizonytalan abban, neki kell-e megírnia Bolyai történetét – egyébként ehhez kapcsolódva tűnnek fel kortárs magyar szerzők nevei is, Krasznahorkaiétól Nádasén keresztül Esterházyéig; míg Krasznahorkaival Svájcban találkozik Herr Láng, Nádasé nevét egy fogadáson hallja emlegetni, Esterházy pedig mint a Bolyai-regény lehetséges és ideális szerzője van beállítva. Az is hátráltatni látszik Herr Lángot az írásban, hogy bárkinek, akivel beszédbe elegyedik, ugyanazokat a paneleket kell újramondania az ismeretlen Bolyairól, amibe mindazonáltal a regény végén sem fárad bele, hiszen még a CERN-központban is felvetődik benne: valahogy el kellene hangozzék a tudós neve ott is. Az elbeszélő viszont nem Bolyain keresztül alakítja ki saját szólamát, és nem is rokonítja ketőjüket, nem azonosul földijével, inkább propagálja Bolyai sikereit és furcsaságait.

A regény egyes fejezetei a svájci alkotómunka és Bolyai életeseményei között váltakoznak, azonban az utóbbi fikciós írásjelenetei nem szerepelnek az előbbiben; végső soron inkább demisztifikációként működnek a Bolyairól szóló részek, a nagy zseni és az esendő tudós kontrasztját kihasználva. Illetve egy *Klein-kancsószerű* narratív alakzat is azonosítható a két történetszál között: Bolyai a tanaihoz menekül, valahányszor számára kellemetlen magánéleti szituációba keveredik (például Váradi Pállal, a Kollégiumból homoszexualitása miatt elbocsátott tanárral való beszélgetése során [318]),

Herr Láng pedig az interperszonális, társasági viszonyokat szemléli Bolyai tanain átszűrve: „Igyekeztem egyszerű magyarázatot adni: ha fénysebességgel haladunk, akkor a tér alakja gömb, ha normális sebességgel, mint amilyen egy sétálóé, vagy akár egy szaladóé [...], akkor a tér alakja olyan, mint a tófelszín szélmentes időben” (23), majd néhány oldallal később: „Kamillát mind a négyen bólogatva hallgatták, de arcuk akár az úszómedence feszített vütükre, meg se [sic!] rezzent” (27).

Mindezek fényében a regény tétje egyértelmű: alkalmazkodnia kell valami nem narratív dologhoz, a matematikához, úgy, hogy az önéletrajzi paktumot is érvényesítse Herr Láng svájci tartózkodásánál, miközben a Láng és Bolyai nevek eltérő referenseinek egymás mellett futó története önmagukon belül is párhuzamosságokat kell eredményezzen. E párhuzamosság leginkább a Bolyai szájába adott *hálózatosság* elvén keresztül, a szereplők kapcsolataiban látszik megvalósíthatónak: Herr Lángnak a párjával, Évával való viszonya, a többi ösztöndíjossal való megismerkedése – és hogy azok szintén a párjukról, a családjukról, a kutatási témáikról mesélnek neki, mely témák néha önmagukban is párhuzamosságokat hoznak létre (például, hogy mind a megkésztet elismerést kapó Robert Walsernek, mind Bolyainak saját írása volt [79 sk.]) – Bolyainak az apjához és a nagy projektjéhez, a világtanhoz való hozzáállása mellé van állítva. Az így kirajzolódó hálózatban narratív leképezhetővé válik, egységes elbeszélői keretbe foglalható Bolyai fecniken, saját írásmóddal fennmaradt hagyatéka, felfedezésének kvintesszenciája.

Ahogy említettem, a megírt szerző nem azonosul regényhősével, ám ez nem zárja ki, hogy mindketten egy térbe kerüljenek, annak ellenére is, hogy évszázadok választják el őket egymástól. A közös teret Marosvásárhely és a Svájc–Erdély-párhuzamok mellett a zsáner képezi meg. A *Bolyai* ugyanis – gondoljunk itt Péterfy Gergely *Kitömött barbárjára* vagy Gárdos Péter *Királyi játékára* – a manapság itthon is egyre népszerűbbnek látszó Wissenschaftlerroman, avagy tudósregény műfajának lehetőségeit aknázza ki, amikor Bolyai életét, illetve alakjának megírását tematizálja. A svájci és az erdélyi szál azonban aszimmetrikusan illeszkedik egymáshoz, amennyiben a regény plasztikus képet fest az ösztöndíj időszakról

– olyan jelenetekkel, mint hogy a kávézások során a rezidensek megbeszélik kutatási témáikat, a közös borozgatásoknál pedig egymás anyanyelvére csodálkoznak rá (l. pl. 77) –, míg a Bolyai életét előtérbe állító részekben az alkotáshoz látszólag nem kapcsolódó epizódok sorakoznak. Veréb Árnikának az Art7 portálon (2020. 04. 16.) megjelent kritikájában található megállapításával élve itt: „Talán ezért tudható meg a regényből olyan kevés a nemeuklideszi geometriáról, mert magát a fordulatot kitakarja a környezet, amiben végbement.” A különbség ott mutatkozik Herr Láng és Bolyai szála közt, hogy míg Bolyai megihletődik ezekben a hétköznapi helyzetekben – ha máshogy nem, úgy, hogy a tudományba menekül előlük –, addig Herr Láng haladásáról csak annyit tudunk meg, hogy néha utánakeres egy-egy digitalizált feljegyzésnek a pendrive-ján.

A prímszámmal jelölt fejezetek (melyek száma összesen tizenhét, amely szintén egy prímszám) alkalmazása ennyiben a fikciós szerző arra tett próbálkozásaként érthető, hogy a regényírást idomítsa annak matematikai tárgyához. Amikor viszont a szöveg megfontolja a Bolyai-féle tételeket, leginkább azt, hogy különböző vonatkoztatási rendszerekben, terekben más-más igazságok érvényesek (298) – erre jó példa a BATHORY felirat annak a kamasznak pólóján, akivel Herr Láng és Éva a CERN-ben találkoznak, hiszen míg előbbi számára ez az állítólag szülőzlányok vérében fürdő Erzsébetről elnevezett metálandát jelenti, utóbbiaknak az erdélyi fejedelmi családot (433) –, akkor a prímszámozásnál komplexebb módon is képes párhuzamosságokat előállítani a megírás módja és tárgya, Herr Láng és Bolyai, irodalom és matematika között. Ezért válhat át a tudósregény olykor társadalomfilozófiai szatírába (159 skk.), levélregénybe (107–15) vagy krimibe (pl. 296), és ezért használhat bármifajta narratív törés nélkül a drámára jellemző formai megoldásokat (pl. 62 sk.), vagyis a különböző műfajokat és műnemi jellemzőket egy közös fikciós keretbe tereli. Ezáltal Bolyai története nem narratív szinten, hanem a zsánerelemek keverése révén – amelyeket Bolyai saját elméletének az elbeszélésben érvényesítése váltott ki – gyakorlatilag saját *alterévé* válik; Bolyai tényleg bolyaisan lesz megírva ilyen módon. Még akkor is, ha

bizonyos értelmezési irányok egyértelműen az elbeszélői szöveg sajátjai, így például annak felvetése, hogy ha Bolyai apjának Gauss olyan jó barátja volt, akkor miért nem fizetett neki egy kocsi Göttingenből haza (255), vagy hogy az apák a fiúk sorsának alakítói és mozgatói (134).

Bolyai kvázi-olvashatatlan (mert saját írással rögzített, kevert nyelvű) hagyatéka viszont minden akadály ellenére ihletet ad úgy a narrátornak, mint a szereplőknek vagy az olvasónak; munkára ösztönöz, leginkább a párhuzamosságok keresésére a két történet-szál között. Ezek fellelhetőek olyan formában, mint hogy bizonyos nyelvi kifejezések visszatérnek („- Anyádnak soha senki nem udvarolt. Ha apád nem veszi el, vénasszony maradt volna. Pár nélküli hervadt cipőfűző” [314], majd kicsit később: „Épp a borbélyműhely előtt álltam meg, hogy bekössem kibomlott cipőfűzőmet, és ahogy felemelkedtem, Paul integetett bent-ről” [326]) vagy tevékenységek ismétlődnek (például a sakkjátszma [168 sk., 241]). Aztán ott vannak az olyan egymás mellé állított helyzetek, mint hogy Horchidalra rányitott a nagyapja, miközben a matektanárával a korrepetáláson kívül más is történt köztük (342), ezt a történetet márpedig az után ismerjük meg, hogy Bolyai találkozik az állítólag gyerekeket molesztáló tanítóval (318). Horchidal ugyanakkor nem csak a krimi-szál miatt fontos figura, hanem mert az ő minden életrajzi tényről elszakadt Bolyai-feldolgozása erotikuskalandregény-formában nemcsak legitimnek tekinthető, de mise-en-abyme alakzata is a regénynek. Erre az elbeszélés is reflektál, amikor úgy fogalmaz, hogy „[m]egdöbbszent volt Horchidal kéziratában látni [ti. Bolyait], némiképp kellemetlen, mintha apánkat lesnének meg egy másik, nekünk ismeretlen családban” (340). Ekkor már túlvagyunk Bolyai álmán, amelyben Gauss az apja (210), és azon meditációján is, hogy „[a]rra gondolt, hogy apja kiszorította őt a saját életéből. Neki az apja életét kellett élnie. Apja nemzett magának egy fiút, hogy legyen egy másik élete. Csalóka látszat, hogy megkettőződött volna az Egy” (324). Hovatovább Horchidal kézírata ugyanúgy áthelyez egyik térből a másikba kifejezéseket (pl. a *snappt Radius* terminust Bolyai hímtagjának ívére használja), és nem kevésbé megy bele intim részletekbe az ő

narratívája sem, amikor Bolyaira koncentrál. Ráadásul Horchidal pontosan azt teszi Herr Láng könyvével, amitől Bolyai maga mindig tartott – és amit Herr Láng egyébként elmondott Horchidalnak: retteg, hogy felfedezései idegen kezekbe kerülnek (239). Innen nézve pedig Bolyai apaképe és Herr Lángnak az apává formálódó Bolyai-képe – hogy tudniillik nem lett volna író nélküle (397) – kiterjed arra is, hogy félti mástól az apát. Amikor ugyanis Herr Láng szembesül azzal, hogy valaki jobban halad Bolyai alakjának kidolgozásával, jobban ráérezett arra, miként lehet érvényesíteni a nemeukleidészi elbeszélésmódot – még ha egy olyan teljesen félrement referenciális keretben is, mint Horchidal kézírata –, akkor jön meg igazán az önbizalma ennek az életnek a megírásához.

Ugyanakkor, mint azt Kolozsi Orsolya megállapította a Könyvesblogon megjelent kritikájában (2019. 10. 27.), a *Bolyaiban* gyakran távol van a címszereplő úgy is, mint hogy gondolataiba mélyed, és úgy is, mint hogy sok esetben nem is róla, Jánosról, hanem apjáról, Farkasról van szó a Bolyai név alatt. Ez pedig azt, a recepcióban is jelentőséggel bíró tételt helyezi más fénytörésbe, hogy a testek alakítják a teret. Mert ha kétségtelen, hogy a regény tájleírásaiban – ahogy erre Bánki Éva rámutat az Új Nautiluson megjelent értelmezésében (2019. 10. 27.) – a teret benépesítő épületek és élőlények hozzák létre a svájci vagy az erdélyi miliőt, mégsem a tér, jelen esetben a magyar (erdélyi) ugar felelős Bolyai csődjéért, hanem az idő. Azaz, hogy Bolyai az időről csak úgy mellékesen, matematikailag gondolkodott. Nem gondolt igazán bele saját genealógiájába, az apjával való viszonyának alakulásába onnantól kezdve, hogy az nevelésének kizárólagosságát magához ragadta, egészen addig, hogy még a halála után is vele vitatkozik magában (322). A közös terükre ráeszmél ugyan olyankor, amikor egymás mellett nevetnek Gauss (163), vagy mellébújik a paplan alá (269) – akárha egy közös *palást* alatt –, de az idő szerepére az életében nem képes ráláttni. Nem gondol arra, hogyan építenek majd elméletére – miközben az elbeszélő folyamatosan Gödel és Einstein előfutáraként hivatkozik rá –, de ami a legfájdalmasabb kijózanodást illeti: nem látja, hogy apjának a Gauss-tól lenyúlt ötleteit tulajdonképpen

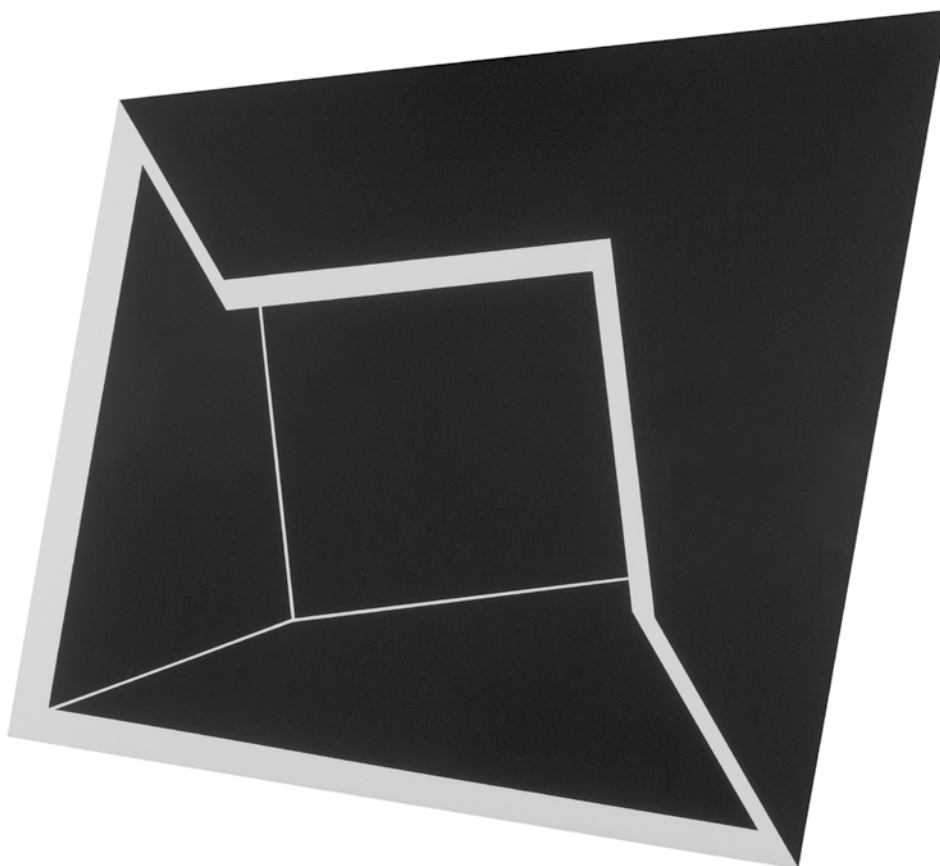
ő dolgozta ki, és neki kell publikálnia, mert bár nevük megegyezik, mégiscsak van annyi időbeli különbség (314), hogy ez már ne tűnjék plágiumnak – miközben, persze, Herr Láng annak a feltételezésnek is hangot ad, hogy Lobacsevszkij meg éppen Gausztól tudhatott Bolyaiék felfedezéséről (119).

Mindenesetre Láng könyve annyira látványosan igyekszik távol tartani magát a matematikai ismeretterjesztéstől még akkor is, amikor egy ismeretterjesztő előadásról kellene beszámolnia (433), hogy azzal egyértelművé teszi: a matematika, ha szélesebb közeg számára szeretnénk kommunikálni, műsorra válik (435); pusztá mutatvánnyá, látványos lézershow-vá a CERN látogatóközpontjában.

Az irodalom ugyanakkor mégiscsak megment valamit a matematika tudásából, státuszából, és ez kölcsönösnek bizonyul, mert éppen Bolyai elméletének köszönhető az is, hogy a regény a fikció egyik hagyományos apóriáját boncolgathatja, nevezetesen azt, hogy egy irodalmi szöveget nem lehet elhelyezni az igazság–hazugság oppozíció által határolt térben. Ezért a regénynek magát az igazság és a hazugság fogalmait kell újragondolnia, amennyiben előbbi tárgyilagos és érthető (299), utóbbi pedig „sem mire nem válasz. Csak egy újabb kérdés” (317). Ezt tanítja a matematika az irodalomnak, Bolyai Lángnak.

Láng Zsolt: *Bolyai*, Jelenkor, 2019.

PÁL KÁTJA: h7b2 -2014

Németh Fruzsina

Groteszk bonbonok

Jártatok már úgy, hogy egy koncert után bezárták titeket egy mobil végébe, és az ott töltött éjszakán fültanúi voltatok valami borzalomnak? Vagy elgondolkoztatok már azon, hogy egy villamosbalesetnél a megfelelő ember halt-e meg? És ha már itt tartunk, pacsiztatok már a légvarak munkásaival?

Vöröskéry Dóra első, nemrég debüt-díjat kapott novelláskötete, a *Röpképtelen madarak* egy a maga hétköznapiságában (is) abszurd világba kalauzolja az olvasót, ahol valóságos groteszk jelenségek valóságos elemeket és eseményeket egészítenek ki.

Már a cím is a huszonegy történetet magában foglaló kötet egyedi stílusára utal. A szerző rögtön egy eddig irodalmi alkotásokban nem, vagy csak ritkán használt állatfajjal fémjelzi novelláit. A borítón brémai muzsikuskok módjára egymás hátán álló, a repülésre valóban alkalmatlan madarakat látunk, a strucctól kezdve az emuig. Ezek javarészt a földön futva, néha bukdácsolva szerzik meg azt, amire szükségük van. Szó szerint földhöz ragadtak, mert anatómiailag alkalmatlanok a repülésre, amiként Vöröskéry figurái sem a megszkott, egyértelműen azonosítható, „szárnyaló” hősök.

A Kárpát-medencei Tehetséggondozó Nonprofit Kft. kiadásában megjelent könyvben a rövidebb terjedelmű írásoktól haladunk a hosszabb novellák felé. Nagy Koppány Zsolt szerkesztését dicséri, hogy míg az elején a valóságtól elrugaszkodottabb, néhol morbid, de általános érvényű történetekkel ismerkedik meg az olvasó, addig körülbelül a kötet felétől előtérbe kerülnek azok az írások, amelyek mai világunkra, a körülöttünk lévő helyzetekre és aktuális társadalmi problémákra reflektálnak. Minden novellát egy-egy film-, könyv-, mese- vagy zeneszámidézet vezet fel, ízelítőt adva nemcsak a soron következő történet hangulatából és összefoglaló gondolatából, hanem az író személyiségéből is. Személyesség és intimitás lengi körül a kötetet úgy, hogy az ironikus és humoros hangvételnek köszönhetően egy pillanatig sem érezzük személyeskedőnek vagy erőltetettnek a megoldást.

Az első, *Isteni gondviselés* című írás „halálos” felütéssel kezd: a villamosbalesetben elhunyt elbeszélőt ismertetik meg a rutinos, rasztahajú gyakornok puttók a Jó holtak könyvében leírtakkal. Amikor az aláírás során kiderül, hogy a lista alapján rossz embert ragadott el a Halál, a főszereplő természetesen fellebbezne, hogy visszatérhessen az életbe. Csakhogy a pufók angyalka szerint ez már nem lehetséges, és különben is: „Csak írd a panaszodat a neved mellé – tájékoztatott, aztán vállamra ült, és halkán hozzátette: de elárulom, hogy sosem olvassuk el őket.” (12) Ez a mondat hibátlanul rímel József Attila szállóigévé vált, örök érvényű soraira: „Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis! /Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgyis.”

Halállal kezd és halállal zár a kötet, amellyel keretes szerkezetet ad a műnek, mondván, akár humorral és gúnnyal, akár kétségbeesetten

és dühösen szemléljük a világot, akár nacionalisták, vagy a multikulturalizmusban hívők vagyunk, mindannyiunk sorsa egy és ugyanaz.

Amiképpen utal erre az utolsó írás, a *Csbai csípős* zárómondata is. A történet a közkedvelt hentes, Varga Ádám és a mellette bódét nyitó, olcsó árakkal dolgozó kínai árus konfliktusáról szól, amelyben az „egyszelű embelek” gondolkodásmódját követő ázsiai húzza a rövidebbet: „(...) az újonnan nyílt kínai kifőzde tulaját reggel holtan találták, groteszk pózban, végbélnyílásában egy rúd csabai kolbásszal.” (166)

A groteszk megjelenítés egyben erős és kifejező kép arra, hogy bármi történjen a világban, kicsi és nagy, kínai és magyar is végül közös nevezőre jutnak: elmúlnak.

A két, környezetünkre reflektáló írás nemcsak a kötet ívét húzza meg, hanem további gondolkodásra, elmélkedésre és rácsodálkozásra ösztönzi az olvasót, miután letette Vöröskéry könyvét.

Az írások erőssége a közérthető, mindennapi, sokszor a szlenget sem nélkülöző nyelvezet, amely bárki számára maradandó olvasási élményt nyújt. A szerző a mese műfaját is újragondolta. Például, a neves meseterapeuta, Boldizsár Ildikó egyik kötetéből származó jakut népmesét *Az esőkirály menyegzője* című írásában egészítette ki, másfajta hangulatot és végkifejletet kölcsönözve ezzel az eredeti történetnek. A *Mese* című novellában pedig a *Piroska és a farkas* spin-off jellegű történetével ismerkedhetünk meg, amelynek zsenialitása nemcsak a lehetséges változat felvetésében, hanem a Grimm-mesékben is rejlő horror és kegyetlenség felidézésében is rejlik.

„A kislány rohanni kezdett, majd dörömbölt az ajtón. Válasz nem érkezett. A kilincsre tette a kezét, benyitott, és halkán belépett a házba. A látványtól kiesett a kezéből a kosár, nyirkos tenyerét pedig szájára szorította, nehogy felsikoltson. Trófeák borították az egész szobát(...) Üveges gyerek szemek figyelték a kislány borszalmát.” (100)

A szerkesztés érdeme, hogy az egyértelműen ars poeticának szánt *A kocsmá* a kötet közepén helyezkedik el. Nyelvi humorával, képi megjelenítésében és témájával is összegzi Vöröskéry eddig kialakult stílusának, valamint a kötet lényegét. Hangulatfestő leírást kapunk egy mézeskalácsból készített kocsmáról, amelybe légvárat építő munkások, az Időrabló

Szörny, a Késő Ember és Alíz is belép. A kocsmá, amelyben éppen jegyzeteket ír egy gyakor-nok-csapos, és ahol refrénszerűen visszatér az öreg kocsmáros mondata: „Nem – gondolkodott el az öreg – Nem volt még rá példa.”(80)

Ha szemfüles az olvasó, akkor észreveheti azt is, hogy egy-egy szó vagy kifejezés erejéig – közvetett vagy közvetlen módon – *A kocsmá* utal az azt megelőző írásokra, valamint a soron következő alkotások néhány darabjára is.

Vöröskéry Dóra novelláiban több író hatása is visszaköszön. Karinthy Frigyes gunyoros humora (*A bankrablónő*, *Szuperhősök*), Örkény István lényegretörő, groteszk egypercesei (*Az élet maga*, *Az egyketted lovas*), Stephen King hátborzongató, thrilleres szituációi (*A bonbonház*, *Sellőpénz*) mind fellelhetők a novellákban. Ezek felismerése, alkalmazása vagy egyvelege azonban nem homályosítja el a szerző egyediségét, amelyet egyrészt a fiatalos, pikírt, néhol szemtelen humor, másrészt az empátia és a mély gondolatok is meghatároznak. Különösen igaz ez a *Félsz* című novella esetében, amelyben a koncert után másnap reggelig a lezárt vécében ragadt lány önkéntelenül tanúja lesz egy másik lány megerőszkolásának. Az írás komikusnak ható kezdése után hatásosan vált a novella hangnemet. Az olvasó kezdeti, a narrátoron való nevetési szándéka észrevétlenül fordul át a fogságban esett elbeszélő és a másik lány iránti empátiává. Hangosan nevetünk, hogy aztán elborzadjunk és elhalkuljunk. Mindezt úgy éri el Vöröskéry, hogy a nem mindennapi alapszituációt természetesnek kezeli, elfogadtatja az elbeszélővel. Ily módon az olvasó is természetesnek veszi annyira, hogy kinyissa a szemét valami sokkal fontosabbra és életszerűbbre.

A szerzőt különösen az állatok és emberek közötti kapcsolat kérdése, az élőlények feletti emberi hatalom korlátai foglalkoztatják. A *Macimorfózis*, a *Flóra és Fauna* és a *Vadak* című írások különböző szempontból járják körül ezt a témát. Szó esik esetleges kiegyezésről, a legrosszabb emberi tulajdonságokat elleső állatok társadalmáról és fordított megszemélyesítésről, tudniillik az embert ruhazza fel a szerző – szó szerint – egy medve tulajdonságaival. Különböző stílusjegyeket, hangulatokat és műfaji sajátosságokat vegyít a szerző egyazon történetbe, a megfelelő arányok és

jó humorérzék miatt azonban ezek épphogy nem kiütik, hanem erősítik egymást, élvezetesebbé téve ezáltal is a novellákat.

A *Röpképtelen madarak* című kötet olyan, mint a jól elkészített sós rúd vagy a csokis bonbon: ha elkezdjük enni, alig bírjuk abbahagyni. Lendületével, könnyedségével és megfelelő mértékű komolyságával a fiatal Vöröskéry

Dóra írásai olvastatják magukat anélkül, hogy megfeküdnek az olvasó gyomrát.

A groteszkhez, a nevetségeshez, és az ironikus látásmódhoz pedig mindig és mindenkor van hangulata az embernek.

Vöröskéry Dóra: *Röpképtelen madarak*, Előretolt Helyőrség Íróakadémia, 2019.

HORVÁTH LÁSZLÓ: A zalaegerszegi hadikórházban a II. Világháborúban elhunyt hősök emlékére - 2002

Kolozsi Orsolya

Az alkotás mint terápia

Tamás Zsuzsa költő, meseíró, szerkesztő, a nemrégiben megjelent *Tövismozaik* az első regénye. A kötet címe a képzőművész főhős egyik munkájának elnevezése, két, tövisekből kirakott, kitárt/kifeszített férfikar, mely akár a krisztusi szenvedést, akár egy férfi meleg, ölelő karjait is szimbolizálhatja. A szövegben középponti jelentőségű alkotás – mely egyébként a regény fikcióján kívül is létezik, Mátrai Erik munkája – a fájdalom művészetté alakításának metaforája, illetve egy férfi szerelmének elvesztését is illusztrálja. A különleges műtárgy regénybeli készítője lelki fájdalmát úgy alakítja művészetté, hogy közben (mintegy más síkra terelve a fájdalmat) testi szenvedésnek, a tövisekkel való munka kínjának teszi ki magát. A regény lapjain azonban nem csak képzőművészetté szublimál a fájdalom, hanem irodalomká is, hiszen maga a szövegtest nem más, mint egy hosszú monológ, mely egy hónapokig tartó életszakasz válságos időszakát dolgozza fel. Ebben a vallomásszerű megszólalásban pedig egy válás, egy kiszámíthatatlan és romboló szerelem rajza és az anya halála íródik egymásra, zajlik körülbelül egyidőben. A *Tövismozaik* egy kilábalás története, a szenvedés szépirodalomká rajzolt feldolgozása.

A főhős-elbeszélő negyvenéves kora körül tekint vissza életének körülbelül tíz évvel korábbi időszakára, és akkoriban elhunyt édesanyjához intézi teljes beszédét. Ennek a zavaros, krízisekkel teli néhány hónapnak az elbeszélése maga a regény, az ez után következő időszakot csak nagyon rövid utalások érintik, a főhős új házasságáról, gyermekei születéséről, révbeéréséről már nem igazán beszél, de az elbeszélte időszak előtti időkre is csak azért megy vissza néha, hogy éreztesse, az anyja és közte lévő ellentmondásos kapcsolat gyökereit, stációit. Az anyja előtti, késői „gyónás” nem csak a nehéz időszak feldolgozása, de az anyával való ambivalens viszony tisztázása, nyugvópontra helyezése is egyben. A gyógyszerfüggő, saját szenvedésével elfoglalt anyja elleni vádbeszéd, melyben eleinte csak rejtetten, majd egyre explicitebb formában jelenik meg az anyja és lánya közötti erős szeretet, és a szöveg előrehaladtával az anyja megértése, felmentése is megtörténik, sőt, az elbeszélő saját magában is felismeri az anyai örökséget (például a megmagyarázhatatlan fej- és arcfájdalmak formájában), képes megbocsátani és ezzel végérvényesen befejezni a gyász munkát. A szöveg azonban nemcsak ezzel a traumával foglalkozik, rétegzettségében is megmutatkozik, hogy az anyával való kapcsolat, az anyja elvesztésének feldolgozása tulajdonképpen egy szerelmi krízis feldolgozásával együtt történik. A kétféle fájdalom egymásra vetülése új- és új nézőpontokkal gazdagítja a szöveget, a kétféle fájdalom a két legfontosabb emberhez kapcsolódik, a férfi elvesztésekor nem nyújthat vigaszt az anyja, az anyja elvesztésekor pedig nem segít a férfi.

A történet idején harmincas éveiben járó hősnő képzőművész, aki rajztanári állását feladva, „derék” férjét elhagyva egy János nevű

művészen véli megtalálni élete fő célját és értelmét. János azonban alkoholista, megbízhatatlan és a főhős szerelmével visszaélő férfi, a kapcsolat hamar felbomlik, és a többszöri újrakezdések ellenére is marad az áldatlan állapot, a se veled, se nélküled viszony. Az ehhez hasonló héjanászok bemutatása nem páratlan az irodalomban, ahol a derék Zoltánok helyett legtöbbször a pokoli Jánosoké a reflektorfény. A *Tövismozaik* Jánosa azonban nem a szerethető, önmagával is súlyos harcokat vívó, közben a környezetét is pusztító klasszikus raszkolnyikovi figura, sokkal inkább egy felnőni képtelen, végtelenül önző alak. Ennek köszönhetően a szerelmi történet minden, csak nem szép, nem a *nagy* szerelem (még ha akkor annak is tűnik), a férfi sem a *nagy* ő, sokkal inkább egy infantilis, komolyabb felelősségvállalásra és érzelmekre képtelen személy, akit jó esetben a nők harminc éves kor körül már inkább fárasztónak, mint vonzónak találnak. Persze úgy, hogy utólag nem tagadják el, hogy akkor, amikor zajlott, mégis milyen óriási hatása volt. Ennek az időbeli különbségnek, a visszatekintés által megképzett távlatnak a bemutatása különösen jól sikerült része a regénynek. Elhisszük a főhősnek, hogy megszállottan szerette Jánost, de azt is elhisszük neki, amikor a zárójelenetben, egy pláza kis péksége előtt véletlenül összefutva már képes közömbösen tekinteni a férfira és a monológ legvégén, a múltat feldolgozva vág neki a jövőnek: „Az udvarias mosoly az én arcomról is eltűnik, helyét átveszi valami más, és kitart, hosszan kitart, magammal viszem. Így lesz. Igen.”

Bár a két említett trauma cselekmény- és személyiségformáló hatása középponti kérdések, de ezeken kívül és ezekkel szoros összefüggésben több említésre méltó probléma is rejtőzik a szövegben. Az első például az a fel nem tett, de az olvasóban ott munkáló kérdés, hogy vajon az anyához való viszony, az elsődleges kötődési minta mennyiben járult hozzá a Jánossal való viszony kialakulásához? A *Tövismozaik* csak célzásokban, mégis kiválóan mutat rá arra, hogy a szeretetlenség, a biztonságos kötődés hiánya hogyan képes begyűrűzni a későbbi kapcsolatokba, hogyan képes megszokottá, ismerőssé tenni azt, hogy az embert egy kapcsolatban nem szeretik, hogy a kapcsolat mindig csak a másikról szól, róla soha. És azt is megmutatja, milyen hosszú és

küzdelmes feladni egy ilyen kötődési modellt, megváltoztatni a gyermekkorban belénk táplált kódot. Fontos – korábban már említett – kérdés még a szövegben a művészet és a hétköznapi viszonya: azt vizsgálja, hogyan lehet a művészet a mindennapok, a gyakorlati élet része, sőt, akár a gyógyulás eszköze. A művész-főhős alkotásai mögött szinte mindig ott a fájó élmény, a művészet itt elsősorban terápia. A már említett, „százhusz centis kitért kar” mellett fontos alkotás az az installáció, mely az anya halála kapcsán született: „...és csak később tudtam meg, hogy amikor egyesek azt találták mondani, bárki kirakhat egy valódi ruhásszekrényt egy kiállítótér közepére, és bárki körülpakolhatja teletömött, felcédulázott zsákokkal, mindenkinek annyit mondott, igaz, de eddig senki nem tette meg. Azt a címet adtam az installációnak, hogy *Gyász*.” Ennek a gesztusértékű alkotásnak a megjelenése a műalkotások mibenlétének, lényegének problémájára is reflektál, a *Tövismozaik* művészregény is, még ha véleményem szerint nem is ez a domináns szála.

A művészet és a szerelem mellett a veszteség, és annak feldolgozása is hangsúlyos témája a kötetnek. „Ez tehát a halál. Nézni egy helyet, és tudni, ki nincs ott.” A gyász (legyen az egy szülő halála vagy egy nagy szerelem vége) folyamata, az egymásra rakódó veszteségek fájdalma, a gyógyulás lehetőségei. A regény megmutatja, hogy sokszor évek kellene a végső megnyugváshoz, melyhez a közös történetek felidézése, átgondolása juttat el. Végig kell venni azt, mi volt, és azt, ami lehetett volna, tudva, hogy „minden történet mögött van még egy történet, igazság viszont nincsen.” Tamás Zsuzsa első regényének jól strukturált időkezelése, az érzékeny elbeszélői perspektíva segít láttatni ezt a folyamatot, a szubjektum szembenézését a veszteséggel, a hiánnyal – a lezárása pedig akár az olvasó számára is terápia lehet, hiszen egyértelművé teszi, hogy a legtöbb nehézség után van újrakezdés. Ezzel egyben azt is láthatóvá válik, hogy nem csak az alkotásnak van terápiás hatása, de az olvasásnak is.

Tamás Zsuzsa: *Tövismozaik*, Magvető, 2020.

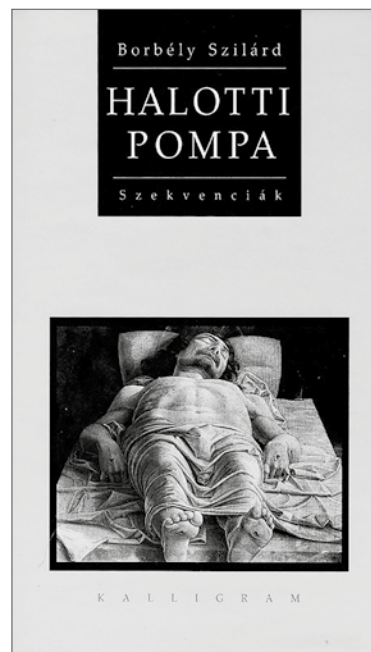
Szabó Fanni

Félbehagyott imaként keringünk

Borbély Szilárd *Halotti pompa* című kötete mögött személyes tragédia áll. A könyv végén lévő jegyzetekben olvasható a *Rablógyilkosság szenteste* című rendőr-főkapitánysági tájékoztató. A költő édesanyját megölték, édesapját életveszélyesen megsebesítették. Egy interjú során elhangzott mondat viszont rávilágít arra, hogy a versek megírásának személyes katalizátora nem lehet az értelmezés háttérében mindig a megoldás. A történetet elemeire kell bontani és nem a mélyét, hanem az árnyékait kell keresni, hogy utána találgathassunk a testre, ami által a történet falra vetült. Minden megfejteni való újabb rejtéllyé bomlik. Borbély Szilárd az interjú során azt mondta, „én egy pont vagyok, ahonnan kilátás nyílik valamire, és meg kéne próbálni megfejteni azt, ami körülöttem van, és amiben én is benne vagyok, hogy mit is jelent” (*Elmozdulások – Beszélgetés Borbély Szilárddal*, Forrás, 2008. (40. évf.) 7–8. sz. 107.), hogy megtudjuk, mit is jelent, amiben vagyunk, magát az örökkévalóságot kell megfejteni, ami lehetetlennek tűnik.

A kötet három ciklusból – a Nagyheti szekvenciákból, az Ámor & Psziché szekvenciákból és a Haszid szekvenciákból – áll. A hármas felosztás egységei egymásba fonódnak, de egymásba fonódásuk rámutat a tematikus kapcsolat mellett a közöttük lévő különbségekre. Három egymáshoz hasonló, mégis egymástól különböző teológiai hagyomány elemein (kereszténység, görög-római mitológia, haszidizmus) keresztül látjuk a halált, mint témát kicsúcsosodni, amit úgy jár körül a szöveg, hogy mibenlétére nem kapunk konkrét választ. Olyan különféle látásmódokat használ, amelyeknek témája és alapja egyazon dolog körül forog, de másképp válaszolnak a kimondatlan kérdésekre, amik a létezést áthatják. A teremtés, a kegyetlenség, a test, a nyelv és a lélek kérdései ezek.

A Nagyheti szekvenciákban a kereszténység központi problémáját járja körül, az örökkévalóságot, a feltámadást és annak hiányát értelmezi újra, kegyetlenül nyersnek állítja be szereplőit, úgy vágja földhöz az olvasót, hogy a mennyország és a pokol bugyraiba is elreptí, ahogy a X. versben is olvashatjuk: „a nézőt megalázzák azzal, / hogy fejét nem tudja elfordítani, / miközben látja önmagát”. Látjuk önmagunkat, nyers és hús-vér valónkban, látjuk, ahogy Krisztust „angyalok rugdosták midőn alvadt vért hányt” (VI.), miközben „mindenki otthon volt”. (XIV.) A Nagyheti szekvenciák az igazak bűnhődésének ciklusa, mert amikor „a nap alászáll, / eltűnik minden festék” (Matutinum [2]) és az angyalok kocsmaházakban bazseválnak részegen, miközben Krisztus fogait kirúgják. Mi pedig, olvasók, ott-hon vagyunk. Házunk ablaka ez a ciklus, amin keresztül a magából kivetkőzött létezést nézzük, szemünk előtt egyszerre tűnik minden drasztikusan tisztának. Mégis az értelmét keressük Istennek, az

ÚJ OLVASÓ

embernek, a halálnak, ami miatt nem értjük a lélek és test fogalmát, amit a végtelen keretében helyeztünk és az örök fogalmával töltöttünk meg. Pedig „nem mást jelent a szó talán, / hogy Örökkévalóság, / mint azt, amit a szó jelent”. (Aeternitas [4])

Az Ámor & Psziché szekvenciák tematikusan kapcsolódnak az előző ciklushoz, mégis teljesen más, újszerű megközelítést alkalmaznak a versek. A Nagyheti szekvenciák fogalmi kérdéseinek egészen másként levetített árnyék-halmazának testét járja körül. Megjelennek a modern kifejezések, mint például a sejt, a gép, a képernyő. Ezeket a szavakat mégis úgy építi bele az ókori görög mitológiába, hogy észrevétlen az átmenet, az érzelmekkel, a csókkal, a testiséggel, az animális vágyakkal párosítja őket. Ámor és Psziché történetének folytonos vesszővetbe helyezése és a modern kor elemei tökéletesen illeszkednek egymáshoz a versekben. Az átfedésből érezhetjük, hogy a múlt, a jelen és a jövő lényegi kérdései ugyanazok, csak a bőr más, amibe bújtatva feltesszük őket magunknak. Ez a ciklus a test és nyelv kérdése. A testet gépnek állítja be, ahogyan azt *A vírus neve: Killer Amor* című versben is olvashatjuk: „Aludt a test. És álma algoritmus. / Az élet az.” Viszont a steril képeket meghökkentően morbid, letisztultan végigvitt, de erős érzelmekkel társítja, amik így, ebben az erős kettősségben, dinamikus és folytonos kölcsönhatásban játszva jelennek meg előttünk. A szerelem erőszakos testi vágyként jelenik meg, a halál pedig a végesség fogalmának bizonytalan és nagy horderejű érzelmi töltetével felkavaró jelenségként működik. A kíméletlen közöny, a nyers erőszak, a test húsként való ábrázolása, a fogalmak bizonytalan jelentése az, ami kétségek között tartja az olvasót. *A XXVIII. A vaskor visszatérte* című versben egymás mellett láthatjuk ezt a két, elemeiben is kifordított jelenséget:

„(...) és a költők nem
győzték kifinomult magyarázataikkal
távol tartani kortársaikat az istenek

ismerős dühétől. „Olyanok ők, mint
bárki közülünk” mondták, s szeretkezés
közben, a kék csúcán ölték meg a nőket.”

Egymásba kapcsolódnak, kirajzolódik mindkettőnek a ciklusban érvényesülő hangulata, ahol „a gyönyör nem /ismeri a könyörületet, de nem talál /megnyugvást a testi a fájdalom-ban sem.” (XI. *A mosoly emblémája*)

A ciklus másik felvetett problémája a nyelv kérdése. Borbély Szilárd a *XXIV. A hangok emblémája* című versben azt írja, hogy: „A nyelv a legkegyetlenebb. Nem emberi. / Csupán jelek játéka és szabályok hideg / rendje. Egyetlen ember sem tulajdonosa / a nyelvnek, amit beszél, hanem kölcsön // kapta.” A nyelv, mint reprezentáció jelenik meg. A valóság reprezentált mása, ami ezáltal nem lehet sajátunk, nem mi formáljuk, hanem a világ, a tőlünk külön álló elemek, amiket mi saját értelmezésünk szerint kódolunk, ezáltal a nagy egész részévé válunk. Részeinek magyarázásával saját magunkat próbáljuk értelmezni, hogy megtudhassuk, beilleszthetőek vagyunk-e a mindenségbe, ami, ahogyan a *Pillangó enigmájában* írja, az élet közönyével, a halállal szemben, biztonságot ad. Borbély ebben a ciklusban ezt úgy érzékelteti, hogy ez a személy szerinti kódolás, a nyelv megértése az istenek által közvetített kódok alapján működik. Érzékelteti, hogy nincs hatalmunkban célunkat elérni, kis egészsékként létezni, hanem beleolvadunk a minden egészébe, az istenek világába, ahogyan *XXXII. Az istenek, az istenek* című versében írja:

„Az istenek világa néma, csak a tettek
vannak: a nyers erőszak és a féktelen
kegyetlenség. És szavaik sincsenek
a kegyelemre. Az emberi fogalmak

szerint ártatlan áldozat vonítva
pusztul el. Ordítása időtlen, és
részvét nélkül visszhangzik. Halála
után talán istenné teszik az istenek.

De nem beszélnek. A jeleket csak az
emberek értelmezik. A halhatatlanok
rettenetesei. (...)”

A harmadik könyv, a Haszid szekvenciák a test és a lélek teremtésének, Isten és ember kapcsolatának, az emberi bűnök és azok eltakarásának ciklusa. Ezeknek a szekvenciáknak a három szereplője a magyarországi haszidizmus három nagy alakja: Taub Eizik kállói, Mózes Teitelbaum sátoralja-

új helyi és Friedmann Hersele olaszlisztkai cad-dikok, akiket csodarabbiknak tekintettek és ma is szentként tisztelnek. Az ő tanaik, elmondásaik alapján tárgyalja a test, lélek kérdését. Az előző két felvázolt hagyományrendszer kérdéseit (katolikus, antikvitás) összegzi a *Krisztológiai episztola II.* (1) részében: „A görögök a nyelvben istenekre / letek, míg Európa a Szó és a Tárgy viszonyát / kutatta. Azt akarta tudni, vajon hová tűnnek / a szavak, miután a Lélek átlép a halálba. És / hová lesznek a tárgyak (a Test, mint / tárgy, épp úgy) az Utolsó Ítélet után? / A keresztények azonban a szavak és / mozdulatok viszonyát vizsgálták. Krisztus”. A mozdulatokat és szavakat beépíti a teremtés folyamatába, mindennek helye és jelentése van. Az irányok, a betűk, a számok (hiszen a héber ábécé 22 betűből áll, a betűknek pedig számértékük van) nagy jelentőséggel bírnak a teremtéstörténetben, mindennek létezik átvitt számsora, ahogy a testnek, léleknek is első megjelenésüknél. Ezt a kérdést, hogy melyik, melyik helyen áll és melyik jön a másik után, több versben is felveti. Ilyen például a *VII.* (1) vers: „Amikor Isten megteremtette az első / embert, csak árnyékot teremtett / neki. Az Árnyék azonban akkor még / maga volt a világban látható Fény. / Nem volt nappal és nem volt éj, / az ember csak állt ott. És Isten / nem értette, hogy miért álldogál. / Keresett akkor neki testet is, / hogy le tudjon pihenni. És amikor / az Árnyék elfáradt, találkozott a Testtel. / Ekkor keletkezett az anyag világa.” A lélek fogalmát is érdekesen mutatja be, az előző ciklusokhoz képest itt szintén a folyamat és a folyamat lépcsőinek sorrendjében

haladva magyarázza a nem megfoghatóságot, tanmesék segítségével, mint például a *XI.* (1) versben: „A Lélek azonban túl nagyra sikerült, / és rá kellett parancsolni, hogy menjen / be a Testbe. Amikor már bent volt, Isten / lepecsételte a száját az Énnel, hogy ne / jöhessen ki. Csak ha Isten mondja: „Én.” Az emberek bűneinek Isten általi eltakarását meghökkentően ábrázolja a *XV.* (1) versben: „Isten azért nem mozdulhatott meg, / mert a Messiás Dicsősége állt mögötte, hiszen / épp Sábész volt. Ugyanis az Úr ekként takarta / el a Messiás szeme elől a Bűnt. Mert ekkor / még korai lett volna, ha eljőjj a Megváltó. Hisz / épp Szombat délután volt. A Rossz Angyal / mondta: „Így lesz mindig.” És rá a Jó: „Ámen.”

Borbély Szilárd kötetét lassan kell olvasni, lehetőleg olyankor, amikor egyedül vagyunk. Versei erős és határozott mozdulatokkal lékelik koponyánkat. Visszavonhatatlanul mély vágásokat ejtenek az emberen sorai. A könyv elolvasása után mi is megértjük, amit Borbély mindenkinél jobban értett: „Az ember élete ugyanis egyetlen / fohász, amely Isten fülét keresi. A / félbehagyott ima kering a Létezésben, / és újraszülí azt, aki nem tudta / befejezni. (XIX. [2]) Mi is félbehagyott imaként keringünk, kérdéseinket pedig szüntelen újraszüljük a Létezésről. Miután a *Halotti Pompát* végigolvastuk, rájövünk, hogy „a Végtelen / kiejtve végeérhetetlen, mint a / kiáltás és oly halk, mint a sóhaj.” (VI.)

Borbély Szilárd: *Halotti pompa*, Kalligram, 2014.

Péntek Imre

Kendlimajori művészek, a világ minden tájáról, a járvány idején

Ludvig és barátai kiállítás a nagykanizsai Magyar Plakát Házban

Járvány van, félelem van, mindenki nagyon óvatos. A művelődési intézmények igyekeznek betartani az előírásokat, de másfelől a közönség felé is kacsingatnak. Csábítják őket a megszokott programokkal. Ha ritkásan is, de mindig akad néző, szemlélő, akiben a tudásvágy nagyobb, mint a veszélyérzet.

Így van ez a képzőművészeti kiállítótermek, galériák esetében is. Budapesten persze könnyebb lehetőségeket teremteni, mint vidéken. De azért itt is megmozdul a mezőny, nem csillapul a vállalkozó kedv, és jobbnál jobb kiállítások csábítják nemcsak a törzsközönséget, de az alkalmi kíváncsiakat is. Nincs ez másképp Zalában sem. Bár most a Göcseji Múzeum felújítása miatt kiesett egy ismert hely, sőt, helyek, de Nagykanizsán nem állt meg élet, a Magyar Plakát Házban nyílt ősszel kiállítás, amelynek főszereplője a Ludvig Művésztelep és a hozzájuk csatlakozó nemzetközi társaság. A Ludvig Zoltán és családja által szervezett alkotótelep túlélte az éveket, a nem könnyű 25 évet, amit egy szép album kiadásával ünnepelt meg, és ma, a járvány ellenére megrendezte az immár hagyományosnak mondható kendlimajori együttléte és az itt születő műtárgyak bemutatóját. (A hasonló akció a zalaegerszegi Gébárti Nemzetközi Művésztelepnek nem jött össze, egyesek szerint a pénz, mások szerint a járvány volt az akadály.) Igaz, Ludvig Zoltán elmondta, hogy aki korábban repülőgéppel érkezett, az nem tudott útra kelni. (Vagy nem mert.)

Az idei augusztusi művésztelep résztvevői a közeli országokból jöttek, s hogy ne hiányozzanak távol keleti művésztársaik, e mostani kiállításra válogattak az elmúlt évek alkotásaiból. Így Jött létre az *Ludvig és barátai* kiállítás a Plakát Házban, amely számtalanszor bizonyította: egy igazán ideális kiállítóterem.

Az elmúlt időszakban csak csodálkozni tudtam, hogyan sikerült Ludvigéknek ezt a nemzetközi gárdát idecsábítani? Mert az osztrák, német, olasz és francia művészek még hagyján, de jöttek spanyol, portugál művészek, jöttek orosz, ukrán alkotók, igaz, többnyire nem saját hazájukból, hanem Németországból, Franciaországból, Ausztriából. Sokan a kinti akadémiákon tanultak, s itt ragadtak, de nem csak a Közép-Európából, hanem Távol-Keletről, Malajziából, Kuvaitból, Egyiptomból, Indonéziából, Vietnámból. S nem maradtak el a magyar alkotók sem, Erdős János, Györfi András. Korbély István, Tóth Pitya István, Simon János, Balogh István Péter, Csuta György és mások. A zalaiak sem hiányoztak, mint Págyi Zsóka, Tóth Norbert, a Ludvig család: az apa, Zoltán, Klára, a feleség, és a fiuk, Dániel.

Ha ezt a nemzetközi gárdát tekintjük, valóban csak csodálkozni lehetett azon a szervezőmunkán, amit Ludvigék végeztek. Ha tudni akartam, mi

történt a festészetben a Távol-Keleten, csak el kellett látogatni egy-két Ludvig-művésztelepi kiállításra. Szerencsére, a nemzetközi stílusáramlatok hatása olyan erős, hogy ezek elől ki tértetni nem lehet. A posztmodern épp úgy jelen van Egyiptomban, mint Malajziában, a geometrikus absztraktnak vannak hívei Vietnámban is. A kurátorok a mostani kiállítást is kiegészítették régi anyaggal; a folytonosság így is, úgy is megteremtődött.

A kiállítók nem könnyítették meg a szemlélők dolgát: nem adtak címet képeiknek. Ez egyébként más kiállításokon is előfordul, a művészeknek az a véleménye, hogy adjanak címet a látogatók. Ők minek fáradjanak vele? Nem tudom, a művészeti írók többnyire elfogadják az alkotó ajánlatát, s az asszociációk értelmezése terén nagy segítség a cím. Ugyanakkor az is egy helyzet, ha nem kapunk ilyen orientációt, segítséget.

De nézzünk szét a mostani kollekciónban!

Vladimir Ryabchikov orosz festő talán legközelebb a misztikus, szimbolista felfogáshoz állhat, íróasztalának fiókjai titokzatos formák, amelyek titkokat rejtegetnek. A szintén orosz Liliána Spiktorenko egy szobabelsőt ábrázol, melynek enteriőrjében egy kis elven fácaska növekszik. Ettől válik a holt bútorzat élővé. A német Klaus Neuper szintén egy kert belsejébe enged betekintést, melyben különböző ritki-

tó szirmú virágok nyílnak. A kanizsai Kotnyek István almái és körtéi – ezúttal mint csendélet-kompozíció – szintén e témakörhöz csatlakoznak. Gerd Messmann (magyar) pipacsai is a német piktor táblaképét dekorálják. Simon János aranyfényben ragyogó városaiból adott be egyet, Korbély János pedig életre keltette az elnyújtózó háztömböket. A lírai realizmus sem veszett ki a kollekciónból. Estella Railenau – Moldáviából – a gyerekkocsiba fantasztikus babákat álmodott, amelyek inkább játékokra emlékeztetnek. Tang Yeok Khang fekvő férfi aktja kiszolgáltatva helyezkedik el a szörny alatt. Az orosz Elena Sumacher kettős portréja a hasonlóság és különbség lehetőségeivel játszik, az egyiptomi Kareen Helmy pedig egy varrónő lírai portéját festette meg. Ennek mintegy csúcspontja a horvát Zeljko Hudek, aki kelet-európai portékat – valódi arcképcsarnokot – festett nagyméretű táblaképén. (Egyébként a művésztelep egyik régi törzs-alkotója.) Győrfi András portréja egy nagy süvegű alakot állít elének, fejfedőjén szemek garmadájaival.

A vietnami Ngo Van Sac tusszerűen rajzolt piaci figurákat állított elének, Csuta György pedig kissé elvont női portréival kápráztat el. Az orosz Akhar Esenov azt az ötletet valósítja meg, amikor a realiztikus figurák feje egy sakktáblán kel életre.

Az elvont, absztraktszerű alkotások sem ritkák. A szintén orosz Ludmilla Baltsaeva kőlabdacsáival nyugózik le, az egyiptomi Ahmed Sakr egyiptomi és kopt írásképeket variál rendkívül jellegzetes alakzattá. Persze, vannak kevésbé besorolható elemek, mint az indonéz Valentinus Rommy Iscondar, aki egy buddhista istenőt festett le, teljes élethűséggel. Vagy az orosz

Alexander N. Oszipov, aki egy mozgalmas tenger alatti életképpel lep meg. Érdekes darab Tóth Norbert ecsetrajza, egy gerenda-építményről. A magyar kollekció jellegzetes, kissé érzékeny vonalakkal ábrázolt női aktja Szőke Péter Jakab festménye. A zalai anyagot erősítette Págyi Zsóka plasztikája is, mely a fa és kerámia egységét valósítja meg.

A tárlat meglepetései közé tartozik Ludvig Klára kollekcója, melyben különösen kitűnő munka egy hintaszék „portréja”. Ludvig Dániel is remek festményekkel képviseltette magát: a kör alakú formához remekül alkalmazkodó kis és nagy, mulatságos cicák láthatók képein. Ezt a metódust eljuttatja kitergetett párnácskákkal is, amelyek mintha száradó állatbőrök lennének. Természetesen kíváncsiak voltunk, a mester, az alapító, Ludvig Zoltán munkáira is. Láttunk tőle olyan „ludvigos”, archaikus formákat is, de engem leginkább kis madarai ragadtak meg. A verebek egymással beszélgetnek, de a madaras életképe csupa derű, mozgalmasság, vidámság. Nekem ez azért is tetszett, mert korábban a Ludvig-képeken a fekete uralkodott, kissé komor hangulatot árasztva. Ezek az új képek viszont oldódásról tanúskodnak, a létezés derűjét árasztva.

A Ludvig és barátai kiállítás egyszerre összegző, visszatekintő és újdonságokat nyilvánosságra hozó műegyüttes. Tanulságos, informatív, lelki-szellemi kalandozásra serkent, ebben a bezáruló világban. Reméljük, jövőre elhárulnak az akadályok, és Ludvig-társaság teljes körűen, akadályoktól mentesen a kendlimajori alkotótelepre érkezhetsz. Hogy Múzsának hódoljon, legjobb képességei szerint.

Turbuly Lilla

Halkabban és nem túl közel

A Vasvári Nemzetközi Színházi Fesztiválról

A képek forrása a Nagy Gáspár Művelődési központ.

Évek óta járok a Vasvári Nemzetközi Színházi Fesztiválra, amelyet hagyományosan június végén rendeznek. Idén persze itt is fel kellett rúgni a hagyományt, annyira, hogy az október közepére halasztott találkozót néhány nappal sem lehetett biztosan tudni, sikerül-e megtartani, vagy ki kell hagyni ezt az évet. 2020 megmutatta, hogy a jelenlétre épülő színház az egyik legtörekenyebb művészeti ág. Művelői minden egyes tapsrend után megkönnyebbülten sóhajtanak fel: ez az előadás legalább megtörtént. A közönség pedig küzd a biztonság iránti igény és az élő színház, az élő találkozás iránti vágy dilemmájával.

Október 18-án délután aztán a szervezők, a részt vevők és a közönség együtt örülhetett: nem szakadt meg a sorozat, idén is találkozhattunk. Körülbelül fele annyi társulattal és előadással, külföldi vendégek nélkül, kevesebb vidéki programmal és szűkebb közönséggel, körültekintően óvatos szervezéssel a fesztivál rendben lezajlott. Hozott meg-
lepetéseket, jó előadásokat, új ismeretségeket, és a régi motorosokkal való találkozásokat.

A fesztivál fő jellemzője a nyitottság. Különösebb előszűrés nélkül mutatkozhatnak itt meg új formációk és évtizedek óta együtt dolgozó, kiforrott társulatok. Ebből következik, hogy az előadások színvonala nagy szórást mutat a hivatásos színjátszással egyenértékű produkcióktól a kezdő műkedvelőig. A lényeg, hogy mindenki a saját szintjéhez képest tudjon előbbre lépni. Ebben segít, hogy az előadásokat több (idén nyolc) tagú zsűri értékeli, részletesen, ötleteket, útmutatást is adva a továbblépéshez. A zsűriben színészek, rendezők, kritikusok, drámatanárok mellett ott van a nézők képviselője is.

Idén hét társulat tudott eljönni Vasvárra. Először volt jelen, és mindjárt a fődíjat is elnyerte a bajai Rábl Színpad és Zenei Közösség. Diákszínházi körből nőttek független társulattá. Máshol még be nem mutatott darabokat, saját adaptációkat állítanak színpadra. Egy ilyen előadást hoztak el Vasvárra is. A *Rém hangosan és irtó közel* alapja Jonathan Safran Foel magyarul is megjelent regénye és az abból 2011-ben készült film (rendezte: Stephen Daldry). Az előadás forgatókönyvét a társulat vezetője és az előadás rendezője, Dely Géza jegyzi.

A történet főszereplője egy Asperger-szindrómás kamaszlány, aki a szeptember 11-i terrortámadásban veszítette el az édesanyját. A trauma feldolgozásában egy különös keresőjáték és az ennek során megismert emberek segítik. A főszerepet Szemesi Csenge játssza, 17 éves korához viszonyítva meglepő érettséggel és színészi eszköztárral. (Valószínűleg azért „lányosították” a regényben mindössze kilencéves fiú főszereplőt, mert erre a rengeteg szöveggel járó, nehéz szerepre ő volt az alkalmas színész.) Színésztársai játéka, az egyszerű, de kifejező színpadkép, főleg pedig Dely Géza ötletekben gazdag, ugyanakkor mértéktartó, a történet szentimentalizmusát mederben tartó rendezése figyelemre méltó előadást eredményezett. A társulat eddig nem vett részt színjátszó fesztiválokon, nem került a szakma látókörébe. Mostani szereplésük a díjak mellett több fesztiválmeghívást is eredményezett, és ez máris igazolja a szervezők törekvését, hogy minél több helyről, minél több szakembert hívjanak meg a zsűribé. Így megvan a lehetősége, hogy az arra érdemes társulatok bekerüljenek a szakmai vérkeringésbe.

Visszatérő vendég a fesztiválon a Bütyök Színháza, amelyben állami gondozott gyermekek játszanak.

rekek és hajléktalanok játszanak. Ezt a társulatot, és a most járványügyi okokból csak egy kisfilmmel bejelentkező, hajléktalanokból álló AHA Társulatot is Füstí Molnár Sándor (Fecske) vezeti. Igyekszik mindig olyan darabokat választani, amelyek valamilyen módon rezonálnak a játszóknak életére. Emlékezetes előadásuk volt például a *Sokan voltunk*. Most *A kék madarat* hozták el Vasvárra. A tőlük megszokotthoz képest kissé kevésbé kiérlelt, de nagyon szimpatikus játékot láthattunk.

Először volt jelen a mindössze egy éve alakult Színjátszók Egervári Grémiuma Illyés Gyula *Tűvétevek* című komédiájával. A társulat a Nemzeti Színház által meghirdetett Pajtaszínházi Program keretében jött létre. Mentor-rendezőként Ecsedi Erzsébet, a Hevesi Sándor Színház színművésze segítette a munkájukat. Keze nyoma, igényessége, elhivatottsága tükröződik az előadáson. A főszerepre nagyon jó választás volt a Zalaegerszegen hivatásos szónokként ismert Horváthné Bencze Irén, aki hiteles jelenléttel, nagy kedvvel jelenítette meg a Gazdaasszonyt.

A társulat remélhetőleg nem elégszik meg egyetlen előadással, és folytatják a munkát, hiszen a Pajtaszínházi Programnak éppen abban állhat a jelentősége, hogy hosszabb távra tervező színjátszó közösségek indulhatnak el a segítségével.

A békéscsabai Féling Színház általában kortárs magyar darabokat állít színpadra. Idén Szigethy András *Pilátus az ügyészség előtt, avagy a birodalmi ember vallomása* című darabjának saját átíratával jöttek a fesztiválra, amit *Tiszta kézzel?* címmel játszanak, Hanusz Norbert rendezésében. Pilátus, Kajafás és Jézus vitázik egy bírósági tárgyalóteremben. Az előadás merész vállalkozás, hiszen más bírósági drámákban fordulatok, feltáruuló titkok hoznak mozgalmasságot ebbe a statikus alaphelyzetbe, itt viszont szívszínházat hallunk, a színészeknek kell a saját monológjaikban megteremtteni ezt a drámaiságot. Az előadás felveti azt a kérdést is, hogy mennyire kell ragaszkodni egy valódi bírósági tárgyalás kereteihez, és mennyire lehet elemelkedni attól. Vasváron ennek egy ígéretes, sok jó megoldást és színészi érté-

ket felmutató, köztes állapotát láttuk. Ahogy a szakmai beszélgetésen is kiderült, az alkotók nyitottak arra, hogy tovább dolgozzanak az előadáson.

A lazább program lehetőséget adott arra is, hogy a fesztiválon tarthassák meg a helyi színjátszó csoport, a Vasvári Játékszín egyik tagja, Farkas Péter által előadott egyszemélyes komédia, *A hetvenkedő katona* főpróbáját. A verses monodráma a szalmabákkal harcoló, magát hősnak látó katonáról nagy kihívás, a közönség előtti megmutatkozás pedig remélhetőleg újabb lendületet ad az előadásba már eddig is sok munkát fektető Farkas Péternek.

A pápai Szó és Kép Színpadtól már több előadást is láthattunk Vasváron, idén a *Három kívánság* című népmese átdolgozást hozták el. A csapatot vezető Csukárdi Sándor igen jó érzékkel írja át verses formába a népmeséket, így volt ez most is. Ötletes díszlettel, jóízű játékkal állították színpadra az ezúttal inkább felnőtteknek szóló mesét.

Remek zárása volt a fesztiválnak Sinkó Adrienn és Polnischné Petrovics Krisztina kortárs költészeti performansza, az *Antibeavatás*. (Monogramjaikból állították össze a S.A.P.P.K. nevet, amivel az alkalmi társulást megjelölték.) Mindketten színjátszó csoportot vezetnek, rendeznek, ezúttal azonban valami másra vállalkoztak: Sinkó Adrienn verseit juttatták el a nézőkhöz versszínházi eszközökkel. Ezek a versek klasszikus metrumokban a máról szólnak, ezen belül életünk felszínesebb, én-

és médiacentrikus oldaláról, mégpedig egy valóságosabb és mélyebb értékrend szemszögéből. Mégsem ítélekzeve, inkább megmutatva például Ágnes asszony mai, minél több követőért ácsingózó, instagram-lázban égő arcát. Az egyik csúcspont, ahogy Sinkó Adrienn ezt a ballada parafrázist elmondja. Petrovics Krisztina játékmódja a humort és az ironiát is becsempészi a játékba, amelyhez egyszerű, mégis jelentésszerű eszközöket (létra, vödör, műanyagzemét) használnak.

A fesztivál hagyományai közé tartozik az is, hogy a Vasvár környéki falvakba is elviszik az előadásokat. Idén erre is szűkebb körben került sor, de a hagyomány e tekintetben sem szakadt meg: Alsóújlakra és Andrásfára utazott egy-egy csoport.

Egy hét és az egyre romló járványstatisztikák távlatából visszagondolva erre a három napra, akik ott voltunk, azt hiszem, mind hálásak vagyunk azért, hogy ez az élő találkozás egymással és a színházzal, ha szűkebb körben és halkabban is, de megtörténhetett. És éppen azért, mert most jobban látjuk az értékét, a következő évit még jobban várjuk.

A fesztivál díjairól és minősítéseiről itt olvashatnak: <https://www.szinjatekos.org/single-post/vasvar-dijak2020>

Vasvári Színjátszó Fesztivál, 2020. október 16 – 18.

Becsukódik a levelesláda – nem örökre

Kedves Olvasóim!

Pék Pál költő, a Pannon Tükör alapító főszerkesztője születésének 70. évfordulója (1939-2019) és halálának 10. évfordulója (2008-2018) alkalmából a 2018-2019. évet ünnepi évnek hirdette meg a könyvtárát és kéziratos hagyatékát őrző Halis István Városi Könyvtár. A hagyaték feldolgozása kapcsán merült fel, hogy egy-egy érdekesebb dokumentumot, levelet, kéziratban maradt versváltozatot mutassak be Pék Pál levelesládájából Önöknek, ébren tartva ezzel a költő emlékét, s egyben figyelmeztetve: kötelességünk az emlék-örtüzek folyamatos táplálása, hogy ne váljon az emberiség múltnélkülivé (s egyben jövőnélkülivé).

Mivel a kanizsai Mező Ferenc Gimnáziumban tanított Pék Pál, a könyvtárral közösen szervezett Pék Pál szavalóversennyel és emlék-tanterem kialakításával adózott volna költő-tanárának a 2019/2020-as tanévben. A járvány felülírta terveinket, de a Pannon Tükörben folytathattuk megemlékezésünket azzal, hogy a levelesládából bemutatathattunk egy-egy levelet, fotót, dedikációt. Közben elkészült a Pék Pál-breviárium (válogatás

az irodalmi hagyatékából), és bővült a Pék Pál olvasóterem is a nagykar.hu-n, de a pandémia miatt ezeket sem volt módunk bemutatni. Van hát bőven feladatunk e tekintetben 2021-ben is.

Most két fényképet veszek ki a ládából zárásként. Az egyik arról mesél, hogy élt valamikor egy sajátos rendezvénysorozat, ahol a filmek megértését, élvezetét bevezetők segítették, majd a közös filmnézést beszélgetés követte. Ilyen alkalmakkor a fiatalabb értelmiségiek összegyűltek a városban és a szabadság illatában fürdöztek a filmklubban (rendszerint füsttel hímezve, vörösborfoltokkal pecsételve az abroszt) abban a karanténban, amit akkor szocializmusnak hívtak. Pék Pál szervezője, vezetője és rendszeres előadója volt a nagykanizsai filmklubnak. Mindezt most egy 1978-as plakát idézi fel, mely a Zemplén Győző Szabadegyetem kereteiben (a névadó kiváló nagykanizsai származású fizikus volt, aki az első világháborúban halt meg a fronton) mutatta a nagyszerű, ma is értékesnek tudott filmeket. Ezek a filmek arról szóltak leginkább, amit a rendező a témán keresztül el akart mondani: értékről és értéktelenségről, nem szórakoztatni, nem tanítani akartak, sőt, szerintem nem is akartak semmit, csak azt, amit a költő is akarhat, hogy „látva lássanak”. Nem volt benne üzlet, fogyasztás, de rengeteg emberi kapcsolat fonódott köré, mint ahogy Pék Pál minden kulturális ténykedése köré. Persze – nem is lehetett másként – akár filmek, akár jazzkoncertek kapcsán jött össze a társaság, előbb utóbb előkerültek a versek és a félszeg – büszke költők is.

Zemplén Győző Szabadegyetem
Nagykanizsa

RENDEZŐI ARCKÉPEK

Filmsorozat a KORTÁRS filmművészet kiemelkedő alkotásaiból a Hevesi Sándor Művelődési Központ kamaratermében

1978. február 22. 19 óra	HUSZÁRIK ZOLTÁN Film: SZINDBÁD
március 8. 19 óra	MICHELANGELO ANTONIONI Film: KALAND
március 22. 19 óra	JANCSÓ MIKLÓS Film: CSILLAGOSOK, KATONÁK
április 5. 19 óra	ANDREJ TARKOVSKIJ Film: RUBLJOV
április 19. 19 óra	FEDERICO FELLINI Film: SATYRICON
május 3. 19 óra	PASOLINI PIER PAOLO Film: MÁTÉ EVANGÉLIUMA

Bevezető előadások: **PÉK PÁL**

A sorozat keretében tervezünk filmrendezővel való találkozást is.
Bérletek ára: **32 Ft**

Bérletvásárlás és bővebb felvilágosítás a Hevesi Sándor Művelődési Központ irodájában (Tel.: 11-221)

HEVESI SÁNDOR MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
VEZETŐSÉGE

F.k.: Zalavári Gyula — 78 513 Nyomda, Nagykanizsa

A másik kép sokkal későbbi (2007), az egyik szereplő, Lukács Zsolt kezében már ott a Pannon Tükör. Az asztaltársaságból ketten már az égi kávéházban beszélgetnek Pék Pál és mellette jobbról Szoliva János, akik Péntek Imrét hallgatják – mindannyian költők – és Lukács Zsolt, aki szlovén irodalom fordításában jeleskedett akkortájt is, és épp az ő fordításai jelenek meg a Tükörben. A képet én készítettem, mint a társaság ötödik tagja az akkori Rétesházban (ma Placc) egy jól sikerült könyvtári Lukács Zsolt kötetbemutatót követően. Pali kért a fotózásra, a színes, eredeti képet albumából idéztem ide.

Pannon Tükör-díj - 2020

A Pannon Tükör indulásának huszonötödik évfordulója alkalmából a lap szerkesztősége díjat alapított, melyet ezentúl minden év decemberében tervez átadni három kategóriában. A szerkesztőség döntése alapján évente egy költő, egy kritikus és egy prózaíró részesül elismerésben. A Pannon Tükör-díj oklevéllel, egy kisplasztikával és pénzjutalommal jár. Ünnepélyes díjátadás az év utolsó lapszámának bemutatóján, minden év decemberében.

Az első Pannon Tükör díjat Bene Zoltán, a prózarovat szerkesztője, Bubits Tünde főszerkesztő és Nagygyéci Kovács József a kritikaíró volt szerkesztője döntése alapján **Szálinger Balázs költő, Szekrényes Miklós író és Móré Tünde irodalomtörténész, kritikus** nyerte el.

A díjazott szerzőkkel interjú készül, melyek a lap következő évi számaiban lesznek olvashatók, illetve egy-egy kéziratot is megvásárol a szerkesztőség, gyarapítva ezzel a Pannon Tükör kézirat-archívumát.

Lapszámbemutató 2020/5.

Lapszámbemutatóval és a Hévíz folyóirat vendégeskedésével folytatódott lapunk születésnap program sorozata 2020. november 5-én, csütörtökön. A Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtárral közös szervezésben megvalósuló programban vendégünk volt a Hévíz folyóirat két szerkesztője, Fehér Renátó költő és Vajna Ádám költő. A testvér-folyóirat szerkesztőivel a lapkészítés szépségéről (és nehézségeiről), irodalmi munkáikról és a jövő évi terveikről Bubits Tünde főszerkesztő és Nagygyéci Kovács József főszerkesztő-helyettes beszélgetett. A est résztvevőit és a

Tudom, lehet, kéziratot, versvázlato, fontos költőbarát dedikálását kellett volna zárószóként bemutatnom. De úgy hiszem, ahhoz, hogy az ember ember maradjon, irodalom kell, s az pedig értékteremtő találkozásokkal teremődik meg.

Ma, a „maradj otthon” és a fogyasztói művészet korszakában csak önmagáért a versekért való kávéházi eszmecsere ritka, mint a fehér holló, de remélem, azok, akik ezt a lapot, a Pannon Tükört olvassák, szívesen beülnének ilyen asztaltársaságba.

Meg kell becsülnünk az adódó alkalmakat. Meg kell becsülnünk egymást és alkotásainkat.

Erre is tanít Pék Pál.

közvetítést követőket Dr. Gyimesi Endre, a Pannon Írók Társaságának elnöke és Kiss Gábor, a könyvtár igazgatója köszöntötte. A járványügyi helyzet miatt ezúttal személyesen nem találkozhatunk szerzőinkkel és olvasóinkkal, a bemutatót és a beszélgetést online, lapunk Facebook-oldalán követhették az érdeklődők. Programunkat az NKA és az MMA támogatja.

Pannon Tükör Pódium – online folytatódott lapunk születésnapi programsorozata

A Pannon Tükör Pódium 2020-as évadában lapunk alapításának huszonötödik évfordulóját ünnepeltük. Programjaink a járványhelyzet miatt „az online térbe költöztek”.

2020. november 14-én irodalmi beszélgetés jelent meg a Pannon Tükör YouTube-csatornáján, melyben Kukorelly Endrével beszélgetett Nagygyéci Kovács József

2020. november 23-án a tervezett budapesti lapszámbemutató felvételének premierje volt. Az idei lapszámokat Bubits Tünde és Nagygyéci Kovács József mutatta be, majd meghívott vendégeinkkel, Kiss Lászlóval a Bárka folyóirat szerkesztőjével, Vajna Ádámmal, a Hévíz folyóirat szerkesztőjével és Egyedi Péter dalszerző-énekesrel beszélgettek a Pannon Tükör szerkesztői. Közreműködött Molnár Enikő színművész.

Állami kitüntetést kapott Velkey Péter, a Pannon Írók Társaságának elnökségi tagja

Áder János köztársasági elnök a Magyar Ezüst Érdemkereszt kitüntetést adományozta több évtizedes közszolgálati munkája elismeréseként tagtársunknak. Szívvel gratulálunk!

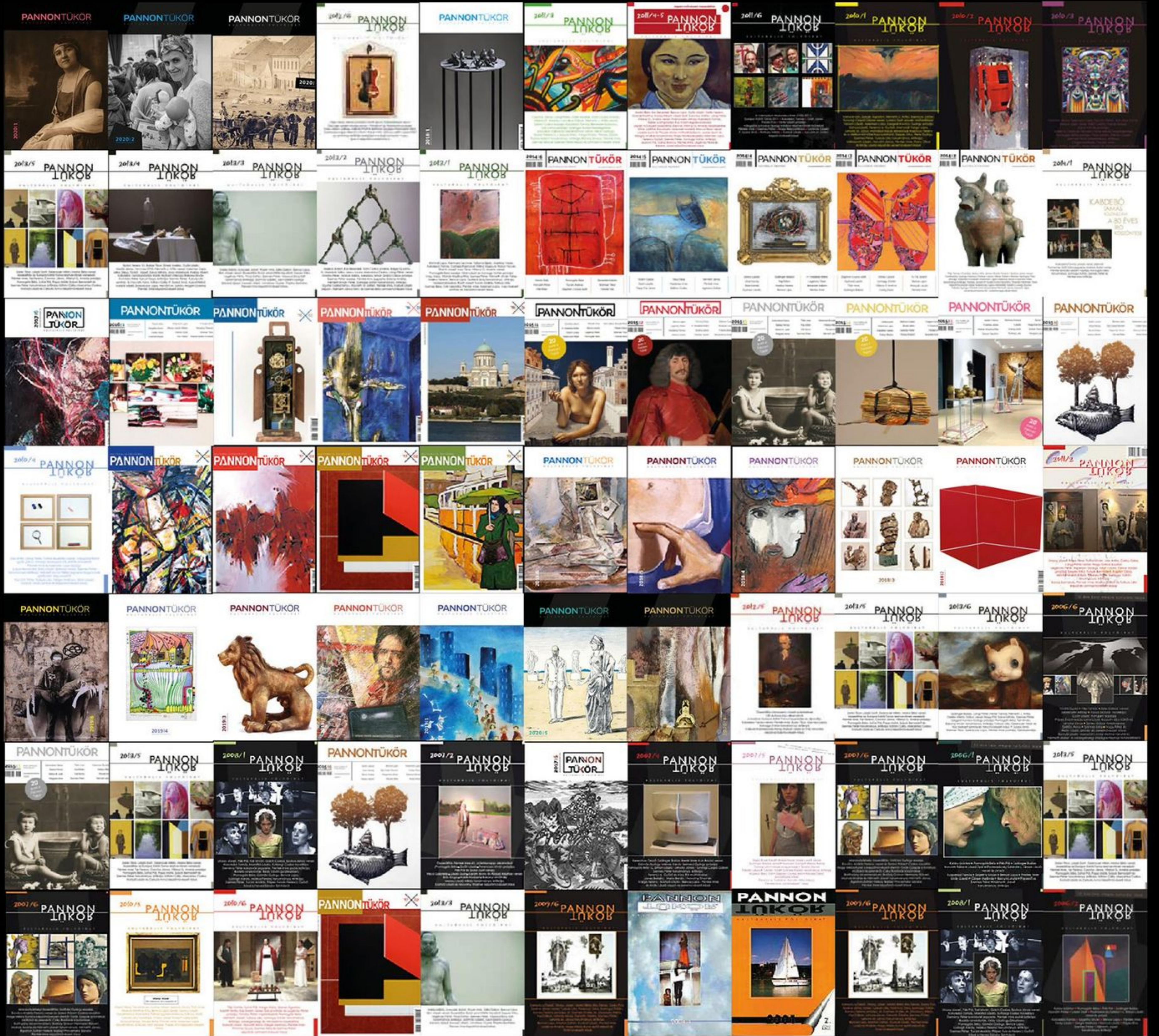
PANNON TÜKÖR

CSEH RÓBERT: Idol - 2007

Szerzőink

- Bertók Éva (1968, Zalaegerszeg) költő, tanár
Csabai László (1969, Nyíregyháza) író
Cséby Géza (1947, Keszthely) író, költő, műfordító
Csepelyi Adrienn (1984, Budapest) író
Fejér Johanna (2001, Budapest) költő
Gyimesi Endre (1952, Zalaegerszeg) történész, irodalomtörténész
Hegedűs Imre János (1941, Budapest) tanár, író, irodalomtörténész
Juhász Róbert (1980, Zalaegerszeg) költő
Kanász Viktor (1991, Nagykanizsa) történész
Kardos Ferenc (1964, Nagykanizsa) költő, könyvtáros
Kazsimér Soma (1997, Budapest) költő
Kolozi Orsolya (1980, Budapest) kritikus
Kostyál László (1962, Zalaegerszeg) művészettörténész
Kukorelly Endre (1951, Budapest) író, költő, kritikus
Kulcsár Bálint (1985, Zalaegerszeg) levéltáros
Lackner László (1943, Zalaegerszeg) író
Lángi Péter (1942, Keszthely) költő, műfordító
Magyar Boglárka (2001, Budapest) író
Merő Béla (1948, Zalaegerszeg) rendező, író
Miklya Csanád (1998, Kiskunfélegyháza) költő
Mohai Szilvia (1983, Budapest) író, költő, műfordító
Nagy Betti (1963, Zalaegerszeg) költő, szerkesztő
Nászta Katalin (1950, Lakhegy) költő, író, színművész
Németh Fruzsina (1994, Budapest) kritikus
Nyerges Gábor Ádám (1989, Budapest) költő
Osewska, Janina (1955, Augustów, Lengyelország) költő, irodalomszervező
Pánczél Petra (1977; Zalaegerszeg) kulturális újságíró, blogger
Patócs Molnár János (1949, Szeged) író
Péntek Imre (1942, Zalaegerszeg) költő, kritikus
Pete László (1971, Debrecen) történész, italianista
Smid Róbert (1986, Budapest) irodalom- és kultúratudós, kritikus
Szabó Fanni (1999, Budapest) költő, kritikus
Szabó-Thalmeiner Dóra (1996, Debrecen) költő, slammer
Szeder Réka (1996, Budapest) író, költő, műfordító
Szekrényes Miklós (1965, Szolnok) író
Szigeti Kovács Viktor (1978, Győr) író, irodalomesztéta
Tomaji Attila (1959, Zebegény) költő, irodalomtörténész
Tönköl József (1948, Győr) költő
Turbuly Lilla (1965, Budapest, Náprádfa) író, kritikus
Vörös István (1964, Budapest) költő, író, műfordító

1000 Ft

nka
Nemzeti Kulturális Alap